

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

XXI
(1972)

БЕОГРАД
1973.

Г Л А С Н И К
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

XXI
(1972)

INSTITUT ETHNOGRAPHIQUE
DE L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

BULLETIN

DE L'INSTITUT ETHNOGRAPHIQUE

XXI
(1972)

Rédacteur

ATANASIJE UROŠEVIĆ

Membre correspondant de l'Académie

Comité de rédaction

MILKA JOVANOVIĆ, MILJANA RADOVANOVIĆ, ATANASIJE UROŠEVIĆ,
EMILIJA CERVIĆ

B E O G R A D
1973.

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

XXI
(1972)

Уредник

Дописни члан *АТАНАСИЈЕ УРОШЕВИЋ*

Редакциони одбор

МИЛКА ЈОВАНОВИЋ, МИЉАНА РАДОВАНОВИЋ, АТАНАСИЈЕ УРОШЕВИЋ,
ЕМИЛИЈА ЦЕРОВИЋ

БЕОГРАД
1973.

ЛЕКТОР: ЛЕПОСАВА ЖУНИЋ
КОРЕКТОР: МИРА ЛЕСКОВАЦ
ИЗДАЈЕ: ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
И УМЕТНОСТИ
ТИРАЖ: 1000 ПРИМЕРАКА
ШТАМПА: „СЛОВОДАН ЈОВИЋ“
БЕОГРАД, СТОЈАНА ПРОТИЋА 52

Штампано уз учешће Републичке заједнице за научни рад СР Србије.

На основу мишљења Републичког секретаријата за културу СРС, број 413-534/73-02 од 30. јула 1973. године, ова књига ослобођена је плаћања посебног републичког пореза на промет производа и услуга у промету.

САДРЖАЈ

СПОМЕНИЦА

<i>Поводом двадесет пет година рада и развитка Етнографског института Српске академије наука и уметности</i>	3
<i>Атанасије Урошевић, Развој и рад Етнографског института Српске академије наука и уметности (1947—1972)</i>	5
<i>Миљана Радовановић, Перспективе рада у Етнографском институту</i>	13
<i>Емилија В. Церовић, Издавачка делатност Етнографског института .</i>	17
<i>Емилија В. Церовић, Библиографија издања Етнографског институ- та и радова објављених у њима</i>	21
<i>Оливера Младеновић, Четврт века научних предавања у Етно- графском институту</i>	75
<i>Бреда Влаховић, Сарадници Етнографског института на научним ску- повима у земљи и иностранству (1947—1972)</i>	91
<i>Душан Дрљача, Страни научници у Етнографском институту</i>	95
<i>Преглед институција са којима је Етнографски институт вршио раз- мену публикација у току протеклих двадесет пет година</i>	99

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

<i>Цветко Костић, Сећања на оснивача и првог управника Етнограф- ског института Војислава Радовановића</i>	107
<i>Атанасије Урошевић, Трагови робовласничког система код Черкеза на Косову</i>	111
<i>Видосава Стојанчевић, Развој сеоских насеља СР Србије у индустриј- ска друштва и преображај живота њихових становника</i>	119
<i>Миљана Радовановић и Оливера Младеновић, Проблеми етнолошких испитивања Заглавка и Буцака с обзиром на савремене антро- погеографске и демографске промене</i>	137
<i>Петар и Бреда Влаховић, Неки проблеми акултурације уз градилишта пруге Београд — Бар (кроз Србију)</i>	151
<i>Душан Дрљача, Нова етнолошка испитивања у насељима Србије која ће потапањем потпуно или делимично нестати</i>	169
<i>Емилија Церовић, Непозната народна епска песма и народно предање о учешћу Брђана и Арбанаса у устанку 1737. године</i>	193

TABLE DES MATIÈRES

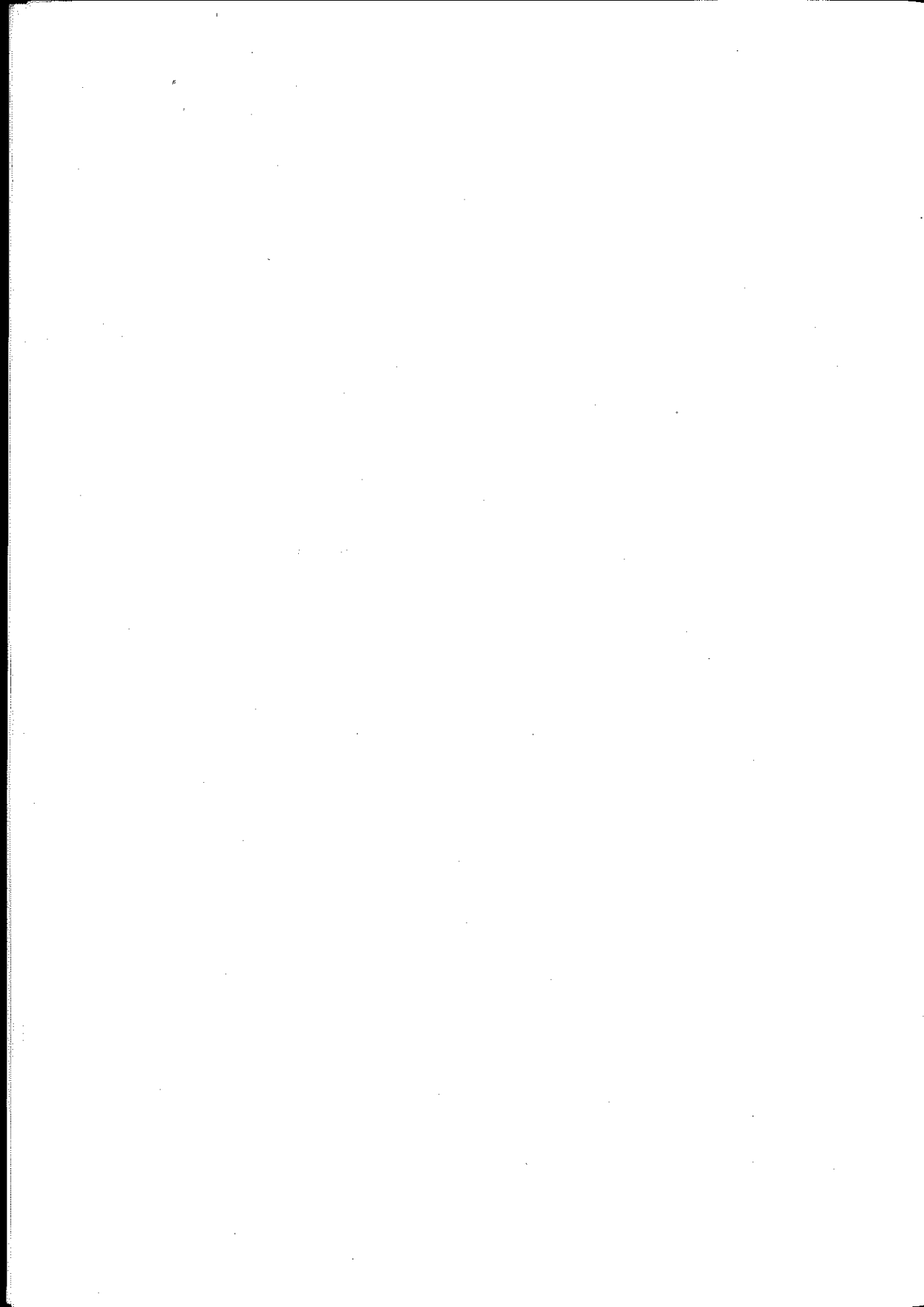
MEMORIAL

<i>A l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de l'activité et du développement de l'Institut Ethnographique de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts</i>	3
<i>Atanasije Urošević, Développement et activité de l'Institut Ethnographique de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts (1947—1972)</i>	5
<i>Miljana Radovanović, Perspectives du travail à l'Institut Ethnographique</i>	13
<i>Emilija V. Cerović, Activité éditrice de l'Institut Ethnographique . . .</i>	17
<i>Emilija V. Cerović, Bibliographie des publications de l'Institut Ethnographique et des travaux qu'elles renferment</i>	21
<i>Olivera Mladenović, Un quart de siècle de conférences scientifiques à l'Institut Ethnographique</i>	75
<i>Breda Vlahović, Membres de l'Institut Ethnographique aux réunions scientifiques dans le pays et à l'étranger (1947—1972)</i>	91
<i>Dušan Drljača, Savants étrangers à l'Institut Ethnographique</i>	95
<i>Liste des institutions avec lesquelles l'Institut Ethnographique échangeait les publications au cours de vingt-cinq années écoulées . .</i>	99

ÉTUDES ET ARTICLES

<i>Cvetko Kostić, Réminiscences sur le fondateur et le premier directeur de l'Institut Ethnographique</i>	107
<i>Atanasije Urošević, Vestiges du système d'esclavage parmi les Circasiens de Kosovo</i>	111
<i>Vidosava Stojančević, Development of rural settlements of SR Serbia into industrial centres and transformation of life of their inhabitants</i>	119
<i>Miljana Radovanović et Olivera Mladenović, Problèmes de recherches ethnologiques de Zaglavak et de Budžak par rapport aux changements anthropogéographiques et démographiques contemporains</i>	137
<i>Petar and Breda Vlahović: Some problems of acculturation along the building sites of the railway line Belgrade—Bar (through Serbia)</i>	151
<i>Dušan Drljača, Recent ethnological investigations in the localities of Serbia which will entirely or partly disappear by flooding</i>	169
<i>Emilija V. Cerović, An unknown epic folk song and popular tradition about the part taken by Montenegrins (Brđjani) and Albanians in the insurrection of 1737</i>	193

ПОВОДОМ
ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА РАДА И РАЗВИТКА
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Етнографски институт Српске академије наука и уметности обележио је двадесет пет година свога постојања и рада Свечаном седницом одржаном 21. децембра 1972. године у Великој сали Српске академије наука и уметности. На седници је укратко приказан развој, делатности и достигнућа Института, као и значај и допринос етнологским и уопште друштвеним наукама у нас. Истовремено је приређена изложба публикација Института и картографски прикази извршених проучавања и теренских истраживања која су у току.

Свечаном седницом руководило је Председништво у саставу:

академик др Радомир Лукић, генерални секретар Српске академије наука и уметности и председник Научног већа Етнографског института,

академик др Душан Недељковић, секретар Одељења друштвених наука Српске академије наука и уметности,
дописни члан др Атанасије Урошевић, директор Етнографског института,

Емилија Церовић, виши библиотекар и председник Савета Радне заједнице Етнографског института.

Седници су присуствовали многобројни гости и сарадници Института, међу којима су били чланови академија наука, представници универзитета, научних института и других институција из Београда, Загреба, Сарајева, Титограда, Новог Сада и др.

Свечану седницу отворио је академик Р. Лукић, а затим су Јубилеј поздравили:

у име Српске академије наука и уметности академик Радомир Лукић,

у име Одељења друштвених наука академик Душан Недељковић,

у име Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу академик др Бранимир Гушић,

у име Географског института Српске академије наука и уметности дописни члан др Милисав Лутовац, директор Географског института,

у име Катедре за етнологију Филозофског факултета у Београду др Петар Влаховић, ванредни професор Филозофског факултета у Београду,

у име Етнографског музеја у Београду др Слободан Зечевић,
директор Етнографског музеја,

у име Савеза географских друштава Југославије и у име
Српског географског друштва др Милорад Васовић, редовни про-
фесор Природноматематичког факултета у Београду,

у име Хунгаролошког института из Новог Сада др Магда-
лена Анђелић, научни сарадник Хунгаролошког института.

у име Огранка за СР Србију Етнолошког друштва Југосла-
вије др Сребрица Кнежевић, доцент Филозофског факултета у
Београду,

у име Републичког завода за заштиту споменика културе у
Београду др Доброслав Павловић, саветник конзерватор Завода.

Етнографски институт је поводом свога Јубилеја примио и
бројне писмене честитке од установа и појединаца.

Атанасије Урошевић

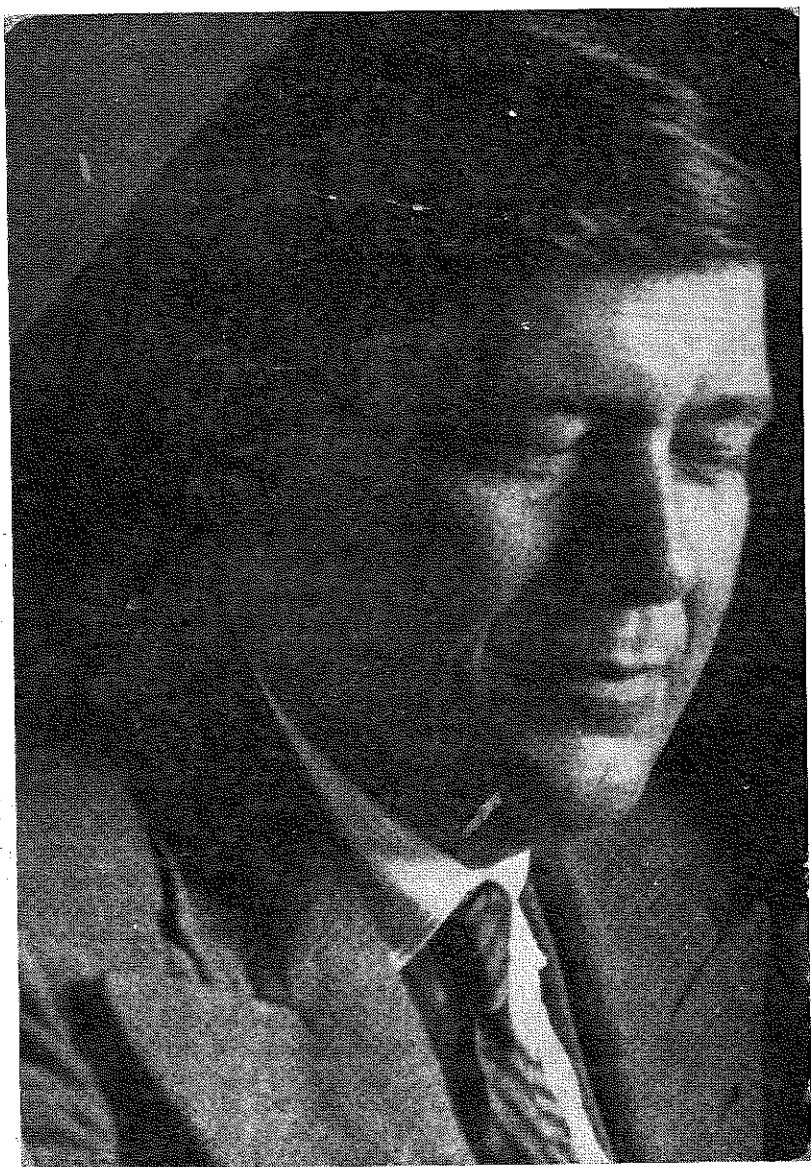
РАЗВОЈ И РАД ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ (1947—1972)

У функцији вршиоца дужности директора Етнографског института припала ми је пријатна дужност и особита част да у име колектива Института, при отварању овог његовог свечаног скупа, поздравим све госте и све спољне сараднике.

Како ће на овом скупу бити још два реферата о раду у Етнографском институту, то ћу у овом уводном излагању изнети само услове под којима је Институт основан, његов положај и улогу у развоју етнолошких наука код нас, као и организацију и план рада у њему од оснивања до данас.

С обзиром на значај наука које се баве изучавањем народа, народног живота и народне културе, затим психичких и других народних особина, још октобра 1945. године, готово непосредно по завршетку народноослободилачког рата, на иницијативу председника Српске академије наука Александра Белића, а према реферату дописног члана Војислава Радовановића, донета је одлука да се оснује Етнографски институт као институт Академије.

Да би се ова одлука остварила, одмах се почело с припремама Статута Етнографског института и после усвајања његовог дефинитивног нацрта, актом председника Комитета за научне установе од 10. јуна 1947. за директора Института постављен је дописни члан Војислав С. Радовановић. Почетком следећег месеца, управо 5. јула, Институт добија и прве хонорарне научне сараднике, међу којима су били Александар Белић, Петар С. Јовановић, Душан Недељковић, Боривоје Дробњаковић, Александар Дероко, Бранислав Којић, Љубица и Даница Јанковић, као и други познати научни радници на пољу етнологије, фолклористике и антропогеографије. Потом су, одлукама Комитета за научне установе од 30. августа и 9. септембра постављена и два стална сарадника Института (Петар Ж. Петровић и Радослав Љ. Павловић), а затим је, до краја 1947. године, Институт добио секретара (Даринка Зечевић) и фолклорно-етнографског сликара (Олга Бенсон).

*Др Војислав С. Радовановић,
оснивач и први управник Института (1947—1957)*

Усвајањем Статута, постављањем директора, секретара и сталних сарадника Етнографски институт је већ у јесен 1947. године оформљен као организована научноистраживачка установа у оквиру Српске академије наука.

Док је 10. јуни 1947. године дан оснивања Етнографског института, као датум почетка његовог рада може се узети 20. септембар исте године, када је смештен у привремене просторије Академијине зграде, са улазом из улице Буре Јакшића. Или, боље, Етнографски институт као установа оформљен је тек у децембру 1947. године.

Наредне две-три године Етнографски институт се све више уобличавао као научна установа. По доношењу Уредбе о Српској академији наука и њеним институтима, Етнографски институт је добио и Научни савет од пет чланова, а у току 1949. и 1950. године, усвајајући предлоге Етнографског института, Председништво Академије је поставило и извештај број спољних научних сарадника, као и научних сарадника из других република, односно из Скопља, Новог Сада и са Цетиња. За само три године од оснивања Институт је куповином, а више поклонима од Академије и Етнографског музеја у Београду, Војвођанског музеја у Новом Саду, Земаљског музеја БиХ у Сарајеву и других институција створио библиотеку од преко 3 600 инвентарских бројева, па је у 1950. години добио и библиотекара (Емилија Церовић). Године 1952. премештен је у садашње просторије Академијине зграде, где је, уместо три просторије, колико је до тада имао, добио девет просторија.

Као установа Академије наука, Етнографски институт је у ствари добио улогу централне и научне установе у Србији за етнологију. Да би испунио ту улогу, Институт је својим Статутом постављао себи задатке, које је доцније, према потреби, допуњавао или проширивао накнадним одлукама.

У члану 1. првог Статута од 1947. године Институту је био постављен задатак „да организује систематско и планско проучавање насеља и порекла становништва, народног живота и обичаја, као и фолклора у нашој земљи и наших народа ван Југославије“. Први и главни задатак Института био је, дакле, продужење испитивања насеља у Србији и у суседним крајевима, да би се тако, на основу темељно проучених области, уз помоћ и других сродних наука, проучила еволуција насеља и културе у Србији, као и етногенеза српског народа и народности у њој. Временом је, међутим, Институт своје задатке знатно проширио.

Године 1958. Институт поставља следеће задатке: етнологско, антрополошко и економско-социолошко проучавање народног живота, народног стваралаштва, насеља и порекла становништва у прошлости и садашњости, а нарочито проучавање утицаја убрзане индустријализације и урбанизације, које мењају навике наших људи. Затим, ту је предвиђено и проучавање на-

задних навика и обичаја ради њиховог искорењивања, упознавање јавности у земљи и иностранству с културним тековинама наших народа, објављивање публикација на нашим и страним језицима.

За успешно извршење овако увећаних и проширених задатака предвиђено је образовање секција, и то: етнолошке, антропогеографске, фолклорне, социолошке и секције за народну архитектуру. образовање ових секција, или одељења, како су их још називали, предвиђено је још у време оснивања Етнографског института. Још тада су као научноистраживачке јединице постојала у Институту три одељења: антропогеографско, етнолошко и фолклорно. С обзиром на то да је с насталим преображајем и социјалистичком изградњом наше земље истакнут проблем проучавања куће, то је 1950. године при антропогеографском одељењу основан Одсек за народну архитектуру, а 1953. године основан је и Одсек за социологију насеља при истом — антропогеографском — одељењу, са задатком да кроз етапе наше социјалистичке изградње проучава друштво у сеоским и градским насељима. Међутим, с обзиром на недовољан број просторија којима је Институт у почетку (1947—1952) располагао, а доцније, па све до данас и на недовољан број научних радника, подела на те секције, или одељења, са одсецима у Етнографском институту све досад се није могла ни остварити, а још мање одржати.

Услед недовољног броја сталних научних радника у Институту по научним гранама, одељења Института нису се могла остварити, а то је долазило управо због укупно малог броја научног особља у њему. Научни рад у Институту, захваљујући добром организатору, његовом првом директору Војиславу С. Радовановићу, делимично се обављао уз помоћ спољних сарадника. Уколико је и било квалификованих стручњака у Србији за рад у Етнографском институту, били су на другим дужностима, те се одмах приступило припремању подмлатка. Институт је још у оснивачкој (1947) години имао четири студента стипендиста: два на етнолошкој и два на географској групи Филозофског факултета. Стога је у Институту и после осам година његовог постојања и рада било само три научна и стручна сарадника, али зато седам асистената.

С развојем тога подмлатка и подмлатка који је накнадно пристизао повећавао се број сталних научних и стручних сарадника, али у недовољној мери јер се кадар и осипао: одлазио у музеје, сродне институте и на катедру за етнологију, чак и после положене магистратуре и доктората. То се осипање продужило. Године 1969. Институт је напустио један научни сарадник, а 1971. године два асистента. У овој години, не рачунајући мене, који сам ту привремени члан, Етнографски институт има 7 сталних сарадника (1 вишег научног сарадника, 3 научна сарадника, 2 виша стручна сарадника и 1 асистента).

И са тако оскудним бројем сталних сарадника Етнографски институт је, уз помоћ сарадника из свих научних центара наше земље, за четврт века свог постојања дао врло добре резултате; посебну сарадњу пружала је Институту Катедра за етнологију у Београду, којом су руководили професор Милисав Лутовац и професор Мирко Барјактаровић. Уз такву помоћ спољних сарадника научна делатност Института била је ширег обима и није се задржавала само на питањима из области етнологије и фолклора већ је добрим делом обухватала проучавања објеката и појава из антропогеографије, народне архитектуре и социологије насеља. Шта је све урађено на тим пословима видеће се из следећих реферата; овде ћу само напоменути да је Етнографски институт од свога оснивања до сада објавио 8 свезака Гласника (у којима је заступљено 18 годишта), 5 књига Зборника радова, 13 књига посебних издања (и још 3 у штампи или припремљених за штампу) и 2 књиге повременог издања.

У писању дела *Народи Југославије* у књизи Народы Зарубежной Европы, која је изашла 1964. године у Москви у издању Академије наука СССР-а, поред чланова Етнографског института учествовали су и многи други научни радници из целе земље. (Следеће године тај део о нашим народима објављен је на нашем језику као 13. књига институтских посебних издања).

Године 1966. Институт је започео проучавања Словака, Русина и Украјинаца у Војводини, као и Срба у Румунији. Материјал о Србима у Румунији већ је у неколико чланака објављен у последњој, петој књизи Зборника радова Етнографског института, чији су аутори и сарадници из Етнографског музеја у Београду. На реду је објављивање материјала проучавања Словака, као и материјала етнолошких проучавања у насељима у подручју Бердапа која су измештена услед изградње хидроцентрале на Дунав. Под насловом „Традиционална култура војвођанских Русина и Украјинаца“ објављени су материјали са саветовања које је Етнографски институт, заједно са Комисијом за припрему научних издања „Руске слово“, одржао у Новом Саду 1970. године.

Чланови Института су сарађивали у многим часописима у земљи и иностранству, а њихових радова има и у књигама сва четири одељења Српског етнографског зборника, едиције Српске академије наука и уметности.

Од 1971. године чланови Института раде на темама с дужим роком, које су уговорене с Републичком заједницом за научни рад СР Србије, и то:

- 1) стално праћење промена у народној култури на селу;
- 2) етнолошка рекогносцирања и испитивања угрожених насеља на терену на коме се планира градња хидроелектране „Бердап II“, затим бране на Расини, и на траси пруге Београд — Бар;

3) монографска антропогеографско-етнолошка проучавања Лужнице и Буцака у источној Србији и Шабачке Посавине и Поцерине.

*Др Боривоје М. Дробњаковић,
директор Института 1957—1961*

Етнографски институт је својим радом стекао добар глас и ван Југославије. Његова издања се траже у многим европским научним центрима, а изван Европе и у Сједињеним Америчким Државама. Институт засад врши размену својих издања са 67 научних установа у земљи и 92 у иностранству, чиме је, као и куповином, обогатио своју библиотеку, која сада има више од 20 000 свезака и књига.

Знатан број научних радника из научних центара Европе и САД посетио је овај Институт. Два научна радника из САД су дуже време пробавили у Институту и учествовали у институтским испитивачким екипама на терену. Неки научни радници су своје етнолошке и антро-

поеографске радове који се односе на нашу земљу слали Институту на оцену и евентуалну допуну.

Ако се данас, после двадесет пет година, осврнемо на пут Етнографског института, видећемо мање или веће резултате у свим областима његова рада.

На пољу етнологије и етнографије, осим монографија са територије Србије, рађене су многе студије с темама из области народне архитектуре, народне ношње и народне медицине, све засноване на грађи прикупљеној непосредним теренским проучавањима.

Антропогеографска истраживања у Институту кретала су се истовремено у неколико праваца: израда монографија о насељима и пореклу становништва у појединим областима Србије, монографска проучавања појединих градских и сеоских насеља у Србији, проучавања савремених миграција у областима и местима убрзаног индустријског развитака. Резултате ових проучавања представљају како објављени радови тако и обимна необјављена теренска етнографска и антропогеографска грађа, на пример монографије о Призрену, Шабачкој Посавини и Поцерини, Добричу и др.

На пољу фолклористике Институт је извео велики и непоновљиви подухват: под руководством професора Душана Недељковића екипа сарадника Института извршила је у раздобљу

1949—1952. године анкетни пресек народног стваралаштва међу омладинцима на изградњи Новог Београда и Ауто-пута братство и јединство, као и на теренском прикупљању грађе у жариштима револуције у Србији, Босни и Црној Гори. Захваљујући овој акцији, Институт данас располаже збирком од око 20 000 народних песама, од оних из најстаријих времена — како би рекао Вук Караџић — до савремених, из времена народноослободилачког рата и револуције, као и социјалистичке изградње земље. Овај анкетни пресек послужио је, а и данас служи, као аутентична грађа за испитивање народне поезије и за обраду појединих тема. Професор Недељковић је у ствари био иницијатор и главни уредник Зборника радова Етнографског института 3, у коме је 677 страница посвећено партизанској поезији, музици и игри. На том опсежном тому сарађивало је 24 аутора из свих наших социјалистичких република и покрајина. На овом месту треба споменути и чињеницу да је од свих публикација Етнографског института ова књига свакако најзапаженија у страној фолклористици и најчешће цитирана. — Нажалост, последњих година Институт није могао, из више разлога, пре свега финансијских, да организује нове фолклористичке подухвате већег обима, али су се његови сарадници самостално бавили питањима народне поезије, прозе и игре; већину радова из ове области сарадници су саопштавали на пленарним састанцима или објављивали у институтским публикацијама, тако да је и ова област истраживачког рада у Институту била стално заступљена, без обзира на то што није била обухваћена уговорним темама са Републичком заједницом за научни рад.

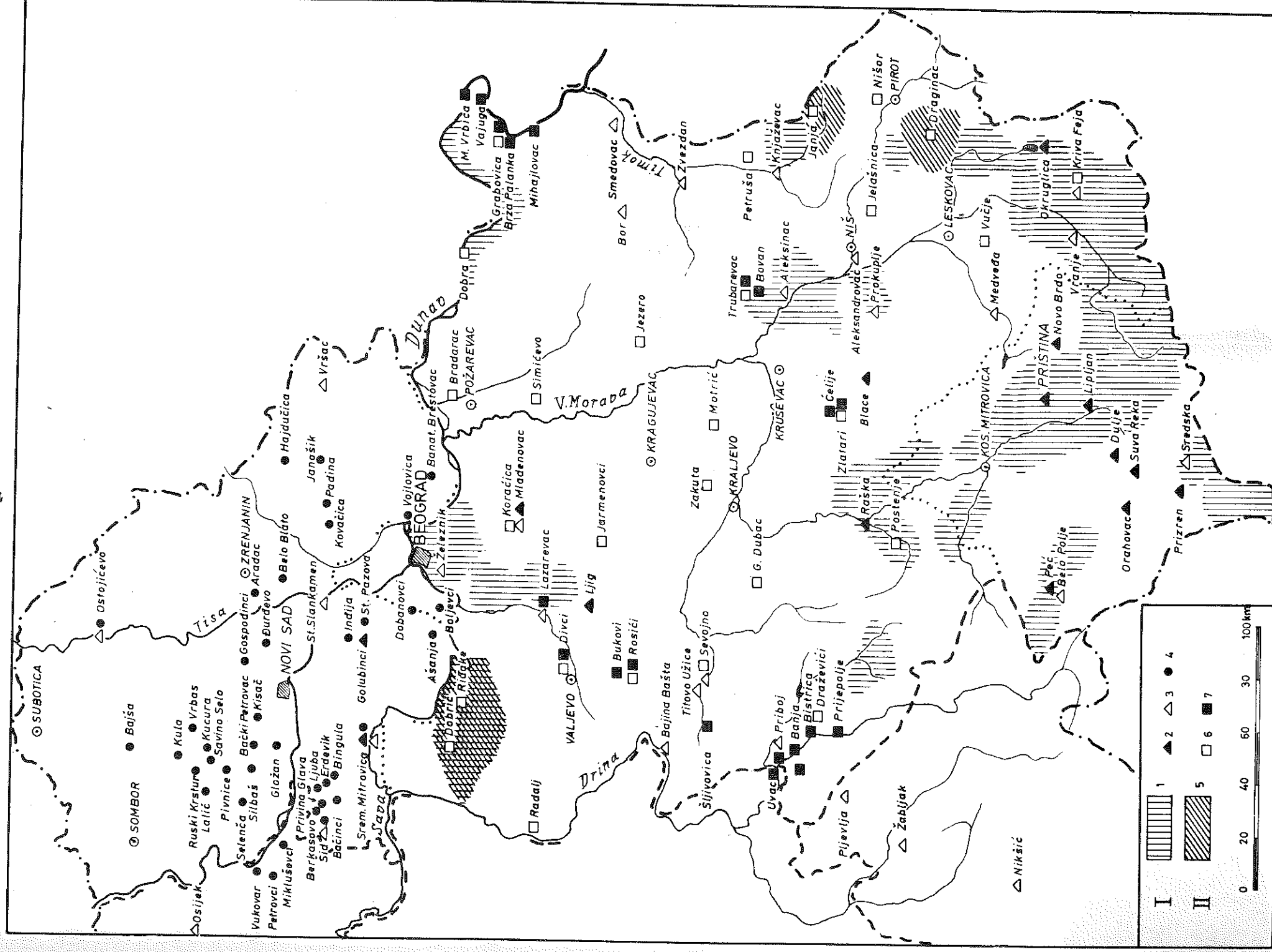
Овде се, на крају, морамо осврнути и на једну краткотрајну али уочљиву слабост у раду Института у прошлости. То је, наиме, један вакуум у издавању Гласника Етнографског института. Смањење броја радова у Гласнику почело је још по смрти првог директора Института Војислава Радовановића (1957), а четири године доцније (1961), по смрти његовог другог директора Боривоја Дробњаковића, Гласник Етнографског института се није појављивао читавих осам година. У Институту се тада радило на испитивању преображаја народног живота у вези са индустријализацијом земље, као и на обради поменутог дела о народима Југославије у књизи Народы Зарубежной Европы, затим на обрађивању других тема, као што су: испитивање угрожених насеља у Бердапу, проучавање народности у Војводини, прикупљање материјала за етнолошке монографије неких области. Резултате добијене при обради ових тема особље Института је тих година саопштавало на конгресима у земљи и иностранству.

У Институту је, значи, тих година попустила организација у прикупљању радова за гласила, као и тражењу финансијских средстава за њихово издавање, а не рад. По доласку Бранислава Којића за директора Института (1969) та слаба страна организације рада је уклоњена. Празнине настале у годиштима Гласника

почеле су од 1969. године да се покривају са два, три и више годишта у једном тому и већ су сада обезбеђени услови за редовно издавање ове институтске публикације.

Санирање стања у Институту, започето 1969. године, наставља се, јер углед који је Етнографски институт стекао богатим томовима својих издања у првој деценији свог постојања мора се одржати. Развој културе српског народа у Србији и суседним земљама, као и развој културе народности на територији СР Србије дужни смо да изучавамо и пратимо. То благо има огроман значај. Да би се на томе успешније радило, требало би, осим окупљања спољних сарадника, појачати број сталних сарадника у Институту. Ако се, пак, хоће да се она досад само номинална одељења и одсеци, или секције, у Институту образују и на тај начин оствари бољи, јачи и разноврснији рад у њему, мора се што скорије бар удвостручити број сталног научног кадра.

У Институту се за појачање научног кадра већ предузимају извесне мере. Међутим, да би се то остварило, потребна је материјална помоћ Републичке заједнице за научни рад СР Србије, а исто тако и даља морална подршка Академије. Уз чврсто и одлучно прихватање линије социјалистичког самоуправљања и с надом у даљу моралну подршку Академије и јачу материјалну помоћ Републичке заједнице за научни рад, Етнографски институт Српске академије наука и уметности очекује свој јачи замах у раду у скорој будућности.

Карту израдила др Милана Радовановић,
а нацртао Димитрије Кузмановић

ПРЕГЛЕДНА КАРТА ТЕРЕНСКИХ ИСТРАЖИВАЊА ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА CARTÉ SYNOPSIS DES RECHERCHES SUR LE TERRAIN FAITES PAR L'INSTITUT ETHNOGRAPHIQUE

I Период истраживања 1947—1970.

- 1 Антропогеографска и етнографска истраживања области
- 2 Монографска истраживања насеља
- 3 Монотематска истраживања у насељу
- 4 Истраживања по пројекту народности у СР Србији

I Période de recherches 1947—1970.

- 1 Recherches anthropogéographiques et ethnographiques des régions
- 2 Recherches monographiques de l'habitat
- 3 Recherches monothématiques dans l'habitat
- 4 Recherches relatives au projet des nationalités dans la RS de Serbie

II Истраживања по плану за период 1971—1975.

- 5 Етнолошке монографије области у СР Србији (пројект)
- 6 Савремене промене у народној култури на селу (пројект)
- 7 Истраживања у насељима у близини великих градова (пројект)

II Recherches suivant le plan pour la période de 1971—1975.

- 5 Monographies ethnologiques des régions dans la RS Serbie (projet)
- 6 Changements contemporains dans la culture populaire à la campagne (projet)
- 7 Recherches dans les agglomérations à proximité des grands chantiers (projet)

Миљана Радовановић

ПЕРСПЕКТИВЕ РАДА У ЕТНОГРАФСКОМ ИНСТИТУТУ

У моменту када обележавамо значајну годишњицу — четврт века живота и рада Етнографског института Српске академије наука и уметности, свесни смо да пред његовим колективом стоје веома сложени задаци даљега рада и развитка. Научни колектив Института у овом часу улаже напоре да оствари један обиман, амбициозан истраживачки програм у оквиру свог плана рада за период 1971—1975, па непосредни задаци подразумевају, пре свега, извршење тог плана рада, којим су обухваћене четири нове комплексне етнолошке монографије области у Србији (Лужница, Буџак, Шабачка Посавина, Поцерина), систематско проучавање савремених етнолошких промена на основу анкетног и другог материјала, који се прикупља у 26 одабраних пунктова у свим регионима Србије, као и истраживања неколико насеља изложених потпуном или делимичном измештању услед подизања хидроенергетских и других привредних објеката у Србији.

Концепција научног програма Института полази од сазнања о нужности даљег развитка етнолошких наука у савременим условима изградње социјалистичког друштва, како на плану фундаменталних тако и емпиријских истраживања.

Рад на комплексним етнолошким монографијама, као и на монографијама о насељима и пореклу становништва области у Србији биће још задуго сталан и веома важан задатак Етнографског института. Знатна пространства Србије све до данас нису обухваћена таквим истраживањима, особито етнолошким, па је то актуелна потреба етнологије у Србији. Није непознато какав је вишеструки значај у досадашњем развоју српске етнологије имала јединствена серија монографија области, објављених у Српском етнографском зборнику. Њихови корисни подаци служили су и служе и другим друштвеним наукама, особито монографије о насељима и пореклу становништва. Ови подаци имали су у прошлости посебну примену и у решавању важних друштвених и међународних проблема.

Данашња етнолошка и антропогеографска истраживања области подразумевају, с једне стране, егзактно заснован приказ

етничког и антропогеографског развитка области која се проучава, и, с друге стране, њен етнографски (и фолклористички) анкетни пресек у савремено доба, односно приказ савременог етнографског стања и тенденција даљег развитка. Тако схваћена, савремена комплексна етнологска монографија области поставља веома сложени задатак изграђивања методологије етнологских истраживања савремених појава. Савремено доба намеће етнологским наукама извесно размицање граница истраживања, уводи у домен етнологских истраживања нове појаве.

*Др Мирко Барјактаровић,
директор Института 1961—1969*

Савремени социјалистички развитак у нашој земљи, изградња самоуправног друштва, индустријализација неких раније чисто аграрних подручја, праћена урбанизацијом различитог степена у различитим географским областима — у зависности од некадашње и данашње развијености производних снага — покренули су један сложени, у правом смислу ланчани процес промена у животу и традиционалној култури становника сеоских насеља. Проучавањем етнологске садржине тих промена — пошто су оне у данашњим условима развитка науке предмет и живог интересовања социолога — у одређеним географским областима и у појединим насељима, сеоским, приградским, индустриј-

ским и градским, научни колектив Етнографског института удоваљава, с једне стране, захтеву развитка етнологске мисли данас, и, с друге стране, савременој друштвеној потреби неговања примењене науке, примењене етнологије. У недавној прошлости, за наше село била је карактеристична мања или већа затвореност за продирање тековина модерне цивилизације, па је традиционална народна култура била много мање изложена судару са градском цивилизацијом, а етнологске промене, у својој непрекидности, дешавале су се лагано и постепено.

Свакако да оријентација на проучавању савремених етнологских појава ниуколико не значи да проучавање етничких процеса у прошлости Србије, проучавање етничког развитка Срба има мањи научни значај. Напротив, рад на тематским монографијама у различитим областима етнологских истраживања о животу и обичајима Срба у прошлости такође је један од важних задатака, у нашем досадашњем раду унеколико запостављен, било да се

ради о друштвеном и породичном животу, о обичајима и фолклорном стваралаштву у целини или, пак, о облицима материјалне културе. Многе такве теме чекају обрађиваче, а задатак Института је и да подстиче рад у том правцу.

Једна иницијатива, рођена у Етнографском институту пре неколико година, када су учињени први кораци колективном израдом азбучника етнолошких термина, такође чека на своје остварење. То је етнолошки речник, чија израда треба да окупи шири колектив истраживача. Приручник ове врсте задовољно би насупрну потребу у једној научној области која нимало није изгубила актуелност у нашем савременом друштву. Напротив, савременици смо једног покушаја да се, да тако кажем, у европским оквирима, организовано и удруженим снагама научника и источних и западних земаља, развија савремена етнолошка мисао, да етнологија нађе своје место у модерном индустријском друштву, о чему сведочи и први међународни конгрес европске етнологије, одржан у Паризу 1971. године. Према предлогу извршног одбора Међународног удружења европских етнолога, наш град, Београд, треба да буде домаћин II конгреса европске етнологије. Није потребно много речи да би се указало на то колика је одговорност научног колектива Етнографског института да заједно са осталим научним и стручним радницима — етнологима у Србији, достојно заступа српску етнологију на овом важном међународном научном скупу.

Документација и модерна информатика представља данас један од значајних услова за успешан рад у науци. Неодложан је задатак Етнографског института да уведе систематски рад на документацији.

И тако, задатака је много, а снага, радних руку у нашој науци данас још увек недовољно.

Велики и одговорни задаци који стоје пред Етнографским институтом намећу решавање веома важног проблема изграђивања научног подмлатка. Сматрамо да је неопходно да већ факултетске студије заинтересују младе људе за касније бављење етнолошким научним радом. Питање даљег развоја не само Етнографског института већ уопште етнолошке науке у Србији могуће је решавати и решити само заједничким снагама Етнографског института и Катедре за етнологију Филозофског факултета у Београду. Тиме долазимо

Бранислав Којић,
директор Института 1969—1971

до веома важног питања изграђивања још организованије сарадње Института и Катедре, укључујући у ту сарадњу и научне и стручне раднике из Етнографског музеја у Београду, као и музејских установа у унутрашњости Србије. Систематским радом на даљем изграђивању сваке од поменутих етнолошких и етнографских установа у Србији, удруживањем снага ради постизања заједничког циља — унапређивања етнолошког рада у Србији, савладаћемо многе тешкоће и недостатке претходног периода. Надамо се да ће нам у тим настојањима пружити снажну подршку наша самоуправна социјалистичка друштвена заједница.

Емилија В. Церовић

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

Слика рада Етнографског института и његових резултата не би била потпуна, када се, са неколико речи, не бисмо осврнули и на његову издавачку делатност, врсту и карактер издања, као и на њихову намену и значај. Особито нам је задовољство што нам је припала част да о овом виду делатности Института говоримо на данашњи дан.

Свестан важности и посебног научног интереса који имају етнолошка истраживања и постигнути резултати у извршавању задатака на проучавању народног живота и обичаја, народног стваралаштва, насеља и порекла становништва и народне архитектуре, Институт је већ у трећој години рада покренуо серије својих издања: Зборник радова, а затим Посебна издања и свој часопис под називом Гласник Етнографског института, док је две свеске Повремених издања био у могућности да објави већ у другој години свога постојања.

Први број Гласника Етнографског института изашао је 1962. године и до данас је објављено осамнаест годишта. Међутим, развојни пут Гласника није био без тешкоћа. Гласник је у два маха имао дуже прекиде у излажењу, услед чега су поједине свеске објављиване као двоброји, па чак и вишесбројеви. Тако је, на пример, друга свеска угледала света тек 1957. године, и то као двоброј, а XI—XV, дакле петоброј, изашао је у 1969. години. Разлог за ове дуже прекиде био је једино у недостатку финансијских средстава. Гласник излази једанпут годишње, мада је првобитна замисао била да се часопис Института објављује два пута у току године, дакле сваких шест месеци, због чега његов први том, поред ознаке годишта римском цифром, носи и арапске цифре 1—2, ознаку свезака. Излазећи пред нашу и светску научну јавност, Институт је настојао да већ првим бројем покаже лик и карактер часописа, његову намену и садржину. Као гласило Института, он од првог дана објављује резултате рада својих сталних и спољних сарадника. Међутим, током година Гласник постаје трибина за широки свет етнолога не само Београда већ и читаве земље. У двадесет година, рачунајући од излажења прве

свеске, садржина Гласника постаје све богатија, чиме се потврдило да је то часопис који прати развојне путеве етнологских наука, проблеме и напредак савременог друштвеног и културног живота. Ту су, у првом реду, расправе које се баве методолошким и теоретским проблемима савремене етнологије, студије и комплексни радови на проучавањима насеља и становништва у условима развоја индустријализације и урбанизације у нашој земљи, затим некадашњих и данашњих карактеристика друштвеног живота и културе наших људи. Бројне критике и критички прикази, који показују живо интересовање сарадника у праћењу развоја етнологских наука и њихових достигнућа код нас и у свету, доприносе како квалитету Гласника тако и његовој актуелности. С обзиром на то да без библиографија нема брзог и ефикасног рада, већ од првог броја Гласника почело се са објављивањем критичких и проблемски изложених библиографија, које су обухватиле етнологију, фолклорну, антропогеографску, социолошку и економску литературу. Нови број Гласника XIX—XX налази се у штампи, а свеска XXI Гласника, која ће изаћи у 1973. години, биће јубиларна, посвећена двадесетпетогодишњици рада Етнографског института.

Зборник радова Етнографског института је повремено издање. Карактер ове едиције јасно је одређен, и у њеним књигама штампају се разне студије и синтетички радови, као што су, на пример, прва два броја, или радови намењени одређеној проблематици или области, чему су посвећене наредне три свеске. До сада је изашло пет књига ове серије, са укупно 75 радова.

Др Атанасије Урошевић,
директор Института 1971—1973

Посебна издања Етнографског института намењена су монографским радовима и комплексним студијама. Изаšlo је тринаест књига са четрнаест радова. То су дела која представљају допринос науци у расветљавању појединих проблема и области народног живота, етногеографског, социолошко-етнологског и етносторијског карактера. У серији Народы мира, коју издаје Академија наука СССР-а, изашла је 1964. године у Москви, у књизи Народы зарубежной Европы, студија о народима Југославије, на чијем су тексту радили сарадници Етнографског института у заједници са још четрдесет и три најистакнутија представника одговарајућих научних и стручних

установа. Ова иста студија објављена је већ идуће године у серији Посебних издања Етнографског института као њена тринаеста књига. С обзиром на то што је то прва и до сада, дакле, једина књига ове врсте, она несумњиво има одређен значај.

Међутим, као што је већ споменуто, прве публикације Етнографског института биле су две свеске серије Повремених издања. Настављајући традицију коју је започео још Јован Цвијић, а продужили Јован Ердељановић, Тихомир Борђевић и други, Етнографски институт је своје прве две публикације посветио објављивању упитника за теренска истраживања. Оне, према томе, не представљају само путоказ у раду већ ревизију и осавремењавање ове врсте рада, а истовремено, имају и прворазредни значај за методологију наших наука.

Осим ових серијских издања, Етнографски институт је у 1972. години започео и објављивање вансеријских публикација. Прва књига ове врсте, изашла ове године, садржи радове о традиционалној култури Русина и Украјинаца у Војводини. Штампана је у заједници са Комисијом за научноистраживачки рад при Новинско-издавачком предузећу „Руско слово“. Аутори осамнаест прилога у овој књизи су сарадници Етнографског института, као и јавни и културни радници русинске и украјинске народности. На 316 страница објављени су неки резултати из рада Етнографског института на Пројекту проучавања народности и међуетничких процеса уопште у СР Србији. Осим овог, почетком 1973. године изаћи ће из штампе још једно вансеријско издање. То су радови из проблематике традиционалне културе Словака у Војводини.

Свим овим издањима треба да додамо и две свеске материјала са два симпозијума, које је Етнографски институт организовао 1970. године у Новом Саду. Ту су краћи садржаји предавања, и то са Симпозијума о традиционалној култури Русина и Украјинаца у Војводини и Симпозијума о традиционалној култури Словака у Војводини.

Умножен на гештетнеру, објављен је 1971. године, као претходни резултати, Извештај о етнолошким испитивањима у Бердапу током 1965—1970. године.

Гласник Етнографског института, као и друге наше серије, стекао је неоспоран углед код нас и у свету, што најбоље потврђују многи осврти у нашим и страним часописима и бројна размена са нашим издањима, која се из дана у дан повећава.

На крају, сматрамо да треба да кажемо и следеће. Српски етнографски зборник је едиција Српске академије наука и уметности, Одељења друштвених наука. Међутим, у већем броју послератних књига ове серије објављене су монографије и студије комплексног карактера, које су написали сарадници Етнографског института или у оквиру програма рада Института или под његовим руководством. То је изванредан број дела објављен у књигама од 30—38. Првог одељења (Насеља и порекло становништва),

затим у књигама 26—34. Другог одељења (Живот и обичаји народни) и 2—4. књиге Четвртог одељења Српског Етнографског зборника (Расправе и грађа).

На завршетку овог прегледа можемо да констатујемо да је у издањима Етнографског института, за протеклих двадесет пет година рада, објављено укупно 514 радова, у 40 публикација, на 7866 страна. Овај импозантни број несумњиво представља значајан допринос нашој етнологији. Ако би се томе додали и сви радови обимних проучавања који нису могли бити презентовани широком научном свету етнолога и других научних радника због готово редовно присутних финансијских тешкоћа у Етнографском институту, а који, чекајући на штампање, губе од актуелности, допринос би био још много већи.

Етнолошке науке и њихови резултати имају несумњив значај за познавање живота једног народа. Она се не ограничава више само на проучавања традиционалне народне културе већ се, данас, својим методама, обраћа савременом народном животу, проучавајући утицаје привредно-економских и друштвених фактора на мењање начина живота, навика и народних обичаја, као и обратно, проучавајући и оне негативне утицаје традиционалног живота и обичаја који успоравају културни преображај.

Улажући напоре у научноистраживачки и стваралачки рад, Етнографски институт је увек спреман да унапреди и повећа своју издавачку делатност ако се створе финансијски услови за то, што би, у исто време, послужило даљој и већој афирмацији Института.

Емилија В. Церовић

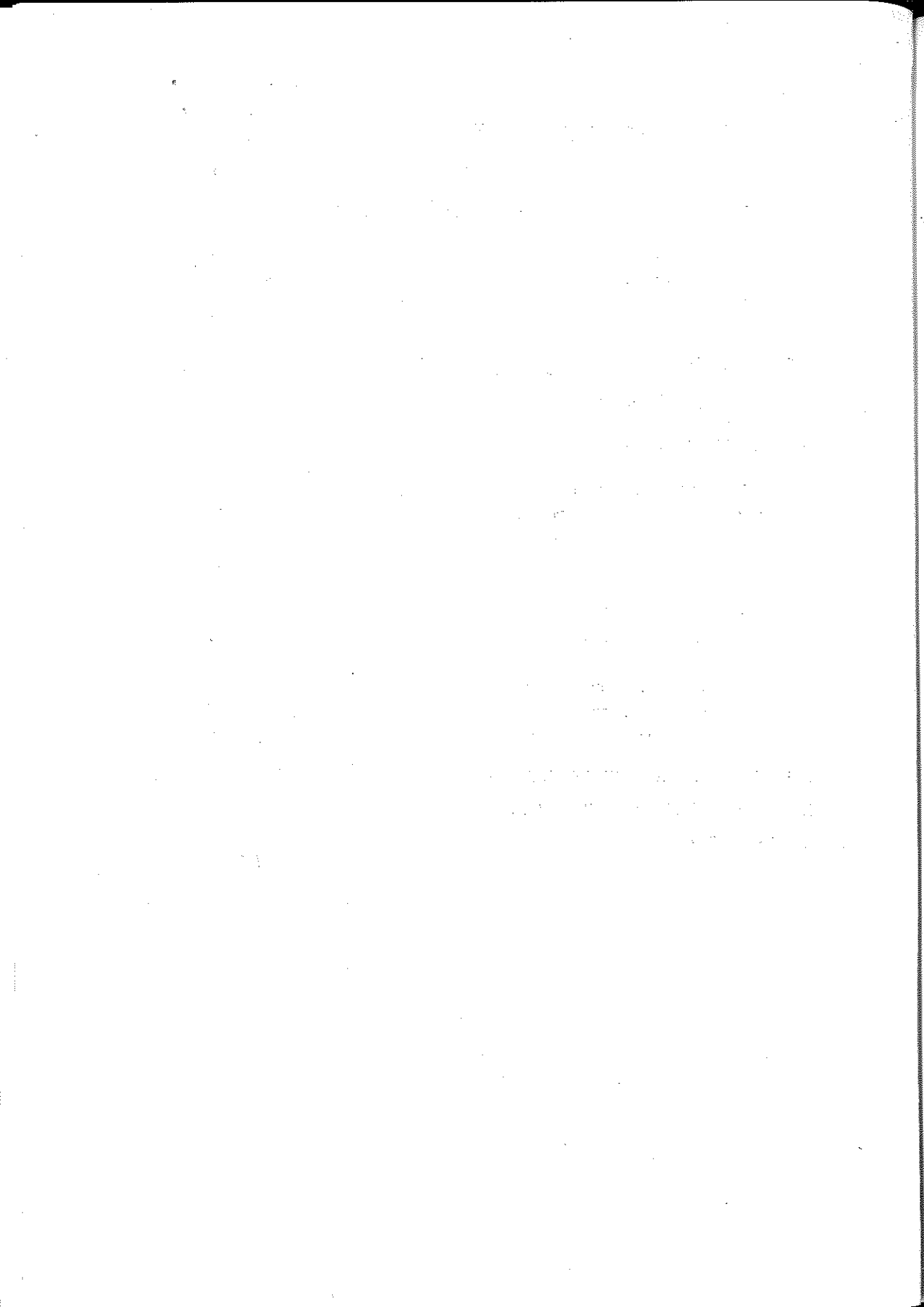
БИБЛИОГРАФИЈА ИЗДАЊА ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА И РАДОВА ОБЈАВЉЕНИХ У ЊИМА

Библиографија садржи два дела. У првом делу изложена су, азбучним редом имена, издања Института, а у оквиру једне публикације држало се редоследа свезака. Други део обухвата радове објављене у институтским издањима. Радови су систематски распоређени у четрнаест група, које имају и подгрупе. Приликом излагања библиографске грађе одлучили смо се за овакав класификациони план јер смо се руководили специфичностима и већ утврђеним путевима наше етнологске науке и самом грађом. Можда би нам посао био лакши и прецизнији у погледу систематизовања грађе да смо ишли у већа рашичлањивања група и подгрупа. За радове који садржином захватају два или три проблема, па према томе припадају већем броју група у класификационом плану, употребили смо упутне белешке, с тим што смо основну белешку, са свим подацима, стављали у групу којој дело по својој садржини највише припада, а у остале групе на које се односи стављали смо упутне белешке. Међутим, за дела комплексног карактера нисмо давали и упутне белешке. Желели смо да библиографију не оптеретимо великим бројем упутних белешки. Упутне белешке користили смо још и за коауторе. Поред основних потребних података, у белешке смо уносили, из практичних разлога, уз скраћеницу имена публикације, и годину излажења, мада за тим није била прека потреба, јер се година излажења налази већ у белешци о самој публикацији. Податак о броју илустрација, слика, скица и карата давали смо не означавајући њихов број, осим када је у питању само један такав прилог. На крају библиографије налази се и регистар писаца.

КАСИФИКАЦИОНИ ПЛАН

	Стр.
А. ИЗДАЊА	25
Б. РАДОВИ У ИЗДАЊИМА	28
I. ОПШТИ РАДОВИ	28
1) Библиографија	28
2) Радови опште садржине	29
3) Етнолошки и други научни и стручни часописи и периодика	31
II. ИСТОРИЈА ЕТНОЛОГИЈЕ И ЕТНОГРАФИЈЕ	32
1) Биографије етнолога, научних радника, истраживача и скупљача, и радови о њима	32
2) Етнолошке установе, институти, музеји, друштва и сл.	33
3) Конгреси, научни састанци, изложбе, извештај и сл.	34
III. МЕТОДОЛОГИЈА, МЕТОДИКА, ТЕОРИЈА	35
IV. ЕТНИЧКА КАРТОГРАФИЈА	37
V. НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА, СТАНОВНИШТВО ДАНАС	37
1) Етногенеза, становништво у прошлости и данас	37
2) Миграције, колонизације, емиграције	40
3) Насеља — градска и сеоска	42
VI. НАРОДНА АРХИТЕКТУРА — ГРАДСКА И СЕОСКА	45
VII. ПОКУЋАНСТВО	48
VIII. ПРИВРЕДА	48
1) Општи радови	48
2) Земљорадња, сточарство, риболов	48
3) Градски и сеоски занати	49
4) Исхрана	50
5) Ношња и накит	50
6) Саобраћај, путеви и средства за превозење и преношење терета	51
7) Рударство	51

	Стр.
IX. ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ И ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ	52
1) Општи радови	52
2) Брак, породица, домаћинство, сродство и сроднички од- носи	52
3) Задруга	53
X. ОБИЧАЈИ	54
XI. ПРАВНИ ОБИЧАЈИ	55
XII. ДУХОВНА КУЛТУРА	56
1) Религија, култови, митологија, празновернице	56
2) Народни говор и просвета	58
3) Народно стваралаштво	58
а) Општи радови	58
б) Поезија	58
в) Проза	62
г) Народни певачи	63
д) Народне игре	63
ђ) Музика и музички инструменти	64
е) Ликовне уметности	65
4) Народна медицина	65
XIII. ЕТНОЛОГИЈА ДРУГИХ НАРОДА	65
XIV. ЕТНОЛОГИЈА И ДРУГЕ НАУКЕ	68
РЕГИСТАР ПИСАЦА	71

А. ИЗДАЊА

1. Гласник Етнографског института САН I/1—2. — Београд, Научна књига, 1952, с. XV+1+648 [са сл. и карт. у тек. и прил.] 8°
Скраћеница: Гласник I
2. Гласник Етнографског института Српске академије наука II—III (1953—1954). — Београд, Научно дело, 1957, с. XXII+1068 [са сл., ск. и карт. у тек. прил.] 8°
[Свеска је посвећена великој успомени Јована Цвијића]
Скраћеница: Гласник II—III
3. Гласник Етнографског института Српске академије наука IV—VI (1955—1957). — Београд, Научно дело, с. 1957, с. X+487 [са сл. и ск. у тек. и прил.] 8°
Скраћеница: Гласник IV—VI
4. Гласник Етнографског института Српске академије наука VII. — Београд, Научно дело, 1958, с. XII+195 [са сл. у тек., 1 сл. и 1 карт. у прил.] 8°
[Свеска је посвећена Војиславу С. Родовановићу, директору Етнографског института и дописном члану Српске академије наука и уметности]
Скраћеница: Гласник VII
5. Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности VIII (1959). — Београд, Научно дело, 1960, с. 6+186 [са сл. у тек.] 8°
Скраћеница: Гласник VIII
6. Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности IX—X (1960—1961). — Београд, Научно дело, 1961, с. 8+280 [са сл. и ск. у тек. и 1 фот. у прил.] 8°
Скраћеница: Гласник IX—X
7. Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности XI—XV (1962—1966). — Београд, Етнографски институт, 1969, с. 10+244 [са 1 карт. и табл. сл. у прил.] 8°
[Свеска је посвећена стогодишњици Вука Караџића и двадесетпетогодишњици ослободилачког рата и социјалистичке револуције народа Југославије]
Скраћеница: Гласник XI—XV

8. Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности XVI—XVIII (1967—1969). — Београд, Етнографски институт, 1971, с. 8+224 [са сл. у тек. и прил.] 8°
Скраћеница: Гласник XVI—XVIII
9. Етнолошка испитивања у Бердапу 1965—1970. (извештај). — Београд, Етнографски институт Српске академије наука и уметности, 1971, л. 1+35, 2° [Умножено на шапирографу]
10. Зборник радова Српске академије наука, књ. IV. Етнографски институт, књ. 1. — Београд, Научна књига, 1950, с. 7+1+315 [са сл. у тек. и табл. сл. у прил.] 8°
Скраћеница: Зборник IV/1
11. Зборник радова Српске академије наука, књ. XIV. Етнографски институт, књ. 2. — Београд, Научна књига, 1951, с. VII+1+301 [са табл. и карт. у прил.] 8°
Скраћеница: Зборник XIV/2
12. Зборник радова Српске академије наука, књ. LXVIII. Етнографски институт, књ. 3. — Београд, Научно дело, 1960, с. VIII+715, 8° [Свеска је посвећена четрдесетогодишњици Савеза комуниста Југославије]
Скраћеница: Зборник LXVIII/3
13. Зборник радова Српске академије наука и уметности, књ. LXXV. Етнографски институт, књ. 4. — Београд, Научно дело, 1962, с. 6+218 [са сл. и карт. у тек. и прил.] 8°
[Свеска је посвећена двадесетогодишњици револуције]
Скраћеница: Зборник LXXV/4
14. Зборник радова Српске академије наука и уметности, Нова серија, књ. I. Етнографски институт, књ. 5. — Београд, Етнографски институт, 1971, с. 150 [са сл. у тек.] 8°
Скраћеница: Зборник нс 1/5
15. Повремена издања Етнографског института Српске академије наука, св. 1. — Београд, Научна књига, 1949, с. 63 (са 107 цртежа у тексту) 12°
Скраћеница: Повремена издања 1
16. Повремена издања Етнографског института Српске академије наука, св. 2. — Београд, Научна књига, 1949, с. 40 (са 34 цртежа у тексту) 12°
Скраћеница: Повремена издања 2
17. Посебна издања Српске академије наука, књ. CLVIII. Етнографски институт, књ. 1. — Београд, Научна књига, 1950, с. 8+299 (са 7 слика и 7 карата) 8°
Скраћеница: Посебна издања CLVIII/1
18. Посебна издања Српске академије наука, књ. CLXXXI. Етнографски институт, књ. 2. — Београд, Научна књига, 1951, с. 4+185 [са 1 карт. и табл. сл. у прил.] 8°
Скраћеница: Посебна издања CLXXXI/2
19. Посебна издања Српске академије наука, књ. CXСIII. Етнографски институт, књ. 3. — Београд, Научна књига, 1952, с. VI+2+417 [са табл. и 1 карт. у прил.] 8°

- Скраћеница: Посебна издања СХСП/3
20. Посебна издања Српске академије наука, књ. ССП. Етнографски институт, књ. 4. — Београд, Научна књига, 1952, с. 4+105, 8°
Скраћеница: Посебна издања ССП/4
21. Посебна издања Српске академије наука, књ. ССХVIII. Етнографски институт, књ. 5. — Београд, Научна књига, 1953, с. IV+116 [са ск. и сл. у тек. и прил.] 8°
Скраћеница: Посебна издања ССХVIII/5
22. Посебна издања Српске академије наука, књ. ССXXXII. Етнографски институт, књ. 6. — Београд, Научна књига, 1955, с. VIII+468 [са сл. и карт у прил.] 8°
Скраћеница: Посебна издања ССXXXII/6
23. Посебна издања Српске академије наука, књ. ССLXX. Етнографски институт, књ. 7. — Београд, Научно дело, 1957, с. IV+122+1, 8°
Скраћеница: Посебна издања ССLXX/7
24. Посебна издања Српске академије наука, књ. ССLXXI. Етнографски институт, књ. 8. — Београд, Научно дело, 1957, с. 4+66+8 [са табл. сл. у прил.] 8°
Скраћеница: Посебна издања ССLXXI/8
25. Посебна издања Српске академије наука, књ. СССXXI. Етнографски институт, књ. 9. — Београд, Научно дело, 1959, с. 6+59, 8°
Скраћеница: Посебна издања СССXXI/9
26. Посебна издања Српске академије наука, књ. СССXXXIII. Етнографски институт, књ. 10. — Београд, Научно дело, 1960, с. 6+32, 8°
Скраћеница: Посебна издања СССXXXIII/10
27. Посебна издања Српске академије наука и уметности, књ. СССXXXV. Етнографски институт, књ. 11. — Београд, Научно дело, 1960, с. 6+26+2 8°
Скраћеница: Посебна издања СССXXXV/11
28. Посебна издања Српске академије наука и уметности, књ. СССXLII. Етнографски институт, књ. 12. — Београд, Научно дело, 1960, с. 6+31 8°
Скраћеница: Посебна издања СССXLII/12
29. Посебна издања Српске академије наука и уметности, књ. ССCLXXXV. Етнографски институт, књ. 13. — Београд, Етнографски институт, 1965, с. 8+238 [са сл. у тек.] 8°
Скраћеница: Посебна издања ССCLXXXV/13
30. Саветовање о традиционалној култури Русина и Украјинаца у Војводини — Нови Сад, 30. јун — 1—2. јул — Руски Крстур, 3—5. јул 1970. — [Београд, Етнографски институт], 1970 [л. 74] 2° [Умножено на шапирографу]
Скраћеница: Саветовање о Русинима
31. Savetovanje o tradicionalnoj kulturi Slovaka u Vojvodini — Novi Sad, 22—24. oktobar — Bački Petrovac, 25. oktobar 1970. — [Beograd, Etnografski institut], 1970, [l. 73] 2° [Умножено на шапирографу]
Скраћеница: Savetovanje o Slovacima

32. Традиционална култура југословенских Русина (Прилози). Материјали са Саветовања о традиционалној култури војвођанских Русина и Украјинаца, одржаног у Новом Саду и Руском Крстурџу од 30. јуна до 5. јула 1970. године. — Нови Сад, Руско слово и Етнографски институт Српске академије наука и уметности, 1971, с. 316+4, 8°.

Скраћеница: Традиционална култура Русина

Б. РАДОВИ У ИЗДАЊИМА

І. ОПШТИ РАДОВИ

1) Библиографија

33. Барјактаровић, М[ирко] Р.: *Библиографија радова преминулог др Боровоја М. Дробњаковића, директора Етнографског института Српске академије наука и уметности*. — Гласник IX—X, 1961, с. 275—280.
34. Карановић, Вукосава Н.: *Библиографија радова Милана Карановића*. — Гласник VIII, 1960, с. 175—186 [са 1 фот.]
35. Костић, Цветко: *Прилог нашој економској и социолошкој библиографији (1945—1950)*. — Гласник II—III, 1957, с. 919—928. Резиме на француском
36. Кумар, Жељко: *Прилози антропогеографској библиографији (1945—1950)*. — Гласник II—III, 1957, с. 851—880. Резиме на француском
37. Марковић-Борели, Рада: *Прилог етнолошкој и фолклорној библиографији (1945—1950)*. — Гласник II—III, 1957, с. 881—917. Резиме на француском
38. Николић, Видосава: *Прилог етнолошкој библиографији књига и брошура публикованих у ФНРЈ од 1945. до 1950. год.* — Гласник IV—VI, 1957, с. 423—446. Резиме на француском
39. Радовановић, Војислав С.: *Прилози антропогеографској библиографији нашој, I* — *Библиографија антропогеографских радова у географским часописима и осталим издањима географских друштава ФНРЈ за првих шест послератних година народне државе (1945—1950)*. — Гласник I, 1952, с. 529—546. Резиме на немачком
40. Радотић, Нада С.: *Прилог антропогеографској библиографији књига и брошура објављених у ФНРЈ од 1945. до 1950. год.* — Гласник, IV—VI, 1957, с. 401—422. Резиме на енглеском
41. Церовић, Емилија: *Joel Halpern, Bibliography of English Language Sources on Yugoslavia*, 2nd Edition, Amherst, University of

- Massachusetts, 1969, pp. 8+134, 4°, Research Reports, No 3, Department of Anthropology. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 207—208 [Рецензија]
42. Церовић, Емилија: *Оглед библиографије о југословенским Русинима и Украјинцима (радови објављени у Југославији)*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 27—28+34—72]
43. Церовић, Емилија В.: *Оглед библиографије радова о југословенским Русинима и Украјинцима (радови објављени у Југославији)*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 288—311. Резиме на русинском и на француском
44. Церовић, Емилија: *Ogled bibliografije radova o jugoslovenskim Slovacima (radovi objavljeni u Jugoslaviji)*. — Savetovanje o Slovacima, 1970, [л. 42—73]

2) Радови опште садржине

45. Бандић, Душан: *Др Петар Влаховић, Бродарево и његова околина (Етнолошка расправа)*, Универзитет у Београду, Београд 1968, Докторска дисертација одбрањена 29. 10. 1958. на Филозофском факултету у Београду. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 187—188 [Рецензија]
46. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana, 1960, s. 3—271. — Гласник IX—X, 1961, с. 248—249 [Рецензија]
47. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Драгутин М. Борђевић, Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави, Српски етнографски зборник, књ. LXX, Београд, 1958, с. 3—704. — Гласник VIII, 1960, с. 157—158 [Рецензија]
48. Барјактаровић, Мирко Р.: Марко Поло — Милион, ... О природи и покрајинама света ... Са италијанског превео Боривоје Максимовић, Матица српска, Нови Сад, 1947, 176 страна. — Гласник I, 1952, с. 644—645 [Рецензија]
49. Барјактаровић, Мирко: Rudolf Beďnárík, Slováci v Juhoslávii, Bratislava, 1966, s. 352. — Гласник XI—XV, 1969, с. 219—220 [Рецензија]
50. Барјактаровић, Мирко: *Уводна реч проф. др Мирка Барјактаровића*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 7—10.
51. Барјактаровић, М[ирко]: Špiro Kulišić, Život i kultura zaostalih plemena, Sarajevo, 1960, с. 5—150. — Гласник IX—X, 1961, с. 249—250 [Рецензија]
52. Влаховић, Бреда: *Etgografija Pomurja I, Murska Sobota*, 1967. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 193—195 [Рецензија]
53. Дрљача, Душан: *Неке одлике живота и обичаја Русина у Срему*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 5—7]
54. Дрљача, Душан: *Неке одлике живота и обичаја Русина у Срему*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 70—85. Резиме на русинском и на француском

55. Дрљача, Душан: *Прилог проучавању традиционалне културе Украјинаца у Инђији*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 26]
56. Дрљача, Душан: *Прилог проучавању традиционалне културе Украјинаца у Инђији*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 210—216. Резиме на русинском и на француском
57. *Етнолошка испитивања у Бердапу 1965—1970 (извештај)*. 1971, [л. 1+35]
58. Ковач, Михајло: *Материјалне и духовне вредности културног наслеђа југословенских Русина као основа њиховог даљег културног развика*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 217—238. Резиме на русинском и на француском
59. Ковач, Михајло: *Традиционална култура Русина у Војводини као основа њиховог даљег културног развика*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 29—30]
60. Костелник, Владо: *Неке одлике живота и обичаја Русина у Сријему*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 8—9]
61. Костић, Цветко: *Народи Југославије у едицији „Народи света“ Академије наука СССР-а* — Гласник VII, 1958, с. 192.
62. Кумар, Жељко: *Наша нова граница према Италији после Лондонског споразума и новоприпојене области Истре*. — Гласник II—III, 1957, с. 939—941 [са 1 карт. у тек.] Резиме на француском
63. Латјак, Дюра: *Значење научног приступа г'у виученовању традицијнеј култури југославјанских Русинох* — Украјнцох за даљшу националну ег'зистенцију и развико. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 11—17.
64. Мизь, Роман: *Дејкі прикмети традицијној материјалној култури та завичајв Украјнців у Воеводини*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 192—209. Резиме на српскохрватском и на француском
65. Мизь, Роман: *Дзепоедни прикмети традицијнеј материјалнеј култури и звичајох Украјнцох у Войводини*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 22—23]
66. Миз, Роман: *Неке одлике традиционалне материјалне културе и обичаја Украјинаца у Војводини*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 24—25]
67. *Народи Југославије*. — Посебна издања CCCLXXXV/13, 1965, с. 8+238 [са сл. у тек.]
68. Николић, Видосава: Vilko Novak, Der Aufbau der slowenischen Volkskultur, Zeitschrift für Ethnologie, Bd. 77, Hefte 2, Braunschweig, 1952, с. 227—237. — Гласник II—III, 1957, с. 1060 [Рецензија]
69. Николић-Стојанчевић, Видосава: *Улога неких етнолошких фактора у социјалистичком преображају Колубарског рударског басена у СР Србији*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 93—114 [са ск. у тек.] Резиме на француском

70. Радовановић, Војислав С.: *Југославија. Географски положај, унутрашње и спољне везе.* — Гласник II—III, 1957, с. 115—146 [са карт. у прил.] Резиме на француском
71. Сабадош, Јанко: в. бр. 212
72. Трифуноски, Јов[ан] Ф.: Миленко С. Филиповић, Прилози етнолошком познавању североисточне Босне, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Одељење друштвених наука, Грађа 12, Сарајево, 1969, с. 1—169. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 181—182 [Рецензија]
73. Филиповић, Мил[енко] С.: *Narodopisje Slovencev, I del, Ljubljana, 1944, с. 348, II del, Ljubljana, 1952, с. 268.* — Гласник II—III, 1957, с. 1014—1016 [Рецензија]
74. Филова, Божена: в. бр. 229

3) Етнолошки и други научни и стручни часописи и периодика

75. Антонијевић, Драгослав: Известия на Етнографския институт с музей Българска академия на науките, книга втора, София, 1955, стр. 3—507. — Гласник VII, 1958, с. 182—184 [Рецензија]
76. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. XVI, 1953, с. 266, Уредник Митар Влаховић. — Гласник II—III, 1957, с. 1037—1042 [Рецензија]
77. Влаховић, Бреда: *Slovenski etnograf, Sveska XIII, XIV, XV, XVI—XVII Ljubljana, 1960—1964.* — Гласник XI—XV, 1969, с. 239—244 [Рецензија]
78. Влаховић, Бреда: *Slovenski etnograf, XX, Ljubljana 1968.* — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 191—193 [Рецензија]
79. Дрљача, Душан: *Etnografia Polska XI, Wroclaw—Warszawa—Kragow, 1967, s. 567.* — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 195—197 [Рецензија]
80. Дрљача, Душан: *Темишварски часопис „Нови живот“ о југословенским народностима у Румунији.* — Зборник нс I/5, 1971, с. 133—137. Резиме на енглеском
81. Кнежевић, Сребрица: Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Нова серија св. XII, Сарајево, 1957 год. — Гласник VII, 1958, с. 171—172 [Рецензија]
82. Кнежевић, Сребрица: *Indija, časopis za kulturu, Izdaje Ministarstvo inostranih poslova Republike Indije, Uređuje Madandžit Sing.* — Гласник II—III, 1957, с. 1064—1067 [Рецензија]
83. Краснић, Марк: Српски етнографски зборник, књ. LXIX, Насеља и порекло становништва, књ. 35, Београд, 1955, с. 1—565. — Гласник VIII, 1960, с. 158—160 [Рецензија]
84. Марковић-Борели, Рада: *Costumes et coutumes, Revue de la Fédération des costumes suisses, No 2/3, Zuerich, 1951, с. 33—76.* — Гласник II—III, 1957, с. 1063—1064 [Рецензија]
85. Младеновић, Оливера: *Bulletin der Schweizerische Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie, бр. 44, 1967/1968, бр. 45, 1968/1969. Zürich.* — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 205—207 [Рецензија]

86. Младеновић, Оливера: *Národopisné aktuality*, 1969/1, 2, 3—4, Strážnice (Čehoslovačka), hlavní uředník Jozef Tomeš. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 197—198 [Рецензија]
87. Младеновић, Оливера: Нови чехословачки фолклористички часопис. *Národopisné aktuality*, Strážnice, 1964, 1; 1965, 1—2, 3—4, Главни уредник Јозеф Томеш. — Гласник XI—XV, 1969, с. 236—237 [Рецензија]
88. Николић, В[идосава]: *Етнографски центри и часописи у Чехословачкој Републици*. — Гласник IX—X, 1961, с. 252—258.
89. Николић, Видосава: *Slovenski etnograf*, Letnik VI—VII, 1953/54 godina, izdanje Etnografskog muzeja u Ljubljani, 8°, 382 с. — Гласник II—III, 1957, с. 1042—1045 [Рецензија]
90. Радовановић, Миљана: *Arts et traditions populaires*, Année 16, 1968/1, 2, 3—4, Paris. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 203—205 [Рецензија]
91. Радовановић, Миљана: „*Ethnologia europaea*”, Paris, 1967, 1—4. Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 199—202 [Рецензија]
92. Радовановић, Миљана: *Значајни прилози о етнографско-фолклористичким истраживањима Русина у Бачкој*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 165—172.

II. ИСТОРИЈА ЕТНОЛОГИЈЕ И ЕТНОГРАФИЈЕ

1) Биографије етнолога, научних радника, истраживача и скупљача, и радови о њима

93. Барјактаровић, Мирко: *Боривоје Дробњаковић 1890—1961*. — Гласник IX—X, 1961, с. 2—3 [са 1 фот. у прил.]
94. Барјактаровић, М[ирко]: *Др Нико Жупанић 1876—1961*. — Гласник IX—X, 1961, с. 274 [Некролог]
95. Барјактаровић, Мирко: в. бр. 111
96. Борели, Рада: *Поводом педесетогодишњице смрти Валтазара Богишића*. — Гласник VII, 1958, с. 189—190.
97. Влаховић, Петар III.: *Јован Цвијић као оснивач наше науке о народу*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 241—248 [са 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
98. Влаховић, Петар: *Општи осврт на рад др Миленка С. Филиповића*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 159—164.
99. Влаховић, Петар: *Рад С. А. Токарева на проучавању етногенезе*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 213—221.
100. Дробњаковић, Боривоје: *Војислав С. Радовановић 1894—1957*. — Гласник VII, 1958, с. IX—XII [Чланак је преведен на француски]
101. Дробњаковић, Боривоје: *Др Јован Ердељановић (30. X 1874—12. II 1944)*. — Гласник I, 1952, с. 553—557 [са 1 фот. у прил.] Некролог
102. Дробњаковић, Боривоје М.: *Др Тихомир Р. Борђевић (19. II 1868—28. V 1944)*. — Гласник I, 1952, с. 547—551 [са 1. фот. у прил.] Некролог

103. Зечевић, Даринка: *Маринко Станојевић* (30. VII 1874 — 9. III 1949). — Гласник I, 1952, с. 567—568 [са 1 фот. у прил.] Некролог
104. Зечевић, Даринка: *Петар Шобајић* (29. VI 1891 — 14. XI 1957). — Гласник VII, 1959, с. 185—187 [Некролог]
105. Зечевић, Слободан: *Прилог академика Токарева проучавању религије у свету*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 221—224.
106. Илијин, Милица: *Даница С. Јанковић* (7. V 1898 — 18. IV 1960). — Гласник VIII, 1960, с. 171—173 [са 1 фот. у тек.] Некролог
107. Ковачевић, Б[ождар]: *Јаша М. Продановић* (10/22. IV 1867 — 1. VI 1948). — Гласник I, 1952, с. 559—562 [са 1 фот. у прил.] Некролог
108. Костић, Цветко: *Сретен Вукосављевић*. — Гласник IX—X, 1961, с. 271—273 [Некролог]
109. Марић, Растислав: *Др Веселин Чајкановић* (28. III 1881 — 6. VIII 1946). — Гласник II—III, 1957, с. 67—80 [са 1 фот. у тек.] Резиме на енглеском
110. Петровић, Петар Ж.: *Коста Јовановић* (13. V 1866 — 13. X 1946). — Гласник II—III, 1957, с. 935—937 [са 1 фот. у тек.] Резиме на енглеском [Некролог]
111. *Поводом седамдесетогодишњице живота С. А. Токарева*. [Написали Мирко Барјактаровић, Петар Влаховић и Слободан Зечевић]. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 211—224.
112. Радовановић, Војислав С.: *Јован Цвијић. Из перспективе савремене научне мисли један поглед на живот и научно дело великог српског научника, с нарочитим обзиром на антропогеографију и етнографију, на дан двадесетпегодишњице његове смрти* (16. I 1927 — 16. I 1952). — Гласник II—III, 1957, с. 1—66 [са сл. у прил.] Резиме на француском
113. Радовановић, Војислав С.: в. бр. 164
114. Сечански, Живан: *Др Радивој Симоновић* (17. VIII 1858 — 21. VII 1950). — Гласник I, 1952, с. 563—566 [са 1. фот. у прил.] Некролог
115. Filip, Michal: *Leškova kritika ľudových povier*. — *Savetovanie o Slovacima*, 1970, [1. 21—22]
116. Филиповић, Мил[енко] С.: *Светозар Раичевић* (1902 — 1950). — Гласник I, 1952, с. 569—570 [са 1 фот. у прил.] Некролог
117. Шобајић, Петар: *Светозар Томић* (30. III 1872 — 21. V 1954). — Гласник II—III, 1957, с. 929—933 [са 1 фот. у тек.] Резиме на француском [Некролог]

2) Етнолошке установе, институти, музеји, друштва и сл.

118. Барјактаровић, Мирко Р.: *Библиотека професора Ердељановића*. — Гласник I, 1952, с. 593—594.
119. Дробњаковић, Боривоје: *На почетку друге деценије рада Етнографског института*. — Гласник VII, 1958, с. 1—4. Резиме на француском

120. Зечевећ, Даринка: *Летопис Етнографског института Српске академије наука (1947 — 1950)*. — Гласник I, 1952, с. 577—580.
121. Зечевећ, Даринка: *Летопис Етнографског института Српске академије наука (1951 — 1955)*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 381—387.
122. Јанковић-Церовић, Емилија: *Библиотека Етнографског института*. — Гласник VII, 1958, с. 194—195.
123. Костић, Цветко: *Посете страних научних радника Етнографском институту*. — Гласник VII, 1958, с. 193.
124. Николић, Видосава: в. бр. 88
125. Николић, Рајко: *Матица српска у Новом Саду и етнолошка проучавања у Војводини*. — Гласник I, 1952, с. 585—588.
126. Петровић, П[етар] Ж.: М. Грбић, Музеји и археологија у Војводини после ослобођења. Историјски гласник I, Београд 1948, с. 54—56. — Гласник I, 1952, с. 636 [Рецензија]
127. Радовановић, Вој[ислав] С.: *Етнографски институт Српске академије наука и његов Гласник*. — Гласник I, 1952, с. XIII—XV

3) Конгреси, научни састанци, изложбе, извештаји и сл.

128. Барјактаровић, Мирко Р.: *Изложба и Музеј Првог српског устанка*. — Гласник II—III, 1957, с. 971—972. Резиме на енглеском
129. Дрљача, Душан: *XV јубиларни фолклорни фестивал чехословачких Русина и Украјинаца у Свиднику 1969*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 209—211.
130. Дрљача, Душан: *Проблеми словенске етнографије и етнографског атласа на V међународном конгресу слависта у Софији, 1963*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 213—219.
131. Дробњаковић, Б[оривоје] М.: *Изложба етнографског сликарства 19. века у Етнографском музеју у Београду (1949)*. — Гласник I, 1952, с. 588—590.
132. Дробњаковић, Боривоје: *IV међународни конгрес за антрополошке и етнолошке науке у Бечу 1952. и припреме за V међународни конгрес у Филаделфији 1956. године*. — Гласник II—III, 1957, с. 957—959. Резиме на француском
133. Бурџ, Владимир Р.: *Осврт на неке демографске проблеме представљене на трећем годишњем састанку Југословенског статистичког друштва*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 329—335. Резиме на француском
134. *Записник вођен на саветовању о традиционалној култури војвођанских Русина и Украјинаца*. Саветовање је одржано у Новом Саду од 30. јуна до 2. јула (први део) и у Руском Крстурџу — приредбе фолклорне традиције — од 3. до 5. јула 1970. године. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 312—316.
135. Јовановић, Милка: *Изложба Христифора Црниловића*. — Гласник II—III, 1957, с. 977—978. Резиме на француском

136. Кнежевић, Сребрица: *Изложба у Војном музеју ЈНА у Београду. Развој ватреног оружја*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 395—396 [са табл. сл. и прил.] Резиме на енглеском
137. Костић, Цветко: *II годишњи састанак Југословенског статистичког друштва (одржан у Београду 7—11 октобра 1954 г.)*. — Гласник II—III, 1957, с. 961—964. Резиме на енглеском
138. Лазаревић, Јованка: *Извештај о резултату анкете Етнографског института САН о вучарима*. — Гласник I, 1952, с. 584—585.
139. Марковић-Борели, Рада: *Брига о омладини и породици*. — Гласник II—III, 1957, с. 975—976. Резиме на енглеском
140. Марковић, Рада: *Извештај о фолклорној збирци Етнографског института Српске академије наука*. — Гласник I, 1952, с. 580—584.
141. Николић, Видосава: *Изложба предмета из збирке Љубе Ивановића у Музеју за примењену уметност у Београду (фебруар — март 1956)*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 397—399. Резиме на француском
142. Николић, Видосава: *Резултати рада секције примењене етнографије на VII међународном конгресу антрополошких и етнолошких наука у Москви 1964. године*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 185—194.
143. Николић, Видосава: в. бр. 145
144. Радовановић, Михаило С.: *Рад комисије за становништво Међународне географске уније на важнијим антропогеографским и демографским питањима у свету*. — Гласник I, 1952, с. 571—575.
145. Радотић, Нада и Николић, Видосава: *I конгрес историчара ФНРЈ 1954 год.* — Гласник II—III, 1957, с. 973—974. Резиме на француском
146. Филиповић, Мил[енко] С.: *Изложба етногенезе Јужних Словена у Уметничком музеју у Београду (1950)*. — Гласник I, 1952, с. 590—593.
147. Филиповић, Мил[енко] С.: *Први међународни конгрес за европску и западну етнологију*. — Гласник I, 1952, с. 575—576.

III. МЕТОДОЛОГИЈА, МЕТОДИКА, ТЕОРИЈА

148. Антонијевић, Драгослав: *Маркова и Енгелсова писма — о етнолошким питањима — Осврт на одабрана писма Маркса — Енгелса у издању „Културе“, Загреб 1955*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 303—309. Резиме на енглеском
149. Антонијевић, Драгослав: в. бр. 154
150. Влаховић, Петар Ш.: в. бр. 97
151. Дрљача, Душан: в. бр. 261
152. Дробњаковић, Боривоје: в. бр. 351
153. Бурић, Владимир Р.: *Нови покушаји одређивања сталних региона у Србији*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 325—327. Резиме на француском

154. Жунџић, Лепосава — Антонијевић, Драгослав: В. К. Соколова, Фолклор как историко-этнографический источник, Советская этнография, 4, Москва, 1960, с. 11—16. — Гласник IX—X, 1961, с. 262—263 [Рецензија]
155. Жунџић, Лепосава и Радотић, Нада: Цв. Тодоров, Принципы этногенетических исследований (Советская этнография, Москва, 1957/3, с. 3—9). — Гласник VII, 1958, с. 177—180 [Рецензија]
156. Којић, Бранислав: *Савремени урбанистички задаци и антропо-географска проучавања*. — Гласник VII, 1958, с. 5—11. Резиме на француском
157. Комиџел, Емилија: *Методолошке перспективе у испитивању румунског фолклора*. — Гласник IX—X, 1961, с. 234—246.
158. Краснић, Марк: Dino Gribaudi, I moderni orientamenti della geografia antropica ed i loro riflessi nel campo della geografia economica, Bollettino della Società geografica italiana, fascicolo No 1—2, с. 1—15, Roma, 1951. — Гласник II—III, 1957, с. 989—991 [Рецензија]
159. Мојашевић, Миљан: *О скупљању и проучавању наше најновије народне поезије*. — Гласник I, 1952, с. 205—211. Резиме на немачком
160. Недељковић, Душан: *Прилог проучавању законитости развитка нашег народног певања у периоду народне револуције, ослободилачког рата и изградње социјализма Југославије*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 39—167. Резиме на француском
161. Недељковић, Душан: *Улога народне песме у Вуковој културној револуцији и методолошко питање разликовања рационалног, револуционарног језгра народне уметности и културе*. — Гласник I, 1952, с. 1—8 [са 1 сл. и прил.] Резиме на француском
162. Николић, В[идосава]: Г. С. Читая, Принципы и метод полевой этнографической работы, Москва, 1957, св. 4, 24—30. — Гласник IX—X, 1961, с. 264—265 [Рецензија]
163. Петровић, Петар Ж: в. бр. 364
164. Радовановић, Војислав С.: *О неким Цвијићевим антропо-географским и етнолошким основама утканим у једну новију историско-књижевну студију о једном знаменитом српском писцу*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 311—319. Резиме на француском
165. Радовановић, В[ојислав] С.: Pierre George, Géographie sociale et géographie humaine, Гласник Географског друштва св. XXVII, Београд, 1947, 54—61. — Гласник I, 1952, с. 612—614 [Рецензија]
166. Радовановић, Војислав С.: *Поводом једног новог прилога питању о променама и развјетку географске средине*. — Гласник I, 1952, с. 297—340. Резиме на француском
167. Радовановић, Војислав С.: в. бр. 112
168. Радовановић, Миљана: *Проблематика етнолошких проучавања градова и индустријских насеља у часопису „Совјетска етнографија“*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 204—208.

169. Радотић, Нада: *Обрада методолошких чланака из стране литературе*. — Гласник VII, 1958, с. 192—193.
170. Радотић, Нада: в. бр. 155

IV. ЕТНИЧКА КАРТОГРАФИЈА

171. Барјактаревих, Мирко Р.: в. бр. 48
172. Борели, Рада: *Рад на етнографском атласу Пољске*. — Гласник VII, 1958, с. 190—191.
173. Дрљача, Душан: в. бр. 130
174. Бурих, Владимир Р.: *ФНР Југославија у Атласу The citizen's Atlas of the World, John Bartholomew, Edinburgh, 1947*. — Гласник II—III, 1957, с. 986.
175. Павловић, Радослав: *Карта антропогеографских испитивања у ФНРЈ извршених у Српској академији наука*. — Гласник VII, 1958, с. 193—194.
176. Радовановић, Михаило С.: в. бр. 144

V. НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА, СТАНОВНИШТВО ДАНАС

1) Етногенеза, становништво у прошлости и данас

177. Antonijević, Dragoslav: *Međuetnički odnosi i uticaji između Slovaka i drugih narodnosti u mešovitim naseljima Zapadnog Srema*. — *Savetovanje o Slovacinima*, 1970, [I. 12—13]
178. Барјактаровић, Мирко Р.: *Промене у менталитету наших људи у периоду изградње социјализма*. — *Зборник LXXV/4*, 1962, с. 115—119. Резиме на енглеском
179. Вукосављевић, Сретен В.: *Из реферата на чланак П. Шобајића „Поводом двају најновијих прилога проучавању племена у старој Херцеговини“*. — Гласник I, 1952, с. 279—281. Резиме на енглеском
180. Вукосављевић, Сретен В.: *Реферат о раду Цветка Костића „Постанак и развитак чаршије“*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 151—153. Резиме на француском
181. Дрљача, Душан: в. бр. 497
182. Дрљача, Душан: в. бр. 53, 54
183. Бурих, Владимир: *Густина насељености у ФНР Југославији (стање 1953. год.)*. — Гласник II—III, 1957, с. 965—970 [са 1 карт. у прил.] Резиме на енглеском
184. Бурих, Владимир Р.: *Цветко Костић, Састав индустријске радне снаге са села, Наша стварност, бр. 12, Београд, 1954, с. 31—42*. — Гласник II—III, 1957, с. 1053—1054 [Рецензија]
185. Жуних, Лепосава: *Саракачани — „Ашани“ на Гочу*. — Гласник VII, 1958, с. 87—108 [са сл. и ск. у тек.] Резиме на француском
186. Жуних, Лепосава и Радотић, Нада: в. бр. 155

187. Зечевнћ, Даринка: Pierre George, Matériaux pour l'étude géographique de la population (Annales de géographie, N. 333, LXIIe année, Septembre—Oktobre 1953, Paris, s. 321—346). — Гласник IV—VI, 1957, с. 469—471 [Рецензија]
188. Јутронић, Андре: *Bosansko-hercegovačko poreklo nekih Bračana*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 37—51. Резиме на француском
189. Ковач, Михајло: в. бр. 58
190. Ковач, Михајло: в. бр. 59
191. Којић, Бранислав: в. бр. 156
192. Костић, Михајло: *О новом географском лику наше земље*. — Гласник I, 1952, с. 283—295. Резиме на француском
193. Костић, Цветко: Душан Ј. Поповић, Србија и Београд од Пожаревачког до Београдског мира (1718—1739), Издао Српска књижевна задруга, „Поучник“ XII, Београд, 1950, с. 402. — Гласник I, 1952, с. 601—606 [Рецензија]
194. Костић, Цветко: *Још нешто о књизи „Турска власт у Црној Гори у XVI и XVII веку“*. — Гласник II—III, 1957, с. 699—706. Резиме на француском
195. Костић, Цветко: *Постанак и развитак „чаришије“ (пример „чаришије“ Бајине Баште)*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 123—149 [са карт. у тек.] Резиме на француском
196. Костић, Цветко: Статистички годишњак ФНРЈ 1954, Издање и штампа Савезног завода за статистику и евиденцију, уредник А. Новак, стр. 496, Београд, октобра 1954. — Гласник II—III, 1957, с. 983—985 [Рецензија]
197. Краснић, Марк: Mario Girolami, Sovtarpopolazione mondiale e migrazioni di popoli (L'Universo-rivista dell'Istituto geografico militare, No 2 Firenze, 1954, с. 189—202). — Гласник IV—VI, 1957, с. 449—452 [Рецензија]
198. Краснић, Марк: в. бр. 83
199. Кумар, Жељко: Anton Melik, Slovenska Koroška, Geografski vestnik XX—XXI, 1948—1949, Ljubljana, 1949, с. 1—36. — Гласник I, 1952, с. 629—632 [Рецензија]
200. Лутовац, Милосав В.: *Етничке симбиозе, племенске трансплантације и спелењивања у неким областима Југославије*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 25—42. Резиме на француском
201. Nikolić-Stojančević, Vidosava: *Etnički raspored i međuetnički odnosi Slovaka u Banatu i Bačkoj*. — Savetovanje o Slovacima, 1970, [I. 6]
202. Николић-Стојанчевић, Видосава: в. бр. 69
203. Павловић, Радослав Љ.: *Кулизе (Порекло и старина)*. — Гласник I, 1952, с. 9—36 [са 1 карт. у прил.] Резиме на енглеском
204. Петровић, П[етар] Ж.: А. Д. Удаљцов, Порекло Словена, Историски гласник I, Београд, 1948, с. 22—32. — Гласник I, 1952, с. 647—643 [Рецензија]

205. Поповић, Душан Ј.: *Срби у Банату до краја осамнаестог века — Историја насеља и становништва*. — Посебна издања ССХХХII/6, 1955, с. VIII+468 [са сл. и карт. у прил.] Резиме на француском
206. Поповић, Душан Ј.: *Срби у Бачкој до краја осамнаестог века (Историја насеља и становништва)*. — Посебна издања СХСIII/3, 1952, с. II—VI+2+176 [са табл. сл. и 1 карт. у прил.] Резиме на француском
207. Поповић, Душан Ј.: *Срби у Срему до 1736/7. Историја насеља и становништва*. — Посебна издања CLVIII/1, 1950, с. 8+299 (са 7 сл. и 7 карата)
208. Радовановић, Војислав С.: *Становништво Земље данас и за последња три столећа — Распоред, густина и пораст становништва појединих делова света и целе земље — (Поводом најновијих демографских статистичких података)*. — Гласник I, 1952, с. 355—371. Резиме на енглеском
209. Радовановић, Михаило С.: в. бр. 144
210. Радојичић, Борђе Сп.: *Исписи из поменика цркве Богородице Љевишке у Призрену*. — Гласник IX—X, 1961, с. 31—36. Резиме на руском
211. Ракић, Радомир Д.: *Словаци у Бајми, Лалићу и Гложану. Нека питања истраживања међуетничких процеса*. — Саветовање о Словацима, 1970, [л. 28—30]
212. Сабадош, Јанко: *Проблеми на линији одређивања Русин — Украјинац код ове народности у СФРЈ*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 239—287. Резиме на русинском и на француском
213. Сабадош, Јанко: *Проучавање питања одређивања Русин (Руснак) или Украјинац*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 31—33]
214. Сечански, Живан: *Пописи становништва Бачке током осамнаестог века — Грађа за историју насеља и становништва*. — Посебна издања СХСIII/3, 1952, с. 221—417. Резиме на немачком
215. Sirácky, Ján: *Slováci vo Vojvodine ako historicko-etnografický fenomén*. — Savetovanie o Slovacinima, 1970, [л. 7—8]
216. Томић, Светозар: *Преци Вукови*. — Гласник I, 1952, с. 381—384 [са 1 табл. у прил.] Резиме на француском
217. Трифуноски, Ј[ован] Ф.: Мил. С. Филиповић, Номадски Цинцари на Ограждену, Гласник Географског друштва, св. XXIV, Београд, 1938, стр. 59—72. — Гласник I, 1952, с. 639—640 [Рецензија]
218. Трифуноски, Јован Ф.: *О ранијем јуручком становништву у Горњој Пчињи*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 337—342 [са 1 ск. у тек.] Резиме на француском
219. Трифуноски, Јован Ф.: в. бр. 677
220. Урошевић, Атанасије: *Једно објашњење назива Помак*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 121—123. Резиме на француском

221. Урошевић, Атанасије: *О галипољским Србима*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 87—91. Резиме на француском
222. Урошевић, Атанасије: *Становништво Балканског полуострва у првој половини XVI века*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 129—136 [са 1 карт. у прил.] Резиме на француском
223. Филиповић, Миленко С.: *Белешке о пореклу становништва у Сарајевској Врховини*. — Гласник I, 1952, с. 387—391. Резиме на енглеском
224. Филиповић, Мил[енко] С.: Душан Ј. Поповић, Срби у Будиму од 1690 до 1740, Српска књижевна задруга, Поучник XII, Београд 1952, с. 393. — Гласник II—III, 1957, с. 1035—1036 [Рецензија]
225. Филиповић, Мил[енко] С.: Јов. Ф. Трифуноски, За Торбешите во поречието на Маркова Река, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Истор.-филолошки оддел, кн. 4 (1051), Посебан отисак, с. 11. — Гласник II—III, 1957, с. 1036—1037 [Рецензија]
226. Филиповић, Мил[енко] С.: Павле Стојанов, Југословенска национална машина у Румунији, Београд, 1953, с. 194. — Гласник II—III, 1957, с. 1036 [Рецензија]
227. Филиповић, Миленко С.: *Цинцари у Босни*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 53—108 [са 1 карт. у тек.] Резиме на енглеском
228. Филиповић, Миленко С.: в. бр. 146
229. Filová, Vožena: *Tradičná kultúra vojvodinských Slovákov v kontexte slovenskej ľudovej kultúry*. — Savetovanie o Slovácima, 1970, [1. 14—15].
230. Шобајић, Петар: *Из реферата на рад Св. Томића „Преци Вукови“*. — Гласник I, 1952, с. 385—386. Резиме на француском
231. Шобајић, Петар: *Поводом двају најновијих прилога проучавању племена у старој Херцеговини*. — Гласник I, 1952, с. 257—278. Резиме на енглеском
232. Шобајић, Петар: *Погрешна тумачења постанка динарских племена*. — Гласник II—III, 1957, с. 689—698. Резиме на енглеском
233. Шобајић, Петар: *Удео динарских племеника у Првом српском устанку*. — Гласник II—III, 1957, с. 81—97 [са сл. у прил.] Резиме на француском
234. Шобајић, Петар: в. бр. 418

2) Миграције, колонизације, емиграције

235. Антонијевић, Драгослав: *Етнолошка структурираност стихијних насеља данашње имиграције Титовог Ужица*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 77—96 [са 1 карт. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
236. Барјактаровић, Мирко Р.: *Судбина одсељених Срба у Украјини*. — Зборник ис I/5, 1971, с. 139—150 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
237. Влаховић, Бреда: в. бр. 246

238. Дрљача, Душан: *Насељавање и размештај Русина и Украјинаца у Срему*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 59—63. Резиме на русинском и на француском
239. Бурџ, Владимир Р.: *Географски распоред новоколонизованог становништва у Војводини*. — Гласник II—III, 1957, с. 737—747 [са 1 карт. у прил.] Резиме на француском
240. Костић, Мита: *Исељавање Црногораца у Србију 1889 г. (По актима четинске, бечке и београдске владе)*. — Гласник II—III, 1957, с. 99—113. Резиме на енглеском
241. Лутовац, Милосав: *Миграције и колонизације у Југославији у прошлости и садашњости*. — Гласник VII, 1958, с. 13—23. Резиме на француском
242. Николић-Стојанчевић, Видосава: в. бр. 69
243. Павловић, Радослав Љ.: *Сеоба Срба и Арбанаса у ратовима 1876. и 1877—1878. године* (са 2 карте и 2 скице). — Гласник IV—VI, 1957, с. 53—104. Резиме на француском
244. Радовановић, В(ојислав) С.: Herman E. Vogel, *L'émigration suisse hors d'Europe dans l'entre-deux-guerres (1919 à 1939)* Geographica helvetica III (1948) No 1, Bern, 1948, с. 1—103. — Гласник I, 1952, с. 645—646 [Рецензија]
245. Радовановић, Миљана и Влаховић, Бреда: *Миграциони и етнички процеси код бачких Русина*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 1—2]
246. Радовановић, Миљана и Влаховић, Бреда: *Прилог проучавању миграционих кретања Русина у Бачкој*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 18—30 [са карт. у прил.] Резиме на русинском и на француском
247. Станојевић, Г[лигор]: *Сеоба Барана у Истру 1611. године*. — Гласник VII, 1958, с. 153—158.
248. Станојевић, Г[лигор]: *Сеоба Црногораца у краљевину двеју Сицилија средином XVIII вијека*. — Гласник IX—X, 1961, с. 171—177. Резиме на француском
249. Стојанчевић, Владимир: *Косовско-полимске миграције у Србији кнеза Милоша*. — Гласник IX—X, 1961, с. 179—198. Резиме на француском
250. Стојанчевић, Владимир: *Миграције из Бугарске у Србију за време владавине кнеза Милоша*. — Гласник VIII, 1960, с. 61—79. Резиме на француском
251. Трифуноски, Ј[ован] Ф.: Ал. Ивић, *Избеглице из Србије на аустријском земљишту године 1813 и 1814*, Историски часопис, орган Историског института САН, књ. II, Београд, 1951, с. 157—163. — Гласник II—III, 1957, с. 1055 [Рецензија]
252. Трифуноски, Јован Ф.: *О једном миграционом процесу у Скопској котлини*. — Гласник II—III, 1957, с. 729—736. Резиме на француском
253. Трифуноски, Јован Ф.: *Послератне миграције становништва у НР Македонији*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 121—128. Резиме на француском

254. Трифуноски, Јован Ф.: Студија о колонизацији у Македонији 1912—1941. Др Ефтим Бојаџиески, Колонизацијата во Македонија 1912—1941, Годишњак на Економскиот факултет, Скопје, 1961, с. 205—240. — Гласник IX—XV, 1969, с. 135—236 [Рецензија]
255. Шобајић, Петар: „Метанастазичка кретања“, „активна“ и „пасивна“ подручја миграција. — Гласник IV—VI, 1957, с. 321—323. Резиме на француском

3) Насеља — градска и сеоска

256. Антонијевић, Драгослав: в. бр. 235
257. Бандић, Душан: в. бр. 45
258. Барјактаровић, Мирко Р.: *Ариље. Прилог проучавању вароши у Србији*. — Гласник II—III, 1957, с. 313—324 [са ск. у тек.] Резиме на енглеском
259. Барјактаровић, Мирко Р.: *Гуча. Прилог проучавању наших варошица*. — Гласник II—III, 1957, с. 301—312 [са 1 карт. и ск. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
260. Драшкић, Мирослав: *Становништво лимитрофног српског села Свињице у Румунији*. — Зборник нс I/5, 1971, с. 7—19. Резиме на француском
261. Дрљача, Душан: *Нека питања етничке географије и етнолошких проучавања града и индустријског насеља*. — Гласник XI—XV 1969, с. 194—204.
262. Дрљача, Душан: в. бр. 497
263. Дробњаковић, Боривоје М.: *Варошица Љиг — Прилог проучавању варошица у Србији*. — Гласник I, 1952, с. 393—397 [са 1 карт. у тек.] Резиме на француском
264. Бурић, Владимир Р.: *Панчевачки Рит — Антропогеографска испитивања*. — Посебна издања ССХVIII/5, 1953, с. IV+116 [са ск. и сл. у тек. и прил.] Резиме на француском
265. Елезовић, Глиша: *О имену Шапца кроз векове — Заслон град на Сави, град Сава, Шабац, Bögürtlen, Bögürdelen*. — Гласник I, 1952, с. 37—59 [са сл. у тек.] Резиме на француском
266. Здравковић, Иван М.: *О Новом Брду (Распоред махала у турско доба)*. — Гласник II—III, 1957, с. 809—812 [са сл. у тек.] Резиме на француском
267. Зечевић, Даринка: *Александрово — „Банањанско село“ у Добричу — Антропогеографска испитивања*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 203—223 [са ск. у тек. и прил. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
268. Зечевић, Даринка: *Блаце. Антропогеографска испитивања*. — Гласник I, 1952, с. 91—105 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
269. Зечевић, Даринка: *Неке антропогеографске карактеристике социјалистичког преображаја села Железник у градско насеље*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 19—29 [са ск. и сл. у тек.] Резиме на енглеском

270. Којић, Бранислав: *Стогодишњица закона о местима кнежевине Србије и данашњи проблем категоризације насеља*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 169—177. Резиме на француском
271. Красић, Марк: *Дуље — насеље у Призренском Подгору*. — Гласник II—III, 1957, с. 349—370 [са 1 карт. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
272. Красић, Марк: *Сува Река — антропогеографска испитивања*. — Гласник VIII, 1960, с. 81—104 [са фот. и карт. у тек.] Резиме на француском
273. Кумар, Жељко: Božo škerlj, Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih, Slovenski etnograf, Ljubljana, 1957, 84—94. — Гласник VII, 1958, с. 180—182 [Рецензија]
274. Кумар, Жељко: Georges Chabot, Les Villes, Collection Armand Colin, Paris, 1948, с. 1—224. — Гласник I, 1952, с. 618—621 [Рецензија]
275. Кумар, Жељко: Ive Mihovilović, Trst, etnografski i ekonomski prikaz, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1946, с. 1—370. — Гласник I, 1952, с. 625—627 [Рецензија]
276. Кумар, Жељко: *Младеновац. Антропогеографска испитивања*. — Гласник I, 1952, с. 61—90 [са ск. у тек.] Резиме на енглеском
277. Кумар, Жељко: Svetozar Pešić, Кмећка naselja na Primorskem, Geografski vestnik XX—XXI, 1948—1949, Ljubljana 1949, с. 217—250. — Гласник I, 1952, с. 627—629 [Рецензија]
278. Кумар, Жељко: *Стара Пазова. Антропогеографска испитивања*. — Гласник II—III, 1957, с. 147—185 [са карт. и ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
279. Кумар, Жељко: *Стари Сланкамен. Антропогеографска испитивања*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 155—183 [са 1 карт. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
280. Лутовац, Милисав В.: *Преображавање насеља и привреде у околини Београда*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 149—163 [са 1 карт. у тек.] Резиме на француском
281. Лутовац, Милисав: *Прибој на Лиму. Антропогеографски поглед на развитак насеља*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 1—17 [са сл. у тек.] Резиме на француском
282. Николић, Видосава: Етнографска монографија о развиту једног совјетског села. Село Вирятино в прошлом и настоящем, Опыт этнографического изучения русской колхозной деревни, Академия наук СССР, Труды Института этнографии им. Н. Н. Маклая, Новая серия, Том XLI, Москва, 1958, с. 1—278. Одговорни уредник П. И. Купшнер. — Гласник XI—XV, 1969, с. 208—213 [Рецензија]
283. Петровић, Зоран: в. бр. 348
284. Петровић, Петар Ж.: *Рашка. Антропогеографска и етнолошка монографија варошице*. — Гласник II—III, 1957, с. 213—256 [са сл. и карт. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
285. Радовановић, В[ојислав] С.: Јов. Ф. Трифуноски, Где се налазио град Полог? Гласник Српског географског друштва, св.

- XXVIII бр. 2, Београд, 1948, с. 152—156. — Гласник I, 1952, с. 611—612 [Рецензија]
286. Радовановић, Војислав С.: *Питања горње границе сталних насеља. Неколико примера из наше земље.* — Гласник I, 1952, с. 421—430 [са карт. у тек. и прил.] Резиме на немачком
287. Радовановић, Миљана: Миласав В. Лутовац, Бихор и Корита, антропогеографска истраживања, Српски етнографски зборник, књ. LXXXI, Насеља и порекло становништва, књ. 40, француски резиме, с. 186, Београд, 1967. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 186 [Рецензија]
288. Радовановић, Миљана: в. бр. 168
289. Радотић, Нада: Ivo Rubić, Slavonski i Bosanski Brod, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 36, Antropogeografska istraživanja II, Zagreb, 1953, с. 1—110. — Гласник II—III, 1957, с. 1006—1009 [Рецензија]
290. Радотић, Нада: Ivo Rubić, Geografsko određivanje okolice grada, Geografski glasnik, Izd. Geografsko društvo Hrvatske, god. 1949—1950, br. 11—12, Zagreb, 1950, с. 45—60. — Гласник IV—VI, 1957, с. 472—473 [Рецензија]
291. Радотић, Нада: Др Ј. Ф. Трифуноски, Слив Маркове Реке, Антропогеографска проматрања, Филозофски факултет на Универзитету, Скопје, Посебни изданија, књ. 7, 3—217. — Гласник VIII, 1960, с. 160—162 [Рецензија]
292. Радотић, Нада: *Осијек. Положај и територијални развитак.* — Гласник I, 1952, с. 107—133 [са ск. у тек. и прил. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
293. Радотић, Нада: H. J. Savory, Settlement in Glamočko Polje, The Geographical Journal, Vol. CXXIV, Part. I, с. 41—55, London, 1958. — Гласник VII, с. 176—177 [Рецензија]
294. Ракић, Радомир Д.: в. бр. 211
295. Рүсић, Бранислав: *Насељеничко село Сретеново крај Дојранскога Језера.* — Гласник VIII, 1960, с. 105—116 [са сл. и 1 карт. у тек.] Резиме на енглеском
296. Симић, Василије: *Плана. Средњовековно насеље рударске привреде.* — Гласник IV—VI, 1957, с. 105—122 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
297. Симоновић, Борђе: в. бр. 348
298. Трифуноски, Јован Ф.: *Бујановац. Антропогеографска испитивања.* — Гласник II—III, 1957, с. 325—335 [са ск. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
299. Трифуноски, Јован Ф.: *Варошица Крушево. Прилог проучавању варошица у НР Македонији.* — Гласник IV—VI, 1957, с. 185—202 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
300. Трифуноски, Јован Ф.: *Владичин Хан. Антропогеографска испитивања.* — Гласник II—III, 1957, с. 749—754 [са ск. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском

301. Трифуноски, Јован Ф.: *Депар. Антропогеографска испитивања*. — Гласник II—III, 1957, с. 257—275 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
302. Трифуноски, Јован Ф.: М. Ал. Пурковић, Попис села у средњовековној Србији, Годишњак Скопског филозофског факултета IV, 2, Скопље, 1940, с. 51—160. — Гласник I, 1952, с. 633—634 [Рецензија]
303. Трифуноски, Јован Ф.: *Села на Сухој Гори*. — Гласник I, 1952, с. 399—407 [са 1 ск. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на немачком
304. Трифуноски, Јован Ф.: *Урвич и Јеловјане — Два торбешка села у Пологу*. — Гласник I, 1952, с. 409—419 [са 1 ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
305. Урошевић, Атанасије: *Косовска Митровица. Антропогеографска испитивања*. — Гласник II—III, 1957, с. 187—211 [са карт. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
306. Урошевић, Атанасије: *Липљан. Антропогеографска испитивања*. — Гласник II—III, 1957, с. 337—347 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
307. Урошевић, Атанасије: *Приштина. Антропогеографска испитивања*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 1—35 [са 1 карт. у тек. и 1 карт. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
308. Шобајић, Петар: в. бр. 568

VI. НАРОДНА АРХИТЕКТУРА — ГРАДСКА И СЕОСКА

309. Барјактаровић, Мирко Ј.: *Сезонске сојенице на Плавници (Скадарско језеро)*. — Гласник II—III, 1957, с. 799—804 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
310. Влаховић, Бреда: *Од житних јама до силоса у Народној Републици Србији*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 105—114 [са сл. у тек.] Резиме на немачком
311. Дероко, Александар: Бранислав Којић, Стара градска и сеоска архитектура у Србији, издање „Просвета“, Београд, 1949, ст. 188. — Гласник I, 1952, с. 606—609 [Рецензија]
312. Дероко, Александар: *Заштита сеоских и градских насеља од изванредне вредности — као споменика културе*. — Гласник II—III, 1957, с. 947—950 [са 1 карт. у тек.] Резиме на француском
313. Дероко, Александар: *Један наслон у Подунављу*. — Гласник I, 1952, с. 503—505 [са ск. у тек.] Резиме на енглеском
314. Дероко, Александар: *Кућа у Јабланици и Пустој Реци*. — Зборник IV/1 1950, с. 309—315 [са табл. сл. у прил.] Резиме на француском
315. Дероко, Александар: *Поводом примене закона о заштити споменика културе од 1946. године (III саветовање урбаниста ФНРЈ у Охриду 1954)*. — Гласник II—III, 1957, с. 953—955. Резиме на француском

316. Дероко, Александар: *Стара варошка кућа у Србији, Космету и Македонији, у поређењу са кућом у Солуну, Цариграду и у Малој Азији*. — Гласник II—III, 1957, с. 407—412 [са 1 карт. у тек. и сл. у прил.] Резиме на француском
317. Дрљача, Душан: *Нестајање отворених огњишта у условима социјалистичке изградње у нашој земљи*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 95—104. Резиме на немачком
318. Здравковић, Иван: *Архитектура старих кућа у Бијелом Пољу*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 343—349 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
319. Здравковић, Иван: *Један интересантан документ архитектуре кнез-Милошевог доба*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 377—380 [са ск. у тек.] Резиме на француском
320. Здравковић, Иван: *Једна махала шиптарског села Влазе на Новом Брду*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 351—357 [са црт. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
321. Здравковић, Иван: *Јеринин град на Морави код Трстеника*. — Гласник I, 1952, с. 499—502 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
322. Здравковић, Иван М.: *Конаци кнез-Милошеве Србије*. — Гласник II—III, 1957, с. 413 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
323. Здравковић, Иван М.: *Сеоска кућа у околини Приштине*. — Гласник II—III, 1957, с. 793—797 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
324. Здравковић, Иван: *Споменици културе који нестају (Асан-пашин конак у Смедеревској Паланци и Шашир-пашин конак у Лесковцу)*. — Гласник I, 1952, с. 431—433 [са табл. сл. у прил.] Резиме на француском
325. Здравковић, Иван: *Споменици културе у Брестовачкој Бањи*. — Гласник I, 1952, с. 435—441 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
326. Здравковић, Иван: *Стара кућа у Светозареву, звана „Хајдук Вељков конак“*. — Гласник I, 1952, с. 443—446 [са ск. у тек. и прил. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
327. Здравковић, Иван: *Стара кућа у Трстенику*. — Гласник I, 1952, с. 447—449 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
328. Kantár, Ján: *L'udová architektúra Slovákov vo Vojvodine*. — Savetovanie o Slovácima, 1970, [1. 23—24]
329. Кнежевић, Сребрица: *Један редак пример старе сеоске архитектуре (у селу Дружетићима под Маљеном)*. — Гласник II—III, 1957, с. 441—447. Резиме на француском
330. Кнежевић, Сребрица: *Огњиште, хлебна пећ и димњаци на острву Лоцињу*. — Гласник II—III, 1957, с. 449—464 [са сл. у тек.] Резиме на француском
331. Кнежевић, Сребрица: *„Развој на кукага во Македонија“*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 393—394. Резиме на енглеском

332. Којић, Бранислав: „Докторева кула“ у Београду. — Гласник II—III, 1957, с. 427—439 [са ск. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
333. Којић, Бранислав: Marijan Mušić, Obnova slovenske vasi, Izd. Družbe sv. Mohorja, Celje, 1947 (150 strana sa 150 slika). — Гласник II—III, 1957, с. 1012—1013 [Рецензија]
334. Којић, Бранислав: *Новија сеоска кућа у Србији*. — Зборник IV/1, 1950, с. 293—307 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
335. Којић, Бранислав: *Савремена сеоска кућа и активност Хиџијенског института НР Србије*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 389—392. Резиме на француском
336. Којић, Бранислав: *Сеоска архитеткура у Паиштровићима. (Новоселе и Буљарица код Петровца на мору)*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 225—240 [са сл. у тек. и 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
337. Којић, Бранислав: *Фазе развита сеоске архитектуре у Србији и њен данашњи преображај*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 31—37 [са сл. у тек.] Резиме на француском
338. Којић, Бранислав: *Црква брвнара у Рачи код Крагујевца*. — Гласник II—III, 1957, с. 755—761 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
339. Којић, Бранислав: в. бр. 156
340. Краснић, Марк: *Кула у Метохији*. — Гласник VII, 1958, с. 47—40 [са сл. у тек.] Резиме на француском
341. Крунић, Јован: *Паиштровско насеље на жалу — Пржно*. — Гласник II—III, 1957, с. 395—405 [са сл. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
342. Максимовић, Б[ранко]: Александар Дероко, Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Београд, 1951, 4^о, 214 с. — Гласник II—III, 1957, с. 1004—1006 [Рецензија]
343. Максимовић, Б[ранко]: Иван М. Здравковић, Дубровачки дворци, Анализа архитектуре и карактеристика стила, Издање САН, Граба, књ. I, Археолошки институт, књ. I, Београд, 1951, с. 122. — Гласник II—III, 1957, с. 1009—1011 [Рецензија]
344. Миленковић, Бранислав: *О неким конструктивним елементима градске куће у Светозареву*. — Гласник II—III, 1957, с. 763—781 [са ск. у тек.] Резиме на француском
345. Петровић, Зоран: в. бр. 348
346. Петровић, Јован: *Прилог познавању пећинских станова у бигру (Источна Србија)*. — Гласник II—III, 1957, с. 813—815 [са 1 ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
347. Радовановић, В[ојислав] С.: Andre Jutronic, Bunje i druge poljske kućice i skloništa na Braču, Гласник Српског географског друштва, св. XXVIII број 1, Београд, 1948, стр. 44—51. — Гласник I, 1952, с. 609—611 [Рецензија]
348. Симоновић, Борбе и Петровић, Зоран: *Сеоска насеља, дворишта и куће у околини Цетиња (Ћуге, Очињихи, Бјелоши*

- и Бајице). — Гласник II—III, 1957, с. 372—393 [са сл. у тек.] Резиме на француском
349. Спремо-Петровић, Невенка: *Једна стара кућа у Пироту*. — Гласник II—III, 1957, с. 783—792 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на француском
350. Црниловић, Христифор: *Техника покривања оловом старих монументалних грађевина*. — Гласник I, 1952, с. 451—455 [са ск. у тек. и сл. у прил.] Резиме на француском

VII. ПОКУЋАНСТВО

351. Дробњаковић, Боривоје М.: *Упутник за прикупљање грађе о покућанству*. — Повремена издања 2, 1949, с. 40 (са 34 цртежа у тексту)
352. Kantágová, Viera: *Paralely medzi interiérmi u Slovákov v Báčke a Slovákov na Slovensku*. — Savetovanie o Slovácima, 1970, [1. 25]

VIII. ПРИВРЕДА

1) Општи радови

353. Барјактаровић, М[ирко] Р.: *О снабдевању водом у нашим безводним крајевима — Грађење воде*. — Гласник IX—X, 1961, с. 61—80 [са сл. у тек.] Резиме на француском
354. Барјактаровић, Мирко: *Др. Љубинка Бирић-Богетић, Комунице у Црној Гори у XIX и почетком XX века*, Титоград, 1966, с. 9—269. — Гласник XI—XV, 1969, с. 220—222 [Рецензија]
355. Костић, Михајло: в. бр. 691
356. Марковић, Јован Б.: *Наша нова вештачка језера*. — Гласник II—III, 1957, с. 707—722 [са ск. и сл. у тек.] Резиме на енглеском
357. Масловарић, Душан: *Привреда у Свињици*. — Зборник ис I/5, 1971, с. 21—37 [са сл. у тек.] Резиме на француском

2) Земљорадња, сточарство, риболов

358. Влаховић, Бреда: в. бр. 310
359. Зечевић, Даринка: *Прилог проучавању риболова у Мулу, рибарском насељу у Которском заливу*. — Гласник II—III, 1957, с. 545—556 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
360. Корчок, Јан: *Z dejtn chmeliarstva vo Vojvodine a v Petrovci*. — Savetovanie o Slovácima, 1970, [1. 31—32]
361. Кумар, Жељко: *Paul Wirt, Die Wanderschäfererei in der Schweiz*, Geographica Helvetica, Bern, 1951, Nr. IV, с. 233—237. — Гласник II—III, 1957, с. 1055—1057 [Рецензија]

362. Кумар, Жељко: Svetozar Plešić, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za prirodoslovne in medicinske vede, Institut za geografijo, Dela 2, Ljubljana, 1950, с. 119. — Гласник II—III, 1957, с. 998—1004 [Рецензија]
363. Лутовац, Милисав В.: *Сточарство и сточарски живот на Бео-ланици, Кучају и Ртњу, планинама источне Србије* — Гласник IX—X, 1961, с. 3—30 [са сл. и ск. у тек.] Резиме на француском
364. Петровић, Петар Ж.: *Упитник за испитивање народних пољо-привредних справа*. — Повремена издања 1, 1949, с. 63 (са 107 цртежа у тексту)
365. Пецо, А[сим]: Цв. Поповић — З. Марковић, Сточари „балије“ код Чапљине и Љубушког, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, историја и фолклор, нова серија, свеска X, Сарајево, 1955, с. 147—159. — Гласник IX—X, 1961, с. 250—252 [Рецензија]
366. Трифуноски, Јов[ан] Ф.: Бугарски Астрида, Млинице у Херцеговини (воденице са хоризонталним колом), Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине, Етнологија, свеска XXIII, Сарајево, 1968, с. 139—164. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 190 [Рецензија]
367. Трифуноски, Ј[ован] Ф.: Мирко Р. Барјактаровић, Ветрењаче у Банату, (Научни зборник Матице српске, св. I за 1950. годину, серија друштвених наука, с. 216—227, Нови Сад). — Гласник II—III, 1957, с. 1062 [Рецензија]
368. Филиповић, М[иланко] С.: Милисав Лутовац, Наводњавање у Горњем Полимљу, Архив за пољопривредне науке и технику III, 4 (Београд, 1948), Посебан отисак, с. 20. — Гласник I, 1952, с. 634 [Рецензија]

3) Градски и сеоски занати

369. Барјактаровић, Мирко Р.: *Аранђеловачки лончари*. — Гласник II—III, 1957, с. 821—825. Резиме на енглеском
370. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Милорад Милошевић-Бревинац, Производња и продаја катрана у Студеници, Завод за заштиту природе и научно проучавање НР Србије, Београд, 1954, с. 71. — Гласник II—III, 1957, с. 1031 [Рецензија]
371. Барјактаровић, Мирко Р.: *Печење креча у Васојевићима*. — Гласник II—III, 1957, с. 817—820 [са. ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
372. Жунџић-Баш, Лепосава: *Дубљанско — попинска каменорезачка „индустрија“*. — Гласник IX—X, 1961, с. 81—94 [са ск. у тек.] Резиме на енглеском
373. Кнежевић, Сребрица: в. бр. 136
374. Костић, Цветко: Љубиша Протић, Развитаk индустрије и промет добара у Србији за време прве владе кнеза Милоша, издао

- „Рад“, Београд, 1953, с. 128. — Гласник II—III, 1957, с. 994—998 [Рецензија]
375. Лутовац, Милан: *Пушкарски занат у Шарпланинској Гори*. — Гласник II—III, 1957, с. 805—808 [са 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
376. Петровић, Драг. М.: *Клачнице (кречане) у Бјелопавлићима*. — Гласник I, 1952, с. 469—473 [са 1 ск. у тек.] Резиме на енглеском
377. Русић, Бранислав: *Грнчарство у Вранештици (у околини Кичева)*. — Гласник II—III, 1957, с. 511—527 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
378. Филиповић, Миленко С.: *Дончарство у Кучину и Цурову код Прибоју на Лиму*. — Гласник I, 1952, с. 507—509 [са табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
379. Филиповић, Мил[енко] С.: *Матија Крајчиновић, Прилог проучавању бајадисарског умјећа код нашега народа, Српска академија наука, Посебна издања CXLIИ, Београд, 1948, с. 55.* — Гласник I, 1952, с. 617—618 [Рецензија]
380. Филиповић, Миленко С.: *Женска керамика код балканских народа*. — Посебна издања CLXXXI/2, 1951, с. 4+185 [са 1 карт. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском

4) Исхрана

381. Барјактаровић, Мирко Р.: *Vilko Novak, Ljudska prehrana v Prekmurju, Ljubljana 1947 (166 страна)*. — Гласник I, 1952, с. 639 [Рецензија]
382. Барјактаровић, Мирко Р.: *Народна храна и пића у Горњем Полимљу*. — Зборник XIV/2, с. 143—166. Резиме на енглеском
383. Влаховић, Петар Ш.: *M. S. Filipović, Žir u ishrani balkanskih naroda, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena, knj. 37, iz. Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953, s. 17—38.* — Гласник II—III, 1957, с. 1016—1019 [Рецензија]
384. Милутиновић, Вера: в. бр. 486

5) Ношња и накит

385. Аранђеловић-Лазић, Јелена: *Народна ношња у Свињци*. — Зборник ис I/5, 1971, с. 39—55 [са сл. у тек.] Резиме на француском
386. Босић, Мила: *Pregled Slovačke narodne nošnje u Vojvodini*. — *Savetovanje o Slovacima, 1970, [1. 33—35]*
387. Вукмановић, Јован А.: *Народна ношња у Сичу*. — Зборник IV/1, 1950, с. 263—291 [са сл. у тек.] Резиме на француском

388. Вукмановић, Јован Л.: *Његошева ношња*. — Гласник I, 1952, с. 135—142 [са 4 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
389. Јовановић, Милка: в. бр. 132
390. Краснић, Видосава: *Српска женска ношња на глави у Сретечкој Жупи*. — Гласник I, 1952, с. 143—159 [са табл. ск. у прил.] Резиме на енглеском
391. Марковић, Радулка: *Стара српска народна ношња у Северном Банату*. — Гласник I, 1952, с. 457—467. Резиме на енглеском
392. Николић, Видосава: *Народна ношња у Шумадијској Колубари*. — Гласник II—III, 1957, с. 465—510 [са 1 карт. ск. и табл. у тек. и 15 табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
394. Николић, Десанка: *Прилог проучавању капе и ознаке у народноослободилачкој борби*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 65—86 [са сл. у тек.] Резиме на руском
395. Пешић, Надежда: *Муслиманска женска ношња на глави у Сретечкој Жупи*. — Гласник I, 1952, с. 161—171 [са табл. ск. у тек.] Резиме на енглеском

6) Саобраћај, путеви и средства за превозење и преношење терета

396. Барјактаровић, Мирко Р.: *Пренос добара у Горњем Полимљу*. — Гласник I, 1952, с. 475—486 [са ск. у тек.] Резиме на енглеском
397. Барјактаровић, Мирко Р.: в. бр. 570
398. Влаховић, Петар: Б. М. Дробњаковић, *Путевима наше земље*, Београд, 1952, с. 109. — Гласник II—III, 1957, с. 1054—1055 [Рецензија]
399. Вукмановић, Јован: *Крпље у старој Црној Гори*. — Гласник I, 1952, с. 515—517 [са 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
400. Дробњаковић, Боривоје: *Једно давнашње оруђе за пренос хране*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 1—28 [са сл. у тек.] Резиме на француском
401. Костић, Цветко: *Сплавари на Дрини некад и сад*. — Гласник II—III, 1957, с. 529—543 [са табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
402. Томић, Светозар: *Из реферата на рад Ј. Вукмановића „Крпље у старој Црној Гори“*. — Гласник I, 1952, с. 519—520. Резиме на енглеском

7) Рударство

403. Николић-Стојанчевић, Видосава: в. бр. 69
404. Симић, Василије: в. бр. 296

IX. ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ И ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ

1) Општи радови

405. Барјактаровић, Мирко Р.: *Одговор др-у Миленку С. Филиповићу — На приказ мога чланка „Прилог проучавању тобелија — заветованих дјевојака“ (Зборник Филозофског факултета Универзитета у Београду, I, 1948, стр. 343—351), који је одштампан у одељку „Критика“ у Гласнику Етнографског института САН, I, Београд, 1952, с. 614—617. — Гласник II—III, 1957, с. 979—982. Резиме на француском*
406. Барјактаровић, Мирко Р.: *Špiro Kulišić, O postanku i karakteru našeg „bratstva“, Pregled 2—3, Sarajevo, 1957, 133—138. — Гласник VII, 1958, с. 162—163 [Рецензија]*
407. Вукосављевић, Сретен В.: *Организација динарских племена. — Посебна издања CCLXX/7, 1957, с. IV+122+1. Резиме на француском*
408. Бурић, Владимир: в. бр. 184
409. Зечевић, Слободан: в. бр. 478
410. Костелник, Владо: в. бр. 60
411. Костић, Цветко: *Dr Oleg Mandić, Kaste u historiji društva, Zagreb, 1954, с. 251. — Гласник IV—VI, 1957, с. 447—447 [Рецензија]*
412. Недељковић, Душан: в. бр. 549
413. Николић, Десанка: *Прилог етнолошком проучавању збегова на Козари. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 333—355 [са сл. у тек.] Резиме на француском*
414. Радоичић, Мирко С.: *Каменоване кнеза у Херцеговини. — Гласник II—III, 1957, с. 827—828. Резиме на енглеском*
415. Тановић, Стеван: *Село као социјална заједница и управна јединица у Беохелијској Кази у задње турско доба. — Зборник IV/1, 1950, с. 97—157. Резиме на енглеском*
416. Филиповић, Мил[енко] С.: *Мирко Р. Барјактаровић, Прилог проучавању тобелија (заветованих девојака), Зборник Филозофског факултета Универзитета у Београду I (1948), с. 343—351. — Гласник I, 1952, с. 614—617 [Рецензија]*
417. Чубриловић, Васа: *Терминологија племенског друштва у Црној Гори. — Посебна издања CCCXXI/9, 1959, с. 6+59. Резиме на француском*
418. Шобајић, П[етар]: *Бранислав Бурђев, О кнезовима под турском управом, Историски часопис САН, Год. I, св. 1—2, 1948, с. 132—166. — Гласник I, 1952, с. 595—601 [Рецензија]*

2) Брак, породица, домаћинство, сродство и сроднички односи

419. Барјактаровић, М[ирко] Р.: *О неким примерима двоженства код Црногораца. — Гласник IX—X, 1961, с. 231—233. Резиме на француском*

420. Борели, Рада: *Трагови авункулата код Срба*. — Гласник VII, 1958, с. 71—86. Резиме на француском
421. Дрљача, Душан: *Национално мешовити бракови сремских Русина*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 21]
422. Дрљача, Душан: *Национално мешовити бракови сремских Русина*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 186—191. Резиме на русинском и на француском
423. Дрљача, Душан: в. бр. 497
424. Костић, Цветко: *О ауторитету у породици*. — Гласник IX—X, 1961, с. 37—59. Резиме на енглеском
425. Костић, Цветко: *Облици наших породица*. — Гласник VII, 1958, с. 25—46. Резиме на француском
426. Mladenović, Olivera: *Neke promene u tradicionalnom sklapanju braka kod Slovaка u Istočnom Sremu*. — Savetovanje o Slovacima, 1970, [л. 26—27]
427. Николић, Видосава: *Едитов, Електрин и други родоскрвни комплекси у Вуковим записима и данашњем нашем народном усменом стваралаштву*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 97—117. Резиме на енглеском
428. Пантелић, Никола: *Породични односи и свадбени обичаји у Свињци*. — Зборник нс I/5, 1971, с. 57—70. Резиме на француском
429. Радовановић, Миљана: *Неке промене у традиционалном склапању брака код бачких Русина*. — Саветовање о Русинима. 1970, [л. 19—20]
430. Радовановић, Миљана: *Неке промене у традиционалном склапању брака код бачких Русина*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 175—185. Резиме на русинском и на француском

3) Задруга

431. Барјактаровић, Мирко Р.: *Двовјерске шиптарске задруге у Метохији*. — Зборник IV/1, 1950, с. 197—209 [са сл. у тек.] Резиме на француском
432. Жүнић, Лепосава: М. С. Шихарева, Сельская община у Сербов в XIX — начале XX в., Советская этнография, 6, Москва, 1959, с. 97—112. — Гласник VIII, 1960, с. 143—147 [Рецензија]
433. Костић, Цветко: D-r Oleg Mandić, Klasni karakter buržoaskih teorija o postanku zadruga, Istorisko-pravni zbornik, organ Opšteg seminara za istoriju države i prava Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 3—4, с. 131—135. — Гласник IV—VI, 1957, с. 452—454 [Рецензија]
434. Николић, Видосава: *Српска породична задруга у метохиским селима*. — Гласник VII, 1958, с. 109—121. Резиме на француском

435. Филиповић, М[иленко] С.: Амерички научник о нашој кућној задрузи. Philip E. Mosely, *The Peasant Family: The Zadruga or Communal Joint-Family in the Balkans, and its Recent Evolution, The Cultural Approach to History*, edited for the American Historical Association by Caroline F. Ware (Columbia University Press, New York 1940) 95—108 — *Adaptation for Survival: The Varžić Zadruga, the Slavonic and East European Review* (American Series, II), Vol. XXI, part 1 (Menasha, Wisconsin, 1943) 147—173. — Гласник II—III, 1957, с. 1025—1027 [Рецензија]
436. Филиповић, Мил[енко] С.: М. О. Косвен, Семейная община (опыт исторической характеристики), Советская этнография 1948, 3, 3—32. — Гласник I, 1952, с. 621—623 [Рецензија]
437. Филиповић, М[иленко] С.: Олег Мандић, Класни карактер буржоаских теорија о постанку задруге, Историско-правни зборник 3—4, Сарајево, 1950, с. 131—155. — Гласник II—III, 1957, с. 1061 [Рецензија]

Х. ОБИЧАЈИ

438. Vereš, Vladimír: *Zvyky a obyčaje v Selenči*. — *Savetovanie o Slovasima*, 1970, [I. 19—20]
439. Влаховић, Бреда: *Промене у свадбеним обичајима код бачких Русина*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 124—138. Резиме на русинском и на француском
440. Влаховић, Бреда: *Свадбени обичаји код бачких Русина*. — Саветовање о Русинима, 1970, [Л. 10]
441. Вукмановић, Јован: *Свадба у Перасту*. — Гласник VII, 1958, с. 141—151. Резиме на француском
442. Вукмановић, Јован: *Свадба у Шкаљарима*. — Гласник VIII, 1960, с. 1—14. Резиме на француском
443. Драгић, Милорад: *Обољење, смрт и погребни обичаји у околини Тавне*. — Прилог историји мађија и анимизма у нашем народу. — Зборник XVI/2, 1951, с. 129—141. Резиме на енглеском
444. Жупанић, Нико: *Шишано кумство код југоисточних Словенаца и осталих Словена*. — Гласник I, 1952, с. 521—527. Резиме на енглеском
445. Јовановић, Милка: *Поновно или двоструко сахрањивање*. — Гласник IX—X, 1961, с. 212—218. Резиме на француском
446. Јовановић, Милка: *Посмртни обичаји и гробље у Сутивану*. — Гласник VII, 1958, с. 133—140 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
447. Кнежевић, Сребрица: *Смртни и посмртни обичаји на Власини*. — Гласник II—III, 1957, с. 585—591. Резиме на француском
448. Костелник, Владо: *„Майово дрвко“ у преслављивању јрних шветох у Петровцох и Миклошевцох*. — Традиционална кул-

- тура Русина, 1971, с. 86—99. Резиме на српскохрватском и на француском
449. Костић, Петар: *Годишњи обичаји у српским селима румунског Бердана*. — Зборник нс I/5, 1971, с. 73—87. Резиме на француском
450. Лазаревић, Јованка: в. бр. 138
451. Лазаревић-Големовић, Јованка: в. бр. 596
452. Милошевић-Бревинац, Милорад: *Обичаји скидања кућних врата пред изношење мртваца у Студеници*. — Гласник I, 1952, с. 513—514. Резиме на француском
453. Николић, Видосава: G. A. Küppers, Rosalienfest und Trancetänze in Duboka, Pfingstbräuche in ostserbischen Bergland, Zeitschrift für ethnologie, Bd. 79, H. 2, 1954, Braunschweig, s. 212—224, mit 14 Abb. — Гласник IV—IV, 1957, с. 459—461 [Рецензија]
454. Николић, Видосава: *Прилог проучавању обичаја славе („фесте“) код католичких Шиптара у околини Пећи (Метохија)*. — Гласник IV—IV, 1957, с. 365—376. Резиме на енглеском
455. Николић, Видосава: в. бр. 487
456. Олеяр, Јанко: *Зос прешлосци Русинох и Руским Керестуре, з окремним оглядом на прекази (преданя) и звичаї*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 3—4]
457. Олеяр, Јанко: *Зос прешлосци Русинох у Руским Керестуре (з окремним оглядом на прекази и звичаї)*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 31—58. Резиме на српскохрватском и на француском
458. Пантелић, Никола: в. бр. 428
459. Папгаргај, Дюра: *Фолклорна архитектура Костелњиковог идилског венца „З мойого валала“*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 139—151. Резиме на српскохрватском и на француском
460. Палхархаји, Бүра: *Фолклорна архитектура Костелњиковог идилског венца „З мојохо валала“*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 11—12]
461. Пецо, Асим: *Дочек пријатеља — Један сватовски обичај код муслимана Подвележја (Херцеговина)*. — Гласник II—III, 1957, с. 829—833. Резиме на француском
462. Филиповић, Мил[енко] С.: Clement Simon Mihanovich, Religions Folklore of the Poljica Region of Dalmatia, Journal of American Folklore, Vol. 61 (1948), 261—282. — Гласник II—III, 1957, с. 1062 [Рецензија]
463. Филиповић, Миленко С.: в. бр. 495
464. Хаџи-Пецова, Марика: в. бр. 566

XI. ПРАВНИ ОБИЧАЈИ

465. Барјактаровић, Мирко Р.: в. бр. 473
466. Влаховић, Петар Ш. — Данчетовић, Војислав: *Прилог проучавању жена у крвној освети*. — Гласник IX—X, 1961, с. 95—111. Резиме на француском

467. Данчетовић, Војислав: в. бр. 466
468. Костић, Цветко: Др Бранислав М. Недељковић, Канун Леке Дукабина, Арбанашко обичајно право (из рукописне заоставштине Валтазара Богишића), Анали Правног факултета у Београду, бр. 4, 1956. — Гласник VII, 1958, с. 160—162 [Рецензија]
469. Павловић, Радослав Љ.: Бранислав Бурђев, Пожешка канунама из 1545. године, Гласник Државног музеја у Сарајеву, Друштвене науке св. I, Сарајево, 1946, с. 129—138. — Гласник I, 1952, с. 634—635 [Рецензија]

ХИ. ДУХОВНА КУЛТУРА

1) Религија, култови, митологија, празноверје

470. Бандић, Душан: André Leroi-Gourhan, Religije prethistorije, paleolit, „Напријед“ (едиција „Антропос“), Загреб, 1968, Превод Мелита Волф, Предговор Руди Супек, 145 страна, 5 табела, 16 цртежа. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 183—185 [Рецензија]
471. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Баво у нашим народним веровањима. — Гласник VIII, 1960, с. 45—60. Резиме на француском
472. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Кључ, кључаница и справе којима се отварају закључане браве у вјеровањима и обичајима наших народа. — Гласник IX—X, 1961, с. 202—212. Резиме на француском
473. Барјактаровић, Мирко Р.: О земљишним међама у Срба. — Посебна издања ССНП/4, 1952, с. 4+105. Резиме на немачком
474. Влаховић, Петар Ш.: Мил. С. Филиповић, Трачки коњаник, Научна издања Матице српске, књ. IV, Нови Сад, 1950, 16°, С. 51. — Гласник II—III, 1957, с. 1019—1025 [Рецензија]
475. Дукић, Душан: „Басна против уједа змије (прилог из околине Дрвара). — Гласник II—III, 1957, с. 835—837. Резиме на француском
476. Борђевић, Десанка: Између две ватре. — Гласник II—III, 1957, с. 839—841. Резиме на француском
477. Елезовић, Глиша: Вештица у Чал'к Каваку у Бугарској — Привиђење или обмана Евлије Челебије? — Зборник XIV/2, 1951, с. 109—117 [са 1. карт. у прил.] Резиме на француском
478. Зечевић, Слободан: Ванбрачно дете у народном веровању источне Србије. — Гласник XI—XIV, 1969, с. 119—141. Резиме на енглеском
479. Зечевић, Слободан: Народна веровања у Свињци. — Зборник I/5, 1971, с. 89—99. Резиме на француском
480. Зечевић, Слободан: Научно-атеистички речник (краткиј научно-атеистичкиј словарь, Академија Наук СССР Москва, 1964). — Гласник XI—XV, 1969, с. 227—230 [Рецензија]

481. Зечевић, Слободан: в. бр. 105
482. Јутронић, Андре: *Ўзлови и виленице на Брачу, Хвару и Вису у XVII веку*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 179—184. Резиме на француском
483. Краснић, Марк: Lavinia Dudan-Armando, Vivante, Il Fantoccio di maleficio del folklore argentino in poeti greci e latini (Rivista di etnografia, 1—2, Napoli, 1951, с. 16—21). — Гласник IV—VI, 1957, с. 466—468 [Рецензија]
484. Милошевић-Бревинац, Милорад: *Кукавице на каменим надгробним споменицима у Студеници*. — Гласник I, 1952, с. 487—491 [са ск. у тек. и табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
485. Милошевић-Бревинац, Милорад: *Неки подаци из култа св. Саве у Студеници*. — Гласник I, 1952, с. 511—512. Резиме на енглеском
486. Милутиновић, Вера: *Обредна пецива у Војводини*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 125—158 [са сл. у прил.] Резиме на немачком
487. Николић, Видосава: *Природа у веровањима и обичајима у Срепачкој Жупи*. — Гласник IX—X, 1961, с. 113—137. Резиме на енглеском
488. Павловић, Миливој: *Камен станац и везивање душе. Фолклористичко-семантичка расправа*. — Гласник II—III, 1957, с. 611—661. Резиме на француском
489. Павловић, Миливој: *Твоја воља и мечкина*. — Гласник II—III, 1957, с. 843—844. Резиме на француском
490. Павловић, Мил[ивој]: *Фаро, дух стварања, у суданском племену Бамбара*. — Гласник IX—X, 1961, с. 199—202. Резиме на француском
491. Петровић, Петар Ж.: *О Перуновом култу код Јужних Словена*. — Гласник I, 1952, с. 373—380. Резиме на немачком
492. Радојичић, Борђе Сп.: *Јанићије Девички*. — Гласник I, 1952, с. 173—178. Резиме на француском
493. Томић, Персиде: „Виларке” и „вилари” код влашких Цигана у Темнићу и Белици. Прилог проучавању падалица и калушара. — Зборник IV/1, 1950, с. 237—262 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
494. Филиповић, Мил[енко] С.: Clement S. Mihanovich, Fortune-telling and Superstitions among the Peasants of the Poljica Region of Dalmatia, Journal of American Folklore, Vol. 64 (1951), 197—202. — Гласник II—III, 1957, с. 1062 [Рецензија]
495. Филиповић, Миленко С.: *Критени муслимани*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 119—128. Резиме на енглеском
496. Филиповић, Миленко С.: *Култ пророка Јеремије у традицији Јужних Словена*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 143—160. Резиме на енглеском

2) Народни говор и просвета

497. Дрљача, Душан: *Матичне књиге и школски летописи као извор за проучавање прошлости Русина у Срему*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 64—69. Резиме на русинском и на француском
498. Дрљача, Душан: в. бр. 80
499. Dudok, Daniel: *O vzťahu nárečového a národopisného výskumu*. — Savetovanie o Slovacima, 1970, [1. 9—11]
500. Елезовић, Глиша: *Старе турске школе у Скопљу*. — Зборник IV/1, 1950, с. 159—195 [са сл. у тек.] Резиме на француском
501. Лалевић М[иодраг] С.: М. Павловић, Гегавачки — шљепачки језик (његов однос према тајним језицима), из Зборника радова у част III конгреса Удружења слепих Југославије. — Гласник II—III, 1957, с. 1028—1029 [Рецензија]
502. Поповић, Иван: в. бр. 703
503. Поповић, Цвјетко Б.: *О говору сточара „балија“ код Чапљине и Абушког*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 233—235.

3) Народно стваралаштво

а) Општи радови

504. Влаховић, П[етар] Ш.: Војислав Бурић, *Постанак и развој народне књижевности*, Београд, 1954, с. 3—120, 8°. — Гласник II—III, 1957, с. 1046—1048 [Рецензија]
505. Жүнић, Лепосава — Антонијевић, Драгослав: в. бр. 154
506. Комићел, Емилија: в. бр. 157
507. Лазаревић, Јованка: Н. Копакова, *Книга о руском фолклоре*, Ленинград, 1948. — Гласник I, 1952, с. 648 [Рецензија]
508. Leng, Ladislav: *Súčasný stav poznávania ľudovej hudobnej kultúry vojvodinských Slovákov v Juhoslávii*. — Savetovanie o Slovacima, 1970, [1. 36—37]
509. Недељковић, Душан: Вук Караџић, *фолклористика и данашњи развитак „Косовке девојке“*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 1—46. Резиме на француском
510. Николић, Видосава: в. бр. 427

б) Поезија

511. Антонијевић, Драгослав: „Врабац“ — нов облик масовног народног певања. — Гласник VII, 1958, с. 123—132. Резиме на енглеском
512. Антонијевић, Драгослав: *Народне песме о злочинима окупатора и њихових помагача и херојству њихових жртава*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 311—332. Резиме на француском

513. Антонијевић, Драгослав: *Народне песме позива на устанак и борбу*. — Зборник LXXV/4, 1961, с. 7—12. Резиме на француском
514. Барјактаровић, Фехим: *Прегришт народних песама из босанског Скопља*. — Посебна издања CCCXXXV/11, 1960, с. 6+26+2. Резиме на француском
515. Борели, Рада: *Народне песме о Партији и другу Титу*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 287—310. Резиме на француском
516. Бошковић-Стули, Маја: *Народна поезија наше ослободилачке борбе као проблем савременог фолклорног стваралаштва*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 393—424. Резиме на француском
517. Влаховић, Петар Ш.: К. Халими, О савременој народној поезији Косова, Горње Мораве и Изморника, „Наша реч“, часопис Нар. омладине Филозофског факултета у Београду, св. 1, Београд 1950, с. 3—19. — Гласник II—III, 1957, с. 1048—1049 [Рецензија]
518. Влаховић, Петар Ш.: *Неколико мотива сличних народној песми „Смрт Омера и Мериме“*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 249—260. Резиме на француском
519. Влаховић, Петар Ш.: *Рукописна збирка Душана Томашевића — Гирка*. — Посебна издања CCCXXXIII/10, 1960, с. 6+32. Резиме на француском
520. Влаховић, Петар: *Улога појединаца у стварању српске народне поезије*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 697—706. Резиме на енглеском
521. Вукмановић, Јован: в. бр. 442
522. Вуковић, Војин: *Из народне српске поезије сјеничких Муслимана*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 243—273. Резиме на француском
523. Вукосављевић, Сава: *Данашња српска револуционарна песма у Војводини*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 519—543 [са сл. у тек.]. Резиме на француском
524. Драшковић, Владо: *О савременој народној поезији у области Никшић—Жабљак—Пљевља*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 279—301. Резиме на француском
525. Драшковић, Владо: *Уз збирку народних песама из области Жабљака са Дурмитора*. — Гласник II—III, 1957, с. 599—610. Резиме на француском
526. Дрљача, Душан: *Стихови на надгробним споменицима — особит вид народног лирског поетског изражавања војвођанских Русина*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 167—174. Резиме на русинском и на француском
527. Дробњаковић, Боривоје М.: *„Успомене“ на гробовима у космајским селима*. — Гласник I, 1952, с. 179—204 [са табл. сл. у прил.] Резиме на енглеском
528. Борђевић, Тихомир Р.: *Белешке о нашој народној поезији*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 167—199. Резиме на енглеском

529. Жунић, Лепосава: *Народна песма — одраз лика нове жене наше Револуције*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 357—371. Резиме на енглеском
530. Караклајић, Борђе: *Револуционарна радничка песма у Србији*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 479—518. Резиме на француском
531. Карановић, Вукосава Н.: *Vechi cînetece de viteji, Culegere alcătuită sub îngrijirea Institutului de folklor, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, pp. 134, 8°*. — Гласник VIII, 1960, с. 150 [Рецензија]
532. Карановић, Вукосава: Из румунске фолклористике. Emilia Comișel, *Recitativul epic al baladei, Supliment Nr. 6/1954, „Muzica”, Revista Uniunii compozitorilor din Republica populara Romîna, Pp. 1—10*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 237—238 [Рецензија]
533. Карановић, Вукосава: *Cîntece în toată țara, Cururi, București, Editura de stat pentru literatură și artă, pp. 86, 4°*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 239 [Рецензија]
534. Király, Ernő: *Tragom revolucionarnih pesama Mađara u Vojvodini*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 545—607 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
535. Király, Marija: *Borbene i socijalne pesme kod Slovaka, Rusina i Rumuna u Vojvodini*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 609—628. Резиме на енглеском
536. Краснићи, Марк: *Наша шиптарска револуционарна песма*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 629—657. Резиме на француском
537. Лазаревић, Јованка: *Прилог проучавању малешевске народне поезије*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 201—220. Резиме на француском
538. Лазаревић, Јованка: *Др Харалампије Поленаковић, Македонска народна песма, нејзините собирачи и издавачи во првата половина на XIX век, Скопје, 1950*. — Гласник I, 1952, с. 640—641 [Рецензија]
539. Марковић, Рада: в. бр. 140
540. Мартиновић, Нико С.: *Мјесто тужбалице у фолклору Народне револуције и Ослободилачког рата*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 463—477. Резиме на француском
541. Меденица, Радосав: *Поетика и композиција народне лирске песме балканских Словена на светлости Полокових студија. Karl-Heinz Pollok, Studien zur Poetik und Komposition des balkanslawischen lyrischen Volksliedes, I, Das Liebeslied, Opera Slavica, Bd. 5, Göttingen, 1965, S. 272*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 222—227 [Рецензија]
542. Мићовић, Драгутин: *О неким особинама шиптарске партизанске поезије код нас*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 659—664. Резиме на француском
543. Младеновић, Живомир: *Значај песме за учеснике Народно-ослободилачке борбе*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 673—695. Резиме на француском

544. Мојашевић, Миљан: *Из партизанске народне поезије у Санџаку*. — Зборник IV/1, 1950, с. 51—75. Резиме на немачком
545. Мојашевић, Миљан: в. бр. 159
546. Недељковић, Душан: *Друг Тито у народној песми*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 1—6. Резиме на француском
547. Недељковић, Душан: *Заједничка тема поруке мртвог хероја српског и румунског народног певања у заједници усменог фолклора народа Балкана*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 1—24. Резиме на француском
548. Недељковић, Душан: *Народно певање лимитрофне темнишварске српске етничке групе*. — Зборник ис I/5, 1971, с. 101—132. Резиме на француском
549. Недељковић, Душан: *Одраз свесног социјалистичког процеса ослобођења „робова рада“ и стапања „села и града“ у народној песми Устанка 1941. и 1943.* — Зборник LXXV/4, 1962, с. 41—47 [са сл. у тек.] Резиме на француском
550. Недељковић, Душан: *Размаграње на изворима старе Македонске епике*. — Зборник IV/1, 1950, с. 1—50. Резиме на француском
551. Недељковић, Душан: в. бр. 160
552. Недељковић, Душан: в. бр. 161
553. Николић, Видосава: *Дрвар у нашој народној револуционарној песми*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 13—27. Резиме на француском
554. Николић, Видосава: *Наша народна песма социјалистичке изградње у Првој петолетки*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 373—391. Резиме на француском
555. Николић, Видосава: *Радништво и сељаштво у нашој народној песми Револуције и изградње*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 49—63. Резиме на француском
556. Пенушлиски, Кирил: *Смрт на јунак од урок во една македонска народна песма*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 707—712. Резиме на француском
557. Петровић, Бурђица: *Пут песме крајинске чете „Крајински смо млади партизани“ у народноослободилачком рату*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 29—400. Резиме на француском
558. Радовановић, Војислав С.: *Марков мегдан с Мусом — Култ народног хероја, заштитника сиротиње раје*. — Гласник I, 1952, с. 213—256 [са сл. у прил.]. Резиме на француском
559. Радовановић, Миљана: *Једна песма која није постала народна*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 137—147 [са сл. у тек.] Резиме на француском
560. Радовановић, Миљана: в. бр. 578, 579
561. Радовановић, Миљана: в. бр. 580
562. Смиљанић, Томо: *Старе народне мијачке песме*. — Гласник IX—X, 1961, с. 139—170 [са 1 сл. у тек.] Резиме на француском
563. Филиповић, Мил[енко] С.: *Béla Bartok and Albert B. Lord, Serbocroatian Folk Songs, With a Foreword by Georg Herzog*

- Columbia University Press, New York, 1951, XVIII + 431. — Гласник II—III, 1957, с. 1067—1068 [Рецензија]
564. Фирфов, Живко: *Македонске народне песме из Народноослободилачке борбе*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 665—672. Резиме на француском
565. Халими, Кадри: *Народна поезија Шиптара у селу Лешане у Подрими*. — Зборник XIV/2, 1951, с. 220—241. Резиме на француском
566. Хаџи-Пецова, Марика: *Одраз народноослободилачке борбе у лазаричким песмама и дечјим играма*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 713—715. Резиме на енглеском
567. Hrovatin, Radoslav: *Slovenska partizanska pesem v znanosti*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 425—426. Резиме на француском
568. Švehlák, Svetozar: *Výročný zvukoslovný cyklus a epické piesne Slowákov na bývalej vojenskej hranici (Sriem, južny Banát)*. — *Savetovanie o Slovaciach*, 1970, [1. 16—18]
569. Шобајић, П[етар]: *Белешке и објашњења уз IV књигу српских народних песама*, Редактор Видо Латковић, „Просвета” Београд, 1954. — Гласник IV—VI, 1957, с. 461—466.

в) Проза

570. Барјактаровић, М[ирко] Р.: *Легенда и истина о једном старом путу*. — Гласник IX—X, 1961, с. 219—224 [са 1 ск. у тек.] Резиме на француском
571. Борђевић, Тихомир Р.: *Из наших народних пословица*. — Зборник IV/1, 1950, с. 77—96. Резиме на енглеском
572. Здравковић, Иван — Симић, Милица: *Новобордске легенде*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 359—363 [са 1 табл. сл. у прил.] Резиме на француском
573. Јанковић, Љубица С.: *Оглед класификације и систематизације српских народних приповедака*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 161—167. Резиме на енглеском
574. Лалевић, Миодраг С.: *Мушкатировићеве „причте” као етнографски материјал*. — Гласник II—III, 1957, с. 845—849. Резиме на француском
575. Мушинка, М[икола]: *Спільні і відмінні риси у фольклорі Русинів Пряшівщини та Войводини*. — *Саветовање о Русинима*, 1970, [л. 13—15]
576. Мушинка Микола: *Спільні і відмінні риси у фольклорі Русинів Пряшівщини і Войводини*. — *Традиционална култура Русина*, 1971, с. 100—123. Резиме на српскохрватском и на француском
577. Недељковић, Душан: *Народне пословице и појава њихових речника у предреволюционарном покрету просвећености Француске XVIII-ог века*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 29—52 [са сл. у тек.] Резиме на француском

578. Радовановић, Миљана: *Сижети српскохрватске епике у народној прози куцурских приповедача*. — Саветовање о Русинима, 1970, [л. 16—18]
579. Радовановић, Миљана: *Сижети српскохрватске епике у народној прози куцурских приповедача*. — Традиционална култура Русина, 1971, с. 152—166. Резиме на русинском и на француском
580. Радовановић, Миљана: *Српскохрватска епска традиција у народној прози куцурских Русина*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 69—85 [са 1 сл. у тек.] Резиме на француском
581. Симић, Милица: в. бр. 572
582. Филиповић, Миленко С.: *Прилог проучавању живота народне приче*. — Гласник I, 1952, с. 493—497. Резиме на енглеском

г) Народни певачи

583. Антонијевић, Драгослав: *Милена гусларка*. — Посебна издања СССРLII/12, 1960, с. 6+31. Резиме на француском
584. Влаховић, Петар III.: *Народни песник Милосав Пузовић*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 87—94 [са 1 сл. у тек.] Резиме на немачком
585. Николић, Видосава: *Cvjetko Rihtman, Čičak Janja, narodni pjevač sa Kupresa, Bilten Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu, I, 1951, с. 33—63*. — Гласник II—III, 1957, с. 1049—1051 [Рецензија]
586. Шаулић, Аница: *Петар Перуновић — народни гуслар*. — Гласник II—III, 1957, с. 663—687 [са фот. у прил.] Резиме на енглеском

д) Народне игре

587. Допућа, Јелена: *Партизанске и друге народне игре у НОБ на територији Босне и Херцеговине*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 231—279 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
588. Иванчап, Иван: *Partizanski ples u Hrvatskoj*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 281—286. Резиме на енглеском
589. Илијин, Милица — Младеновић, Оливера: *Народне игре у околини Београда*. — Зборник LXXV/4, 1962, с. 165—218 [са сл. у тек.] Резиме на француском
590. Илијин, Милица: *Партизанске игре у Србији*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 203—230. Резиме на енглеском
591. Јанковић, Даница С.: в. бр. 593
592. Јанковић, Даница С.: в. бр. 595
593. Јанковић, Љубица С. и Јанковић, Даница С.: *Прилог проучавању остатака орских обредних игара у Југославији*. — Посебна издања SCLXXI/8, 1957, с. 4+66+8 [са табл. сл. у прил.] 8°. Резиме на енглеском

594. Јанковић, Љубица С.: *Противречности у живом стваралачком процесу орске традиције*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 43—47. Резиме на француском
595. Јанковић, Љубица и Даница С.: *Стилови и технике српских традиционалних играча*. — Гласник II—III, 1957, с. 593—598. Резиме на енглеском
596. Лазаревић-Големовић, Јованка: *Лазарице у Призренском Подгору*. — Гласник II—III, 1957, с. 557—563. Резиме на француском
597. Младеновић, Оливера: Гумењукова монографија о народним играма Украјине. А. Гуменюк, Народне хореографичне мистецтво Украјини, изд. Академије наука Украјинске ССР, Кијев, 1963, с. 1—235. — Гласник XI—XV, 1969, с. 231—232 [Рецензија]
598. Младеновић, Оливера: Ivan Ivančan — Zvonimir Lovrenčević, *Naradni plesovi Hrvatske*, 3, Bilogora, Zagreb 1969, s. 1—190. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 188—190 [Рецензија]
599. Младеновић, Оливера: *Неке законитости кретања народних игара у централној Србији после револуције*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 47—76. Резиме на енглеском
600. Младеновић, Оливера: *Партизанске и друге народне игре у Ослободилачком рату и Револуцији*. — Зборник LXVIII/3, 1960, с. 169—201 [са сл. у тек.] Резиме на француском
601. Младеновић, Оливера: в. бр. 589
602. Тановић, Стеван: *Народна ора у околини Беобелеје*. — Гласник IV—VI, 1957, с. 261—302 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
603. Хаџи-Пецова, Марика: в. бр. 566

б) Музика и музички инструменти

604. Влаховић, Бреда: *Zmaga Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*, Založba Obzorja, Maribor, 1968, s. 460. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 182—183 [Рецензија]
605. Зечевић, Слободан: *Порекло и функција фриксионо-мембранофоних народних инструмената у панонским деловима Југославије*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 49—68 [са табл. сл. у прил.] Резиме на француском
606. Карановић, Вукосава Н.: *Tiberiu Alexandru, Instrumentele muzicale ale poporului romin, Lucrarea apărută sub îngrijirea Institutului de folclor, București, Editura de stat pentru literatură și artă 1956, pp. 386, il. 8°*. — Гласник VIII, 1960, с. 151 [Рецензија]
607. Карановић, Вукосава: *Vasile Nicolescu, Naiul Contributie la cunoașterea instrumentelor populare, Supliment Nr 6/1954, „Muzica”, Revista Uniunii compozitorilor din Republica Populara Romania, pp. 11—14*. — Гласник XI—XV, 1969, с. 238 [Рецензија]
608. Карановић, Вукосава: *Tiberiu Brediceanu, 170 melodii populare Rominesti din maramures, Bucuresti, Editura de stat pentru*

- literatură și artă pp. 214; 8°. — Гласник XI—XV, 1969, с. 238—239 [Рецензија]
609. Кмет', Martin: *Výskyt starých tonálních struktur v ľudových piesnách vojvodinských Slovákov*. — Savetovanie o Slovacima, 1970, [1. 40—41]
610. Ferík, Juraj: *Ľudová hudobná tvorba Slovákov vo Vojvodine*. — Savetovanie o Slovacima, 1970, [1. 38—39]
611. Филиповић, Миленко С.: в. бр. 563

е) Ликовне уметности

612. Барјактаровић, Мирко Р.: в. бр. 369
613. Радовановић, Војислав: в. бр. 558
614. Русић, Бранислав: в. бр. 377
615. Филиповић, Мил[енко] С.: A Benac, Radimlja, Sarajevo 1950, с. 46, 40 табл и 1 карта. — Гласник I, 1952, с. 632—633 [Рецензија]
616. Филиповић, Миленко С.: в. бр. 378
617. Филиповић, Миленко С.: в. бр. 380

4) Народна медицина

618. Барјактаровић, Мирко Р.: Јован Кујачић, Прилози историји здравствене културе у Црној Гори до краја 1918. г., Посебна издања Српске академије наука, књ. 170, Београд, 1950; с. 137 + 12. — Гласник II—III, 1957, с. 1029—1031 [Рецензија]
619. Драгић, Милорад: *Прилози из народне медицине у околини Тавне*. — Зборник IV/1, 1950, с. 211—235 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
620. Дукић, Душан: в. бр. 475
621. Николић, Видосава: *Прилози из народне медицине у Подрици*. — Гласник II—III, 1957, с. 565—583. Резиме на енглеском
622. Николић, Десанка: *Прилог проучавању народног лечења у херцеговачком устанку 1875—76*. — Гласник IX—X, 1961, с. 225—230. Резиме на француском

XIII. ЕТНОЛОГИЈА ДРУГИХ НАРОДА

623. Антонијевић, Драгослав: Вера Бенедикова, Мутафчийският занаят в България, Известия на Етнографския институт с Музей на Българска Академия на Науките, София, 1 953, с. 63—134, 1 карта, 43 фотографии, 4 цртежа, 4-табле у боји. — Гласник IV—VI, 1957, с. 480—482 [Рецензија]
624. Антонијевић, Драгослав: в. бр. 75
625. Антонијевић, Драгослав: в. бр. 154

626. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Bengt Danielsson, Srećno ostrvo, Beograd, 1953. с. 133. — Гласник IV—VI, 1957, с. 475—478 [Рецензија]
627. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Joso Rukavina, Po dalekom sjeveru, Zagreb, 1955, с. 110. — Гласник IV—VI, 1957, с. 473—474 [Рецензија]
628. Барјактаровић, М[ирко]: С. А. Токарев, Етнографія народов СССР, Москва, 1958 (издање Московског универзитета), с. 7—562. — Гласник VIII, 1960, с. 147—149 [Рецензија]
629. Барјактаровић, Мирко: в. бр. 51
630. Барјактаровић, Мирко: в. бр. 111
631. Беговић, М[ехмед]: G. H. Bousquet, Le droit coutumier des Aït Haddidou des Assif Melloul et Isselaten, Extrait des Annales de l'Institut d'Etudes Orientales (Tome XIV, Année 1956) Alger, 1956, p. 112—230. — Гласник VII, 1958, с. 159—160 [Рецензија]
632. Борели, Рада: в. бр. 172
633. Влаховић, Петар III.: Hans Ruesch, Na vrhu sveta, Ljubljana, 1959, s. 150. — Гласник IX—X, 1961, с. 268—269 [Рецензија]
634. Влаховић, Петар III.: Народы Австралии и Океании, Серия „Народы мира“, Изд. Этногр. института А. Н. СССР, Москва, 1956, с. 852. — Гласник IX—X, 1961, с. 260—261 [Рецензија]
635. Влаховић, Петар III.: Народы Африки, Серия „Народы мира“, Изд. Этнограф. Института А. Н. СССР, Москва, 1954, с. 732. — Гласник IX—X, 1961, с. 258—260 [Рецензија]
636. Влаховић, Петар: в. бр. 99
637. Дрљача, Душан: в. бр. 79
638. Дрљача, Душан: в. бр. 80
639. Дрљача, Душан: в. бр. 129*
640. Жүнић, Лепосава: А. Алиев, Брак и свадебные обряды Даргинцев, Советская этнография, Москва, 1953, (120—124). — Гласник IV—VI, 1957, с. 483—485 [Рецензија]
641. Жүнић, Лепосава: И. Ф. Симоненко, К, истории гончарства Закарпатья, Советская этнография, 2, Москва, 1965, (33—45 с.). — Гласник IV—VI, 1957, с. 478—480 [Рецензија]
642. Жүнић, Лепосава: С. П. Толстов, Сорок лет советской этнографии, Советская этнография, Москва, 1957/5 (с. 31—35). — Гласник VII, 1958, с. 173—174 [Рецензија]
643. Жүнић, Лепосава: Fritz Wanzenried (Trad. S. Roux Naef), L'industrie du filigrane dans l'emmental, Costumes et Coutumes, Revue de la Federation national de costumes suisses, No 1/2, Olten, 1954 (30—35 s.). — Гласник IV—VI, 1957, с. 482—483 [Рецензија]
644. Зечевић, Слободан: в. бр. 105
645. Илијин, Милица: Jackues Burdet, La danse populaire dans le pays de Vaud sous regime Bernois (Société suisse des Traditions populaires, Bâle, 1958, 207 p.). — Гласник VII, 1958, с. 163—165 [Рецензија]
646. Карановић, Вукосава Н.: в. бр. 533
647. Карановић, Вукосава Н.: в. бр. 606

648. Карановић, Вукосава: в. бр. 607
649. Кнежевић, Сребрица: Ален Гербран, Експедиција Ориноко-Амазон 1948—1950, са француског превео Андара Милосављевић, Београд, 1956, с. 324. — Гласник VIII, 1960, с. 166—168 [Рецензија]
650. Кнежевић, Сребрица: Антони ван Кампен, Адат — ловци на људске главе, Са немачког превео Владимир Вуковић, издање „Зоре“, Загреб, 1953 год. с. 311. — Гласник VIII, 1960, с. 168—170 [Рецензија]
651. Кнежевић, Сребрица: Најновији резултати истраживања Geoffrey Bushnell-а, кустоса Етнолошког и Археолошког музеја универзитета у Кембриџу. — Гласник VIII, 1960, с. 165 [Рецензија]
652. Кнежевић, Сребрица: Persi Harrison Fowcett, Кроз прашуме Јужне Америке, Превео Константин Малеш, издање Културе, Загреб, 1956, с. 381. — Гласник VIII, 1960, с. 162—164 [Рецензија]
653. Кнежевић, Сребрица: в. бр. 82
654. Komićel, Emilia: в. бр. 157
655. Краснићи, Марк: Vittorio Lanternari, Il culto dei morti e della fecondità — fertilita nella paletnologia della Sardegna, alla luce del folclore sardo e dell' etnologia, (Bullettino di paletnologia italiana, Nuova seria IX, vol. 64, Museo preistorico-etnografico „L. Pigorini“, Roma, 1954—55, с. 9—46). — Гласник IV—VI, 1957, с. 485—487 [Рецензија]
656. Краснићи, Марк: Nicola Rilli, L' Imeretia (L'Universo — rivista dell'Istituto geografico militare, Firenze, 1954, No 1, с. 105—116 и No 2, с. 221—232). — Гласник IV—VI, 1957, с. 455—459 [Рецензија]
657. Краснићи, Марк: Raffaele Corso, Il problema degli indigeni dal punto di vista etnografico, Rivista di etnografia, Napoli, 1951, с. 1—14. — Гласник II—III, 1957, с. 991—994 [Рецензија]
658. Кумар, Жељко: Klaus Schroeder, Rostock, Grosstadt im Wandel, Geographische Rundschau, Brounschweig, 1952, с. 423—425. — Гласник II—III, 1957, с. 1057—1058 [Рецензија]
659. Кумар, Жељко: Heinrich Gutersohn, Punjab und Grenze zwischen Indien und Pakistan, Geographica Helvetica, Bern, 1951, Nr I, с. 16—27. — Гласник II—III, 1957, с. 1058—1060 [Рецензија]
660. Марковић-Борели, Рада: Сесен. Прилог проучавању сеоског насеља код Гренобла. — Гласник II—III, 1957, с. 277—299 [са ск. у тек. и 1 карт. у прил.] Резиме на француском
661. Марковић-Борели, Рада: в. бр. 84
662. Младеновић, Оливера: Проблеми испитивања Словака ван граница Словачке (са аспекта словачких истраживача). — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 172—177.
663. Младеновић, Оливера: Савремена етнолошка испитивања Чеха у Југославији. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 177—181.
664. Младеновић, Оливера: в. бр. 85
665. Младеновић, Оливера: в. бр. 86
666. Младеновић, Оливера: в. бр. 87
667. Младеновић, Оливера: в. бр. 597

668. Николић, Видосава: Banicka Dedina Zakarovce, Vydavatel'stvo Slovenskej akademije vied v Bratislave, 1956, 1—666, 4°. — Гласник VII, 1958, с. 165—171 [Рецензија]
669. Николић, Видосава: Pierre Métais, Mariage et équilibre social dans les sociétés primitives, Université de Paris, Travaux et mémoires de l'Institut d'ethnologie, LIX, Paris, 1956, 1—545. — Гласник VIII, 1960, с. 152—154 [Рецензија]
670. Николић, Видосава: в. бр. 88
671. Николић, Видосава: в. бр. 162
672. Радовановић, Миљана: в. бр. 90
673. Радовановић, Миљана: в. бр. 91
674. Радовановић, Миљана: в. бр. 92
675. Радотић, Нада: H. Hahn, Sozialgruppen also Forschungsgegenstand der Geographie, Gedanken zur Systematik der Antropogeographie Erdkunde, Bd. XI, H. 1, с. 35—41, Bonn, 1957. — Гласник VII, 1958, с. 174—176 [Рецензија]
676. Радотић, Нада: в. бр. 155
677. Трифуноски, Ј[ован] Ф.: Михаил Мичев, Западна Тракија, Географски преглед, 2, София, 1946, с. 4—7. — Гласник I, 1952, с. 647—648 [Рецензија]
678. Трифуноски, Ј[ован] Ф.: Paul Schebesta, Das Pygmäenproblem, Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien, Band 92, H. 10—12, Wien, 1950, s. 261—267. — Гласник II—III, 1957, с. 1062—1063 [Рецензија]
679. Филиповић, Мил[енко] С.: Carleton S. Coon, The Mountains of Giants, a Racial and Cultural Study of the North Albanian Mountain Ghegs, Cambridge, Massachusetts, U.S.A., 1950, VIII+105, 4°. — Гласник II—III, 1957, с. 1032—1035 [Рецензија]
680. Филиповић, Мил[енко] С.: Pertev M. Boratov, The Negro in Turkish Folklore, Journal of American Folklore, Vol. 64 (1951), 83—88. — Гласник II—III, 1957, с. 1067 [Рецензија]

XIV. ЕТНОЛОГИЈА И ДРУГЕ НАУКЕ

681. Барјактаровић, М[ирко] Р.: Милорад Панић-Суреп, Кад су живи завидели мртвима, Београд, 1960, издање Српске књижевне задруге, с. 7—268. — Гласник IX—X, 1961, с. 247—248 [Рецензија]
682. Влаховић, Петар III.: Dr Božo Škerlj, Splošna antropologija v osnovnih potezah (Druga popravljena in nekoliko razširjena izdaja, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, s. 159 sa 65 slika i XVI tabli u tekstu). — Гласник IX—X, 1961, с. 266—268 [Рецензија]
683. Влаховић, Петар III.: Лиржи Неуступни, Праисторија човечанства, Превод О. Шафарик, редакција Др М. Грбић, Сарајево, 1960, с. 549, 44 табле и 303 слике у тексту. — Гласник IX—X, 1961, с. 269—270 [Рецензија]

684. Влаховић, Петар III.: M. Prenant, Č. Darvin, B. Škerly, M. Zej, Knjiga o Darvinu, Prevela Ružena Škerlj, Ljubljana 1959, с. 278. — Гласник IX—X, 1961, с. 266 [Рецензија]
685. Вукосављевић, Сретен: в. бр. 180
686. Долинар, Злата: *Преци на заједничкој линији супружника — сродника*. — Гласник XVI—XVIII, 1971, с. 115—120. Резиме на енглеском
687. Бурџић, Владимир P.: *Rat са природом на обалама Северног мора*. — Гласник II—III, 1957, с. 723—728 [са табл. сл.] Резиме на енглеском
688. Исаиловић, Миливоје В.: *Америчке рурално-социолошке студије о развиту насеља (Поводом једне књиге о развиту насеља у САД)*. — Гласник I, 1952, с. 349—354. Резиме на француском
689. Кнежевић, Сребрица: Бурџица Петровић, Заставе у Караборбево доба, Весник музеја ЈНА I, Београд, 1954, с. 140—157. — Гласник II—III, 1957, с. 1061 [Рецензија]
690. Којић, Бранислав: *Архитектонски факултет у Београду и етнографска проучавања*. — Гласник II—III, 1957, с. 943—945. Резиме на француском
691. Костић, Михајло: *О мелиорацијама Зојдерског језера*. — Гласник I, 1952, с. 341—348 [са 1 карт. у тек.] Резиме на енглеском
692. Костић, Цветко: *Rural Sociology, Official journal of the Rural Sociological Society, published at the University of Kentucky, Lexington, Kentucky, march and june 1954*. — Гласник II—III, 1957, с. 1013—1014 [Рецензија]
693. Костић, Цветко: в. бр. 195
694. Краснићи, Марк: *Maria Kielczewska Zaleska, Problemi di geografia urbana della Polonia contemporanea, Bollettino della Società geografica italiana, No. 11—12, s. 529—544, Roma, 1957*. — Гласник VIII, 1960, с. 154—157 [Рецензија]
695. Краснићи, Марк: в. бр. 158
696. Кумар, Жељко: *Carl Troll, Stand und Aufgaben der Geographie von Heute, Geographische Rundschau, Nr. 1, Frankfurt am Main, 1953, с. 1—4*. — Гласник II—III, 1957, с. 986—988 [Рецензија]
697. Павловић, Леонтије: *Београдски рукописни молитвени свитци*. — Гласник VIII, 1960, с. 117—135 [са сл. у тек.] Резиме на енглеском
698. Павловић, Радослав: в. бр. 243
699. Петровић, П[етар] Ж.: А. Соловјев, *Трговање босанским робљем до год. 1661, Glasnik Državnog muzeja u Sarajevu, Društvene nauke sv. I, Sarajevo, 1946, с. 139—162*. — Гласник I, 1952, с. 637—638 [Рецензија]
700. Петровић, П[етар] Ж.: Г. Острогорски, *Утицај Словена на друштвени преображај Византије, Историски гласник I, Београд, 1949, с. 12—21*, — Гласник I, 1952, с. 643—644 [Рецензија]
701. Петровић, П[етар] Ж.: Ј. Корошец, *Пећина Хрустовача, нови локалитет славонске културе, Glasnik Državnog muzeja u Sara-*

- jevu, Društvene nauke sv. I, Sarajevo, 1946, с. 7—38. — Гласник I, 1952, с. 636—637 [Рецензија]
702. Петровић, П[етар] Ж.: М. В. Гарашанци, Најновији резултати словенске археологије у Југославији, Историски гласник I, Београд, 1948, с. 49—54. — Гласник I, 1952, с. 635—636 [Рецензија]
703. Петровић, Петар Ж.: в. бр. 126
704. Поповић, Иван: *Прилог испитивању неких народних термина*. — Гласник VIII, 1960, с. 137—142. Резиме на француском
705. Радовановић, В[ојислав] С.: Friedrich Huttenlocher, Versuche kulturandschaftlicher Gliederung — am Beispiel von Württemberg, Veröffentlichungen des geographischen Instituts der Universität Tübingen, Verlag S. Hirzel, Stuttgart, 3, 1949, 8°, с. 1—48. — Гласник I, 1952, с. 646—647 [Рецензија]
706. Трифуноски, Јован: в. бр. 251

РЕГИСТАР ПИСАЦА

- Антонијевић, Драгослав 75, 148, 149, 154, 177, 235, 256, 505, 511, 512, 513, 583, 623, 624, 625
- Аранђеловић - Лазић, Јелена 385
- Бандић, Душан 45, 257, 470
- Барјактаровић, Мирко Р.: 33, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 76, 93, 94, 95, 118, 128, 171, 178, 236, 258, 259, 309, 353, 354, 369, 370, 371, 381, 382, 396, 397, 405, 406, 419, 431, 465, 471, 472, 473, 570, 612, 616, 626, 627, 628, 629, 630, 681
- Барјактаровић, Фехим 514
- Беговић, Мехмед 631
- Борели, Рада 96, 172, 420, 515, 632; в. исто тако Марковић - Борели, Рада и Марковић, Рада
- Босић, Мила 386
- Бошковић - Ступи, Маја 516
- Вереш, Владимир 438
- Влаховић, Бреда 52, 77, 78, 237, 310, 358, 439, 440, 604
- Влаховић, Петар III. 97, 98, 99, 150, 383, 398, 466, 474, 504, 517, 518, 519, 520, 584, 633, 634, 635, 636, 682, 683, 684
- Вукмановић, Јован 387, 388, 399, 441, 442, 521
- Вуковић, Војин 522
- Вукосављевић, Сава 523
- Вукосављевић, Сретен 179, 180, 407, 685
- Данчетовић, Војислав 467
- Дероко, Александар 311, 312, 313, 314, 315, 316
- Долинар, Злата 686
- Допућа, Јелена 587
- Драгић, Милорад 443, 619
- Драшкић, Мирослав 260
- Драшковић, Владо 524, 525
- Дрљача, Душан 53, 54, 55, 56, 79, 80, 129, 130, 151, 173, 181, 182, 238, 261, 262, 317, 421, 422, 423, 497, 498, 526, 637, 638, 639
- Дробњаковић, Боривоје М. 100, 101, 102, 119, 131, 132, 152, 263, 351, 400, 527
- Дудок, Данијел 499
- Дукић, Душан 475, 620
- Борђевић, Десанка 476
- Борђевић, Тихомир Р. 528, 571

Бурић, Владимир 133, 153, 174, 183, 184, 239, 264, 408, 687

Елезовић, Глиша 265, 477, 500

Жунић, Лепосава 154, 155, 185, 186, 432, 505, 529, 640, 641, 642, 643; в. исто тако

Жунић - Баш, Лепосава

Жунић - Баш, Лепосава 372

Жупанић, Нико 444

Здравковић, Иван М. 266, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 572

Зечевић, Даринка 103, 104, 120, 121, 187, 267, 268, 269, 359

Зечевић, Слободан 105, 409, 478, 479, 480, 481, 605, 644

Иванчан, Иван 588

Илијин, Милица 106, 589, 590, 645

Исаиловић, Миливоје В. 688

Јанковић, Даница С. 591, 592, 593, 595

Јанковић, Љубица С. 573, 593, 594, 595

Јанковић - Церовић, Емилија 122; в. исто тако Церовић, Емилија

Јовановић, Милка 135, 389, 445, 446

Јутронић, Андре 188, 482

Kantár, Ján 328

Kantárová, Viera 352

Караклајић, Борбе 530

Карановић, Вукосава Н. 34, 531, 532, 533, 606, 607, 608, 646, 647, 648

Király, Ernő 534

Király, Marija 535

Kmet', Martin 609

Кнежевић, Сребрица 81, 82, 136, 329, 330, 331, 373, 447, 649, 650, 651, 652, 653, 689

Ковач, Михајло 58, 59, 189, 190

Ковачевић, Божидар 107

Којић, Бранислав 156, 191, 270, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 690

Komićel, Emilia 157, 506, 654

Korčok, Jan 360

Костелник, Владо 60, 410, 448

Костић, Мита 240

Костић, Михајло 192, 355, 691

Костић, Петар 449

Костић, Цветко 35, 61, 108, 123, 137, 193, 194, 195, 196, 374, 401, 411, 424, 425, 433, 468, 692, 693

Краснићи, Видосава 390; в. исто тако Николић Видосава и Николић - Стојанчевић Видосава

Краснићи, Марк 83, 158, 197, 198, 271, 272, 340, 483, 536, 655, 656, 657, 694, 695

Крунић, Јован 341

Кумар, Жељко 36, 62, 199, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 361, 362, 658, 659, 696

Лазаревић Јованка 138, 450, 507, 537, 538; в. исто тако Лазаревић - Големовић, Јованка

Лазаревић - Големовић, Јованка 451, 596; в. исто тако Лазаревић, Јованка

Лалевић, Миодраг С. 501, 574

- Латјак, Дюра 63
Ленг, Ладислав 508
Лутовац, Милисав 241, 280, 281, 363, 375
Максимовић, Бранко 342, 343
Марић, Растислав 109
Марковић, Јован Б. 356
Марковић, Рада 140, 539; в. исто тако Мрковић-Борели, Рада и Борели, Рада
Марковић, Радулка 391
Марковић-Борели, Рада 37, 84, 139, 660, 661; в. исто тако Марковић, Рада и Борели, Рада
Мартиновић, Нико С. 540
Масловарић, Душан 357
Меденица, Радослав 541
Миз, Роман 64, 65, 66
Миленковић, Бранислав 344
Милошевић-Бревинац, Милорад 452, 484, 485
Милутиновић, Вера 384, 486
Мићовић, Драгутин 542
Младеновић, Живомир 543
Младеновић, Оливера 85, 86, 87, 426, 597, 598, 599, 600, 601, 662, 663, 664, 665, 666, 667
Мојашевић, Миљан 159, 544, 545
Мушинка, Микола 575, 576
Недељковић, Душан 160, 161, 412, 509, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 577
Николић, Видосава 38, 68, 88, 89, 124, 141, 142, 143, 162, 282, 392, 393, 427, 434, 453, 454, 455, 487, 510, 553, 554, 555, 585, 621, 622, 668, 669, 670, 671; в. исто тако Краснићи, Видосава и Николић-Стојанчевић, Видосава
Николић, Десанка 394, 413
Николић, Рајко 125
Николић-Стојанчевић, Видосава 69, 201, 202, 242, 403; в. исто тако Николић, Видосава и Краснићи, Видосава
Олеяр, Јанко 456, 457
Павловић, Леонтије 697
Павловић, Миливој 488, 489, 490
Павловић, Радослав Љ. 203, 243, 469, 698
Пантелић, Никола 428, 458
Папгаргај, Дюра 459, 460
Пенушпаиски, Кирил 556
Петровић, Драг. М. 376
Петровић, Бурђица 557
Петровић, Зоран 283, 345
Петровић, Јован 346
Петровић, Петар Ж. 110, 126, 163, 204, 284, 364, 491, 699, 700, 701, 702, 703
Пецо, Асим 365, 461
Пешић, Надежда 395

- Поповић, Душан 205, 206, 207
Поповић, Иван 502, 704
Поповић, Цвјетко Б. 503
Радовановић, Војислав С. 39, 70, 112, 113, 127, 164, 165, 166, 167, 208, 244, 285, 286, 347, 558, 613, 705
Радовановић, Миљана 90, 91, 92, 168, 245, 246, 287, 288, 429, 430, 559, 560, 561, 578, 579, 580, 672, 673, 674
Радовановић, Михаило С. 144, 176, 209
Радоичић, Мирко С. 414
Радојичић, Борбе С. 210, 492
Радотић, Нада С. 40, 145, 169, 170, 289, 290, 291, 292, 293, 675, 676
Ракић, Радомир Д. 211, 294
Русић, Бранислав 295, 377, 614
Сабадош, Јанко 71, 212, 213
Сечански, Живан 114, 214
Симић, Василије 296, 404
Симић, Милица 681
Симовић, Борбе 297, 348
Sirácky, Ján 215
Смиљанић, Тома 562
Спремо - Петровић, Невенка 349
Станојевић, Глигор 247, 248
Стојанчевић, Владимир 249, 250
Тановић, Стеван 415, 602
Томић, Персида 493
Томић, Светозар 216, 402
Трифуноски, Јован Ф. 72, 217, 218, 219, 251, 252, 253, 254, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 366, 367, 677, 678, 706
Урошевић, Атанасије 220, 221, 222, 305, 306, 307
Ferik, Juraj 610
Filip, Michal 115
Филиповић, Миленко С. 73, 116, 146, 147, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 368, 378, 379, 380, 416, 435, 436, 437, 462, 463, 494, 495, 496, 563, 582, 611, 615, 616, 617, 679, 680
Filova, Božena 74, 229
Фирфов, Живко 564
Халими, Кадри 565
Хаџи - Пецова, Марика 464, 566, 603
Хроватин, Радослав 567
Церовић, Емилија 41, 42, 43, 44; в. исто тако Јанковић - Церовић, Емилија
Црниловић, Христифор 350
Чубриловић, Васа 417
Шаулић, Аница 586
Švehlák, Svetozar 568
Шобајић, Петар 117, 230, 231, 232, 233, 234, 255, 308, 418, 569

Оливера Младеновић

ЧЕТВРТ ВЕКА НАУЧНИХ ПРЕДАВАЊА У ЕТНОГРАФСКОМ ИНСТИТУТУ

Тек што је закорачио у трећу годину свога постојања, у лето 1949. Етнографски институт је обавио обимна теренска истраживања. У исто време почели су да стижу и први научни радови намењени публикацијама Института — *Гласнику* и *Зборнику радова*. Све то изазвало је потребу да се у кругу стручњака, у првом реду сарадника Института — сталних и хонорарних, повремено саопштавају резултати теренских испитивања и завршене расправе, и да се о њима размењују мишљења. Тако је настао „етнолошки петак“ — традиција већ да се етнологи, антропогеографи и фолклористи, заједно са колегама других струка — историчарима, географима, архитектама, лекарима — окупљају петком на пленарним састанцима Етнографског института.

Прво забележено предавање одржао је проф. Глиша Елезовић 11. новембра 1949. године са темом *Старе турске школе у Скопљу*, а затим су се у току четврт века низала предавања, сваке године просечно по 14 — 15 (али ни једне године без њих!), све до данас. Одржана су укупно 302 пленарна састанка, на којима је прочитано 355 радова. Предавачи су били сарадници Етнографског института, Етнолошке катедре Филозофског факултета, Етнографског музеја и других сродних установа углавном из Београда, али су повремено саопштавали своје радове и научни радници из других места (Загреб, Скопље, Цетиње и др.). Међу предавачима је било и 18 страних научника (из Бугарске, Немачке Демократске Републике, Мађарске, Пољске, Румуније, Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза); њихова излагања, најчешће о савременом стању етнолошких наука у појединим земљама или о актуелним проблемима наука којима се баве, доприносила су упознавању наших научних радника са стањем етнологије и других сродних наука у свету, а, с друге стране, из дискусија које су поводом предавања вођене, и страни научници су имали прилике да упознају достигнућа и проблеме етнолошких наука у Југославији.

За овај дуги низ предавања у току двадесет пет година карактеристична је разноликост тема — етнолошке, фолклористичке, антропогеографске у првом реду, али и историографске, антрополошке, социолошке и друге — која је разумљива када се има у виду да њихов избор углавном зависи од личних преокупација предавача. Међутим, било је, особито последњих година, и правих тематских циклуса пре-

давања: стогодишњица смрти Вука Караџића обележена је 1964. године низом успешних предавања, у којима је, на основу нових проучавања Вукових дела, указано на њихову изузетну вредност и данас; такав значај имао је и циклус предавања 1968. године посвећен професору етнологије на Београдском универзитету и академику Тихомиру Р. Борбевићу поводом стогодишњице његова рођења. Године 1970, на позив Етнографског института, сарадници Етнографског музеја у Београду саопштили су резултате својих етнолошких испитивања у српском селу Свињици, на румунској страни Бердала, а 1972. године сарадници Етнографског института говорили су о резултатима вишегодишњег екипног рада у Бердапским насељима пре него што су потопљена и измештена приликом изградње Хидроелектране „Бердап“. Посебну пажњу заслужује иницијатива Етнографског института да се на заједничким састанцима етнолошких установа претресе стање етнолошких наука у Србији и донесу конкретни заједнички планови будућег рада, што је и остварено са успехом (*Положај, планови и перспективе научноистраживачког рада на пољу етнологије, етнографије и фолклористике* — 2, 9, 16. април 1971).

Уверен у корисност ових пленарних састанака, Етнографски институт ће и даље настојати да се редовно одржавају, да на њима буде што више учесника — од реномираних научника и академика до најмлађих, који се тек огледају у научном раду — и да предавања и дискусија увек буду на високом нивоу.

Преглед предавања одржаних на пленарним седницама Етнографског института (по годинама)

1949.

Глиша Елезовић: *Старе турске школе у Скопљу* (11. новембар)

Стеван Тановић: *Народна ора у околини Бевђелије* (18. новембар)

Петар Ж. Петровић: *Антропоморфни мотиви у орнаментици Јужних Словена* (25. новембар)

Радослав Павловић: *Народноослободилачки и остали фолклор у омладинским радним бригадама на Ауто-путу братство и јединство* (9. децембар)

Јованка Големовић-Лазаревић: *Кратак извод из извештаја о раду на терену у току месеца јула, августа и септембра 1949* (9. децембар)

Љубица и Даница С. Јанковић: *Преживели остаци орских обредних игара у ФНРЈ, I део: Класификација орских обреда* (16. децембар)

Петар Шобајић: *Ко су Матаруге* (23. децембар)

Рада Марковић: *О раду са терена у току месеца јула, августа и септембра 1949* (30. децембар)

1950.

Миљан Мојашевић: *Проучавање народне поезије у околини Козаре, Дрвара и по Санџаку* (13. јануар)

Милосав Лутовац: *Шарпланинска Гора* (27. јануар)

Војислав Бурић: *Критика Кравцовљеве теорије о феудалном пореклу српске епике* (3. фебруар)

- Јован Трифуноски: *Трговиште и Горња Пчиња* (10. фебруар)
 Боривоје Дробњаковић: „Успомене“ на гробовима у космајским селима (24. фебруар)
 Бранислав Којић: *Најстарије куће у Београду* (3. март)
 Иван Здравковић: *Стара кућа у Трстенику и Јеринин град на Морави* (3. март)
 Радослав Павловић: *Пештер и Сјеница* (10. март)
 Петар Ж. Петровић: *Упитник за испитивање народних саобраћајних страв и преноса терета* (17. март)
 Владо Драшковић: *Осврт на народне песме прикупљене у области Никшић — Жабљак — Плевља* (17. март)
 Петар Влаховић: *Извештај са проучавања народне поезије на Косову у току лета 1949. године* (24. март)
 Кадри Халими: *О народној поезији Косова, Горње Мораве и Изморника* (31. март)
 Мирко Барјактаровић: *Ругова* (12. април)
 Милорад Драгић: *Маџија и анимизам у генези народне хигијене* (25. април)
 Михаило Костић: *Коритница — антропогеографска проучавања* (17. мај)
 Војин Ивановић: *Патријархална задруга у Рашком Ибру* (1. јун)
 Љубица и Даница С. Јанковић: *Подсетник за испитивање орских игара* (1. јун)
 Мираш Кићовић: *Српски вертеп* (8. јун)
 Мирко Барјактаровић: *О земљишним међама у Срба* (17. новембар)
 Душан Поповић: *Срби у Бачкој до краја XVIII века* (24. новембар)
 Живан Сечански: *Пописи насеља Бачке у XVIII веку* (24. новембар)
 Петар Ж. Петровић: *Народна ношња у Шумадији* (1. и 8. децембар)
 Милан Влајинац: *Историја мера у нашем народу* (15. децембар)

1951.

- Миленко Филиповић: *Троњ, сувоземна сојеница у околини Скопља* (12. јануар)
 Жељко Кумар: *Младеновац — антропогеографска проучавања* (13. април)
 Глиша Елезовић: *О именима Шапца кроз векове* (28. април)
 Нада Радотић: *Положај и територијални развитак Осиека* (2. јун)
 Војислав Радовановић: *Марков мегдан с Мусом (пример транспоновања из народне епске песничке и певачко-гусларске музичке уметности у народну ликовну зографску уметност у лопатичној сеоској тупези у околини Битоља* (21. јун)
 Војислав Радовановић: *Становништво земље данас и за последња три столећа* (21. јун)
 Војислав Радовановић: *О „Троњу, сувоземној сојеници у околини Скопља“ др М. С. Филиповића* (21. јун)
 Јованка Лазаревић: *Народна поезија у Сретечкој жупи* (24. јун)
 Петар Шобајић: *Корјенићи, племе у Херцеговини* (6. децембар)
 Миленко Филиповић: *Попис Срба, харачких обвезника у Модричи и околини 1851. године* (8. децембар)

Радослав Павловић: *Конаоник — антропогеографска проматрања* (22. и 29. децембар)

1952.

Војислав Радовановић: *Један поглед на научно дело Јована Цвијића у области географије људи — на дан двадесетпетогодишњице његове смрти* (16. јануар)

Петар Шобајић: *Дабарско поље* (16. јануар)

Иван Здравковић: *Конаци кнез-Милошеве Србије* (2. фебруар)

Миливоје Павловић: *Камен станац и везивање душе* (9. фебруар)

Бранислав Којић: *Горња села на полуострву Врмцу у Боки Которској* (16. фебруар)

Жељко Кумар: *Стара Пазова* (19. март)

Мита Костић: *Насељавање Црногораца у Топлици 1889* (21. март)

Нада Пешић: *Народна ношња у околини Ниша* (29. март)

Тихомир Р. Борђевић: *Вампир и друга бића у нашем народном веровању и предању* (11. април)

Тихомир Р. Борђевић: *Вештица и вила у нашем веровању и предању* (11. април)

Бранислав Којић: *Задружна организација села и њен одраз на кућу, насеља и атар* (17. април)

Бранислав Којић: *Сеоска архитектура у Которском заливу* (7. јун)

Душан Поповић: *Срби у Банату до краја XIX века* (25. јул)

Петар Шобајић: *Порекло династије Бранковић и гроф Борђе Бранковић* (13. децембар)

Марк Краснићи: *Дуље — насеље у Призренском Подгору* (20. децембар)

1953.

Михаило Костић: *Власотинце* (10. јануар)

Владимир Бурић: *Панчевачки рит* (13. фебруар)

Бранислав Којић: *„Докторева кула” у Београду* (21. фебруар)

Видосава Краснићи: *Народна ношња у Шумадијској Колубари* (28. децембар)

Миленко Филиповић: *Срби у Сједињеним Америчким Државама* (17. април)

Бранислав Којић: *Проблем реорганизације насеља у Грузији* (8. мај)

Бранко Максимовић: *Типичне зграде народног стила и њихова улога у урбанистичкој структури и слици Призрена* (22. мај)

Јован Трифуноски: *Скопско поље — порекло становништва* (5. јун)

Марк Краснићи: *Ораховац* (10. октобар)

Петар Влаховић: *Живот и обичаји народни у Бродаревској котлини* (11. децембар)

Лепосава Жупић: *Саракачани на Гочу* (12. децембар)

Јован Трифуноски: *Састав и порекло становништва у Пологу* (18. децембар)

Војислав Радовановић: *Београд, Географски положај, унутрашње и спољне везе* (26. децембар)

1954.

Петар Шобајић: *Удео динарских племеника у првоме устанку* (9. април)
Александар Дероко: *Порекло старе наше варошке куће* (16. април)
Душан Поповић: *Срби у Барањи и у области између Дунава и Драве* (14. мај)

Петар Шобајић: *Погрешна тумачења постанка динарских племена* (28. мај)
Бранислав Којић: *Проблеми у развоју савремене сеоске куће у Србији* (11. јун)

Бранислав Којић: *Црква брвнара у Рачи код Крагујевца* (7. септембар)

Атанасије Урошевић: *Липљан* (4. децембар)

Атанасије Урошевић: *Косовска Митровица* (4. децембар)

Владо Урошевић: *Уз збирку народних песама у области Жабљака* (4. децембар)

Видосава Николић: *Брак код Срба у околини Пећи* (18. децембар)

1955.

Сретен Вукосављевић: *Организација динарских племена* (4. фебруар)

Јован Крунић: *Карактеристике урбаног ткива и старе архитектуре града Пећи* (25. фебруар)

Јован Трифуноски: *Врање — антропогеографска испитивања* (4. март)

Јован Туцаков: *Кукурек у народној медицини и ветерини* (11. март)

Доброслав Павловић: *Зграде Правитељствујућег совјета сербског* (18. март)

Александар Дероко: *Етнографске интересантности у манастиру Хиландару* (8. април)

Жељко Кумар: *Стари Сланкамен* (16. јун)

Јован Трифуноски: *Варошица Крушево* (16. јун)

Сватава Јакобсон (Харвард, САД): *Фолклор словенских етничких група у Америци (његова функција и форма у процесу колективног прилажења култури)* (12. септембар)

Сватава Јакобсон: *Прослава жетве међу чешким и словачким усељеницима у САД од ритуала до позорнице* (13. септембар)

Сватава Јакобсон: *Фолклор у животу једне истакнуте личности међу америчким Словенима — биографска студија* (14. септембар)

Бранислав Којић: *Сеоска архитектура у Паштровићима* (21. октобар)

Радослав Павловић: *Сеобе Срба и Арбанаса у ратовима 1876. и 1877—78. године* (21. октобар)

Петар Влаховић: *Јован Цвијић као оснивач наше науке о народу* (29. октобар)

1956.

Александар Дероко: *Са пута по Малој Азији — проматрања о везама између балканске и малоазијске куће* (17. фебруар)

Рада Борели: *Прилог проучавању трагова авункулата код Срба и Хрвата* (24. фебруар)

- Јован Туцаков: *Народна медицина у околини Сврљига* (9. март)
 Лепосава Жүнић: *Сеоске дечје игре у Србији* (10. март)
 Видосава Николић: *Прилог проучавању обичаја славе код католичких Арбанаса у околини Пећи — Метохија* (16. март)
 Нада Радотић: *Шид — антропогеографска испитивања* (6. април)
 Сребрица Кнежевић: *Јарменовци — етнологишка испитивања* (14. април)
 Милка Јовановић: *Јарменовци — етнологишка испитивања* (21. април)
 Миодраг Грбић: *Сусрети етнографа с археолошким старинама на терену* (4. мај)
 Цветко Костић: *Постанак и развитак „чаришије“ — пример „чаришије“ Бажине Баште* (18. мај)
 Марк Краснићи: *Сува Река — антропогеографска испитивања* (8. јун)
 Василије Симић: *Плана, средњовековно рударско насеље* (10. октобар)
 Даринка Зечевић: *Александрово, банаћанско село у Добричу* (7. новембар)

1957.

- Милица Илијин: *Народне игре у Перасту и Рисну* (12. април)
 Нада Радотић: *Извештај о теренском раду у Сремској Митровици* (20. децембар)

1958.

- Цветко Костић: *Извештај са саветовања социолога и статистичара* (24. јануар)
 Видосава Николић: *Извештај са теренских испитивања у Врањском поморављу* (31. јануар)
 Емилија Церовић: *Приказ рада „Неки проблеми о објективности у етнологији“ од Ф. Лагуне* (3. фебруар)
 Лепосава Жүнић: *Саопштење са теренских испитивања западног Поморавља* (7. фебруар)
 Драгослав Антонијевић: *Извештај са теренских испитивања у Алексиначком поморављу* (14. фебруар)
 Рада Борели: *Извештај са теренских испитивања етнологишких појава у Добричу* (22. фебруар)
 Ната Радотић: *Приказ чланка Х. Хана „Социјалне групе као предмет истраживачког рада у географији“* (24. фебруар)
 Марк Краснићи: *Приказ чланка П. Жорена „Социјална географија света“* (28. фебруар)
 Иван Здравковић: *Практично упутство за техничко снимање старих кућа на терену* (7. март)
 Лепосава Жүнић: *Приказ чланка П. С. Толстова „Четрдесет година совјетске етнографије“* (21. март)
 Сребрица Кнежевић: *Медвеђа — етнологишка испитивања* (23. април)
 Марк Краснићи: *Кула у Метохији с освртом на суседне крајеве* (16. мај)
 Јозеф Гајек (Вроцлав): *Пољска народна култура у светлу радова на етнографском атласу Пољске* (26. мај)

- Цветко Костић: *Облици наше породице* (13. септембар)
 Видосава Николић: *Даља проучавања у Врањском поморављу* (3. октобар)
 Драгослав Антонијевић: *Даља проучавања у Алексиначком поморављу*
 (10. октобар)
 Владимир Стојанчевић: *Миграције из Бугарске у Србију за време владе*
кнеза Милоша (30. октобар)
 Васа Чубриловић: *Терминологија племенског друштва у Црној Гори* (14.
 новембар)
 Мирко Барјактаровић: *Баво у веровању нашег народа* (12. децембар)

1959.

- Бранислав Којић: *Урбанизам и антропогеографска проучавања* (4.
 фебруар)
 Јован Трифуноски: *Косовско-метохијски досељеници у Врањској котлини*
 (4. фебруар)
 Јован Трифуноски: *О Циганима у Врањској котлини* (4. фебруар)
 Драгослав Антонијевић: *Милена гусларка* (6. март)
 Миливоје Павловић: *Основне особине и проблематика призренског говора*
 (10. март)
 Сребрица Кнежевић: *Жене народни лекари и апотекари* (3. април)
 Јован Тұцаков: *Психотерапијски елементи у народној медицини Сврљич-*
ког Тимока (17. април)
 Видосава Николић: *Природа у веровањима и обичајима у Сретечкој жупи*
 (23. мај)
 Ирвин Сандерс (Бостон): *Проблеми примењене социологије* (5. октобар)
 Бранислав Којић: *Сеоска архитектура и сеоска насеља у Војводини — ар-*
хивска истраживања у Бечу (13. новембар)
 Јован Тұцаков: *Трава „од стра” у сугестивној етномедицини у Сићевач-*
кој клисури (27. новембар)

1960.

- Видосава Николић: *Шинтарска народна ношња у околини Пећи (Метохија)*
 (29. јануар)
 Видосава Николић: *Врањско поморавље* (12. фебруар)
 Сребрица Кнежевић: *Мајка и материнство у нашем народу* (4. март)
 Цветко Костић: *О ауторитету у породици* (8. април)
 Владимир Стојанчевић: *Српске миграције из призренског, приштинског,*
пећког и скадарског санџака у Србију кнеза Милоша (22.
 април)
 Лепосава Жүнић: *Дубљанско-попинска каменорезачка „индустрија”* (6. мај)
 Мила Јовановић: *Народна ношња у Срба* (13. мај)
 Рада Борели: *Добрич — етнолошка проучавања* (20. мај)
 Лепосава Жүнић: *Доње западно Поморавље — антропогеографско етно-*
лошка испитивања (27. мај)

- Видосава Николић: *Народно усмено стваралаштво у Врањском поморављу* (2. јун)
- Марк Краснић: *Друштвено-географске промене на Косову и Метохији у социјалистичкој изградњи 1945—1958* (10 јун)
- Драгослав Антонијевић: *Антропогеографске и етнолошке карактеристике Алексиначког поморавља* (17. јун)
- Петар Влаховић — Војислав Данчетовић: *Учеиће жене у крвној освети по Црној Гори и северној Албанији* (24. јун)
- Душан Недељковић: *Проблеми етнолошке методе и данашње наше усмено стваралаштво на тему „Смрт Омера и Мериме“* (24. септембар)
- Јован Туцаков: *Допунска исхрана дивљим биљем у неродним и ратним годинама на Бесној кобили* (21. октобар)
- Цветко Костић: *Друштвена заједница у Бору* (25. новембар)
- Видосава Николић: *Насеља, становништво и обичајни живот Врањског поморавља по архивским изворима* (23. децембар)

1961.

- Јован Трифуноски: *Данашњи влашки катуну у НР Македонији* (2. фебруар)
- Бурђица Петровић: *Етнички моменти у данашњим збивањима у Конгу* (3. март)
- Мирко Барјактаровић: *Поводом традиције о заједничком пореклу неких арбанашких и црногорских племена* (10. март)
- Марк Краснић: *Беса (задата реч) код Шинтара* (10. март)
- Видосава Николић: *Путеви француске етнологије* (17. март)
- Петар Влаховић: *Етничка антропологија и њен развој у Југославији* (24. март)
- Драгослав Антонијевић: *Милија Шундрић — гуслар* (31. март)
- Бранислав Којић: *Станови у буњама у јужној Италији* (7. април)
- Милансав Лутовац: *Пивнице и винице у виноградарским крајевима* (14. април)
- Видосава Николић: *Радничка класа и селянство — носиоци наше НОБ-е у народној револуционарној песми* (17. новембар)
- Оливера Младеновић — Милица Илијин: *О народним играма у околини Београда* (24. новембар)
- Петар Влаховић: *Народни песник Милосав Пузовић* (8. децембар)

1962.

- Мирко Барјактаровић: *Зашто треба прву штенад бацати* (12. јануар)
- Душан Недељковић: *Нова Кравцовљева руска антологија српског епоса* (12. јануар)
- Живомир Младеновић: *„Истарске народне пјесме“ у издању Института за народну уметност у Загребу* (12. јануар)

- Драгослав Антонијевић: *Алексиначке обичајне песме* (19. јануар)
 Нада Милошевић: *Лордова књига о епизи* (19. јануар)
 Слободан Зечевић: *Предања о русалијским гробљима у источној Србији* (26. јануар)
 Илија Николић: *Осврт на Чајкановићево публиковање народних приповедака* (26. јануар)
 Радован Самарџић: *Несавладани простор и отпори — једно тумачење хајдучије* (2. фебруар)
 Петар Влаховић: *Одраз позадинског отпора непријатељу у народном стваралаштву Санџака* (9. фебруар)
 Бурџица Петровић: *Народни мит о Сузију* (16. фебруар)
 Душан Недељковић: *Одраз социјалистичког процеса ослобађања „робова рада“, стапања „села и града“ и општенародни устанак у нашој народној песми 1941. и 1943* (16. фебруар)
 Јован Трифуноски: *Послератне миграције у НР Македонији* (23. фебруар)
 Душан Дрљача: *Етнолошки поглед на пољска и југословенска проучавања послератних миграција* (23. фебруар)
 Душан Недељковић: *Једна минијатурна антологија и проблем лепоте и стваралачке коренитости наших народних песама устанка 1941* (2. март)
 Оливера Младеновић: *Сценско приказивање партизанских игара* (2. март)
 Душан Дрљача: *Нестајање огњишта у условима социјалистичке изградње у нашој земљи* (2. март)
 Атанасије Урошевић: *Етнолошка слика Балканског полуострва у другој половини XVI века* (9. март)
 Бреда Влаховић: *Прилог проучавању развика од коша до силоса у Србији* (16. март)
 Драгослав Антонијевић: *Народне песме позива на устанак и борбу* (16. март)
 Миљана Радовановић: *Једна песма која није постала народна* (23. март)
 Петар Влаховић: *Етнолошке и антрополошке карактеристике становника села Црне Горе на Дурмитору* (23. март)
 Десанка Николић: *Прилог проучавању капе и ознаке у народноослободилачкој борби* (30. март)
 Видосава Николић: *Дрвар у нашој народној револуционарној песми* (6. април)
 Маријана Гупић: *Џублета као један од најстаријих делова женске балканске пошње* (6. април)
 Никола Павковић: *Карактеристике породичне задруге у западној Босни* (20. април)
 Душан Недељковић: *Просветитељ, реформист и утопист Матија Релковић о славонској задрузи — поводом двестогодишњице његовог славног дела* (27. април)
 Милка Јовановић: *Промене у нашој народној пошњи у прошлости и данас* (4. мај)
 Сребрица Кнежевић: *Неки проблеми етноmedicine Црне Горе* (11. мај)
 Душан Недељковић: *Друг Тито у народној песми* (25. мај)

- Илија Николић: *Нека сведочанства о певању партизанских народних песама (1942—1945)* (25. мај)
- Драгана Прокић: *Социјалистичка адаптација породица сељака радника* (15. јун)
- Виктор Гусев (Лењинград): *Приказ саветовања фолклориста СССР у Кијеву године 1961* (28. јун)
- Стојан Цуцев (Софија): *Неке црте из живота народне песме* (29. септембар)
- Рајна Кацарова (Софија): *Кукери* (29. септембар)
- Мирко Барјактаровић: *Апатински Цигани* (9. новембар)
- Душан Недељковић: *Индивидуално и колективно у народном стваралаштву ослободилачког рата и револуције* (16. новембар)
- Душан Дрљача: *Прилог проучавању порекла имена „Маџар” у Босанској крајини* (23. новембар)
- Мирко Барјактаровић: *Руси Њекасовци у Бугарској* (23. новембар)
- Душан Недељковић: *Откуд и зашто сињска алка* (23. новембар)
- Миласав Лутовац: *Ритопек — најновије антропогеографске промене* (7. децембар)
- Видосава Николић: *Неки етнолошки проблеми у делу Иве Андрића* (14. децембар)
- Оливера Младеновић: *Прилог проучавању назива народних игара* (21. децембар)
- Бреда Влаховић: *Стара и нова ношња према сликама на кошницама* (21. децембар)
- Душан Дрљача: *Осврт на књижу о сплаварењу у Пољској* (21. децембар)
- Миљана Радовановић — Даринка Зечевић: *Карактеристичне промене и миграције у селима Смедовац и Звездан под условима депопулације* (28. децембар)

1963.

- Мирко Барјактаровић: *Штап и његова улога у нашем народном животу* (11. јануар)
- Илија Николић: *Трагови народног певања и играња на територији пиротског округа у прошлости — XVI—XX век* (18. јануар)
- Владимир Стојанчевић: *Историјски поглед на стање породичних задруга у Србији у време прве владе кнеза Милоша* (25. јануар)
- Десанка Николић: *Неке напомене о одржавању витешке игре „алке” у Сињу* (1. фебруар)
- Сава Оровић: *О Лужичким Србима* (7. фебруар)
- Душан Недељковић: *Трећи етапа прелажења индивидуалног у колективно у савременом народном стваралаштву и критеријум овог прелажења* (15. фебруар)
- Слободан Зечевић: *Култ Велике Мајке у српској народној драми* (22. фебруар)
- Нико Мартиновић: *Од једне Његове песме до древне српске и још древније словенске легенде* (28. фебруар)
- Сања Лазаревић: *Прилог проучавању порекла народне ликовне уметности* (8. март)

- Душан Недељковић: *Фолклористика, народна поезија и нова херцеговачка „Косовка девојка“* (8. март)
- Јован Трифуноски: *Послератне миграције становништва у Грделичкој клисури* (15. март)
- Драгослав Антонијевић: *Иван Коев, Живот партизанског одреда „А. Иванов“ и поетско стваралаштво о „антонивановцима“* (22. март)
- Душан Дрљача: *Етнолошки осврт на дискусију о анкетној методи у полској социологији* (22. март)
- Милорад Васовић: *Дневне миграције у Младеновцу* (17. април)
- Кирил Пенушлиски: *Марко Цепенков — фолклорист и етнограф* (19. април)
- Оливера Младеновић: *Један историјски извор за проучавање народних игара XVIII века* (17. мај)
- Миљана Радовановић: *Бранислав Нушић — етнограф и фолклорист* (24. мај)
- Олга Московљевић: *Један етнографски путопис о Филипинима* (31. мај)
- Олга Московљевић: *Циклус јесењих обичаја у Норвешкој и на Исланду* (31. мај)
- Слободан Зечевић: *Хомеров еп и српске народне игре* (18. октобар)
- Слободан Зечевић: *Јужнословенски митски фолклор у очима странаца и Словена* (18. октобар)
- Васил Маринов (Софија) *Овчарство на Старој планини* (22. октобар)
- Васил Маринов: *Алијани на Дели-Орману* (22. октобар)
- Душан Недељковић: *Његош гуслар и фолклорист* (15. новембар)
- Нико Мартиновић: *О московском рукопису Његошеве „Слободијде“* (15. новембар)
- Бранко Гавела: *Проблем Индоевропљана* (6. децембар)

1964.

- Мирко Барјактаровић: *О ваљавицама села Доње Студене (код Ниша)* (10. јануар)
- Милица Илијин: *Радничко коло* (10. јануар)
- Видосава Николић: *Нови правци у совјетској фолклористици* (10. јануар)
- Бранислав Којић: *Атари у Војводини* (17. јануар)
- Петар Влаховић: *Крсна слава и њен значај по делима Вука Караџића* (24. јануар)
- Илија Николић: *Бугарске народне песме у Вуковој заоставштини* (31. јануар)
- Илија Николић: *Неписмени гуслар Раде Бабић из Фатнице* (31. јануар)
- Миљана Радовановић: *Савремена историја руске фолклористике и Вук Караџић у њој* (31. јануар)
- Јован Туцаков: *Имена народног лековитог биља у Вуковом „Рјечнику“* (7. фебруар)
- Сребрица Кнежевић: *Народна медицина у делима Вука Стефановића Караџића* (14. фебруар)
- Јован Туцаков: *Етномедицинска студија одољена* (21. фебруар)
- Петар Влаховић: *Гатања и празноверице у Његошевом Горском вијенцу* (28. фебруар)

- Видосава Николић: *Вук о Врању и Лесковцу* (6. март)
 Бреда Влаховић: *Драмски елементи у народном обичају „Борово гостивање“* (6. март)
 Оливера Младеновић: *Вукова дела као извор за проучавање народних игара* (13. март)
 Миљана Радовановић: *Вук Караџић, оснивач етнографије* (20. март)
 Миљана Радовановић: *Вук Караџић, оснивач наше фолклористике* (10. април)
 Душан Недељковић: *Вук Караџић у културној револуцији и фолклористици* (17. април)
 Владимир Стојанчевић: *О неким питањима Вукова метода научног рада* (8. мај)
 Владимир Стојанчевић: *Вукова знања из историјске географије, етнографије и демографије Србије првог и другог устанка* (15. мај)
 Кирил Чистов (Москва): *Фолклористика и савременост* (23. мај)
 Емилија Церовић: *О Вуковим портретима* (3. јун)
 Мирко Барјактаровић: *Вуков речник као етнографски лексикон* (5. јун)
 Слободан Зечевић: *Вук и наша митологија* (5. јун)
 Олга Московљевић: *Вукове народне песме и стваралаштво финског песника Рунеберга* (18. јун)
 Маргарита Шихарјева (Москва): *Основна проблематика етнографских истраживања у Етнографском институту АН СССР* (18. октобар)
 Љубица С. Јанковић: *Поводом једног приказа „Истраживања игара у Југославији по систему сестара Јанковић“* (13. новембар)
 Душан Недељковић: *О најновијој народној песми „Косовке девојке“ на Сутјесци* (18. децембар)
 Илија Николић: *Рукописи народних песама Сава Матова Мартиновића у Вуковој заоставштини* (25. децембар)

1965.

- Бурђица Петровић: *Трговина производима оружарских радионица Метохије, Македоније, Босне и Херцеговине у XVIII и XIX столећу* (15. јануар)
 Слободан Зечевић: *Проучавања народних веровања у свету и код нас* (22. јануар)
 Оливера Младеновић: *Вук Караџић о краљичкој игри* (5. фебруар)
 Олга Московљевић: *Има ли у нашим обичајима трагова тотемистичких схватања* (12. фебруар)
 Видосава Николић: *Улога етнологије у проучавањима у домену савремене културе — тема VII међународног конгреса антрополошких и етнолошких наука у Москви августа 1964.* (19. фебруар)
 Душан Драча: *Нека питања етничке географије и етнолошких проучавања града и индустријског насеља — извештај са VII конгреса антрополошких и етнолошких наука у Москви, августа 1964* (26. фебруар)
 Слободан Зечевић: *Лесници — Лесковачки шумски духови* (12. март)
 Петар Влаховић: *Етногенеза и распрострањеност људи у светлу Седмог конгреса антрополога и етнолога у Москви* (19. март)

Љубинка Богетић: *Комунице у Црној Гори и њихово распадање* (2. април)
Паул Стал (Букурешт): *Методе проучавања народне архитектуре у Румунији* (21. април)

1966.

Душан Недељковић: *Научне методе и њихов преокрет у Цвијићеву делу* (21. јануар)
Петар Влаховић: *Неке ендогамне групе на територији Југославије по Јовану Цвијићу* (11. фебруар)
Сребрица Кнежевић: *Жене у кретањима становништва по радовима Јована Цвијића, његових сарадника и следбеника* (11. фебруар)
Сергеј А. Токарев (Москва): *О основним проблемима совјетске етнографије* (12. фебруар)
Соломон И. Брук (Москва): *О методици етнографског картографирања* (12. фебруар)
Слободан Зечевић: *Неки облици култа мртвих у становништва влашке говорне групе у источној Србији* (18. фебруар)
Петар Влаховић: *Култ покојника по нашим народним тузбалицама* (18. фебруар)
Слободан Зечевић: *Таласони — митска бића, заштитници грађевина и законаног блага* (25. март)
Драгослав Антонијевић: *Стихијска насеља као одраз најновијих имиграција — на примеру Титовог Ужица* (1. април)
Сребрица Кнежевић: *Миклухо Маклај и значај његова рада* (15. април)
Херберт Појкерт (Јена, НДР): *О обликовању поетске слике у српскохрватској народној лирици* (29. април)

1967.

Мирко Барјактаровић: *Заветоване неудавање код Арбанаса и Црногораца* (13. јануар)
Видосава Николић-Стојанчевић: *Единово, Електрин и други родоскрвни комплекси у Вуковим записима и данашњем нашем народном стваралаштву* (20. јануар)
Мирко Барјактаровић: *Друштвене и етничке групе и њихова диференцирања на Косову и у Метохији* (27. јануар)
Душан Недељковић: *Битне карактеристике у народном стваралаштву етничких група* (24. фебруар)
Миодраг С. Лалевић: *Средњовековна преписивачка средишта на Косову и Метохији (1389—1690)* (24. фебруар)
Видосава Николић: *Етничка, социјално-економска и демографска структура градова у Србији у време иселавања муслиманског становништва у XIX веку* (14. април)
Душан Недељковић: *Још један од извора, саставних делова и путева настанка колективне народне песме србијанских партизанских одреда* (5. мај)
Петар Влаховић: *Узроци неких акултурацијских и антрополошких промена* (26. мај)

- Василиј Д. Баченко (Кијев, СССР): *Етничка антропологија у СССР-у у последњих педесет година* (16. јун)
- Паул Стал (Букурешт): *Сеока кућа XIX века у средњем и доњем току Дунава* (23. јун)
- Љубица С. Јанковић: *Вертеконски ратни албум Лајонела Бадена* (10. новембар)

1968.

- Владимир Стојанчевић: *Кнез Милош и проблеми балканских миграција у Србији до 1839. године* (19. јануар)
- Јован Трифуноски: *Резултати испитивања у Кичевској котлини* (26. јануар)
- Мирко Барјактаровић: *Душанов Законик као извор за нашу етнологију* (2. фебруар)
- Видосава Стојанчевић: *Етничке и културне прилике у јужним српским областима у време ослобођења 1877/78. године* (9. фебруар)
- Душан Недељковић: *Борбени и ослободилачки хуманизам Филипа Вишњића* (16. фебруар)
- Душан Недељковић: *Трилогија естетике фолклора Виктора Гусева и неки основни проблеми* (1. март)
- Драгутин Мићовић: *Тематска класификација наше епике — поводом монографије Р. Меденице „Бановић Страхиња“* (1. март)
- Душан Дрљача: *Пословачени Пољаци у Остојићеву — Банат* (15. март)
- Добрила Радовић: *Живот Тихомира Р. Борђевића* (6. децембар)
- Митар Влаховић: *Сећање на проф. Тихомира Борђевића и његов значај за нашу науку* (6. децембар)
- Петар Влаховић: *Допринос Тихомира Р. Борђевића проучавању етногенезе несловенских балканских народа* (6. децембар)
- Слободан Зечевић: *Борђевићеве прилози српској митологији* (13. децембар)
- Миљана Радовановић: *Тихомир Борђевић о Јеврејима и јеврејском фолклору* (13. децембар)
- Мирослав Драшкић: *Рад Тихомира Борђевића на проучавању народних ношњи* (13. децембар)
- Светозар Булибрк: *Социолошка страна научног дела Тихомира Борђевића* (20. децембар)
- Душан Недељковић: *Тихомир Р. Борђевић у развиту наших наука о народном животу* (20. децембар)

1969.

- Јован Трифуноски: *Насеља и становништво прилепско-битолске котлине — теренска истраживања* (24. јануар)
- Јулијан Бромлеј (Москва): *Етнос и ендегамија* (13. јун)

1970.

- Бранислав Којић: *Неки актуелни проблеми у развиту нашег села* (29. март)
- Мирко Барјактаровић: *О етничком опредељивању код нас* (27. март)

- Петар Влаховић: *Петничка пећина код Ваљева и њен антрополошко-етнолошки значај* (3. април)
- Мирослав Драшкић: *Становништво села Свињице — прилог проучавању Срба у Румунији* (10. април)
- Душан Дрљача: *Грађа за етнологска проучавања југословенских народности у Румунији у темишварским часописима* (17. април)
- Радомир Ракић: *Савремене промене у домаћем сеоском животу у Србији* (17. април)
- Јелена Лазић: *Народна ношња Срба у Свињици и Ђупкови* (24. април)
- Душан Масловарић: *Привреда у српском селу Свињица у Румунији* (15. мај)
- Петар Костић: *Годишњи обичаји у румунском делу Бердана* (22. мај)
- Никола Пантелић: *Друштвени обичаји у Свињици* (29. мај)
- Слободан Зечевић: *Народна веровања у Свињици* (5. јун)
- Дргослав Девић: *Музичко-фолклорне одлике Крашована у Румунији* (12. јун)
- Душан Недељковић: *Карактеристике српског народног певања у румунском делу Баната* (19. јун)
- Алида Ханам (Јута, САД): *Навахо Индијанци* (7. септембар)

1971.

- Положај, планови и перспективе научноистраживачког рада на пољу етнографије, етнологије и фолклористике (2, 9 и 16. април)
- Милансав Лутовац: *Етничке симбиозе, племенске трансплантације и спелењавање у неким областима Југославије* (23. април)
- Буро Шарошац (Мохач): *Јужни Словени у Мађарској* (7. мај)
- Петар Влаховић: *Оскар Колберг и његов значај за проучавање етничке структуре Југославије* (14. мај)
- Витола Диновски (Варшава): *Развој етнографске мисли у Пољској* (21. мај)
- Нада Пешић-Максимовић: *Облици стамбене куће у околини манастира Пиве* (28. мај)
- Ранко Финдрик: *Сеоска кућа у Шестанима — старији начин становања у селу* (4. јун)
- Ранко Финдрик: *Сточарски станови на планинама Ргњу и Озрену* (4. јун)
- Јелена Лазић-Аранђеловић: *Капа рога — део женске народне ношње* (11. јун)
- Емилија Церовић: *Предлог за израду етнологске библиографије Срба и оснивање документационог центра у Етнографском институту* (18. јун)

1972.

- Мирко Барјактаровић: *Становништво ћердапских насеља* (11. фебруар)
- Видосава Стојанчевић: *Етнички процеси у ћердапским насељима од XVII до краја XIX века* (18. фебруар)
- Асим Пецо: *Српскохрватски говори у ћердапским насељима* (25. фебруар)

- Бреда Влаховић: *Бродарство у Бердану као привредна грана* (10. март)
- Слободан Зечевић: — Душан Дрљача: *Риболов на ћердапској деоници Дунава* (17. март)
- Милорад Драгић: *Народна медицина плавног подручја Бердана* (24. март)
- Сребрица Кнежевић: *Богине у традиционалној здравственој култури* (14. април)
- Ранко Финдрик: *Унутрашње уређење и опрема старе градске куће* (21. април)
- Милица Пурић-Илић: *Промене у култури становника источног Гренланда* (5. мај)
- Бреда Влаховић: *Традиционална исхрана ћердапског становништва* (19. мај)
- Слободан Зечевић: *Веровања у митска бића у Бердану* (26. мај)
- Оливера Младеновић: *Добранске „краљице“* (2. јун)
- Петар Влаховић: *Етноантрополошке карактеристике Македоније и њихов значај у оквирима опште антрополошке науке* (9. јун)

Бреда Влаховић

САРАДНИЦИ ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА НА НАУЧНИМ
СКУПОВИМА У ЗЕМЉИ И ИНОСТРАНСТВУ
(1947—1972)

За протеклих двадесет пет година, сарадници Етнографског института САНУ, осим рада у самој установи, пратили су научни рад, и својим учешћем на научним скуповима у земљи и иностранству допринели и развоју науке. Према подацима којима располаже архива Института види се да у првим годинама постојања сарадници нису учествовали на конгресима ни у земљи ни у иностранству. Тек од 1951. године почињу појединачно да учествују на разним научним скуповима. Временом су се научни радници из Института појављивали и укључивали пре свега на домаћим, а затим и на интернационалним скуповима, и то сходно проблематици којом су се бавили. У последњим годинама рада све је већи број стручњака из Института који одлазе на поједине научне скупове.

Научни скупови на којима су учествовали сарадници Института су разноврсни. Поред чисто етнолошких, присуствовали су или су узимали учешћа и на скуповима сродних научних дисциплина. У овом прилогу хронолошки је приказано учешће на конгресима и научним скуповима са саопштењима, а дешавало се, посебно на међународним скуповима значајним за етнологију, да сарадници из Института присуствују и без саопштења.

Учешће сарадника Института на научним скуповима у земљи и иностранству (по годинама):

1951.

Међународни конгрес музичких фолклориста (Опатија): Д. Недељковић,
Р. Марковић

I Међународни конгрес за европску етнологију (Стокхолм): М. Филиповић

1952.

I Конгрес за антропологију и етнологију (Беч): Б. Дробњаковић

1953.

III Конгрес географа ФНРЈ (Сарајево): В. Радовановић, Р. Павловић,
Д. Зечевић, Н. Радотић, Ж. Кумар, М. Краснић

1955.

Конгрес географа ФНРЈ (Београд): 1 сарадник

Саветовање за породичне односе и васпитање омладине (Београд): 2
сарадника

1958.

Међународни конгрес Удружења за социјални прогрес (Лијеж—Брисел):

Ц. Костић

Конгрес Савеза Фолклориста Југославије (Зајечар): Д. Недељковић

Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Осијек): Б. Дробњаковић

1959.

IV Светски социолошки конгрес (Милано—Стреза): Ц. Костић

Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Бања Лука): Б. Дробњаковић, Д. Недељковић, В. Николић, Р. Борели, Д. Антонијевић, А. Жунјић

VI Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Блед): Д. Недељковић, Р. Борели, Д. Антонијевић, М. Краснићи

1960.

Саветовање о продуктивности рада (Гронинген): 1 сарадник

Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Чачак): Б. Дробњаковић, Д. Недељковић, В. Николић, Р. Борели, Д. Антонијевић, А. Жунјић

VII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Скопје—Охрид): Д. Недељковић, Д. Антонијевић

1961.

Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Титов Велес): Д. Антонијевић, В. Николић

VIII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Титово Ужице): М. Луговац, М. Барјактаровић, Д. Недељковић, Р. Борели, А. Жунјић, Д. Антонијевић, Е. Церовић, Б. Којић

1962.

Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Нови Сад): Д. Недељковић, М. Луговац, М. Барјактаровић, Д. Антонијевић, Д. Дрљача, М. Радовановић, О. Младеновић

IX Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Мостар—Требиње): Д. Недељковић, Д. Антонијевић, О. Московљевић, М. Радовановић, О. Младеновић

Саветовање о идејном пројекту студије о преселовању становништва Југославије (Београд): Д. Недељковић, М. Луговац, М. Барјактаровић, Д. Зечевић

Саветовање „Урбанизам и заштита споменика културе“ (Сплит): Д. Дрљача

1963.

- V Славистички конгрес (Софија): Д. Недељковић, М. Радовановић, Д. Антонијевић, О. Младеновић
X Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Цетиње): Д. Недељковић, М. Радовановић, Д. Антонијевић, Б. Влаховић
Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Будва): М. Барјактаровић, Д. Дрљача

1964.

- VII Међународни конгрес антрополошких и етнолошких наука (Москва): В. Стојанчевић, Д. Дрљача, М. Барјактаровић
I Смотра етнографског и фолклорног филма балканских земаља (Ниш): Д. Дрљача
XI Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Нови Винодолски): М. Радовановић

1965.

- Славистички конгрес (Хајделберг): Д. Антонијевић
II Symposium international sur la chanson ouvrière (Велење): Д. Недељковић, Д. Антонијевић
XII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Цеље): Д. Недељковић, М. Барјактаровић, Д. Антонијевић, О. Младеновић, Б. Влаховић, С. Зечевић
Саветовање Етнолошког друштва Југославије (Сплит): М. Барјактаровић, С. Зечевић
Симпозијум посвећен стогодишњици рођења Јована Цвијића (Лозница): Д. Недељковић, М. Лутовац, М. Барјактаровић, М. Радовановић, Б. Влаховић, Д. Дрљача, В. Николић

1966.

- I Међународни конгрес за проучавање југоисточне Европе (Софија): Д. Недељковић, М. Радовановић
II Смотра етнографског и фолклорног филма балканских земаља (Софија): Д. Дрљача
Симпозијум о сточарству (Сврљиг): М. Лутовац, М. Барјактаровић, Д. Антонијевић
XIII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Дојран): Д. Недељковић, С. Зечевић, О. Младеновић, Д. Антонијевић, Б. Влаховић
Саветовање етнолога и фолклориста „Народна традиција Неготинске крајине и Кључа” (Неготин): Д. Дрљача, О. Младеновић, М. Радовановић, Б. Влаховић

1967.

- XIII Конгрес Пољског етнологског друштва* (Лођ): Д. Дрљача
XIV Конгрес фолклориста Југославије (Призрен): О. Младеновић, М. Радовановић, Е. Церовић
Саветовање Етнологског друштва Југославије (Вршац): Б. Влаховић, Д. Дрљача
Саветовање етнолога и фолклориста „Народна традиција Неготинске крајине и Кључа“ (Неготин): Д. Дрљача, М. Радовановић

1968.

- VI Међународни конгрес слависта* (Праг): О. Младеновић
Саветовање етнолога Југославије (Титов Велес): М. Барјактаровић, В. Стојанчевић
XV Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Јајце): Д. Антонијевић, О. Младеновић, М. Радовановић
III Саветовање етнолога и фолклориста о народној култури Неготинске крајине и Кључа (Неготин): М. Барјактаровић, Б. Влаховић
Симпозијум посвећен стогодишњици рођења Тихомира Борђевића (Алексинач): М. Барјактаровић, Д. Антонијевић, В. Стојанчевић

1969.

- XVI Конгрес Савеза фолклориста Југославије* (Игало): О. Младеновић, М. Радовановић
Саветовање етнолога Југославије (Зеница): Д. Дрљача
Симпозијум српског лекарског друштва посвећен теми Стари лекари у Србији XIX века (Београд): В. Стојанчевић
V Конгрес југословенских историчара (Охрид): В. Стојанчевић

1970.

- II Балканолошки конгрес* (Атина): О. Младеновић, М. Радовановић
IV Међународно балканолошко саветовање (Грац): О. Младеновић
III Научни скуп словенских етнолога (Сланичка Осада): Д. Дрљача
Саветовање о традиционалној култури југословенских Русина (Нови Сад): М. Радовановић, Б. Влаховић, Д. Дрљача, Е. Церовић
Саветовање о традиционалној култури Словака у Војводини (Нови Сад): О. Младеновић, Р. Ракић, В. Стојанчевић, Е. Церовић

1971.

- Први међународни конгрес за европску етнологију* (Париз): В. Стојанчевић, М. Радовановић, Е. Церовић
Међународни конгрес за заштиту споменика народне архитектуре (Брно—Високе Татре): В. Стојанчевић

- XII Саветовање етнолога Југославије (Улцињ): Б. Влаховић
 Саветовање етнолога и фолклориста о традиционалној култури Неготинске
 крајине и Кључа (Неготин): М. Јовановић
 Симиозијум „Изворни фолклор данас и улога стручњака на селу“ (Загреб):
 О. Младеновић.
 VI Међународна смотре фолклора — Смотра етнографског филма (Загреб):
 А. Дрљача
 XVIII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Бовец): М. Радовановић
 Балкански конгрес фолклора у Охриду: В. Стојанчевић

1972.

- XIX Конгрес Савеза фолклориста Југославије (Крушево): М. Радовановић
 Саветовање етнолога и фолклориста о традиционалној култури Неготин-
 ске крајине и Кључа (Неготин): М. Јовановић
 Промене у народној традицији у Чехословачкој (Смоленица): М. Јовано-
 вић, В. Стојанчевић
 Симиозијум „Облици и структура породице у Југославији“ — развој и
 промене (Вараждин): А. Дрљача

Душан Дрљача

СТРАНИ НАУЧНИЦИ У ЕТНОГРАФСКОМ ИНСТИТУТУ САНУ

За две и по деценије постојања, Етнографски институт САНУ посе-
 тило је више истакнутих страних научника. Већина од њих учинила је
 то више пута. Институт је страним научницима омогућио рад на доку-
 ментацији и публикацијама, организовао предавања и њихов студијски
 боравак у Југославији. Листа страних етнолога и стручњака сродних дис-
 циплина, који су боравили у Институту, веома је обимна.

Из Совјетског Савеза:

Проф. др С. А. Токарев, шеф Катедре за етнологију Московског
 универзитета и инострани члан Српске академије наука и уметности; др
 Ј. Бромлеј, директор Етнографског института АН СССР у Москви; др М.
 С. Шихарева—Кашуба, научни сарадник Етнографског института АН
 СССР у Москви; др К. Чистов, научни сарадник Етнографског института
 АН СССР у Москви; др С. И. Брук, руководилац картографског одељења
 Етнографског института АН СССР у Москви; др Н. Кравцов, професор
 Московског универзитета; др В. Гусев, ректор Позоришне академије у
 Лењинграду; др Б. Путилов, научни сарадник Института за литературу у
 Лењинграду; др П. Ф. Глебко, директор Етнографског института АН БССР
 у Минску; др Б. Баченко, научни сарадник Института за уметност, фол-

клор и етнографију АН УССР; др Н. Шаракшинова, професор Универзитета у Иркутску; др В. Берестњев, научни сарадник Института за филозофију АН СССР у Москви; др И. Андриј, научни сарадник Института за филозофију у Москви.

Из Сједињених Америчких Држава:

проф. др Џ. Халперн, професор Харвардског универзитета, Кембриџ, Масачусетс; проф. др С. Пиркова — Јакобсон, професор Харвардског универзитета, Кембриџ, Масачусетс; проф. др Б. Латимер, професор Харвардског универзитета, Кембриџ, Масачусетс; проф. др И. Т. Сандерс, професор социологије на Универзитету у Бостону, Масачусетс; проф. др А. Таненбаум, професор у Истраживачком центру Мичиген универзитета; др Ф. Мосли, директор Сектора за друштвене науке Рокфелерове задужбине; др Б. Мадај, антрополог; проф. др Џорџи Колаја, професор социологије на Универзитету у Кентакију; А. Ханам, асистент на Државном универзитету Јута; А. Вајнер, руководилац радне фолклорне групе у Вашингтону.

Из Пољске:

проф. др В. Диновски, шеф Катедре за етнологију Варшавског универзитета; проф. др Ј. Гајек, професор етнологије Вроцлавског универзитета; проф. др Ј. Буршта, шеф катедре за етнологију Познанског универзитета; проф. др А. Кутшеба-Појнарова, професор етнологије Варшавског универзитета; проф. др А. Пјекара, професор Правног факултета Универзитета у Кракову; др И. Мајхшак, научни сарадник Социолошког одељења Пољске академије наука у Варшави; др Ј. Кулпињска, научни сарадник Социолошког одељења ПАН у Варшави; др А. Шосткијевич, научни сарадник Социолошког одељења ПАН у Варшави; др Х. Најдуковска, научни сарадник Социолошког одељења ПАН у Варшави; др Ј. Тобјаш, научни сарадник Географског института Варшавског универзитета.

Из ЧССР:

др Б. Филова, директор Етнографског института САВ у Братислави; др П. Турчан из Етнографског института САВ у Братислави; др Ј. Сирацки, директор Института за проучавање Словака у иностранству у Братислави; др И. Херолдова, научни сарадник Етнографског института ЧСАВ у Прагу; др Ј. Важека, научни сарадник Етнографског института ЧСАВ у Прагу; др В. Фролц са Катедре за етнографију и фолклористику у Брну; др Ј. Ботик, научни сарадник Института за проучавање Словака у иностранству у Братислави; С. Швехлак, научни сарадник Етнографског института у Братислави; арх Ј. Жамко, научни сарадник Института за архитектуру САВ у Братислави.

Из Бугарске:

проф. др Ц. Романска, професор Универзитета у Софији; др В. Маринов, научни сарадник Етнографског института БАН у Софији; др Т. Колева, научни сарадник Етнографског института БАН у Софији; др Р. Каца-

рева, научни сарадник Музиколошког института у Софији; др С. Цулев, професор Музичке академије у Софији; др П. Боев, научни сарадник Института за антропологију БАН у Софији; др В. Вачев, научни сарадник Института за литературу БАН; Е. Опјакова, научни сарадник из Софије.

Из Румуније:

проф. др Р. Вудканеску, научни саветник Института за фолклор и етнографију у Букурешту; др П. Стал, научни сарадник Института за проучавање југоисточне Европе у Букурешту; др Ј. Вајс, научни сарадник Института за фолклор и етнографију у Букурешту; проф. Е. Комицел, професор Конзерваторија у Букурешту; Е. Судицеану, научни сарадник Института за фолклор и етнографију Румунске академије наука у Букурешту; К. Селџин, научни сарадник Института за фолклор и етнографију Румунске академије наука у Букурешту.

Из Велике Британије:

проф. др Д. Ворнер, професор Универзитета у Лондону; др М. Венцел, научни сарадник Варбург института у Лондону; др Ј. Франкл, сарадник Кингс колеџа у Абердину; проф. др А. Ланкастер, професор Економског факултета у Лондону.

Из Француске:

проф. др Ж. Кизеније, руководица Центра за социолошка истраживања медитеранских земаља у Паризу; проф. др Ж. Кастелан, професор књижевности на Универзитету у Паризу; проф. др А. Мишел из Центра за социолошка проучавања у Паризу.

Из Мађарске:

проф. др А. Сатмари, редовни члан Мађарске академије наука у Будимпешти; др Е. Фүзес, научни сарадник Мађарске академије наука из Будимпеште; Б. Шарошца, директор Музеја у Мохачу.

Из СР Немачке:

проф. др И. Манкен, професор Универзитета у Тетингену; др К. Ханс, социолог из Хамбурга.

Из Данске:

др М. С. Бовин, сарадник Етнографског института Орхус универзитета у Хејбјергу; др Ц. А. Шируп, сарадник Етнографског института Орхус универзитета у Хејбјергу.

Из Шведске:

проф. др Ф. Довринг, професор Универзитета у Лунду; проф. др Ј. Ериберг, професор етнологије на Универзитету у Стокхолму.

Из Аустрије:

проф. др Х. Бобек, професор Бечког универзитета.

Из Швајцарске:

др Р. Вилхабер, директор Швајцарског етнографског музеја у Базелу.

Из ДР Немачке:

проф. др Х. Појкерт, професор Универзитета у Јени.

Из Холандије:

др Х. Керстјенс, социолог из Бреде.

Из Израела:

проф. др Б. Барди, професор Универзитета у Јерусалиму.

Из Индије:

проф. др Л. К. Махпатра из Антрополошког одељења Гауати универзитета у Асаму.

Из Јапана:

проф. др Т. Огава, професор антропогеографије на Универзитету у Токију.

Током двадесетпетогодишњег деловања Институт су посећивали културни аташеи разних земаља акредитовани у Београду, интересујући се за етнолошки рад и могућности сарадње Института са сродним институцијама у њиховим земљама.

ПРЕГЛЕД ИНСТИТУЦИЈА СА КОЈИМА ЈЕ ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ ВРШИО РАЗМЕНУ ПУБЛИКАЦИЈА У ТОКУ
ПРОТЕКАЛИХ ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА

СФР Југославија

- Албанолошки институт — Приштина
 Археолошки институт — Београд
 Археолошки музеј — Сплит
 Балканолошки институт Српске академије наука и уметности — Београд
 Библиографски институт ФНРЈ — Београд
 Византолошки институт — Београд
 Виша економско комерцијална школа — Пећ
 Виша педагошка школа — Ниш
 Војвођански музеј — Нови Сад
 Војни музеј — Београд
 Вуков и Доситејев музеј — Београд
 Географски завод Природно-математичког факултета Универзитета у Београду
 Географски институт Српске академије наука и уметности „Јован Цвијић” — Београд
 Географски институт Филозофског факултета Универзитета у Скопљу
 Географско друштво на Универзи в Љубљани
 Географско друштво СР Босне и Херцеговине — Сарајево
 Географско друштво Хрватске — Загреб
 Гласбено народописни институт — Љубљана
 Градски музеј — Вуковар
 Државна архива АП Војводине — Сремски Карловци
 Државни архив СР Србије — Београд
 Друштво историчара Босне и Херцеговине — Сарајево
 Друштво музејско-конзерваторских радника СР Хрватске — Задар
 Економски институт ФНРЈ — Београд
 Етнографски завод филозофског факултета — Скопље
 Етнографски музеј — Београд
 Етнографски музеј — Загреб
 Етнографски музеј — Сплит
 Етнографски музеј — Цетиње
 Етнографски музеј Понишавља — Пирот
 Етнолошко друштво Југославије — Београд
 Етнолошки музеј — Скопље
 Етнолошки семинар Свеучилишта — Загреб
 Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе АП Војводине — Нови Сад
 Завод за заштиту споменика културе града Београда
 Завод за заштиту споменика културе СР Црне Горе — Цетиње
 Завод за статистику и евиденцију НО града Београда
 Земаљски завод за заштиту споменика културе и природних ријеткости СР Босне и Херцеговине — Сарајево

- Земаљски музеј — Сарајево
 Институт за исхрану народа — Београд
 Институт за народну умјетност — Загреб
 Институт за национална историја — Скопље
 Институт за проучавање фолклора — Сарајево
 Институт за словенско народописје Словенске академије знаности и уметности — Љубљана
 Историјски институт СР Црне Горе — Титоград
 Историјски институт СР Србије — Београд
 Историјско друштво Босне и Херцеговине — Сарајево
 Историјско друштво СР Србије — Београд
 Историјско-филозофски факултет — Скопље
 Југословенски институт за заштиту споменика културе — Београд
 Катедра за књижевност, језик, историју и фолклор Филозофског факултета — Београд
- Музеј града Београда — Београд
 Музеј града Зенице — Зеница
 Музеј града Сарајева
 Музеј Источне Босне — Тузла
 Музеј Косова и Метохије — Приштина
 Музеј примењене уметности — Београд
 Музеј Славоније — Осиек
 Музеј Срема — Сремска Митровица
 Музеј устанка — Титово Ужице
 Музејско друштво — Шкофја Лока
 Музиколошки институт — Београд
- Народен музеј — Битола
 Народен музеј — Охрид
 Народни музеј — Бања Лука
 Народни музеј — Врање
 Народни музеј — Вршац
 Народни музеј — Крагујевац
 Народни музеј — Лесковац
 Народни музеј — Смедерево
- Обласни завод за заштиту споменика културе — Приштина
 Оријентални институт у Сарајеву
 Покрајински завод за заштиту споменика културе — Нови Сад
 Поморски музеј — Котор
 Поморски музеј Југославенске академије знаности и умјетности — Дубровник
 Редакција часописа „Нова мисао“ — Београд
 Републички завод за заштиту споменика културе — Београд
- Словенска академија знаности и уметности, Библиотека — Љубљана
 Словенски етнографски музеј — Љубљана
 Српска академија наука и уметности, Централна библиотека — Београд
 Српска патријаршија — Београд

Српско географско друштво — Београд
Фолклорен институт — Скопље
Хунгаролошки институт — Нови Сад

Аустрија

Historisches Verein für Steiermark, Landesarchiv — Graz
International Committee on urgent Anthropological and Ethnological Research — Wien
Österreichisches Museum für Volkskunde — Wien

Бугарска

Българска академия на науките — София
Български народ — София
Народен етнограф. музеј — Пловдив
Народен музеј — Колировград
Окръжен народен музеј — Варна
Варненско археологическо дружество — Варна

Гватемала

Instituto de antropologia e historia — Guatemala

Грчка

Académie des sciences — Athènes
Archives de folklore de l'Académie d' Athènes

Енглеска

Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland — London

Италија

Istituto universitario orientale — Napoli
Museo preistorico-etnografico „L. Pigorini“ — Roma
Società geografica italiana — Roma

Куба

Universidad central de Las Villas — Cuba

Мађарска

Egyetemi néprajzi intézet — Debrecen
 Erkel Ferenc Múzeum — Gyula
 Etnographia Nepelet — Budapest
 Győr — sopron Megyei Múzeumi szervezet kiadványai — Győr
 Herman Otto Múzeum Igazgat Sága — Miskolc
 Magyar földrajzi társaság — Budapest
 Országos néprajzi muzeum — Budapest
 Savaria Múzeum — Sombathely
 Xántus János múzeum — Győr

Пољска

Biblioteka Główna Uniwersytetu im A. Mickiewicza — Poznań
 Centralny ośrodek oświaty dorosłych towarzystwa uniwersytetu robotniczego
 i ludowego — Warszawa
 Główny urząd statystyczny, Biblioteka — Warszawa
 Instytut historii kultury materialnej — Warszawa
 Instytut socjologiczny U. L. — Łódź
 Łódzkie towarzystwo naukowe — Łódź
 Muzeum budownictwa ludowego — Sanok
 Muzeum etnograficzne, Oddział Muzeum Słaskiego — Wrocław
 Polska akademia umijetnosci — Krakow
 Polskie towarzystwo krajoznawcze — Krakow
 Polskie towarzystwo krajoznawcze — Warszawa
 Polskie towarzystwo ludoznawcze — Wrocław
 Prezydium Komitetu Słowianskiego w Polsce — Warszawa

Румунија

Academie Republici Socialiste România, Centrul de documentare stiintifica
 — Bucureşti
 Academia R. S. R., Filiala Cluj, Biblioteca — Cluj
 Association Internationale d' Etudes du Sud-Est Européen — Bucureşti
 Institut d'études Sud-Est Européennes — Bucureşti
 Institutul de etnografie şi folklor, Academia R. P. R. — Bucureşti
 Muzeul etnografical Transilvaniei — Cluj

Савезна Република Немачка

Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte —
 Berlin
 Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für deutsche Volks-
 kunde — Berlin

Deutsche Gesellschaft für Kulturmorphologie vom Frobenius Institut —
Frankfurt am Main
Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin
Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte — Hamburg
Hessische Vereinigung für Volkskunde, Universitätsbibliothek — Giessen
Museum für Völkerkunde zu Leipzig
Seminar für slawische Philologie an der Georg-August Universität — Göttingen
Staatliches Museum für Völkerkunde — Dresden
Städtisches Museum für Völkerkunde — Frankfurt am Main
Südost Institut — München

Сједињене Америчке Државе

American Anthropological Association — Columbia
American Journal of Sociology, — Chicago
Columbia University in the City of New York — New York
New York Public Library — New York
Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology — Cambridge
(Mass.)
Rural Sociological Society — Lexington
Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology, Library —
Washington
The Kroeber Anthropological Society, Department of Anthropology — Ca-
lifornia
University of California — Berkeley
University of New Mexico, Library — Albuquerque
University of North Carolina — North Carolina

Совјетски Савез

Вестник историй мировой культуры — Москва
Всесоюзно географическо общество, Академия наук СССР — Москва
Институт русской литературы (Пушкинский дом), Академия наук СССР
— Ленинград
Институт славяноведения — Москва
Фундаментальная библиотека общественных наук, Академия наук СССР
— Москва

Турска

Türk folklor araştırmaları — Istanbul

Француска

Associations des études Tsiganes — Paris
Bibliothèque nationale — Paris

Fédérations folkloriques d'Ile-de-France — Paris
Musée de l'Homme — Paris
Musée National des Arts et Traditions Populaires — Paris
Société des amis du Musée de l'Homme — Paris

ЧССР

Filosofické fakulty Karlovy University — Praha
Katedra etnografie a folkloristiky, Filosofické fakulta — Brno
Katedra pro etnografii, Filosofické fakulta University Komenského — Bratislava
Knihovná Náprstkovo muzea — Praha
Knihovna Národného muzea — Praha
Krajské stredisko lidového umění ve Stražnici
Moravske museum v Brně
Muzeum etnograficzne w Toruniu
Národopisný ústav, Slovenská akadémia vied, — Bratislava
Slovenská akadémia vied, Ústredná knižnica — Bratislava
Slovenské národné múzeum v Martine — Martin
Ústav pro etnografii a folkloristiky, Československá akademie věd — Praha
Ústav Slezsky — Opava
Vlastencký spolek muzejní v Olomouci

Швейцарска

Anthropos-Institut — Posieux
Geographisch-ethnologische Gesellschaft — Basel
Redaction Geografica Helvetica — Bern
Schweizerische Trachtenvereinigung — Zürich
Schweizerisches Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie — Zürich
Schweizerisches Institut für Volkskunde — Basel
Société neuchâteloise de Géographie — Neuchâtel

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

Цветко Костић

СЕЋАЊА НА ОСНИВАЧА И ПРВОГ УПРАВНИКА ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА ВОЈИСЛАВА РАДОВАНОВИЋА

Сретнете тако у животу много људи са којима долазите у додир; неки од њих се потпуно изгубе у магли времена, неких се сетите у овом или оном тренутку живота, док неки оставе живи траг у сећању и о њима чувате успомену. Војислав Радовановић (1894—1957) припада овој трећој категорији, бар што се тиче писца ових редова. Он га је сачувао у сећању као занимљиву личност, као човека који је много знао и то своје знање несебично делио са другима.

Војислав Радовановић је по струци био геоморфолог, али се веома рано, као и његов професор Јован Цвијић, почео бавити и антропогеографијом, етнографијом, социологијом и сл. Већ његова докторска дисертација *Тиквеш и Рајец* оцењена је у стручним круговима највећом оценом. Касније су уследили радови као што је етнографска студија *Народна предања о убијању старих људи, Маријовци у песми, причи и шали, Народна ношња у Маријову* и његови фолклорни списи: *Култ простонародних црквених ктитора у Јужној Србији, Марков мегдан с Мусом* итд. Критика је оценила његову студију о ношњи у Маријову као „једну од најбољих те врсте у нашој етнолошкој литератури“. Непосредно пред смрт одужио се успомени свога учитеља Јована Цвијића са неколико радова о њему као човеку, професору и научном раднику.

Многе су га врлине красиле не само као научника већ и као просветног и друштвеног радника. Те врлине је поседовао и као гимназијски суплент, доцент, ванредни и редовни професор у Београду, Загребу и Скопљу, кустос музеја и уредник разних научних публикација.

Са тим његовим особинама повезано је и оснивање и рад првих десет година Етнографског института Српске академије наука. Ова установа је основана са задатком „да организује систематско и планско проучавање насеља и порекла становништва, народног живота и обичаја, као и фолклора у нашој земљи

и код наших народа" (чл. 6 Статута). Оснивањем овог Института замењен је Етнографски одбор, који је радио од 1898. до 1941. године.

Радовановићеве концепције рељефно су се одразиле у „Правилима о организацији и пословању Етнографског института“. Између осталог, главни задаци ове установе јесу: „етнолошко, антропологеографско и економско-социолошко проучавање народног живота и обичаја, народног стваралаштва, насеља и порекла становништва у прошлости и садашњости“, „уознавање јавности у земљи и иностранству са културним тековинама наших народа“, објављивање публикација итд.

Један од главних задатака Етнографског института био је и „подизање научног подмлатка за успешно извршење постављених задатака“. Том послу он је придавао изузетну важност; он је настојао да око Института окупи људе различитих научних профила и да осигура, у његовим редовима подизање нових, младих снага.

Наше познанство почиње одмах после другог светског рата, пре него што сам дошао на рад у Етнографски институт. Био је тада, наиме, обичај да се на научна саопштења и предавања у Етнографском институту окупља доста широки круг научних радника, и то не само чланова Етнографског института. Било је ту универзитетских радника, чланова других научних установа, као и људи из народа. Све их је окупљала жеља да научно спознају разне стране друштвеног живота и културе, али све их је инспирисала упорност и несебичан рад Војислава Радовановића. При том је он посебну пажњу покљонио раду са млађим; вазада је био готов да им помогне, да им укаже на грешке, и то ненаметљиво, износећи своје мишљење као узгред. Тако ми је остало у сећању и ових неколико слика, које употпуњују лик овог заслужног научног радника, и то пре свега као човека.

Мало је било људи, бар ја их не познајем, који су имали тако широко научно интересовање и жељу да спознају што више и што разноликијих појава. Кад се радило о проблемима који су га посебно интересовали, тада његово настојање да упозна чињенице и литературу о њима као да није имало граница. Од свих личности изузетно је ценио Јована Цвијића. Све што је имало везе са тим заиста изузетним и великим човеком изазивало је Радовановићеву посебну пажњу. На пример, кад је Социолошко друштво приредило на Правном факултету у Београду свечани састанак поводом двадесетогодишњице Цвијићеве смрти, он је био међу првима који је похвалио идеју о тој приредби, а дао је и нека драгоцене обавештења о Цвијићевом односу према социологији.

Знајући колико га ти проблеми интересују, једног дана сам му саопштио да је одштампан интересантан прилог о Цвијићевом односу према социологији (Joseph Rancek, *Sociologie en Yougoslavie, La sociologie en XXe siècle*, Paris, 1947), али он

не само да је знао за ту књигу већ је књигу и набавио, иако то тада, с обзиром на поратне прилике, није било нимало лако учинити.

Његов научни рад на терену и умешност коју је при томе показивао могли су само да импонују. Остао ми је у живом сећању рад у екипи Етнографског института приликом истраживања у Призрену. То путовање било је предузето непосредно пред његову болест. Поред редовних чланова Етнографског института, ту је било и више спољних сарадника. Целокупан овај научни подухват водио је и организовао В. Радовановић. Он је испланирао не само научни подухват у целини већ се старао и о раду сваког појединца, старао се о научној документацији, а нарочиту пажњу посветио је смештају и исхрани сваког појединца. Сам је прикупљао податке о разним категоријама становника, особито о „чаршији“ у Призрену, првенствено о њеним коренима.

Сећам се добро и начина на који је водио разговоре приликом испитивања. У том погледу имало је заиста шта да се научи од њега. На пример, он никада и нипошто није дозвољавао да испитаник осети било што вештачко приликом испитивања, да се у ма чему осети запостављеним или да се сумња у његов исказ. Ако је и посумњао у исказ испитаника, вазда је настојао да он то не осети. Ако би у истраживањима наишао на неки карактеристичан пример, све би учинио да казивача придобије за што отворенији разговор, често успостављајући са њим и срдан контакт. Пало ми је у очи да је у призренској „чаршији“, управо међу остацима њених становника, он после неколико дана стекао више пријатеља. Исти је случај био и у сиромашнијим деловима овога града. На пример, остао ми је у живом сећању његов разговор са једним старим Арбанасом. Заједно смо ишли да га посетимо у његовој кући. Поред осталог, професора Радовановића је нарочито интересовала традиција о „фису“ овог човека и о преласку његове породице у ислам, као и шта се све променило у материјалном и духовном погледу код ових људи. Све је то до ситница било испитано.

Ред и солидност било је правило и за понашање у Институту. Послове није делио на важне и мање важне; све је требало обавити солидно и на време. При томе је у односима био хуман и ненаметљив, али и упоран ако је сматрао да то треба да буде. На пример, само његовој упорности може се захвалити што се у издањима Института појавила књига Сретена Вукосављевића *Организација динарских племена*. Он је сматрао да је у питању једно важно и научно актуелно питање, о којем тек социологија треба да пружи своју реч. Кад је дошао до тог закључка, он је инсистирао да се књига заврши. Вукосављевић се изговарао својом старошћу и заузетомшћу осталим пословима, али ни он није посуштајао — и успео је. Слично је било и са мојом књигом *Селаци индустријски радници*. Професор Радовановић је оценио да се ту ради о новом и необрађеном проблему

и стално је инсистирао да се књига заврши. Није се друкчије односио ни са другим сарадницима.

Своју болест и друге проблеме са којима је био суочен у личном животу носио је са античком смиренošћу. Само лично-сти из најближе околине биле су упознате са тешкоћама које је морао да савлађује. Међутим, он није дозвољавао да то ико примети; вазда је био спреман да притекне другима у помоћ, па и онда када је и сам осећао потребу за њом.

Тешка болест се приближавала и напoкон га оборила у по-стељу. Кад сам га посећивао, увек би неким гестом показао да се нада најбољем и да није клонуо духом. Тако сам, на неколи-ко дана пред његову смрт, отишао да га посетим са једном дру-гарицом из Етнографског института. Она га је много ценила као свога професора и шефа; жалост се манифестовала на њеном лицу. Међутим, он као да то не примећује, о болести није хтео да говори, већ се стално распитивао о научном раду и давао суге-стије како му треба приступити.

Растали смо се од њега, а он је весело махнуо руком као да се не спрема на пут без повратка, већ на пут са кога ће се убрзо вратити.

Атанасије Урошевић

ТРАГОВИ РОБОВЛАСНИЧКОГ СИСТЕМА КОД ЧЕРКЕЗА НА КОСОВУ

При освајању Кавказа од стране Русије првих неколико деценија прошлога века, најјаче отпоре од свих кавкаских брђана пружили су Черкези. Кад је Русија 1863. године дефинитивно овладава целим Кавказом, те године и почетком 1864. један део Черкеза се иселио у Турску. Највећи број Черкеза се иселио кад им је 14. априла 1864. године наређено да се у року од месец дана са планинских предела преселе у равницу на десној страни реке Кубана. Они који то не прихвате, речено је у тој наредби, могу се иселити у Турску. Наредби се покорило око 150 000 душа; остатак, пак, од око 400 000 Черкеза кренуо је у Турску. Турска управа их је прихватила и колонизовала у разним областима своје територије, добрим делом на Балканском полуострву¹.

У нашим крајевима било је Черкеза на више места у Македонији, у Србији око Ниша, Прокупља и Куршумлије, а највише на Косову. У литератури се наводио да их је на Косову било око 40 000 душа², по проценама Н. Жупанића — око 12 000, а по мојим подацима — испод 10 000 (1 500 породица).

Ти муслимански исељеници са Кавказа били су припадници трију сродних народности: черкеске, абхаске и кабардинске. На нашој територији Кабардинаца није било, а Абхаза врло мало. Са Балканског полуострва Черкеза је по досељењу брзо нестајало. Као што су се по ослобођењу Бугарске 1878. године повукли са њене територије у дубљу унутрашњост Турске, тако су те исте године по ослобођењу Ниша, Прокупља и Куршумлије напустили и ове крајеве. Чак и са Косова, иако је оно тада у том српско-турском рату остало у границама Турске, због чињенице што му се Србија јако приближила и што га је у једном другом рату могла заузети, велики се број Черкеза пову-

¹ Васо Чубриловић, *Политички узроци сеобе на Балкану*, Гласник Географског друштва у Београду, књ. XLI с. 30.

² Petermann's Mitteilungen, Bd 16, 1870. s. 289

као тада и са Косова. А селили су се и доцније. Од 26 черкеских колонија, колико их је било тада на Косову (у Косовској котлини, Лабу и Горњој Морави) и још од знатног броја кућа у десетак српских и арбанашких села, пред други светски рат компактна група Черкеза живела је само у једном селу (око 50 породица) и неколико породица још у три косовска мешовита села.

Тихомир Р. Борђевић је 1928. године објавио подужу чланак³ о Черкезима код нас. У њему је изнео неке податке о њиховој домовини и њиховим племенима, затим о њиховој историји и о времену њиховог преласка са паганства на хришћанство, а доцније, потпадањем под татарску власт — са хришћанства на ислам, као и о времену кад су потпали под власт Русије и, најзад, о њиховом исељењу 1864. године и о областима у које их је колонизовала турска управа. Податке о Черкезима у нашој земљи Борђевић је делимично прикупио на својим путовањима по Косову и Македонији, а о ишчезлим Черкезима који су живели у области Ниша, Прокупља и Куршумлије податке су му по сећањима старих људи сакупили и послали његови познаници и пријатељи из тих градова.

На крају тог свог рада, писаног према подацима из литературе, као и према подацима добијеним са терена или од својих сарадника, проф. Тих. Борђевић истиче да су Черкези продавали своје кћери за хареме паша и других имућнијих Турака, као и да су се из такве продаје неки богатији Турци у Нишу поженили Черкескињама. Наглашава даље, да му је неки Арбанас из села Врнице, на Косову причао 1923. године како памти кад су Черкези доводили у Приштину на пазар своје кћери и „продавали их као краве“.

По М. Бурђевићу, који је 1869. и 1870. године службовао у Приштини и доцније издао мемоаре са свога службовања у Турској, професор Тих. Борђевић је навео да су Черкези са Косова продавали и женску и мушку децу, као и да су лепе и стасите Черкескиње продаване „као марва на сајмишту“. А њих људи нису куповали само за себе већ је било и прекупаца као што марвени трговци купују и препродају марву. Ишли би по черкеским селима, куповали девојке и довозили у градове. Једној таквој продаји у затвореној просторији у друштву управника поште у Приштини (Турчина) могао је присуствовати и М. Бурђевић. Неки Али ефендија, најпознатији међу трговцима робљем у Приштини, једанпут је довео шест Черкескиња да их прода једном високом чиновнику, који је из Истанбула путовао у Сарајево. Он је хтео само једну за себе, а две за своје пријатеље, па је дуго бирао и опипавао их. На примедбу трговца да их не пипа јер то нису краве, чиновник му је одговорио: „А да шта су него краве кад су на продају“. На крају је за три одабране робиње чиновник платио 6 000 гроша (1 200 аустријских круна).

³ N. Županić, *Etnološki značaj kosovskih Čerkeza*. Etnolog. V—VI.

При крају чланка Тих. Борђевић наводи дело Ф. Каница о Бугарској (F. Kanitz, Donau—Bulgarien und der Balkan), у коме се напомиње да су Черкези још у својој домовини били „фанатични“ трговци робљем, да су неке робове довели са собом чак у Бугарску, где су их нагнали на тешке послове у кући и у пољу или су их продавали турским велепоседницима иако је султан Абдул Меџид строго забранио и продају и куповину робља.

На завршетку овог навода по Каницу професор Борђевић напомиње да није могао сазнати да ли је и код нас било тако.

Иако је по подацима из наведене књиге М. Бурђевића да су Черкези на Косову продавали и женску и мушку децу свакако наслућивао да је то продаја робовске деце, иако је затим и по продаји робља, коју су Черкези колонизовани тада у Бугарској обављали (коју наводи по Каницу) могао претпоставити да је та продаја черкеске деце и девојака на Косову у ствари продаја чељади робова у неких косовских Черкеза, остајући доследан својој научној педантности, пошто јасних података о томе није имао, професор Борђевић је то питање оставио отвореним.

Кад сам од Черкеза Ахмета Љатифовића у Ѓијлану 1925. године прикупљао податке о Черкезима у ѓијланском крају за професора Тихомира Борђевића и кад је на крају постављено питање да ли су Черкези на Косову при свом досељењу заиста продавали своју децу (јер је на листи питања добијеној од професора Борђевића било и то), добио сам одречан одговор. У разговору који је о томе Љатифовић затим водио са својим сином на черкеском језику разазнао сам две турско-арапске речи: *царије хесапи*. Значење прве речи нисам тада знао, те у одговору професору Борђевићу то нисам навео.

Реч *царије* међутим, остала ми је у сећању, па сам доцније, кад сам се по завршетку студија почео бавити науком, из турских речника видео да је то арапска реч, да јој је значење роб, робиња. Отуда значење термина *царије хесапи* (*хесап*, *хисап* — рачунање, сматрање) према томе — питање робља.

Јасно ми је онда било да је та продаја деце и девојака у Черкеза на Косову била у ствари продаја деце и девојака њихових робова исто као и код тада колонизованих Черкеза у Бугарској. Изигравајући закон, јер је трговина робљем у Турској, тада већ била забрањивана, они су продају девојака и деце представљали као продају своје деце.

Дошавши до ове констатације која је више него наговештај да је код Черкеза на Косову при њиховом досељавању постојао робовласнички систем али у прикривеној форми, очекивао сам да ћу о њему, кад у својим антропогеографским испитивањима будем стигао до черкеских насеља, на лицу места, од самих Черкеза, добити податке који потврђују да су при досељењу поседовали робове и располагали њима и њиховом чељади.

⁴ Тих. Р. Борђевић, *Черкези у нашој земљи*, Гласник Скопског научног друштва, књ. III, одељење друштвених наука 1.

Приликом ових испитивања у доњем Становцу, Малом Рибару, Великој Реци и Милошеву 1934. године, од Черкеза сам сазнао да је у њиховој домовини на Кавказу постојао робовласнички систем, па да су и извесне породице међу овима на Косову довеле са собом своје робове и да су продавале њихову чељад, али да тих черкеских породица више нема, јер су се одселиле у Турску. Детаљније податке о томе нисам могао добити као да су о томе све рекли и да више немају шта да кажу. Продају своје чељади како на Косову тако и у старој домовини упорно су порицали.

Један случај у лето следеће (1935) године открио је, међутим, да међу косовским Черкезима робовласнички систем још живи, само притајено, у рудиментима. Наиме, открило се да међу њима има и породица које потичу од бивших робова. А до открића је дошло приликом одбегивања једне девојке (кћерке Хамита Исмаила из Велике Реке, из породице која је и раније била слободна) за младића Мемета Исмаила, из Доњег Становца, који је потицао од бивших робова. Због прекршаја да им „роб“ може узети девојку узбуне се родитељи и робаци девојке, па и остали „слободни“ Черкези из оба поменућа села и своје имању забране венчања тог пара, на шта имам пренесе спор шеријатском суду у Вучитрну на надлежно решење.

Кад сам добио вест о овом случају, нашао сам се поново у Великој Реци. Черкези су ми тада признали да су прошле године прећутали да међу њима има и „слободних“ и „робовских“ породица. Међутим, нису хтели да кажу које породице потичу од једних, а које од других, нити да о томе дају какве друге податке, јер су се строго придржавали обавезе да чувају тајну о томе. Сматрали су да су обавезни да ту тајну чувају и даље као што су је чували и дотада иако је она делимично откривена одбегивањем девојке из њиховог села за „ћоле“ (на турском — роб) који је живео у Доњем Становцу.

У Доњем Становцу се обратим њиховом имању, такође Черкезу, јер сам био уверен да ће и Черкези из тог села бити затворени у разговору о робовласничком систему код њих. Вероватно се плашећи да се не замери верницима што би изласком у сусрет мојим жељама открио њихову дуго и брижљиво чувану тајну, имам је једва пристао да ми да извесне податке о томе. Управо у разговору са имамом забележио сам следеће.

Богатији Черкези су још на Кавказу имали робове, обично читаве породице, чијим су члановима потпуно располагали. Могли су да продају њихову децу, па и одрасле људе. Међу Черкезима досељеним у наше крајеве, па и на Косово, било је породица које су довеле своје робове и читаве породице које су биле у робовском односу према њима. Све док турска власт није успела да потпуно забрани трговину робљем, Черкези су своје робље продавали у Приштини

и Вучитрну. Черкези су то чинили под видом продаје своје деце. Своју децу, међутим, нису продавали.

Из даљег разговора сам забележио да робови код њих нису имали своје презиме, већ су се презивали презименом свога господара. Тако се презименом својих бивших господара презивају и некадашње робовске породице косовских Черкеза. На пример, у род Шаућен, у Доњем Становцу, убрајало се тада шест породица, док се тај род у ствари састојао само од две породице; чланови остале четири породице били су њихови бивши робови, који су доцније, како сам накнадно сазнао, узели презиме Хоћ. Две породице Жјау, у Великој Реци, такође су дуго носиле презиме својих господара, који су се иселили у Турску.⁵

Између слободних и њима робовски потчињених Черкеза брачне везе се нису могле склапати све док се ти бивши робови не откупе од својих господара. Од бивше четири робовске породице Шаућена једна се била давно откупила и постала равноправна како са својим бившим господарима тако и са осталим слободним Черкезима и у погледу склапања брачних веза. Сада би се, рекао ми је имам, бивши робови могли откупљивати и за трећину некада важеће откупнине (30 турских златних лира од главе), али нико на то и не помишља кад су по државним законима слободни грађани. Питање откупнине не покрећу ни господари ако бивши робови не покушају да склапају брачне везе са њима или са осталим бившим слободним Черкезима.

Кратку белешку о овој откривеној а дуго чуваној тајни објавио сам одмах затим под насловом *Остаци ropства међу Черкезима на Косову* у Гласнику Скопског научног друштва књ. XV—XVI (1936).⁶ Кад су се после народноослободилачког рата и неколико десетина заосталих черкеских породица на Косову спремало на иселење у Турску, још једном сам, 1956. године, посетио Черкезе у Доњем Становцу. Тада сам од њих сазнао још неке појединости о њиховом животу, па и то да су неки међу њима продавали своју децу. То су ипак чинили само робовласници, и то с децом која нису потицала од њихових законитих жена већ од робинја. По древном черкеском обичају господар је, поред једне или више својих законитих жена, могао „живети“ и са робинjom, али без права на венчавање. Деца од мајке робинје такође су била робови.

Поседовање робља у Турској законима је забрањивано још тридесетих година XIX века, али су њихове одредбе спроведене у живот тек 1846. године, да би, потом, новим законима биле поштрене у 1857. години. Но, као што видесмо, на Косову се та

⁵ У погледу презимена слично је било и код Црнаца у Улицују (Тих. Борђевић, *Негри у нашој земљи*, Гласник Скопског научног друштва, VII—VIII, с. 35).

⁶ Старина Живко Фртунић, из Вучитрна, причао ми је 1936. године да се сећа продаје черкеске деце и девојака, па и одраслих људи у Вучитрну. И он је, каже, знао да су то били робови и деца робова.

трговина робљем обављала чак и 1869. и 1870. године, а можда и коју годину после тога, јер су и доцније одредбе о укидању ропства биле непотпуне. Ослобађани су само робови чији власници нису могли да докажу да их поседују на законској основи. Тако су се две породице Жјау, у Великој Реци, све до балканског рата тужиле властима што их, и поред државне забране ропства, господар не ослобађа.

Неке черкеске породице на Косову су, дакле, поседовале робље, а свакако је черкеских робовласничких породица било и у другим нашим крајевима, као што их је, према наводу Каница, било и код тада колонизованих Черкеза у Бугарској. Као што смо већ видели, Каниц је навео да су Черкези и у својој кавкаској домовини били „фанатични“ трговци робљем.

Трговина робљем у домовини Черкеза била је, дакле, обична појава. У енциклопедијама („Енциклопедически словарь“, Larousse-у и др.) њихово друштвено уређење чак и у XIX веку приказује се као слично или истоветно друштвеном уређењу средњовековне Европе. Черкеско друштво састојало се углавном од вишег племства, нижег племства, зависних сељака (кметова) и сељака робова. До робова су, по тим подацима, Черкези долазили у борбама са турским, татарским и другим суседним племенима. Међутим, ишло се и намерно у походе на људе, чак и у удањеније области, као што је, на пример, полуострво Крим.

Данас Черкеза на Косову скоро и нема више. До другог светског рата исељавали су се у три маха. Њихова прва сеоба у дубљу унутрашњост Турске настала је због приближавања Србије Косову у српско-турском рату 1877 — 1878. године, дакле четрнаест година по њиховом досељењу. Друга сеоба била је по балканском рату, а трећа — у раздобљу између два светска рата. Међутим, и после народноослободилачког рата одлазили су у Турску, заједно с Турцима, и готово последњи остаци Черкеза. На ово последње исељење их је, како су сами говорили, навела чињеница што су се, с обзиром на то да су остали у малом броју, брачним везама толико ородили да се скоро нису могли више узимати. У тежњи да се очувају као народност, нису ступали у брачне везе с муслиманским Арбанасима па су стога одлучили да се морају придружити черкеским групама у Малој Азији. Од 66 породица, колико их је на Косову било 1935. године, до 1955. остало је четрдесетак кућа, од којих су неке већ имале припремљене путне исправе за исељење, а неке су чекале купце за своја имања, па да и оне почну да се припремају за одлазак у Турску.

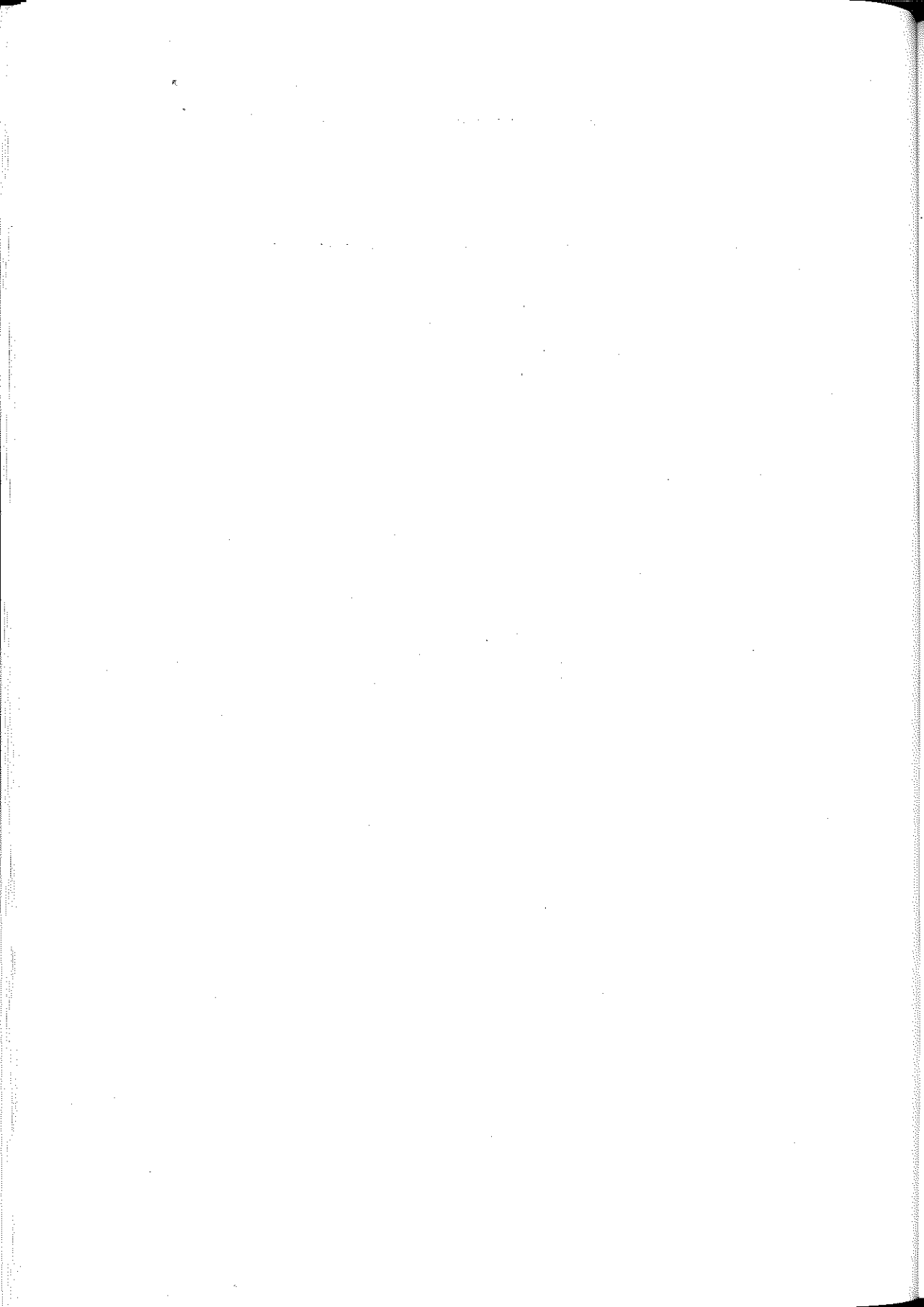
¹ Н. Mathieu, *La Turquie et ses differents peuples*, II, 166.

Atanasije Urošević

Résumé

VESTIGES DU SYSTÈME D'ESCLAVAGE PARMI LES
CIRCASSIENS DE KOSOVO

Dans son article l'auteur relate l'événement fortuit qui a révélé, parmi les Circassiens, colonisés dans la province de Kosovo en 1864, l'existence, pendant un certain temps après leur colonisation, du système d'esclavage sous une forme déguisée. Ils vendaient les membres de familles de leurs esclaves, et surtout les jeunes filles, comme leurs propres membres de famille. Après la prohibition définitive du trafic d'esclaves en Turquie, la propriété sur les familles des anciens esclaves parmi les Circassiens de Kosovo devint purement fictive, mais elle devait aussi être gardée en secret par rapport à l'entourage. Par la découverte de cette propriété fictive sur certaines familles, qui s'était produite en 1935, on s'est rendu compte que les Circassiens, pendant plusieurs années après leur arrivée dans cette région, mettaient en vente, en effet, non pas les membres de leurs propres familles, mais ceux des familles de leurs esclaves. Cet état de choses fut dévoilé lorsqu'une jeune fille appartenant à une famille des Circassiens „libres” s'était enfuie pour épouser, contre la volonté de ses parents, un jeune homme qui provenait d'une famille des anciens esclaves. Ce jeune homme, ne s'étant pas racheté de son maître, n'était pas devenu égal en droit avec les Circassiens „libres” et, par conséquent, n'était pas autorisé à contracter le mariage avec un membre de cette classe libre. Le véritable état de chose, concernant ce secret qu'ils avaient gardé strictement pendant aussi longtemps, fut révélé par les tentatives visant à empêcher l'un ou l'autre de ce jeune couple.

Видосава Стојанчевић

РАЗВОЈ СЕОСКИХ НАСЕЉА СР СРБИЈЕ У ИНДУСТРИЈСКА СРЕДИШТА И ПРЕОБРАЖАЈ ЖИВОТА ЊИХОВИХ СТАНОВНИКА

(Пример насеља Сегојна, Вучја и Јелашнице)

У периоду социјалистичке изградње наше земље, под утицајем нагле индустријализације и урбанизације привредно неразвијених региона наше Републике, наступила су снажна миграциона кретања и убрзано прерастање и укључивање бројних сеоских насеља у приградске зоне и сателитска насеља развијених градских средишта. Нека од приградских насеља прерасла су у овом периоду у индустријска средишта, задржавајући при томе главније пољопривредне функције.¹

Као последица ових крупних економских и социјалних промена отпочео је снажан процес преображаја традиционалне културе становника индустријализованих сеоских насеља, који се одвијао у два смера: као „поварошавање“ сеоских насеља, посредством измењене економске структуре и нагле урбанизације, и као „посељачивање“ градских индустријских средишта услед наглог прилива сеоског становништва које се настањује у импровизованим тзв. „дивљим“ насељима на прилазима града.²

Етнографски институт је својим истраживањима обухватио праћење промена и преображаја традиционалне културе

¹ М. Лутовац: *Миграције и колонизација у Југославији у прошлости и садашњости*, Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, књ. VII, Београд 1968, 13—20.

Исти: *Миграциони процеси становништва Југославије*, Српска академија наука и уметности, Цвијићев зборник у спомен 100-годишњице његовог рођења. Београд 1958, 189—197.

Б. Којић: *Савремени урбанистички задаци и антропогеографска проучавања*, Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, књ. VII, Београд 1968, 5—11.

² Д. Антонијевић: *Етнолошка структурираност стихијских насеља данашње имиграције Титовог Ужица*, Гласник Етнографског института; књ. XI—XII, Београд 1962/66, 77—97.

становништва индустријализованих региона и насеља, посебно у сеоским насељима која су постала средишта индустријске производње у нашој Републици. Покушаћемо да на примерима три одабрана истраживачка пункта прикажемо промене у развоју насеља и у животу њихових становника које су настале у периоду социјалистичке изградње наше земље. Севојно представља пример сеоског насеља које је у периоду планске социјалистичке индустријализације постало средиште крупне индустрије титовоужичке области, док је Вучје пример једне старије етапе индустријализације, започете у лесковачкој области у капиталистичком периоду између два светска рата, а која је обновљена и модернизована у периоду социјалистичке индустријализације. Оба примера послужиће као покушај да се у различитим привредно-економским, социјалним и етничким срединама уоче извесне специфичности и законитости у процесу преображаја традиционалне културе и начина живота њихових становника у одређеном раздобљу социјалистичке изградње наше земље. Насеље Јелапница, на нишком индустријском подручју, узето је као специфичан пример рударског насеља, које је доживело нагли преображај у току интензивне рударске производње, док је са гашењем рудника, услед нерентабилности и оскудних рудних резерви, ушло у нову фазу развоја и преображаја преоријентацијом становништва на нове изворе привребивања у развијеној локалној индустрији.

I

Севојно, као средиште крупне индустрије и као индустријско насеље, посебно живот његових становника, били су предмет интересовања не само етнолога него и социолога и стручњака привредних и економских грана.³ Наша етнологска проучавања Севојна обухватила су услове његовог развоја у периоду индустријске изградње, утицај етничких и антропогеографских фактора на развој локалне индустрије, као и одраз нагле урбанизације на промене у етничкој структури и антропогеографским карактеристикама насеља, које данас има двојни, пољопривредно-индустријски карактер. Посебна пажња посвећена је процесу укључивања мештана пољопривредника у индустријску производњу.

³ М. Лутовац: *Антропогеографски и економски развојак Титовог Ужица*, Рад VIII Конгреса Савеза фолклориста Југославије, Титово Ужице 1961, 31—33.

Ј. Лазаревић: *Ваљаоница бакра и живот становника села Севојна*, Рад VIII Конгреса Савеза фолклориста Југославије, Титово Ужице 1961, 149—155.

Д. Прокић-Сулејмановић: *Промене у друштвено-економској структури становништва приградских подручја*, Београд 1970, 167—185, 185—197.

До другог светског рата Севојно се развијало као мање сеоско насеље, са 324 домаћинства и 1 792 становника, (1921) и са 365 домаћинстава и 2 054 становника (1931)⁴ са развијеном пољопривредом, уз сточарство. На домаку Ужица, повезано са градом и околином релативно развијеним комуникацијама, Севојно је у прошлости снабдевало ужичку пијацу пољопривредним производима. До индустријализације, Севојно је располагало знатним парцелама плодног земљишта, нарочито у равном делу сеоског атара, поред главне комуникације, изнад кога се развило насеље на околним брежуљцима, са старинским и новијим зградама за становање, и са пољопривредним објектима. Сиромашнији пољопривредници, који нису имали довољно плодног обрадивог земљишта, оријентисали су се у раздобљу до 1945. ка сеоским и градским занатима и тек започетој индустрији у граду Ужицу.⁵ Један део становништва налазио је зараду у железничком транспорту, који је у овом крају заменио некадашњи надалеко познати „кирицилук“, у коме је некада становништво ужичких села налазило главни допунски извор привређивања.⁶

Почеци интензивнијег економског и културног развоја Севојна везани су за прву, углавном делимично извршену, електрификацију у годинама између два последња светска рата као и за огледни државни пољопривредни центар, са пољопривредном школом (1936) у Ужицу,⁷ који су унапредили у Севојну баштованство, оријентишући га у производњи за ужичку пијацу, као и у развоју у сателитско приградско насеље.

По географском положају и конфигурацији тла град Ужице нема услова за просторно ширење индустријских погона у градској територијалној зони. За изградњу крупних индустријских објеката Севојно је пружало више услова него суседна села на свом равнијем делу атара, на површини од 80 ха најплодније обрадиве земље. Већ током 1949/50. године извршена је експропријација земљишта у атару села Севојна, и делом суседног Крчагова, за изградњу индустријских погона. Овим су биле нагло умањене обрадиве површине у сеоском атару, што је изазвало јачи одлив сеоске радне снаге у градску индустријску и занатску производњу, као и у службе железничког и аутобуског саобраћаја.

⁴ Претходни резултати пописа становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, 31. јануар 1921, Сарајево, 1924, 74.

Краљевина Југославија, Општа државна статистика, Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. г. Сарајево 1932, 80.

⁵ Ј. Азарчевић, *op. cit.* 149.

⁶ М. Барјактаровић: Етнолошки поглед на област Титовог Ужица, Рад VIII Конгреса Савеза фолклориста Југославије, Титово Ужице 1961, 38—39.

⁷ Ј. Азарчевић, *op. cit.* 149.

Уочи експропријације земљишта за изградњу погона ваљанице бакра у Севојну, обрадиве површине су обухватале око 700 ha (оранице, воћњаци, ливаде, пашњаци), а око 500 ha захватало је неплодно земљиште (окућнице, шуме, вртови, кршеви, путеви). После експропријације земљишта за изградњу фабрике, Севојно са Крчаговом располагало је само са 389 ha ораница и башта.⁸ Социјално-економска структура Севојна у првих неколико година после пуштања у рад ваљанице бакра, нагло се изменила и постала сложенија. Традиционална пољопривредна занимања мештана брзо су замењена новим активностима везаним за индустрију, које отада постају стални или допунски извори зараде знатног дела становника Севојна и околних села.

Са изградњом индустрије извршена је подела становништва на три основне професионалне категорије: на пољопривреднике, на раднике запослене у индустрији, и на трећи слој, мешовитог индустријско-пољопривредног занимања, тзв. „полутане“, (раднике-сељаке), који ће отада представљати један од главних фактора у флукуацији и кадровским проблемима радне снаге ваљанице бакра.

Пољопривредници Севојна задржали су на индивидуалним газдинствима традиционалну ратарску технологију, што се посебно види из пописа пољопривредних оруђа 1953. године: на укупно 389 сеоских пољопривредних домаћинстава било је распоређено укупно 208 плугова, са 217 грла сточне запреге.⁹

Према професионалној структури данас је у Севојну од укупно 1100 домаћинстава само 400 искључиво пољопривредних, док је 500 домаћинстава укључено у мешовиту пољопривредно-индустријску производњу. Остала домаћинства су пољопривредно-занатска и других врста спореднијих занимања ван пољопривреде.¹⁰

До 1961. године у Севојну је, са изградњом индустријских погона, извршена потпуна електрификација насеља: електрифицирано је укупно 313 домаћинстава у пољопривредном делу насеља,¹¹ (колико је преостало после спроведене делимичне елек-

⁸ Подаци Месне канцеларије Севојно: Сумарник газдинстава Севојна 1. I 1948.

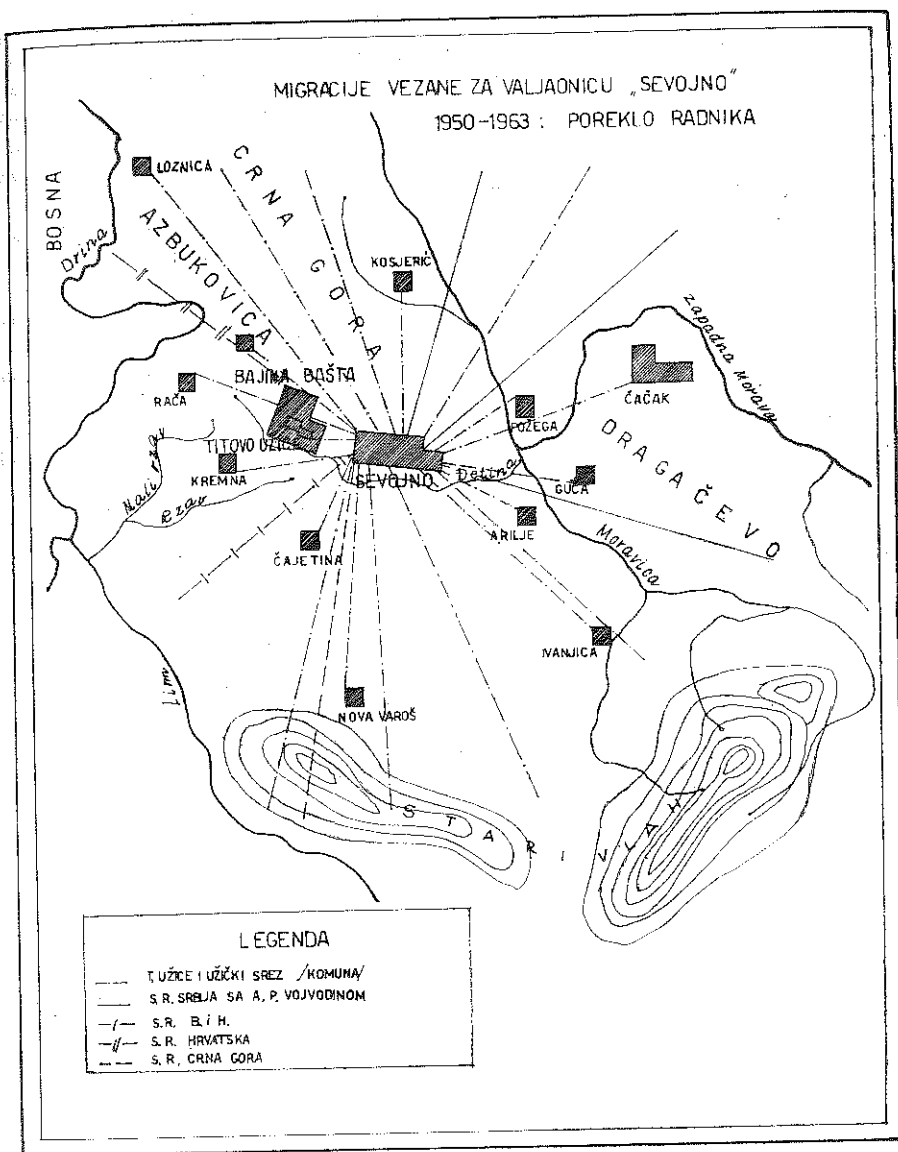
⁹ Савезни завод за статистику СФРЈ: *Попис пољопривреде 1960*, књ. I, Основни подаци индивидуалних газдинстава по насељима, Београд 1964, 382.

Републички завод за статистику СР Србије: *Статистика становништва*, Први резултати пописа становништва и станова 1971, Београд 1971, Бр. 75, 101; Исто у бр. 76: Сточни фонд по насељима и општинама, 49.

¹⁰ Завод за статистику СФРЈ: *Попис становништва 1961*. Београд 1966, књ. XVI, 64; књ. XIV, 64.

Општи подаци матичне службе Месне канцеларије у Севојну о попису становништва и домаћинстава 1971.

¹¹ Савезни завод за статистику СФРЈ: *Попис пољопривреде 1960*, Основни подаци индивидуалних газдинстава по насељима, Београд 1964, 382. Подаци Месне канцеларије у Севојну.

трификације до 1941. године), а до 1965. електрифицирана су и остала домаћинства у новоподигнутом делу села уз фабричке погоне. Електрификацијом насеља унапређена су сеоска домаћинства: уведени су радио- и телевизијски пријемници у сеоске домове, као и електрични апарати за домаћинство (у 100 пољопривредних домаћинстава, док су остала пољопривредна домаћинства само делимично снабдевана електричном опремом).

Демографска структура и популациони развој Севојна знатно су напредовали у периоду изградње и пуштања у рад фабрике. У урбанизованом делу села, у „радничкој колонији“, нагло је порастао број становника, што се одразило и у наглом порасту броја становника у читавом насељу: од 1847 становника, колико је Севојно бројало 1948. године, оно је нарасло за првих пет година (до 1953), већ на 3143 становника.¹² Због сталног досељавања и придоласка радне снаге, појачала се флукуација сеоског становништва Севојна, а стопа природног прираштаја постала је врло колебљива: у годинама 1953 — 1960. био је знатно успорен пораст броја становника, а 1971. године запажен је чак извесан пад природног прираштаја (од 3873 становника у 1961. број је пао на 3850 у 1971. години¹³).

Већ у 1961. години некадашње пољопривредно насеље Севојно израсло је у индустријску варошицу, у којој се само око 29% становника бавило традиционалним пољопривредним грамама занимања.¹⁴ Према социјално-економској структури у 1961. години у Севојну су преовлађивала домаћинства са 5—10 ха обрадиве земље, као средње имућни слој. Остало су била сиромашнија домаћинства (која су имала мање од 5 ха) и мањи број имућнијих (која су имала више од 10 ха). Без поседа било је само око 2% домаћинстава (или 18 од укупно 745 домаћинстава)¹⁵.

После пуштања у рад ваљалонице бакра, упоредо са урбанизацијом и економским напретком насеља, осећа се и знатан културнопросветни напредак: број неписмених је у 1953. години знатно смањен (било је око 75% писмених), док су предшкол-

¹² Савезни завод за статистику СФРЈ: *Становништво и домаћинства у НРС. Упоредни преглед 1948, 1953, 1961*, с. 89.

¹³ Републички завод за статистику СРС: *Статистика становништва*. Бр. 75, Београд, мај 1971. Први резултати пописа становништва и станова. Саопштење, 101.

¹⁴ *Попис пољопривреде 1960*. Савезни завод за статистику књ. I. Основни подаци индивидуалних газдинстава по насељима, Београд 1964, 382. Савезни завод за статистику: *Попис становништва 1961*, књ. XIV. Резултати за насеља, Београд 1965, 64.

¹⁵ Подаци Месне канцеларије у Севојну о катастарским општинским приходима за 1961.

Завод за статистику СФРЈ: *Попис становништва 1961*, књ. XVI, Београд 1966, Пољопривредно становништво. Резултати за насеља, 64.

ска популација и одрасли неписмени становници представљали укупно око 25% становништва¹⁶.

Промене у социјално-економској и демографској структури Севојна после изградње индустрије одразиле су се посебно у измењеној функцији и типу сеоског насеља, као и насеља у целини. Урбанизација Севојна после и у време изградње индустријских погона знатно је смањила аграрне површине и поделила насеље на „село“, пољопривредни део, и на „центар“ или „колонију“ — индустријски, урбанизовани део.

Пре изградње индустрије Севојно се развијало као насеље разбијеног типа, подељено на „крајеве“ или засеоке, који су носили називе по именима породица и родова који су их настањивали или по топонимима изведеним из природних одлика места (Гај, Забучје). Центар старог насеља чинили су црква, школа и општинска зграда. Ову стару композицију насеља најпре је разбила изградња радничких станова тзв. „колоније“, а ускоро и изградња модерних стамбених блокова у близини фабрике, као и „планских“ породичних зграда оних мештана који су се из удаљенијих делова села насељавали у близини фабрике. На тај начин је изолован стари центар насеља, који је остао средиште углавном за пољопривредни део насеља, док је нови центар постао средиште индустријског дела насеља и становништва.

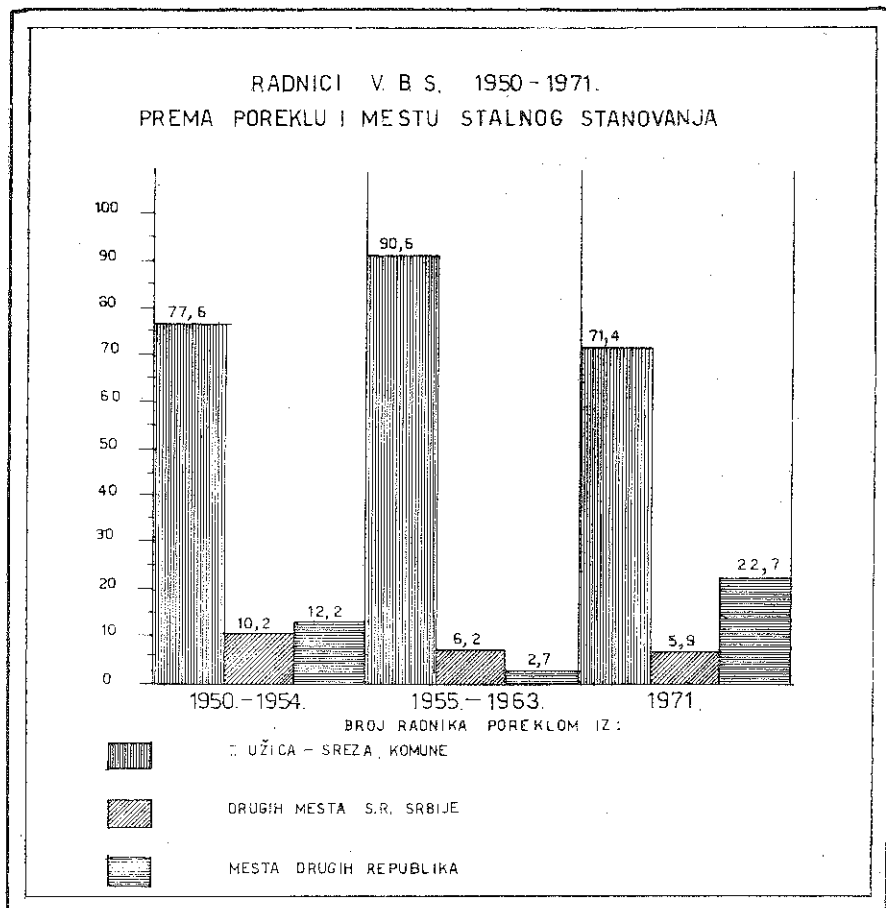
У пољопривредном делу насеља очувало се доста од традиционалне организације сеоског друштвеног и породичног живота (на пример сеоске утрине и испусти, задружни породични живот, сроднички односи и др.). Индустријски део насеља, са пратећим објектима (на пример, уз фабрику подигнутим продавницама, трговинама, здравственим центром, домом културе, угоститељским објектима, фабричким спортским центром, поштом, итд.), а посебно изградњом модерних фабричких комуникација са аутобуским саобраћајем, паркинг-просторима за фабричка возила, моторна возила и бицикле радника — све то дало је нов, модеран изглед доскора неразвијеном пољопривредном насељу Севојна, које је прерасло у урбанизовану индустријску варошицу на сеоском атару.

Према томе, најновији период развоја Севојна указује на преоријентацију не само типа насеља него и целокупног сеоског живота.

Промене у типу насеља које је донела индустријализација најбоље се могу уочити у типовима кућа: старинске куће у Севојну, типичне за ужички крај, данас се могу видети још само у пољопривредном делу насеља, а новији тип варошке куће и „планске“ сеоске куће, као сеоске новоградње, мешају се на прилазима „центру“ и „колонији“, индустријским деловима насеља. Такође су запажене и најновије промене у начину групи-

¹⁶ Савезни завод за статистику ФНРЈ: *Попис становништва 1953*, књ. XIV, Београд 1958, 100.

сања сеоских кућа, који одступа од традиционалног (губе карактер „крајева“, сродничких група кућа), а такође уз нове зграде изостају и пољопривредни помоћни објекти.

Близина града знатно доприноси да се стари и нови центар села не развијају као једина средишта за културни живот и разоноду пољопривредника и индустријских радника, и да улогу културног средишта преузима град Ужице, у коме се остварују ближи контакти радника и сељака у разоноди и културном животу.

Прерастање Севојна од пољопривредног у индустријски центар околине и шире области одразило се посебно у врло динамичним етничким прегруписавањима и миграционим кретањима од почетка изградње ваљаонице до данашњих кретања њене радне снаге. Још у време изградње фабрике Севојно је приву-

кло и покренуло становништво из око тридесетак насеља ближе и даље околине Ужица. У погледу етничке композиције издиференцирали су се „центар“ и „село“. У индустријском делу насеља више од 77% чине радници пореклом из околине, а из других места у Србији — око 10%, док је из самог села, (мештана) било свега око 12%. Пољопривредни део насеља је задржао хомогенији етнички састав: из овог дела насеља исељене су на купљена имања у оближња насеља неке од породица чији је аграрни фонд био смањен или уништен, експропријацијом земљишта за изградњу фабрике¹⁷.

Извесне разлике у етничкој структури новог дела насеља такође се одражавају и у типовима новоподигнутих кућа радника (у приватној породичној грађи). Тако се, на пример, у неким детаљима, разликују куће Пироћанаца, Босанаца, Црногораца — дошљака радника.

Основну радну снагу ваљаонице у Севојну, према томе, од почетка њеног рада, чинили су радници пореклом из околних насеља и са подручја ужичке области. Укључивање мештана Севојничана у индустријску производњу, и поред близине фабрике, до данас се остварује само једним мањим делом. Основну радну снагу ваљаонице чине углавном преквалификовани радници, бивши пољопривредници или пољопривредници запослени у индустрији.

Придолазак радне снаге у ваљаоницу, као и настањивање радничких породица, било је од почетка организовано на традиционалан начин: долазили су у мањим породичним или суседским групама (нарочито радници из Ариља, Сврачкова и Брезе).

Такође се запажа да су се досада само малобројне породице мештана Севојничана од почетка изградње фабрике везале за индустријску производњу, док је већина породица и данас остала везана за земљу и традиционална (пољопривредна) занимања, уз допунско зарађивање ван куће.

Свакодневни долазак на посао радника који станују изван Севојна у околним сеоским насељима или у Ужицу представља жива дневна миграциона кретања у правцу ваљаонице и града Ужица.

Подаци персоналне службе Ваљаонице и подаци бележени непосредно на терену показују да је знатна флукуација радне снаге, и да се у погледу прилагођавања новом занимању, индустријској производњи, радници-сељаци брзо и лако не ослобађају стечених и наслеђених традиционалних навика и схватања о раду и радним односима. Код њих пољопривредни и породични обичајни календар није изгубио свој ранији значај у оријентисању према радним обавезама у фабрици и у домаћим пољопривредним пословима. Стога су најчешће и запажени изостаци и неоправдана напуштања радног места баш код ових рад-

¹⁷ Подаци из Месне канцеларије у Севојну и из Матичне књиге уписа радника ВБС Кадровског одсека (Персоналне службе) за 1953—1970. год.

ника у „пољске“ и одређене празничне дане (у народном празничном циклусу).

Преображај Севојна у индустријско насеље довео је до запажених промена у структури породице и породичних односа, промене у обичајном породичном животу мештана, као и до примања нових навика од дошљака радника.

Промене су се одразиле најпре у губљењу преостатака зајужног породичног живота мештана, а такође и у броју чланова домаћинства у радничким домаћинствима: 1963. године бројнија су била домаћинства са 4 члана (око 60%), док су породице са два и са једним дететом чиниле око 20% радничких домаћинстава. Остало су биле мање или проширене породице, од којих су породице мештана радника са једним дететом чиниле 24%, док је са више од петоро деце било само 4% од укупног броја радничких домаћинстава¹⁸.

Бројне промене у области традиционалне културе (материјалне и друштвене), на пример, у типу куће, унутрашњем распореду, покућанству, у исхрани, одржавању породичних обреда и обичаја, као и губљење извесних старих навика и увођење нових празника у традиционални породични обичајни календар, а посебно у промене у области народне духовне културе, у првом реду у области народног стваралаштва — све то означава почетак процеса постепене трансформације традиционалне културе и сеоског менталитета у један квалитативно нов културни садржај, у тзв. „радничку културу“, која Севојничане почиње да приближава и изједначаје са градским индустријским произвођачима.

II

За разлику од Севојна, Вучје као старије индустријализовано сеоско насеље прошло је кроз више развојних етапа: од првих почетака индустрије у селу, који датирају од краја 19. века, па до савременог социјалистичког преображаја у једно од главних средишта текстилне индустрије лесковачког индустријског басена.

Као сеоско насеље, Вучје је у време ослобођења од Турака 1878. године било још увек неразвијено насеље, са 91 домом и 679 становника, да би тек после 1880. године отпочело да се нешто интензивније развија: 1884. године броји већ 106 домова, а у каснијем периоду развоја (1918—1941) нараста на 214 домова и 1240 становника¹⁹.

Зачеци индустријализације у Вучју везани су за традиционалну врсту производње — за израду домаћих вунених гајтана и отварање радионице са 100 „чаркова“ за прераду гајтана, 1889.

¹⁸ Подаци анкете извршене 1963. године у оквиру Погона ваљаонице о стамбеним приликама радника.

¹⁹ Ј. Јовановић: *Лесковачко Поречје*, Лесковачки зборник XII, Лесковац 1972, 61—63.

године, чији је сопственик био Мита Теокаровић, из Лесковца. Ови почеци индустријализације села Вучја били су условљени, пре свега пасивношћу места, природним и климатским приликама, постојећим сировинама за производњу, потребама и социјално-економским приликама лесковачког краја у то време²⁰, а нарочито квалитетом и снагом воде реке Вучанке, која се користила за испирање и умекшавање вуне за индустријску прераду. Тек крајем треће деценије нашега века подигнута је фабрика штофа и текстилних производа у Вучју (на основу ранијих искустава у раду „гајтанаре“), која је отпочела да ради 1932. године, и развијала се континуирано све до данас. Са преласком из приватне у друштвену својину после 1945. године, ова фабрика у Вучју почела је да се брже развија и модернизује. На тај начин је постала једно од средишта лесковачке текстилне индустрије.

За разлику од Севојна, које као индустријско средиште лежи на главним комуникацијама, Вучје се са својом индустријом налази ван главне железничке и друмске комуникације, на споредним, локалним саобраћајницама. То није представљало сметњу у напредовању вучјанске индустријске производње. Данас, са наглом урбанизацијом и изградњом аутомобилског саобраћаја, модернизацијом индустријске производње, фабрика штофа „Вучјанка“ конкурише својим производима на домаћем тржишту и учествује у извозу.

Супротно Севојну, у Вучјанској индустрији највећи део радне снаге (око 55%) представљају мештани Вучја. Број запослених мештана у локалној индустрији у Вучју растао је из године у годину, а број запослених пореклом из околине Вучја и Лесковца није растао, него се, напротив, смањивао; тако, на пример, од укупно 1516 запослених било је 740 радника из Вучја у 1959, а 1969. овај број је порастао на укупно 1603, а 1971. на 2200 радника²¹. Само 10% радника у 1971. години било је са вишом спремом, 8% висококвалификованих, а око 80% чинили су полуквалификовани и неквалификовани радници са села, приучени пољопривредници, сељаци-радници.

Према професионалној структури, у 1972. години од укупно 841 домаћинства само је 56 (или 7%) било чисто пољопривредних, 189 (или 23%) било је мешовитих пољопривредно-индустријских, а 506 (или 70%) било је непољопривредних домаћинства²². Према томе, укључивање мештана у локалну индустрију

²⁰ Драг. Трајковић: У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу. Ужице 1940, 127.

²¹ Ј. Јовановић: *op. cit.* 61—63.

Статистички завод у Лесковцу: *Подаци Статистичког завода СР Србије*. Попис 1971. Становништво старо 10 и више година према школској спреми и полу и неписмени према старости и полу, Т. 3/2, 91; Т. 3/4, Становништво према делатностима, 91.

²² Статистички завод у Лесковцу: *Подаци Статистичког завода СРС*, Попис 1971, 91, Т. 3/5, Домаћинства по изворима прихода.

ску производњу знатно је изразитије у Вучју него у Севојну, што свакако указује на процес раслојавања пољопривреде и пољопривредног становништва у овом индустријском сеоском насељу.

Треба напоменути да су зачеци индустрије у Вучју били такође везани и за подизање, крајем прошлог века, хидроцентрале на реци вучанској за потребе осветљавања вароши Лесковца и за индустријску производњу. Развијена сеоска занатска радност у Вучју била је такође један од фактора који су оријентисали мештанско становништво на привређивање ван пољопривреде.

У погледу етничке структуре вучјанске индустријске радне снаге може се рећи да је, за разлику од Севојна, знатно хомогенија, пошто је знатан број радника из самог села, а делом из вароши и најближих околних села (Накривањ, Чукљеник, Брза и др.). Такође се запажа да је Вучје једно од насеља у лесковачкој области у коме је врло мали број дневних миграната — путујућих радника из Вучја за Лесковац, и износи мање од 1%²³.

Данас Вучје као развијено индустријско насеље броји укупно 841 домаћинство са 2701 становником из самог места, а 1477 становника који су придошли као радници из вароши или из околине²⁴. Упоређујући Вучје са Севојном, може се закључити да је Вучје, и поред индустријске изградње, мање урбанизовано насеље: овде је углавном изграђено административно средиште — центар насеља и фабрика са погонима, са мањим блоком радничких станова. Већи део урбанизације чини сектор приватне изградње. Тако је у 1972. години било пријављено 75% градњи приватних станбених зграда, а око 30% приватних помоћних зграда (племњи).²⁵ Несумњиво да су у овом индустријализованом насељу још увек у знатној мери потенциране традиционалне навике живота у савременим условима развоја у оквиру привредно неразвијених региона јужне Србије.

У погледу промена у типу насеља у периоду развоја социјалистичке индустрије Вучје представља мешовито пољопривредно-индустријско насеље, премда је у односу на Севојно старије индустријско насеље. У целини, Вучје као насеље до данас је задржало традиционалну поделу на „село“, пољопривредни део, са 554 ha аграрних површина и „насеље“, урбанизовани део, са фабриком. Пољопривредни део села развио се на побрђима, а индустријски део насеља је захватио плавно и неплодно земљиште. На тај начин није извршено смањивање обрадивих пољопривредних површина као што је то случај у Севојну.

²³ О. Савић: *Дневне миграције радне снаге околних села у Лесковац*. Лесковачки зборник VII, Лесковац 1967, 87—88.

²⁴ Ј. Јовановић: *op. cit.* 61—63.

²⁵ Подаци Месне канцеларије Вучје: Спискови власника зграда грађених у приватној режији на поручју МК Вучје 1968—1971.

У погледу промена у традиционалној култури становника села Вучја запажа се да ни близина града, ни развијен индустријски центар у селу, ни близина других индустријских центара (Грделица и др.) нису успели да бржим темпом елиминишу или измене главније појаве народног обичајног живота. Тако видимо да је структура породице и породичног живота до данас задржала бројна традиционална обележја: у Вучју је од ослобођења 1878. запажен знатан број породичних задруга, које су негде крајем прошлог века могле да броје и по двадесетак и тридесетак чланова. До данас је задружни породични живот карактеристично обележје обичајног живота Вучанаца. Несумњиво да ова појава одражава опште историјско-политичке и друштвено-економске услове живота становника ових крајева у прошлости. Према подацима МК Вучје, од 190 пописаних непољопривредних домаћинстава власника пољопривредних земаљишта у 1972. години, било је 106 задружних породица, од којих 13 са 12 чланова, а 87 у којима је живео отац са једним ожењеним сином. Међу задружним породицама било је пензионера, фабричких радника у Вучју, чији су синови запослени у фабрици Вучје.

Демографски развој Вучја је, у односу на Сегојно, текао знатно равномерније и у сталном, али постепеном порасту природног прираштаја; у 1971, у односу на 1961, индекс вишка становништва износи 118,8 а 126,2 по броју домаћинстава²⁶

Несумњиво да је у овом погледу од утицаја релативна непокретљивост месног становништва: нема јачих миграционих струјања из Вучја ка местима зараде, ни у обратном правцу.

Од осталих традиционалних обележја народне културе у Вучју запажа се и очуван тип старинске куће са огњиштем, и традиционални распоред просторија, начин коришћења просторија, традиционално покућанство. Електрификација је захватила око 90% (762) домаћинства, око 35% (295) пријављено је телевизијских апарата, 50% (424) радио-апарата, а само око 15% домаћинстава има електричне штедњаке²⁷.

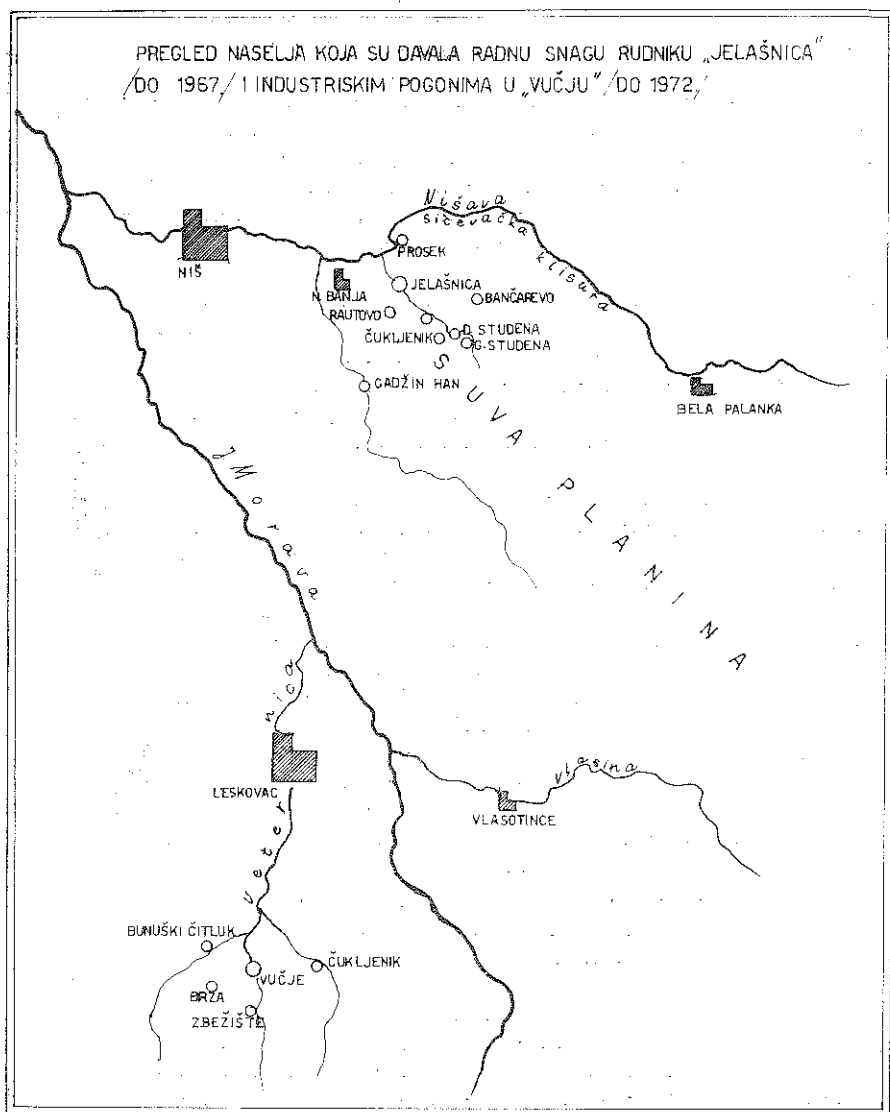
Према је Вучје текстилно индустријско средиште, народна ношња се још задржала код знатног дела становника свих узраста, нарочито женска старинска ношња, као и израда неких домаћих тканина.

Такође су се одржале и неке од традиционалних карактеристика породичног обичајног живота (на пример свадбени обреди, обичаји склапања малолетних бракова, невенчавања, давања мираза уз девојку и сл.). Такође је карактеристична појава и брачних веза ван села (сеоска егзогамија). Породични и ка-

²⁶ Завод за статистику у Лесковцу: *Подаци Статистичког завода СРС. Попис становништва 1971*, 131, Т. 3/1.

²⁷ Службени подаци Електродистрибуције из Лесковца, испостава Вучје 1972, и ПТТ Вучје.

лендарски обичајни циклус код многих се до данас одржавају, уз извесне измене и допуне.

Културнопросветни развој, упоредо са индустријализацијом насеља (отварање народног универзитета и библиотеке, унапређење школства, отварање стручних школа и курсева и сл.) достигао је у наше време завидну висину. Међутим, и поред тога

многи елементи традиционалне духовне културе често чине део културних и просветних програма и акција у селу (на пример фолклорно-кореографске, музичке групе, народно поетско и прозно стваралаштво и сл.) И поред развијене здравствене службе у оквиру индустријских предузећа и општине, ипак се прибегава и народним знањима у лечењу болести и чувању здравља.

Такође је, и поред развоја просветних делатности, још увек у Вучју око 22% неписмених²⁸.

Несумњиво да су на ове појаве у развоју и преображају традиционалне културе у овом индустријском средишту на југу Србије битно утицале опште историјско-политичке и социјално-економске прилике у ближој прошлости, које су успоравале процес целокупног преображаја живота и развоја насеља Вучја и његових становника.

III

У примеру насеља Јелашнице, на нишком индустријском подручју, налазимо извесне појаве које указују првенствено на проблеме послова преображаја индустријализованих сеоских насеља и традиционалне културе њихових становника у периоду застоја и замирања индустријске производње. У Јелашници, рударском насељу, процес индустријализације и урбанизације започео је 1945.²⁹ и трајао је око две деценије, када је нагло прекинут услед губитка локалних рудних извора (резерви). Започети процес преображаја овог дотада искључиво пољопривредног насеља у мешовито, рударско-пољопривредно насеље, рударску варошицу, нагло је застао, а оријентација месног становништва усмерена је отада ван села, ка нишкој индустрији и индустрији других градова Србије. То је допринело даљем континуираном урбанизовању насеља: настављено је изграђивање комуникација и аутомобилског саобраћаја, подизање приватних породичних зграда и пољопривредних зграда, увођење механизације у сеоску пољопривреду и саобраћај (у селу је више од 100 приватних путничких аутомобила, сазидао је око 50 гаража за кола), уведен је водовод, а око 50 домаћинстава је у новим домовима инсталирало модерна купатила. Процес миграционих кретања месног становништва ка центрима привреде и индустрије настављен је у земљи, а отпочела су и „печалбарска“ кретања, одлазак у иностранство.

Етничка и професионална структура становништва у периоду рударске производње била је хетерогенија него данас: придошао је знатан број рудара са разних страна, око 4%

²⁸ Завод за статистику у Лесковцу: *Подаци Статистичког завода СРС. Попис становништва 1971, 91; Т. 3/3. Становништво према школској спреми и неписмени.*

²⁹ М. Костић: *Физичкогеографске и привредногеографске одлике слива Јелашничке реке*, Зборник радова Природноматематичког факултета, св. 1, Београд 1954, 121.

становника чинили су странци као и становништво из суседних околних села, које се стално настанило у Јелашници. После гашења рудника, многи од придонелих радника остали су као пензионери, и стално настањени у Јелашници, у рударској колонији.

Рударска производња у Јелашници покренула је и један број сеоског становништва у околини, и поједина села су отпочела да се „празне“. Процес депопулације тих насеља није зауставило гашење рудника: њихово становништво се сада усмерило у правцу нишких градских предузећа и објеката електронске индустрије, што траје до данас.³⁰ Тако су, на пример, некада развијена насеља у суседству Јелашнице, као Раутово, опала на 70 домова, а Просека на 70, док је Манастир опео на 20 кућа.

Иако релативно кратак, и нагло прекинут, период индустријализације села Јелашнице, довео је до значајних преображаја традиционалне културе Јелашничана и околног сеоског становништва.

Пример Јелашнице посебно олакшава праћење процеса преображаја и промена у традиционалној култури које су настале непосредно као последица развоја рударства у селу. У том периоду рада рудника изграђено је двадесетак зграда са радничким становима, које су данас настањене рударским пензионерима и припадају друштвеној својини. Захваљујући руднику, изграђени су и други објекти у селу, као што су задружни и здравствени дом, школа и сл.

Према је традиционална ношња остала сачувана и у свакодневној употреби код женског становништва свих узраста, упадљиво је ишчезавање главнијих облика традиционалне народне културе и обичајне традиције код млађих становника, а делимично и код старијих генерација.

Несумњиво да пример села Јелашнице може бар унеколико да укаже на перспективе сеоских рударских насеља и у другим областима које се већ данас налазе у приближно истој ситуацији, услед затварања рудника или исцрпљивања рудних резерви, или због елементарних непогода (одроњавања земљишта и сл.). Таквих примера има и на подручју Рударског басена „Колубара“ (јама Јунковац, Велики Црљени и површински коп у Пркосави, и сл.).

Закључак

На основу компаративног праћења извесних процеса преображаја и промена у сеоским индустријализованим насељима и традиционалној култури њихових становника покушали смо да уочимо неке од специфичних и заједничких фактора који се у

³⁰ М. Костић: *Нишка Котлина — студија друштвено-географског развоја*. Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“, књ. 21, Београд, 1967, 342/243.

овим проучавањима морају узети у обзир. Међу њима се истичу следећи: општи услови зачетака и развоја индустрије (природни, социјално-економски, етнички и антропогеографски); затим, губљење, прилагођавање, модификовање, иновације у традиционалној култури становника индустријализованих сеоских насеља; и, најзад, елементи формирања нове, радничке културе, с једне, и жаришта конзервирања старих навика и обичаја, као отпора према новој култури, с друге стране.

Посебно је значајно уочавање диференцирања у процесу преображаја традиционалне културе у сеоским насељима индустријализованим у савременом периоду социјалистичког развитка наше земље, и у сеоским насељима која су индустријализована у ранијим друштвено-историјским и политичким условима, што указује на специфичне процесе преображаја у старим и новим жариштима индустријализације сеоских средина у нашој Републици.

Као специфичан одраз новонасталих друштвених и економских кретања у периоду индустријализације сеоских насеља и региона у Србији јављају се миграциона кретања, названа индустријским миграцијама, у којима највећим делом учествује сеоско становништво. Овај фактор је један од најзначајнијих у процесу преображаја традиционалне културе становништва индустријализованих сеоских насеља.

Брз темпо општег савременог економског, привредног и културног развоја наше земље несумњиво да упозорава на хитност и неопходност праћења свих појава преображаја традиционалне културе и менталитета становништва индустријализованих зона, што у основи условљава и целокупан индустријски развој и индустријску производњу наше Републике у целини.

Vidosava Stojančević

S u m m a r y

DEVELOPMENT OF RURAL SETTLEMENTS OF SR SERBIA INTO INDUSTRIAL CENTRES AND TRANSFORMATION OF LIFE OF THEIR INHABITANTS

(Examples of villages Sevojno, Vučje and Jelašnica)

Within the framework of research work, carried out by the Ethnographical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts in the field of contemporary changes and transformations of traditional culture on the territory of SR Serbia, the author followed, applying the representative method, the processes of transformation of life and customs of the inhabitants of industrialized rural settlements which were gradually developing, under different conditions, on the territories of wider industrial basins, into centres of developed branches of industry of our Republic.

On the examples of the evolution of three rural settlements, in different geographical, ethnical and economical regions of Serbia, the author endeavoured to study certain laws and development stages of the process of transformation in the evolution of the settlements, which are the object of his study, and the traditional culture of their inhabitants. The rural settlement Sevojno serves as reference mark in following the changes occurring in life and development of the settlements which, in the period of socialist planned industrialization of wider areas, such as for instance the region of Titovo Užice, pass through main phases of economic, ethnical and cultural transformation. Vučje, rural settlement on the territory of the developed industrial basin of Leskovac, has been observed as a landmark which, by its ethnical geographical and economic conditions, is from every aspect opposite to the previous example. This enabled the author to state numerous problems in the study of transformation of those rural industrialized settlements of Serbia, which represent an older stage, connected in its origins to different social and economic conditions in the capitalistic period of the development of our country (up to 1941), which passed, in the period of socialist industrialization, through powerful processes of renewal and modernization of industrial production.

As a separate example, the author observed the village Jelašnica, chiefly as an undeveloped rural industrial point, on the territory of the developed industrial basin of Niš which, in comparison with the two previous points, offers an example of unprofitable and prospectlessly inaugurated industrialization in an otherwise developed industrial area of Serbia. On this example, the author followed the process of re-orienting of the inaugurated and suddenly interrupted transformation of settlements and of life of their inhabitants under the conditions of the mining industrialization, resp. the orientation of inhabitants of these settlements towards the new conditions of economic development of the area of Niš.

Basing himself on his personal field investigations, the author studied general conditions of ethnical development and of popular customary life in the period of the beginning of industry in the settlements which are the object of his study, starting from natural, socio-economic and anthropogeographical factors and following the processes of vanishing of older forms, of adaptation, innovations and modifications of the traditional culture of industrialized rural settlements, reflected in the processes of „urbanization” of rural centres and of „ruralization” of urban industrial centres. In this way the author observed certain laws and dynamics in forming of a qualitatively new, the so-called „workers” culture in rural settlements, on one hand and forming of focuses of preserving traditional habits and customs under the conditions of the modern industrial development of our Republic on the other.

Миљана Радовановић
Оливера Младеновић

ПРОБЛЕМИ ЕТНОЛОШКИХ ИСПИТИВАЊА ЗАГЛАВКА И БУЦАКА С ОБЗИРОМ НА САВРЕМЕНЕ АНТРОПОГЕОГРАФСKE И ДЕМОГРАФСKE ПРОМЕНЕ

Заглавак и Буцак су две суседне лимитрофне области у источној Србији, прва нешто пространија — са 22, а друга мања — са 14 насеља; обе по данашњој политичко-територијалној подели припадају општини Књажевац.

Ове области су у прошлости делиле заједничку судбину: у средњем веку су припадале час српској час бугарској држави, у турском периоду Видинском пашалуку, али их у 19. веку привремено раздваја моменат ослобођења од Турака: Заглавак је ослобођен 1833. актом о припајању пограничних нахија кнез Милошевој Србији, а Буцак тек 1878. године, када заједно са суседном облашћу Висок улази у пиротски округ, касније у књажевачки округ (заглавски срез).

1.

Из дела Јована Цвијића и његових сарадника о пореклу становништва познате су чињенице о аметанастазичком карактеру ових области, насупрот делу источне Србије северно од Ртња и Тупижнице¹. Утврђена су у њима локална сељакања из различитих узрока у 19. веку, пре свега економских, политичких и друштвених. По подацима М. Станојевића² из прве деценије нашег века, основну масу становништва Заглавка чинило је стариначко, „ћутуклијско“ становништво, а у релативно мањем броју досељено; отприлике половина ових досељеника била је из пиротског округа, и то највише из буцачких села, што је свакако

¹ Ј. Цвијић: Балканско полуострво и јужнословенске земље, I, Београд 1922, стр. 229—230.

² М. Станојевић, Заглавак, Српски етнографски зборник, XX, Београд 1913.

у непосредној вези са чињеницом што је Заглавак 45 година пре Будака ослобођен од Турака. Те за Заглавак карактеристичне уже регионалне миграције биле су значајне за касније процесе у тој области, с обзиром на етничку сродност досељеног и затеченог становништва. Истовремено, по Станојевићевим подацима, који сежу, приближно, до педесетих година 19. века, појединачна исељавања из Заглавка (економска, домазетство) била су усмерена ка Тимоку, суседној питомијој области на северу.

Испитивање порекла становништва Будака веома је закаснило у односу на Заглавак јер га до најновијег времена није ни било, а наша испитивања нису још завршена³. Међутим, и на основу до сада прикупљених података може се рећи да основна маса данашњег становништва Будака води порекло од једнога слоја образованог локалним комуницирањем између буџачких и пиротских села, али је било таквих кретања, истина ређих, с обе стране данашње границе према Бугарској⁴.

О насељености Заглавка у првој години по ослобођењу од Турака говоре подаци првог пописа пореских глава из 1834. године⁵. Сва данашња заглавска села била су у административном погледу већ уобличена још у турско доба. Међу њима је било неколико сасвим малих (са 4 — 6 домова), три већа (са 65 — 80 кућа), а највећи број села имао је просечно 20 — 25 домова. Међутим, по типу насељености битно се разликују насеља Заглавка и Будака. Заглавска насеља су, и по Станојевићевим испитивањима и по нашим теренским проматрањима, веома збијеног типа, и то сва осим једног (Причевац). Сабиијена су у најнижим деловима уских речних долиница, неколико их је у алувијалним проширењима; куће су им груписане, по правилу, по родовима. Насеља у Будаку су изразито разбијеног типа, шест села има већи број махала (9 — 17), а остала обично две до четири. Скоро сва буџачка и заглавска села имају селишта, једно или више. Забележена су и бројна предања о веома различитим узроцима мењања места насеља, односно кућа и кућишта. У Заглавку су, по предању, основни узроци били, пре свега, елементарне недаће — бујице, поплаве, „чума“. У Будаку је, пак, на више места забележено предање да се становништво на овај начин — разбијено — по појатама — населило тек по ослобођењу од Турака, а да је раније „живело у куп“ јер им Турци, због развијене хајдучије, нису дозвољавали да се растурају по појатама. У так-

³ Планом Етнографског института САНУ предвиђено је да се етнолошка монографија о Будаку заврши до краја 1973. године. Теренска испитивања Заглавка завршена су 1969. године.

⁴ Један од најважнијих граничних прелаза био је Св. Никола, изнад Равног Буџа у Будаку, на путу Ниш — Белоградчик.

⁵ Архив СР Србије. Тефтери сплах. прихода за 1834, бр. 124 (капетанија заглавска).

вим, на силу сабијеним насељима Турци су становнике држали под присмотром и ометали везе са хајдуцима⁶.

Прецизна анализа процеса који су се дешавали у погледу насељености Заглавка у 19. веку и првим деценијама нашег века, коју је Сретен Вукосављевић изложио у својој *Историји сељачког друштва*⁷, показује колико су те сукцесивне промене у просторном размештају кућа и кућишта у области у посматраном периоду биле најнепосредније повезане са начином привређивања, коришћењем земљишта, са постепеним променама у вођењу сељачке натуралне привреде. Међутим, управо све чешће крчевине и уништавање шума у Заглавку утицали су на ширење бујичних подручја, што је угрожавало и насеља, и пољопривредне површине, и уопште људски опстанак.

И у Заглавку и Буцаку сточарство бачијског типа било је основна грана привређивања, уз земљорадњу, која је подмиривала минималне животне потребе, као и домаћу производњу текстила, покућства и пољопривредних справа (обично од дрвета). У српско-турским ратовима 1876 — 1878. Заглавак је тешко страдао у људству и материјално, па је оскудица у новцу за подмиривање пореза и других потреба изазвала једну нову појаву: сезонска миграциона кретања, одлазак на пољопривредне радове на поседима румунских бојара. И данас су жива казивања о овим кретањима у време од 1900. до 1914. године, а забележили смо податке о њима почевши од 1880. године. Тада отпочета сезонска кретања мушког становништва Заглавка, које у масама, групно, с пролећа одлази у „печаловину“ у Влашку и враћа се обично у јесен с тешко зарађеним новцем, постепено се претвара у стални допунски извор средстава (одлазили су мушкарци од 14 до 60 година старости). Преносећи се из генерације у генерацију, „печаловина“ постаје традиционално обележје Заглавчана. То се односи, у мањој или већој мери, и на становништво Тимока, Буцака и суседних области југоисточне Србије.

О антропогеографском и демографском развоју Заглавка у периоду од ослобођења од Турака до 1863. године прилично одређену слику пружају подаци из пореских књига (год. 1834, 1837, 1839. и 1863)⁸. Из тих података добија се, поред осталог, јасна слика о непрекидном увећавању насеља, о облицима породице, бројности њених чланова и сл. Тада, и све до краја 19. века, наталитет је био знатно већи; било је породичних задруга, очинских и братинских (највеће су имале по двадесет и неколико чланова), али се по истим изворима могу пратити и њихо-

⁶ И данас су врло жива предања о хајдучији, локално одређена и везана за поједине личности и породице.

⁷ С. Вукосављевић: *Историја сељачког друштва*, II, посебна издања САНУ, ССРС, Београд 1965.

⁸ Архив СРС. Министарство финансија. Пописна књига 1863. Округ књажевачки, срез тимочко-заглавски.

ве деобе. Од осталих, фрапантни су подаци из 1863. године о бројним стогодишњацима у планинским селима Заглавка, итд.

Међутим, већ у току прве две деценије 20. века битно се мењају демографска обележја и одлике породице у Заглавку, као и у суседној области на северу — Тимоку, који је у том погледу најкарактеристичнија област у источној Србији. Настаје интензивно раслојавање породице, контрола рабања, старење становништва, депопулација. Буцак у то време још није био захваћен овим појавама.

У периоду после првог светског рата престаје могућност да мушко становништво Заглавка одлази у Влашкун на сезонски рад. Стога се Заглавчани, и то из појединих села, прихватају сезонских и сталних занимања изван пољопривреде: најчешће се запошљавају као грађевински радници и рабације (у Београду и другим већим местима Србије), а ређе у индустрији и рударству. То су углавном били приврени боравци изван области, породица је остајала у селу и пољопривредни посед, ма како био скроман, обично није напуштан.

У периоду између првог и другог светског рата неколико десетина породица (углавном 1926. године) иселило се у Македонију, у кавадарски крај, у села испражњена после одсељавања турског становништва (Пепелиште, Росоман). На почетку бугарске окупације у другом светском рату ове су породице прогнане из Македоније натраг у Заглавак, и већина се по завршетку рата није ни вратила у Македонију. У истом периоду отпочиње постепени одлив становништва из Буцака и Заглавка према северном делу Тимочке крајине, пре свега у сеоска насеља у околини Зајечара, у област Црне Реке, ређе у Тимок. Та струја исељавања траје све до данас.

2.

Овај кратки преглед неких најосновнијих антропогеографских, демографских и етнографских обележја Заглавка и Буцака у раздобљу од ослобођења од Турака до краја другог светског рата послужиће као увод у разматрање о проблемима етнологских испитивања ових области, с посебним обзиром на савремене антропогеографске и демографске промене. Истакли смо заједничке и различите антропогеографске и етнографске одлике ових двеју суседних области. Истовремено, с једне стране, проpratили смо развитак и континуитет неких појава у том раздобљу, које ћемо моћи да пратимо и у савремености, можда мање или више у стању преображавања, али сад већ као традиционалне одлике, и, с друге стране, указали смо на преломни моменат, после кога се уобличавају битно нова витална обележја сеоске и породичне заједнице у Заглавку, а у каснијем периоду и у Буцаку (контрола рабања, депопулација).

Наведимо, примера ради, неколико података о домаћинствима, односно породицама, добијених упоредном анализом пореског пописа домаћинстава у заглавским селима 1863. и пописа становништва 1961. у истим селима. Доња Каменица, село у долини Тимока, које је све до 1878. године било у пограничном подручју Србије према Турској, имала је 1863. године 138 домаћинстава са укупно 1048 душа, а просечна величина домаћинства, односно породице, по броју чланова, износила је 7,59. После непуних сто година, 1961, број домаћинстава у Доњој Каменици се скоро удвостручио и износи 270, али је број становника мањи од оног из 1863, и износи 1031, па је просек броја чланова у домаћинству 3,89. Још су карактеристичнији подаци за Причевац, једино насеље разбијеног типа у Заглавку, што се види из следећег табеларног приказа:

Година	Број становника	Број домаћинстава	Просечно чланова у домаћинству
1863.	230	22	10,44
1961.	374	71	5,26

У Причевцу је 1863. године само једно шесточлано домаћинство било без деце до 15 година старости, а у свима осталим домаћинствима укупан број деце износио је 105, што значи да је око 45% становника Причевца било млађе од 15 година. По једној службеној анкети, извршеној у општини Књажевац 1963. године, од пописаних 68 домаћинстава у Причевцу 7 је било без деце до 15 година старости, 38 домаћинстава је имало по једно дете, 22 домаћинства по двоје деце, и само једно било је са троје деце до 15 година старости, тј. укупно 85 деце на 68 домаћинстава.

Свакако да су овакве промене демографских обележја имале далекосежне последице. Утицале су и на даље етнографске промене у домену друштвеног и породичног живота и обичаја, већ самим тим што систем једнога детета, који преовлађује, условава све чешће и домазетски брак, спајање кућа, спајање имања, итд. Опadaње броја деце у насељима имало је последица и у домену развитака писмености и образовања: у највећем броју насеља обе области укинута су основне школе услед недовољног броја деце за школовање⁹.

Као што се види, антропогеографске, демографске и етнографске промене биле су једно од обележја друштвено-етничког развитака Заглавка и Буцака у раздобљу од ослобођења од Ту-

⁹ О „белој куги“ и контроли рабања: С. Првановић: „Бела куга“ у тимочким селима, Развитак, 3, Зајечар 1962; Т. П. Вукановић: Контрола рабања у источној и јужној Србији, Врањски гласник, VI, Врање 1970, стр. 157—214; и др.

рака до данас, а тај проблем у науци није нов. Налазимо га у основама Цвијићеве антропогеографске концепције, а конкретан материјал, прикупљен у првим деценијама нашег века, објављен је у бројним монографијама Српског етнографског зборника (серија Насеља и порекло становништва). Међутим, има битних разлика у садржају промена које карактеришу проучаване периоде развитка у прошлости, до краја другог светског рата, и оних које се дешавају у савремености. Некадашње промене дешавале су се у условима развитка нашега сељачког, аграрног друштва, а савремене етнографске појаве и процеси дешавају се у условима преображаја нашег друштва од аграрног у индустријско.

За данашња непосредна теренска етнолошка проучавања прворазредни значај има познавање, с једне стране, општег тока друштвено-економског развитка земље и ширег региона у коме се област налази, и, с друге стране, локалне и уже регионалне економске прилике, положај и удаљеност области од индустријских средишта ако та средишта нису у њима, саобраћајне повезаности у самој области и изван ње, итд. Имајући на уму да су економски фактори битно утицали на ток и основне одлике антропогеографских и демографских промена, разматраћемо она питања етнолошких промена која су у најнепосреднијој вези управо са данашњим антропогеографским и демографским стањем и развитком у Заглавку и Буцаку.

Пре свега, изнећемо још неколико података о становништву и насељима ових области. Заглавак и Буцак припадају Тимоку као демографском рејону првог ступња и у погледу природног кретања становништва послужимо се подацима који важе за читав рејон. За овај демографски рејон карактеристично је опадање natalitetних стопа већ од почетка нашег века¹⁰, што је случај и у свим осталим деловима источне Србије, и оне се убрајају у најниже у републици: у 1962. години биле су испод 10‰ у Заглавку и до 15‰ у Буцаку. Стопе mortalitetа су знатно уједначеније у читавој земљи и имају дугорочну тенденцију опадања, па је то карактеристично и за рејон Тимок. У 1962. години Заглавак и Буцак имали су најниже mortalitetне стопе у овом рејону — до 8‰. У погледу природног прираштаја становништва демографски рејон Тимок карактерише се у свом највећем делу депопулацијом; стопа природног прираштаја у Заглавку 1962. је била 0‰, а у Буцаку до 3‰¹¹.

Заглавак и Буцак су данас изразито емиграциона подручја. Исељавање становништва има своје почетке у периоду између првог и другог светског рата, о чему је већ било речи у овом раду. Међутим, по завршетку другог светског рата из свих насе-

¹⁰ Претходни подаци vitalне статистике за 1962. годину, Билтен 34, Завод за статистику СР Србије.

¹¹ Исто.

ља обеју области, и то тек од шездесетих година, струја исељавања становништва добила је особит интензитет, првенствено из насеља планинског дела области. Из заглавских села становништво се пресељава претежно у Књажевац и приградско књажевачко насеље Трговиште, али и у нека друга градска и приградска насеља источне Србије (Зајечар, Бор, Сокобања, Минићево, Звездан, Грљан, Рготина). У време аграрне реформе, 1946. године, извршено је организовано пресељење становништва из десет заглавских села у Банатски Брестовац, у коме је, како смо утврдили теренским испитивањима, 1968. године било 35 кућа Заглавчана. Истовремено, спонтана струја исељавања одводи у послератном периоду део заглавског становништва у више војвођанских насеља (Бачки Маглић, Ковилово, Батајница, Падинска Скела, Крњача). После пресељења у нову средину Заглавчани су се знатним делом и даље бавили пољопривредом, особито они у Банатском Брестовцу, али у току последњих петнаестак година, у складу са општим друштвено-економским развојем код нас, све чешће напуштају пољопривредну активност, потпуно или делимично, и запошљавају се у ванпољопривредним делатностима. Ово је карактеристично и за Заглавчане који су се преселили у приградска насеља источне Србије.

За становништво Буцака такође је карактеристично одсељавање у Зајечар и Књажевац, Звездан, Грљан, Рготину, затим у Бољевац, Мајданпек, Грлиште, Мали Извор, итд. Из забачених села, као што су Алдина Река, Татрасница и др., исељавају се комплетне породице, а не само млађе становништво. Неки „крајеви“ (махале) ових села данас су сасвим опустели, чак су и куће порушене ради преношења дрвене грабе на место где ће се зидати нова зграда. Насупрот некадашњем живом комуницирању становништва буцачких села са пиротским крајем, данас је Буцак сав окренут миграционим кретањима северном делу источне Србије. Исељавања у Пирот су ретка, ређа него у Војводину (нека бачка насеља и Крњача, која припада ујем подручју Београда).

У целини посматрано, процеси раслојавања у селима Буцака много су више одмакли у односу на савремено стање у заглавским селима. Извесног утицаја на овако одлучан заокрет у напуштању села и пољопривреде у Буцаку свакако је имало и отварање рудника уранијума у самом његовом средишту. После затварања рудника 1965. године многи становници Јање, Алдине Реке, Габровнице, Калне и других села, који су већ били закорачили у делатности ван пољопривреде, нису се вратили пољопривреди, иако још нису били напустили своја места у непосредној близини рудничких погона.

Као што су уопште за читаву нашу земљу најзначајније и најраспрострањеније у послератном периоду миграције чија је основна тенденција напуштање села и пољопривреде и запошљавање у ванпољопривредним гранама уз становање у граду

или приградском насељу, тако су и у нашим двома областима миграције тога типа, упоредо са депопулационим карактером природног кретања становништва, најбитније утицале на одлике њиховог савременог антропогеографског и демографског стања. Пре свега, тиме што су степеном интензитета исељавања становништва и његовим непрекидним трајањем више од четврт века даље овим денаталитетним областима и изразито емиграционо обележје. На тај начин се уједно мења и насељеност области. Ранија насеља, већа по броју становника и домаћинства, постају упола, па чак и за три четвртине мања, особито у последњој деценији између два пописа (1961. и 1971). Неколико насеља, завучених под саму границу на Старој планини, изгубило је управо највећи број становника и показују очигледну тенденцију потпуног ишчезавања. Већ су подаци пописа становништва 1961. године показали опадање броја становника у односу на стање по попису из 1953. године у свим насељима Заглавка осим у Трговишту (индекс 103,6) и у свим насељима Буцака осим у Јањи и Алдиној Реци (индекси 122,0 и 119,3), што се објашњава тадашњим присуством рудничких радника и службеника¹². Међутим, подаци пописа становништва 1971. године показују да се исељавање становништва у време од 1961. до 1971. године (у међувремену је дошло до затварања рудника уранијума) наставило у још јачој мери, па су индекси становништва 1971/1961. у многим насељима Буцака и испод 50 (Алдина Река — 46,0; Габровница — 33,0; Татрасница — 23,4; Јања — 51,4; Равно Бучје — 61,6, итд.). Индекс опадања становништва у Буцаку у целини, за свих 14 села, износи у поменутој деценији 67,7. У истом периоду у заглавским селима нема индекса нижих од 50, али има приближних том броју (Репушница — 50,2; Папратна — 58,8; Алдинац — 64,0; Дејановац — 66,8 итд.). Међутим, развитац у последњој деценији, у вези са напретком индустрије у Књажевцу, даје Трговишту као приградском насељу нове импулсе, па индекс пораста становништва у Трговишту у периоду од 1961. до 1971. износи 137,0, а у самом Књажевцу 150,9.¹³

Промене у величини сеоских насеља по броју становника обеју области у периоду од 1948. до 1971. године показале табела на стр. 145. Као што се види, број насеља са већим бројем становника је опао у корист броја мањих села.

За Заглавак и Буцак карактеристични су у савремено доба и други типови миграције, међу којима издавајмо:

— међусеоске миграције локалног и уже регионалног типа, које нису никаква нова појава; напротив, оне представљају

¹² *Попис становништва 1961*, књ. X, Београд 1965.

¹³ *Попис становништва и станова 1971*, Саопштење 75, Завод за статистику СРС, Београд 1971.

Насеље	Заглавак		Буцак	
	1948.	1971.	1948.	1971.
до 100 становника	—	1	—	1
100—200	2	9	2	3
200—400	7	7	—	2
400—600	9	2	2	3
600—800	2	1	4	2
800—1000	—	2	1	2
1000—1500	2	—	4	4
преко 2000	—	—	1	—

управо кретања у данашњим условима која чувају континуитет традиционалних локалних миграција у 19. веку, с тим што је основна тежња била и остала спуштање из виших, планинских села у нижа, долинска, која су ближа комуникацијама. Данас су то по правилу брачне миграције, како женског тако и мушког становништва, с обзиром на већ уобичајени у овим областима домазетски брак, о коме има података: из првих година по ослобођењу од Турака;

— миграције радника запослених у индустрији и другим делатностима у Бору, Зајечару, Мајданпеку, Књажевцу. У зависности од удаљености места рада од места становања као и од саобраћајних веза између ових места (у томе је Заглавак у неповољнијем положају од Буцака) радници долазе кућама једанпут недељно или у две недеље. Има и дневних миграција оних који су запослени у Књажевцу, Кални (у месним канцеларијама, школама, продавницама). У недељним миграцијама учествују и млађи становници заглавских и буцачких села, који се школују у Књажевцу и Кални и тамо станују у интернатима. Радници запослени у грађевинској делатности (њих има више него у другим ванпољопривредним делатностима) често раде у погонима у удаљенијим крајевима Србије и других република, па се у место становања враћају неколико пута годишње (о празницима и за време годишњег одмора);

— сезонске миграције на пољопривредне радове у Војводини (о берби кукуруза) и у шећеране у Војводини и Славонији (од августа до јануара). У сезонским миграцијама обично учествују мање или веће организоване групе радника из појединих села обеју области, а не из свих. Последњих неколико година постепено се смањује број сезонских радника миграната, док је до пре десетак година из појединих села било и по неколико десетина радника који су одлазили на бербу кукуруза.

Подаци о запослености наших радника у иностранству по попису становништва 1971. године показују да је из Заглавак и Буцака релативно мали број таквих радника. Из 14 буцачких

села укупно 37, а из 22 заглавска села укупно 86 радника је на привременом раду у иностранству. За то се може наћи објашњење у чињеници да је млађе становништво ових области најдубље обузето решавањем својих егзистенцијалних проблема: како се запослити и преселити из својих села у друго место, тамо организовати смештај и живот своје породице, подићи своју кућу ако се ради о периферијским деловима града или приградских насеља. Затим, услед пресељавања млађег становништва, у првом реду, у области остаје претежно старије становништво, које и иначе ретко одлази на рад у иностранство.

3.

У Заглавак и Буџак, рекло би се, тешко продиру новине упркос све јачим везама са „спољним“ светом. Спољни изглед већине села оставља утисак као да их се једва дотакла модерна, градска цивилизација и модерно доба (изузимамо продор радио-апарата и транзистора, који постају реквизити за разоноду чак и пастиру кад напаса стоку), тим пре што нека села још немају ни пут ни електрично осветљење; само мањи број насеља, и то поред Тимока, показује принављање и обнављање стамбених и привредних зграда (Трговиште, Штрбац, Доња и Горња Каменица — у Заглавку; Кална, Стањинац, Иново и Вртовац — у Буџаку). Међутим, дубља проматрања откривају да, чак и у најзабаченијим селима, особито Заглавка (Алдинац, Репушница, Балинац), струје новине, тихо, непрекидно, иако не морају бити такозване градске. На пример, захваљујући предузимљивости и радозналости женског млађег становништва, поред тога што се предмети по техници и по намени израђују на начин како су радиле старије генерације, уводе се нове технике ткања и шарања текстила; па се преносе и шире по селу и по читавој области. Добија се утисак да постоји утакмица у изради што слојенијих и, по данашњем укусу младих жена, лепших покривача, ћилима, чак и вунених штофова за сукње какве се носе у граду. Слично је и у буџачким селима, наравно оним из којих се становништво није у маси већ иселило (Црни Врх, Стањинац, Шести Габар и др.). И као што млађе генерације жена чувају и негују предење и ткање у селима Заглавка и Буџака, тако старије жене приликом пресељења породице у град или приградско насеље не остављају разбој, већ га односе у ново место и преко зиме ткају на њему. Такве су чињенице утврђене код књажевачких досељеника из Заглавка, затим у Зајечару и Банатском Брестовцу. Иста је ситуација код пресељених из Буџака; о томе су нам казивали и у Татрасници, набрајајући предмете које приликом сеобе носе у град.

У последње време дешава се да сезонске миграције, више него друге, уносе у породични живот извесне поремећаје, за

које се раније једва знало у планинским селима ових области. На пример, у Јањи нема званично разведених бракова, али је једна кућа ипак „растурена“: за време вишемесечног одсуства једнога радника запосленог у осјечкој шећерани, његова жена, родом из Стањинца, вратила се родитељској кући заједно са дететом; опште је уверење да ће се кућа опет „скупити“ чим се „сезонац“ врати. Овакви примери, баш зато што их је мало, наводе на мисао да је и страх од раздвајања утицао да се излаз из тешке економске ситуације тражи не само у запослењу изван области него и у пресељењу целе породице или, бар, младих брачних парова.

Карактеристично груписање досељеника приликом настањивања на новом месту према ранијој припадности селу (на пример, десетине и више кућа Алдинчана, Папрачана, Дејановчана и других у Књажевцу, или досељеника из Бупака у зајечарској махали Котлујевац) свакако да представља у људској свести трагове некадашње повезаности у оквирима сеоске заједнице, и ту се једном старијем садржају дају нови облици и функције у измењеним условима живота. С друге стране, у селима која су нагло изгубила становништво, пре свега млађе, друштвени и забавни живот потпуно је замро: нема редовних игранки, свадбена весеља су ретка (у неким селима пробу 2—3 године без свадбе); једино се о већим заветинама прикупи младеж из исељених кућа, али то је више прилика да се робаци виде, а мање се долази ради забаве, традиционалне или унеколико модернизоване.

Посебна је проблематика испитивања прилагођавања Заглавчана у Банатском Брестовцу, јер су се ту, у савременим друштвено-економским условима, нашли у додиру са различитим српским етничким групама: старијим банатским становништвом и истовременим досељеницима из ваљевског краја, Врањског Поморавља и Санцака, да не истичемо посебно етничку и народносну хетерогеност области у коју су се преселили. После двадесетак година живљења — када су вршена теренска проучавања — Заглавчани су се у Банату ванредно добро прилагодили, ако се узме као мерило колики су материјални напредак постигли својом познатом вредношћу и предузимљивошћу. Њихова домаћинства су уредна, опремљена електричним апаратима, намештај је индустријске производње, постељина као у граду (поред тканих прекривача); настале су промене у исхрани („радимо добро али се и хранимо добро“). Међутим, свој сиромашни Заглавак не заборављају. Сваке године, на пример, Дејановчани о заветинама одлазе у завичај, и то читаве породице, а тако чини и већина досељеника из других заглавских села, а да не говоримо о оним Заглавчанима који су остали у региону источне Србије. При томе, треба имати у виду, ово окупљање у родном крају захтева материјалне издатке, а скопчано је и са тепкоћама јер је већи део Заглавка готово неприступачан, без путева и ау-

тобуских линија (у том погледу је Буџак у бољем положају). Када се све то зна, јасно је да се овде ради о јакој очуваности традиционалних сродничких односа у сеоској заједници, још непомућених животом у другој средини, односно: у заглавским селима нису још разбијене некадашње друштвене структуре.

Ово су били примери како нам савремена кретања у областима као што су Заглавак и Буџак намећу потребу испитивања народне културе и живота на неколико понекад упоредних, а понекад испреплетаних линија: на линији узмицања или потпуног нестајања неких традиционалних обележја; на линији преображавања и прилагођавања данашњим потребама и схватањима, и на линији чувања архаичних појава (мање или више), чији су носиоци најстарије генерације, без обзира на то да ли су напустиле село и прешле са млађима у град, или остале тамо где су се родиле и век провеле.

Било би још примера ове или сличне врсте који захтевају нашу пажњу и дубља проучавања. Ово је био само један мали избор међу бројним питањима којима мора да се бави истраживач савременог етнографског стања и кретања у Заглавку и Буџаку.

Miljana Radovanović
Olivera Mladenović

R é s u m é

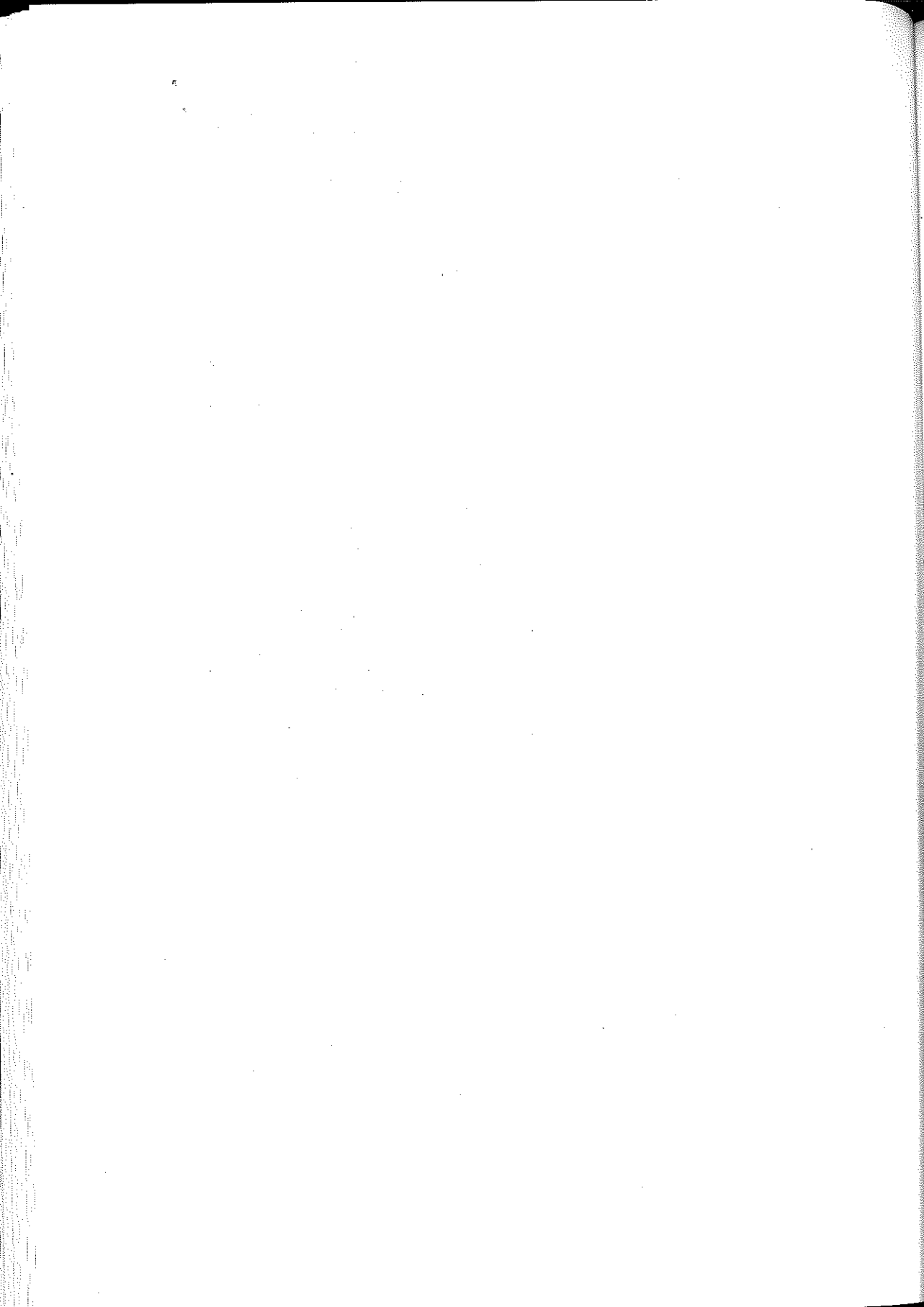
PROBLÈMES DE RECHERCHES ETHNOLOGIQUES DE ZAGLAVAK ET DE BUDŽAK PAR RAPPORT AUX CHANGEMENTS ANTHROPOGÉOGRAPHIQUES ET DÉMOGRAPHIQUES CONTEMPORAINS

Zaglavak et Budžak sont deux régions limitrophes dans la Serbie de l'Est: la première renferme 22, la seconde 14 habitats. Zaglavak fut libéré de la domination turque en 1833 et Budžak en 1878 seulement. L'une et l'autre région, montagneuses en général, font partie, selon la division politico-territoriale actuelle, de la commune de Knjaževac.

Se basant sur les données statistiques, les matériaux d'archives inédits et les investigations faites personnellement sur le terrain, les auteurs de ce travail présentent les caractéristiques anthropogéographiques et démographiques de Zaglavak et de Budžak au passé et les changements qui se sont produits en ces caractéristiques dans la période actuelle (émigration à Knjaževac et Zaječar avec les villages avoisinants, emploi aux activités en dehors de l'agriculture; migrations saisonnières en Vojvodina et en Slavonie, ensuite migrations hebdomadaires et journalières des personnes employées

et des élèves et étudiants; système d'un enfant unique, vieillissement de la population, dépeuplement, etc.). Dans la dernière section du travail, les auteurs exposent, en gros traits, quelques exemples de connexité entre les problèmes ethnologiques et les investigations sur les changements anthropogéographiques et démographiques (aspect matériel des habitats, innovations que les jeunes femmes introduisent dans la technique de tissage et d'ornementation des textiles, influence des migrations sur la vie familiale, groupement caractéristique des immigrants selon le village de leur origine commune, extinction de la vie sociale et divertissante aux villages qui perdent rapidement leur population et rassemblement périodique lors de fêtes paroissiales, lorsque viennent au village même ceux qui l'avait abandonné en 1946 pour se rendre, comme colonistes, en Vojvodina (Banatski Brestovac etc.)

De tels exemples, ainsi que les exemples analogues montrent comment les mouvements contemporains dans les régions telles que Zaglavak et Budžak imposent la nécessité de faire des recherches dans le domaine de la culture et de la vie populaires en suivant plusieurs lignes, tantôt parallèles tantôt enchevêtrées: sur la ligne de retrait ou de disparition totale de certains traits caractéristiques traditionnels; sur la ligne de transformation et d'adaptation aux besoins et aux conceptions d'aujourd'hui et sur la ligne de conservation des phénomènes (plus ou moins) archaïques, dont les protagonistes sont les générations les plus anciennes, nonobstant le fait si elles avaient abandonné le village et passé avec les jeunes en ville ou bien si elles sont restées là où elles étaient nées et où elles avaient passé toute leur vie.

Петар и Бреда Влаховић

НЕКИ ПРОБЛЕМИ АКУЛТУРАЦИЈЕ УЗ ГРАДИЛИШТА ПРУГЕ БЕОГРАД — БАР (КРОЗ СРБИЈУ)

Уводне напомене

Градилиште пруге Београд — Бар, стицајем прилика, бележи своју историју, дужу од једног века. Међутим, циљ овог саопштења није у томе да анализира, кроз простор и време, догађаје који су се сплитали и расплитали око ове саобраћајнице, јер је постепено о томе настала читава мала библиотека из које се детаљно може сагледати историја вероватно најдуже грађене железничке саобраћајнице у Европи, а посебно у нашој земљи. У саопштењу ће мање бити речи о економском и политичком значају једног оваквог објекта, јер и о томе су доступни опширни писани подаци*.

Радам се, наиме, пре свега указује на значај ове саобраћајнице у повезивању, спајању и прожимању како регија кроз које пролази, тако и оних које јој на ширем средњоевропском — односно међународном, и ужем — јадранско-балканском и југословенском подручју гравитирају. Уз ово, разуме се, посебно ће бити речи о градилиштима пруге и њиховом утицају на околно становништво. Истина, испитивања су још у току. Међутим, на основу сондажних истраживања, која смо извршили током 1972. године, када је овај посао почео, већ се могу, чини нам се, издвојити неки проблеми карактеристични за поједине регије. Градилишта дуж пруге Београд — Бар, на простору у Србији, утицала су на локалне промене у народном животу. То се првенствено одразило у комуникацијама и преносу добара, становању, одевању и исхрани. Процес акултурације — и активне и пасивне — захватио је и друге гране народног живота. Наиме, отварањем градилишта околно становништво је само преузимало и прихватао неке новине, а друге је, у пасивној акултурацији,

* На овом месту срдечно захваљујемо инж. Петру Јовановићу, републичком секретару за саобраћај и везе, који нам је омогућио, познавањем људи и терена, да на градилиштима дођемо лакше до података за овај рад.

наметао сам процес рада. Полазећи од овог становиштва размотрићемо неке проблеме који имају уопштавајући значај, а о посебним, специјалним питањима карактеристичним за одређене крајеве биће више говора другом приликом.

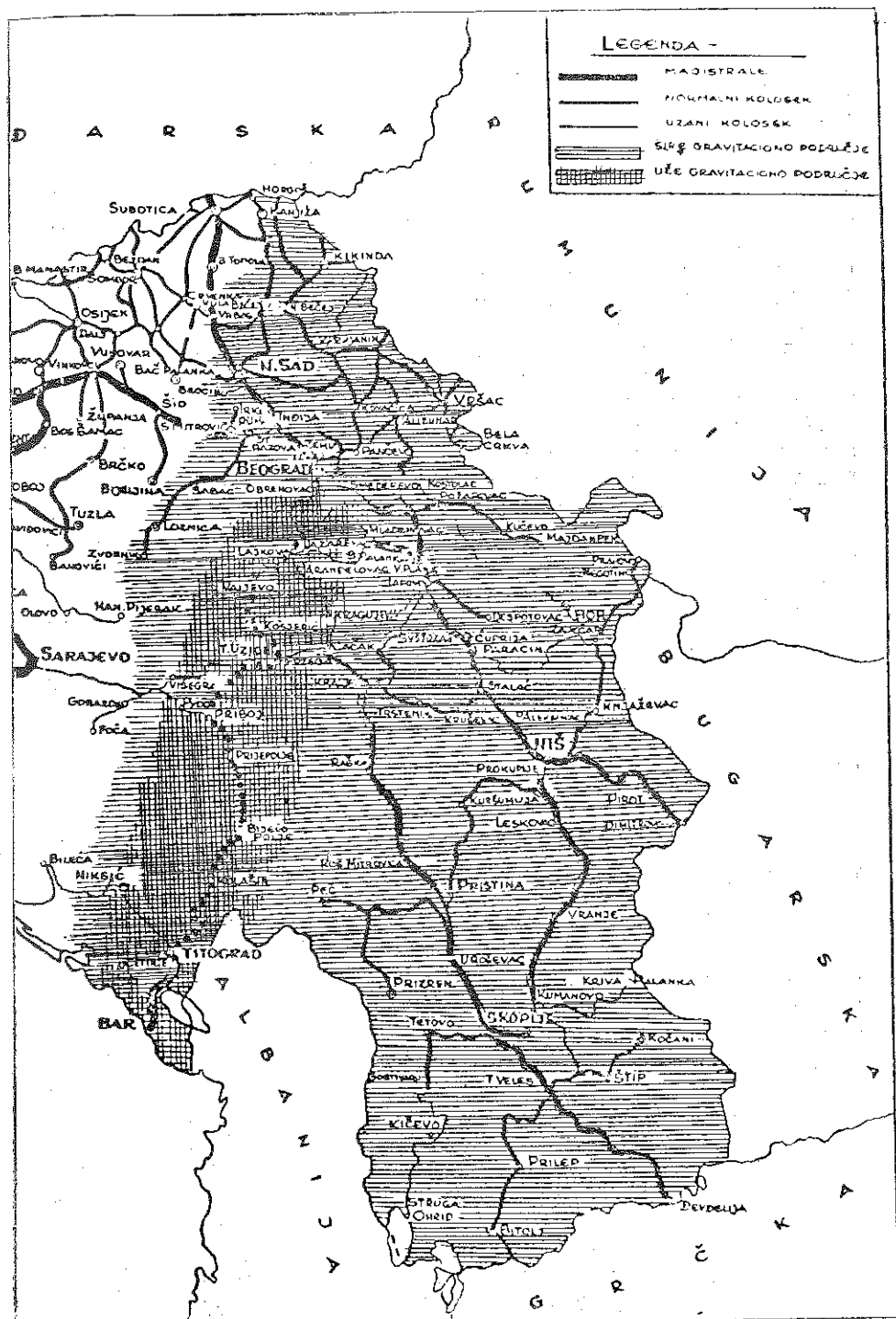
Главније антропогеографске карактеристике предела

Траса пруге Београд — Бар на подручју Србије повезује неколико већих градских центара. Од Београда траса се пружа преко Лазареваца, Ваљева, Ужичке Пожеге, Титовог Ужица и Прибоја, а затим уз Лим преко Пријепоља и Бродарева, а код села Гостуна прелази, према Бијелом Пољу, на подручје Социјалистичке Републике Црне Горе. Свако од поменутих градских насеља истовремено је гравитациони центар веће антропогеографске области. Са исходиштем у Београду, пруга пресеца Београдску околину (Ресник, Барајево), Шумадијску Колубару (Лазаревац), Ваљевску Колубару (Лајковац, Ваљево), Ужичку Црну Гору (Косјерић, Ужичка Пожега), Златибор (Титово Ужице, Шљивица, Јабланица), Вишеградски Стари Влах (тунел Голеш, Штрпци) и Средње Полимље (Прибој, Пријеполје, Бродарево). Свака од поменутих регија, као и центри у њима, има своје специфичности па је самим тим и утицај градилишта на том простору различит. Београд је, на пример, исходиште у коме се укрштају утицаји ширег залеђа: Паноније, Подунавља, моравско-вардарских и моравско-маричких предела. (Истина, ови последњи ослониће се касније, преко Краљева и Чачка, на Ужичку Пожегу.)

Мање-више, у поменутих антропогеографским целинама (изузев у околини Београда) раније нису извођени овако обимни радови. С друге стране, у овом делу пруга је променила смер кретања у односу на пругу узаног колосека, која је (преко Обреновца) потпуно напуштена. Тиме је успостављен нови смер кретања и повезивања. Све то упућује само на чињеницу да су градилишта морала утицати на становништво ових крајева, које је претежно живело од земљорадње, сточарства и воћарства.

Од Београда до Ваљева пруга је повезала у целину две етнички издвојене али привредно истоветне антропогеографске области. Реч је о таласастом шумадијско-колубарском подручју и његовом ширем залеђу. Пруга на неки начин обједињује страну предеону целину затворену према западу Ваљевским планинама, а отворену према поречју Саве, Београду и Шумадији уопште.

Другу, већу привредну регију, која има истовремено значајну улогу у повезивању и спајању удаљених области, у првом реду сливом Западне Мораве, чини Пожешко-ужичка удолина, око Скрапежа, Бетиње и њених притока. Пожешко поље било је од најранијих дана па све до нашег доба раскрсница значајнијих путева, који су спајали веома удаљене области у ширем

Карта железничке мреже СФР Југославије са гравитационим подручјем пруге Београд—Бар

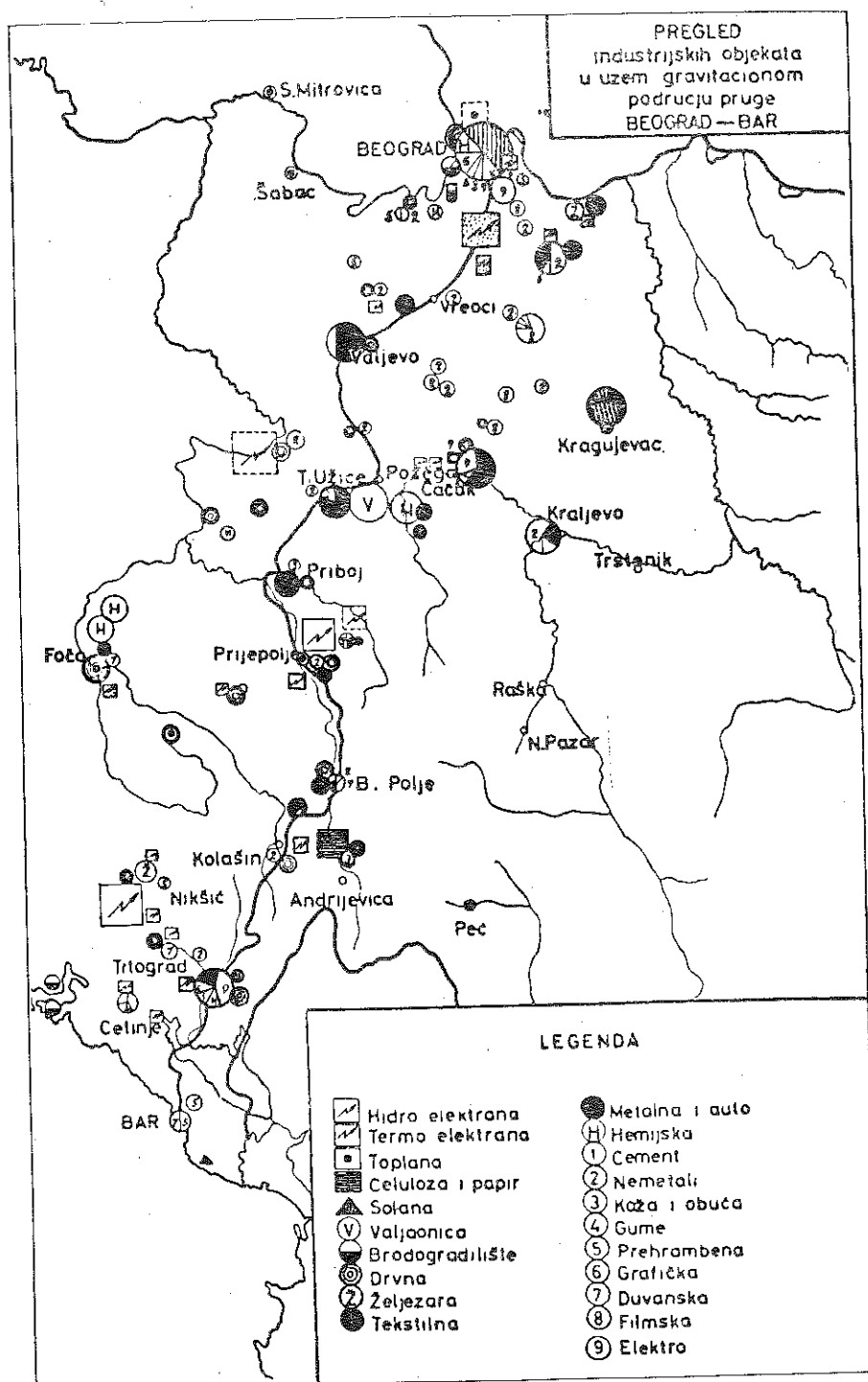
залеђу. Изградњом пруге Београд — Бар, улога пожешке раскрснице само је још више појачана, поготову када се преко Чачка и Краљева споји са Ибарском и Моравско-вардарском удолином.

Област Златибора чини целину за себе. У овом случају, то је једна од транзитних антропогеографских регија, преко које су Источна Босна и Средње Полимље повезани са великим подринским и западноморавским подручјем. Међутим, и на овом, планинском платоу, неколико пунктова, као што су Шљивовица, Јабланица и улаз у тунел Голеш, добијају посебан значај. У њима се, као у сабирним центрима ширег залеђа, осећа дах новог времена. Нису то више само пуне суватске области, пасишта некадашњих златиборских сточара и катранџија, већ добијају нов смисао, јер као рекреативни центри и ваздушне бање током целе године привлаче становнике из других крајева. Разуме се, овај чинилац сигурно није без утицаја на народни живот. Штавише он је посебно значајан у његовом даљем усмеравању.

Пруга Београд — Бар делимично дотиче области источне Босне, код села Штрбаца, на излазу из тунела Голеш. Мада је ово на први поглед епизодна тачка, она има велики значај за знатан део становништва некадашњег Вишеградског Старог Влаха, посебно насеља на обронцима планине Варде и Златибора, а затим у доњем току Увца, при његовом ушћу у Лим. На овом простору, пробијањем тунела Голеш и посезањем људске руке у утробу земље, већ је из основа измењено вековно занимање становништва. Присојне падине планина, по којима су се налазили катун и до јуче пасла стада, опустеле су јер је тунел постао сливник подземних вода, и то на простору где су се налазиле летње сточарске колибе, што је негативно утицало на вегетацију, са којом је сточарство тесно повезано. Због тога је становништво ових области већ у току изградње пруге потражило изворе егзистенције у другим привредним делатностима.

Средње Полимље чини засебну антропогеографску регију. Доњим током Лима, преко Прибоја, Рудог и Међеће ослања се на подручје југоисточне Босне и средњег тока Дрине, а преко Бистрице и Нове Вароши на побрђа Златара и његове околине. Градилишта пруге Београд — Бар на овом подручју отворила су просторе за нова етничка спајања и прожимања, интензивнија него било када у прошлости.

Пријеполска котлина, као централни део Средњег Полимља, још од средњег века је позната по транзитној улози старог Дубровачког друма, који се, на једној страни, преко Плеваља повезивао са источном Херцеговином, а на другој (преко Сјенице) са долином Ибра и подгорјем Копаноника. Градилишта пруге основана су лонгитудинално на ову стародревну трансверзалу, и данас у локалном животу значајну, па је схватљиво што су се на њима окупили становници из ширег залеђа планина Јадовника и Аубишње. Шире узето, у тај опсег улази и Бродаревска око-

лина, која као гранична област Србије чини спону са бјелопољским крајем и Социјалистичком Републиком Црном Гором.

Из наведеног се већ на први поглед уочава огромна улога београдско-барске лонгитудинале у спајању и међусобном прожимању не само ближих већ и знатно удаљенијих области. Око овог градилишта, нарочито на делу од Ужица до Гостуна који је још у изградњи, окупили су се радници из готово свих крајева Југославије. Они су, поред осталог, донели многе новине дотада непознате у овоме крају. Неке од њих су прихваћене, а неке су у процесу адаптирања тамошњим локалним схватањима.

Дакле, на првом месту, у антропогеографском погледу створени су нови гравитациони простори на једној и унети савремености односи у друштвене навике, обичаје и схватања на другој страни.

Мешање становништва

Предела о којима је било речи, кроз које пролази пруга Београд — Бар, до средине нашег века убрајани су у области у којима је процес усељавања и исељавања углавном био стабилизован. С друге стране, то је значило утврђивање и одржавање одређених традиционалних норми у свим областима народног живота. Међутим, друштвене промене које су наступиле по завршетку наше народне револуције почеле су постепено да утичу и да мењају те устаљене норме и у овим крајевима. Поводи за то били су различити, а међу њима и изградња пруге, поготову на оним подручјима која су први пут дошла у додир са организованим великим градилиштима, стручном радном снагом и радничком класом као протагонистима тих градилишта. Сигурно, све ово је представљало новину са којом се становништво ових крајева у многим случајевима први пут срело, па је то различито прихватало и доживљавало. Траса пруге задирала је каткада у виталне интересе становника. Због тога, иако су јој се радовали, с подозрењем су гледали на „дошљаке“ и „незнанце“ у својој средини. Ипак, временом су се на ту прву „новину“ навикли и помирили се са тим да су неминовне извесне материјалне жртве имовинско-правне природе. Траса пруге погађала је подједнако приватну имовину и у долинама и у побрђима. Међутим, градилишта су пружала и нове изворе прихода, који су компензовали традиционалне. Ту, заправо, сусрећемо процес акултурације као проблем и нову појаву у народном животу.

Лазаревачко-ваљевска регија била је захваћена савременим кретањима знатно раније. Због тога за сеоска насеља непосредно уз њу изградња пруге није значила ништа друго осим што је била нов извор финансијских средстава, до којих је сељак пре тога теже долазио. Међутим, насеља у залеђу такође су имала користи. Вишак радне снаге спуштао се на трасу и обезбеђивао финансијска средства у виду месечне зараде, која је до тада за

сељака била везана за појам „господин“ или „радник бескућник“. На деоници у лазаревачко-ваљевској регији запошљавали су се становници Подгорине, Посаво-Тамнаве, Рађевине, па и Азбуковице. То је за многе од њих био први „продор у свет“, прво мешање са радницима из друге средине, али истовремено и додир са новим, друкчијим начином живота. Међу осталима, градилишта пруге су на извештан начин утицала на прегруписивање становништва. У селу Дивцима, код Ваљева, на пример, купило је плацеве за куће или имања са кућама више од педесет досељеника из ближе и даље околине. Можда је то део општег процеса. Али, многи случајеви ове врсте сигурно су и последица рада на градилиштима. Спуштање становништва ближе прузи и под утицајем градилишта осећа се такође на читавој деоници од Ваљева, преко Косјерића, све до Пожеге.

Градилиште пруге било је посебно значајно на простору од Ваљева према Косјерићу. Из околних насеља, преко грађевинског предузећа „Хидроградња“, које је овде изводило радове, обучило се преко 50 минера, возача, металостругара, тесара. Многи од њих по завршетку пруге у овом крају потражили су посла не само на другим деоницама него су неки отишли и на рад у иностранство (Шведска на пример).

Радилиште је било разлог што је десетак девојака — чобаница заувек напустило села под Маљеном и што су се удале за раднике „Хидротехнике“. Неке од њих данас живе са породицама у Чачку, а неке су, заједно са мужевима отишле и изван наше земље (у Немачку на пример).

Градилиште пруге привукло је раднике из разних насеља. Тако, на пример, у Росићима, селу код Косјерића, и данас на пошумљавају површина и одржавају прилазних путева око пруге ради више од 40 радника, што је знатан извор прихода за ово планинско насеље испод Дивчибара.

Додир становништва и њихова међусобна повезаност са радницима на градилиштима значајни су пре свега на подручјима која су раније била слабо повезана са суседним крајевима. Овде у првом реду мислимо на насеља од тунела Голеш до Прибоја на Лиму, кроз Вишеградски Стари Влах. У насељима Горња Ријека, Бировићи, Штрбци радове изводи грађевинско предузеће „Тунелоградња“, а у Рачи (код Прибоја) „Партизански пут“ (оба из Београда). Да би се бар делимично дочарала слика, неопходно је подсетити да су 1971. године становници суседних Бијелих Брда са чуђењем посматрали електричне светиљке у радничком насељу и око њега. Међутим, данас око 80 радника из Бијелих Брда ради на градилишту пруге, а 9 се већ квалификовало за механичаре. Од укупно 242 радника на овом градилишту, код тунела Голеш са шире територије Вишеградског Старог Влаха примљено је 102 радника који обављају разне мануелне и друге послове (чувари, курири и слично). Успостављене су и прве брачне везе. Два механичара су се оженила девојкама из околи-

не. Осим тога, радници данас масовно одлазе у околна села. Многи од њих станују по сеоским кућама. Међутим, и сеоско становништво веома често навраћа у „радничку мензу“, а у насељу Бировићи организован је у баракама читав мали програм. Сељаци често гледају телевизију, два пута недељно филмске представе, омладина се привикава на шах и друге игре. Дакле, тамо где су додирни у прошлости били незнатни, а кретање људи сведено на најмању меру, одвија се, захваљујући градилишту, савремени живот много брже него што се то очекивало.

На градилишту у селу Рачи, код Прибоја, где од 1969. године радове изводи „Партизански пут“ из Београда, ради око 600 радника из разних крајева Југославије. Међу њима је, као и на другим деоницама, 30% из прибојске околине. Овде су додирни између радника и сељака веома блиски. Уосталом, то потврђује 7 бракова које су радници родом из других крајева склопили са сеоским девојкама. Девојкама из Увца оженили су се возачи: Буро Поткоњак, Благоје Кнежевић и Радиша Борђевић, као и механичари Драгутин Драгојевић и Мирослав Стојиљковић (из Прибоја). Двојица радника: Зоран Петковић (из Ниша) и Рашид Ариф (из Охрида) оженили су се муслиманкама из прибојског краја. Сличних појава има и на другим градилиштима у Средњем Пољимау, као што су: Прибојска Бања, Бистрица, Пријепоље, Ивање, Бродарево и Гостун. Мање-више, околно становништво је свуда прихватило раднике, а са посебним симпатијама омладинске радне бригаде (на Јабуци) које су 1972. године учествовале у изградњи пруге у околини Пријепоља.

Ово су само неки од бројних примера који илуструју једну од новина коју са собом носе градилишта пруге Београд — Бар кроз Србију. Рекло би се, међутим, много је значајније то што су градилишта била повод да се разбије љуштурса локалног сеоског конзервативизма и да схватања савременог живота продру заједно са градилиштима и људима на њима. Човек, радник и трудбеник, у очима сељака добио је нов појам и смисао. Због тога су му и пришли непосредно, искрено. Али, од тог „човека из света“ примили су нова техничка и друга знања, неопходна за живот у савременим условима.

Градилишта дуж пруге Београд — Бар постала су места значајних међуљудских и међунационалних додирних, што свакако има позитивне и друштвене и биолошке последице.

Промене у саобраћају

Опште је познато да су наши сељаци немарни према комуникацијама и да их одржавају само онда када су им оне неопходно потребне. Овакав однос очигледан је у многим крајевима, па и у насељима око пруге Београд — Бар кроз Србију. Мало је насеља која су имала уредно одржаване путеве. Сељак је кат-

када у стању да натера запрегу и тамо где се тешко може проћи („као кроз иглене уши“). Градилишта пруге Београд — Бар, међутим, и у овом правцу су у извесној мери позитивно деловала.

У Лазаревачко-ваљевском подручју неки путеви и прилази постојали су и раније. Међутим, од Ваљева према Косјерићу стање је било веома лоше. Чак и основна, „државна“ саобраћајница Ваљево — Косјерић — Пожега ни издалека није одржавана како би требало. Сеоски прилази до ње били су знатно слабији или их уопште није било. Међутим, да би радови на прузи могли тећи нормално, грађевинска предузећа су била принуђена да за своје потребе изграде прилазне путеве, којима су допремали материјал и механизацију. Истина, треба имати на уму да су то комуникације које могу да послуже само у локалном саобраћају. Међутим, и такве какве су — некалдрмисане и неасвалтиране — омогућиле су становницима појединих насеља да набаве понеки трактор, мотор и аутомобил. У Ђелијама и Подбуковима, на пример, данас има знатан број аутомобила у приватном власништву. Слично је и у Пожешко-ужичкој регији, коју пруга такође повезује. Само у селу Росићима, код Косјерића, по подацима добијеним на лицу места, данас има 8 аутомобила, један трактор и један мотор. Ако се узме у обзир да је реч о насељу које се налази високо на Маљену, скоро под самим Дивчибарима, онда је још уочљивији значај сопственог повезивања са светом, на који би се сигурно, да није било пруге, још дуго чекало.

Грађевинска предузећа која раде на изградњи пруге Београд — Бар, („Хидроградња“, „Партизански пут“, „Тунелоградња“, „Стиг“, „Жеграп“, „Водопривреда“, „Хидротехника“, „Мостоградња“) утицала су и допринела развоју путне мреже и у пределу Вишеградског Старог Влаха, затим у прибојском крају, околини Пријеноља и Бродарева. „Тунелоградња“ је, на пример, повезала путном мрежом села Штрпце, Горњу Реку, Бировиће са Бијелим Брдима и некадашњим сточарским насељима на Златибору. Овуда данас, уместо воловских запрега, пролазе трактори и довлаче сено са сенокоса, дрва за огрев и друго што је потребно из планине. Захваљујући градилиштима, ова насеља су се локалним путевима непосредно ослонила на саобраћајнице Прибој — Рудо и Увац — Вишеград, а то је била непроцењива помоћ становништву овог дела Вишеградског Старог Влаха.

У прибојском крају, захваљујући напорима општине, фабрици аутомобила, а уз то и помоћи грађевинских предузећа („Жеграп“, „Партизански пут“ у Рачи, „Жеграп“ у насељу Подпећ) која овде изводе радове, учињено је да булдожери „Жеграпа“ просеку без накнаде пут Крајчиновићи — Кукутовићи и повежу Херцеговачка Голеша са Прибојем. Помоћ овог предузећа користили су и становници Прибојске Бање. Данас у Прибојском крају нема ни једног насеља до кога није просечен пут, а најтеже деонице савладали су, уз примену механизације, градитељи пруге Београд — Бар, и то у слободном времену. Захваљу-

јући томе, у прибојском крају данас нема насеља које није повезано са седиштем комуне или чији се прилаз не ослања на главне саобраћајнице.

У Бистрици и њеној околини, на подручју Нове Вароши, знатну помоћ у локалном повезивању насеља пружала су предузећа „Хидротехника“ и „Мостоградња“, која су овде лоцирана за време радова.

У пријепољском крају, од Бистрице до села Грачанице, радове изводи „Жеграп“, чији радници, са механизацијом, прискачу у помоћ свим крупнијим акцијама, па и пресецању нових и поправљању старих путева. Слично је и на деоници од Грачанице до Гостуна, где је осетна помоћ предузећа „Планум“ (Земун) и „Стиг“ (Пожаревац). Захваљујући помоћи радника и управи градилишта, као и настојању мештана, главном саобраћајницом Нова Варош (односно Прибој) — Пријепље — Бијело Поље повезана су села Избичањ, Шеховића Поље, Залуге, Ивање, Велика Жупа, Дивци, Сопотница, Гробнице и друга, све до Гостуна.

Сеоско становништво је, рекло би се, тек у најновије време схватило значај путева и прилаза својим насељима, па је врло упорно у тражењу могућности да их изграђује. „Делегације“ појединих села, посебно оних одакле су радници, скоро с правом траже од управа грађевинских предузећа да им буду дожерима „расеку трасу до насеља“. Грађевинска предузећа, колико год је могуће, у овом погледу излазе им у сусрет. Нека насеља овакве путеве „кадрмишу“, а нека их користе и без тога као саобраћајнице за амбулантна кола, тракторе и камионе. „На добро се лако навићи“ кажу сељаци.

Увиђајући предности савременог транспорта у односу на старе сточне запреге, село се незадрживо опредељује за ново и прихвата новине те врсте без резерве. Данас нема насеља повезаног са главном саобраћајницом или центром, а да у њему не постоји трактор, камион, мотор, путнички аутомобил. Село се више не односи маћехински према одржавању путева, већ то осећа као сопствену потребу у повезивању са градом. Саобраћајнице и савремени транспорт били су, као што ће се касније видети, веома значајан чинилац у препороду и мењању физиономије сеоских насеља. У томе су огромне заслуге градилишта дуж пруге Београд — Бар кроз Србију. Може се рећи да су ова предузећа у почетку скоро наметнула локалну „инфраструктуру“, којом је потекао нови живот и изазвао промене и у материјалној, и у духовној, и у социјалној организацији људског живота.

Промене у становању

Изградња пруге Београд — Бар убрзала је на извешан начин промене у начину становања по селима. По насељима дуж пруге већ данас су подигнуте многе нове куће или су адаптиране старе, тако да могу одговорити савременим стамбеним потребама.

Као што је познато, траса пруге од Ваљева према југозападу пролази кроз пределе у којима је основно станиште било карактеристична старовлашка брвнара. Њен даљи опстанак, посебно од завршетка другог светског рата наовамо, угрозили су разни чиниоци (закон о шумама, савремене стамбене потребе и слично). Старовлашка брвнара, и поред натуралне хигијеничности, није била погодна да прими и пренесе новине које су постепено наметали савремени животни услови. То је, међутим, био само један од разлога који је изискивао њено прилагођавање и адаптацију. За то су такође били потребни основни услови: финансијске природе на једној, и транспорта на другој страни.

Изградња пруге Београд — Бар, у пределима кроз које пролази, у већини случајева је пружила становништву оба ова елемента. Зараде у новцу и просецање путева до насеља омогућили су да се у знатној мери коригују и побољшају дотадашњи стамбени услови.

Земљорадник у свим крајевима, па и у овим кроз које пролази пруга, не жали средства да докупи земљу и подигне лепу кућу. То је по његовом схватању видно спољно обележје економског и друштвеног престижа. Због тога је највећи део зарада на градилиштима пруге Београд — Бар околно становништво улагало у реновирање старих или подизање нових кућа. У ту сврху подизани су и кредити од предузећа, што земљорадник иначе избегава и чини у крајњој нужди, јер је камата за њега сувишан и непотребан издатак на који није навикао.

Финансијска основа и колико-толико погоднији приступ до насеља за довоз грађевинског материјала, помогли су да се знатно освежи сеоска архитектура. Камсионима и другим транспортним средствима грађевинска предузећа са пруге су често запосленим радницима — мештанима бесплатно или уз минималну накнаду транспортовала шљунак, песак, цигле, цреп и други грађевински материјал неопходан за поправку старе или за подизање нове куће. Сељаци су „наклоност“ предузећа користили у свакој прилици па су, захваљујући томе, подигнуте бројне нове или преправљене старе куће по насељима с обе стране пруге. Због свега тога брвнара је данас постала права реткост у селима ближе пружи.

Грађење нове куће показало се сељацима и рационалније и економичније јер су у нову грађевину могли уводити (или остављати простор) све оно што захтева савремена опрема стамбеног простора.

Ипак, погрешно би било схватити да је свако домаћинство подигло нову кућу. Многа домаћинства су реновирала постојеће стамбене зграде. На њима су, пре свега, просечни прозори већих димензија и уведено је, где је то било могуће, електрично осветљење; ранији кровни покривач (слама или даска) замењен је углавном црепом или другим савременим материјалом који служи за покривање грађевина (лим на дасци, „дахпапир“ и сл.).

Упоредо са спољним приступало се и унутрашњем уређењу куће. Свака просторија добила је под. Отворено огњиште заувек је уклоњено. Уместо њега унет је штедњак, а са њим и одговарајуће посуђе, јер оно са огњишта само се каткада може користити на штедњаку. Набављени су столови, столице, ормари и савремени лежајеви, а избачени из употребе сандуци, долапи и све оно у чему се раније чувало рухо и постељина.

Значај електрификације у променама

Електрификација села један је од оних делотворних чинаца који је у сеоском животу учинио значајну прекретницу и довео до многих значајнијих промена. Сеоска насеља дуж градилишта пруге Београд — Бар, посебно она од Ваљева према Златибору и Полимљу, нису била електрифицирана. Електрична струја сматрана је нечим недостижним, својственим граду и његовом животу, а неприступачним селу и сељаку. Због тога је чак и тамо где је било услова за електрификацију сеоских насеља (Бистрица и Подпећ на пример) пружан томе прећутан отпор. Становништво Косјерића, на другој страни, желело је електрификацију; међутим, за реализацију те жеље није било техничких услова. У Косјерићу је, до почетка радова на прузи, електричну енергију производила једна локомотива, из које се струја за потребе становништва пуштала 3 — 4 часа дневно. Међутим, радници који су са извођачем радова дошли на изградњу дела пруге око Косјерића, најпре су извукли далековод и поставили трафостаницу, која је по завршетку радова остала становништву Косјерића и околине.

Вишеградски Стари Влах, за разлику од косјеричког краја, био је изукрштан далеководима, од којих сељаци из Бијелих Брда, Штрбаца, и других насеља нису имали никакве користи. Слично је било око Подпећа, Бистрице, Пријепоља и Бродарева. Далеководи су прелазили преко појединих насеља неискоришћени за локалне потребе. Истина, ни сеоско становништво није показивало неко посебно интересовање за увођење електричног осветљења. Ово у првом реду због тога што је изградња далековода до насеља, подизање трафостаница и разводне мреже за ондашњу сељачку полунатуралну привреду у овим крајевима значило велике издатке, а добит тих улагања није се ни приближно познавала. Кад су градилишта изградила трафостанице за сопствене потребе, када је околно становништво на лицу места увидело корисност електричне енергије, колебањима и двоумљењима није више било места. Становништво је без размишљања извлачило сопствену мрежу и ослањало се на трафостанице грађевинских предузећа. На тај начин, уз помоћ грађевинских радника са пруге, електрична енергија је доспела и у Бировиће, и у Штрпце, и у Бијела Брда, чији су се житељи раније дивили осветљењу у радничким баракама.

У крајевима о којима је реч електрификација се не убрја у помодарства и привилегију града. Петролејке и други традиционални облици осветљења сада припадају не тако давној, али углавном неповратној прошлости.

Увођење електричне енергије у сеоска домаћинства значило је, уз решавање проблема осветљења, хватање у коштац са многим другим проблемима, који су ланчано произлазили један из другог. Електрификација је довела у сеоске домове такозвану „белу технику“. Најпре су набављени радио-апарати, решои, пегле, а у новије време и тамо где је до јуче горела лампа (као у Вишеградском Старом Влаху на пример), налазе се већ у кућама телевизијски пријемници, бојлери, машине за прање рубља, електрични штедњаци и други савремени апарати за домаћинство. У Бистрици је, на пример, предузеће „Хидротехника“, због тога што користи воду са њихових имања, двојици земљорадника увела водовод у куће, а једном од њих купила електромотор који покреће пумпу за избацивање воде на спрат. Овакви примери не остају усамљени. Претварају се у нов квалитет, израз друштвеног угледа и престижа, па те добробити омогућавају себи и остали становници.

Мине у тунелима и машине на траси продрмале су земљу на градилиштима. Међутим, упоредо са тим покренут је и нови живот суседног становништва. Младе и старе генерације уклапају се веома брзо у процес савремених друштвено-материјалних кретања онда када им се за то пружи прилика. Процес преображаја тече знатно брже него што се то очекивало, па и претпостављало.

Промене у одевању, побољшање исхране и хигијене

Народну ношњу, као своје обележје, становништво које живи у насељима дуж трасе пруге Београд—Бар чувало је све до најновијег времена. То су условљавали различити чиниоци. Међу њима не треба заборавити пре свега традиционалну опредељеност, затим извор сировина за њену израду, њену практичност и функционалност у условима аграрно-сточарске привреде, односно у домаћинству као привредно-потрошачкој заједници. У новим привредним и производним условима, међутим, ношња је, као и многи други елементи из народног живота, подложна утицајима и променама. Градилишта пруге Београд—Бар, уз остале чиниоце, утицала су и на промене у народној одећи. Наиме, сеоска ношња, практична за рад на њиви и око стоке, показала се на градилиштима и слаба и непрактична. Најпре су ношњу почели да мењају они становници који су се запослили као радници на градилиштима дуж пруге. Напуштали су постепено капу, гуњ и чакшире, прихватајући стандардну конфекцијску радничку одећу. На сличан начин замењена је и обућа. Традиционалне опанке од коже замениле су гумене чизме или војнич-

ке цокуле. У одећи и обући задржали су се углавном кожух, појас и чарапе од домаће вуне. Запослени чланови домаћинства преносили су конфекцијску одећу и у своје породице. Конфекцијско одело наметнуло се временом свим члановима породице, делимично или у целини. Деца су прва у целини добила одећу фабричке производње, а за одевање осталих чланова породице уместо домаћег сукна и других руком рађених тканина данас се користе материјали индустријске производње. Истина, у многим случајевима, посебно код старијих, крој одеће се задржава, колико год је то могуће, као и у ранијој, традиционалној ношњи. Нови начин одевања имао је многе предности у односу на традиционалну производњу одеће, па је веома брзо прихваћен и распрострањен у сеоским насељима. С друге стране, погрешно би било мислити да и село не настоји да се и по одећи приближи и изједначи са становништвом градских и приградских насеља, па је и то један од узрока услед којих се у савременим условима ношња мења.

Промене су настале и у народној исхрани. Материјална средства која се добијају као накнада за рад на изградњи пруге омогућавају запосленом сељаку да за потребе своје породице докупи неке артикле којих иначе на селу нема (бело брашно, пиринач, разне врсте макарона и другог теста). Он то чини из више разлога, а у првом реду услед преоријентације у оброцима и исхрани уопште. За сељака радника, који се враћа са посла, значајна је вечера. То је заправо једини топао оброк који он има, ако се изузме чињеница што рано ујутру „с ногу“ попије кафу, млеко или чај. За вечеру се по правилу спрема јело с месом, које једу и остали чланови његове породице. Дакле, у сеоској исхрани све више се користе разне врсте салама, kobасица, па и конзерви меса. Уз сир или поврће то се спрема раднику за дневни оброк који он узима на градилишту.

Сеоска исхрана је у новије време постала разноврснија и укуснија. Све више пажње посвећује се квалитету. Уз то и дневни оброци узимају се у одређено време и припремају се у одговарајуће доба дана: доручак, ручак (евентуално ужина као међуоброк) и вечера. Где год за то има услова, као у Полимљу на пример, продрло је у исхрану и поврће мада још увек јела од пасуља и кромпира чине основу. Нека варива су потпуно избачајена. Тучени јечам у ступи данас се уопште не спрема као вариво, мада је донедавна, уз кромпир и пасуљ био у употреби. Замењен је пиринчом и „гершлом“. Оба артикла су у последње време све чешћа на сеоској трпези.

Данашња сеоска исхрана по насељима дуж пруге Београд—Бар све више добија одлике градске кухиње. На пример, данас су на трпези чести разни колачи, слаткиши, пите и друго, што се донедавна спремало само о већим празницима или за „стидне госте“.

Опште промене које су наступиле и радикално захватиле сеоска насеља дуж пруге Београд—Бар одразиле су се на санитарну свест становништва. Донедавна је био прави проблем приморати сељанку да затражи лекарску помоћ. Једноставно, она се стидела да се скине пред лекаром. Међутим, у новије време обраћање лекару и лечење, кад то затреба, сматра се нормалном појавом.

До изградње пруге и путева кроз ове крајеве на прсте су се могла избројати деца из ових насеља рођена у породилиштима. Међутим, у последње време мали је број породиља које се не обрате болници, односно породилишту (у Рудом, Прибоју, Пријепољу, Титовом Ужицу итд.).

Према извесним болестима и нечистоћи (као што су свраб, ваши и сл.), чије је сузбијање почело и раније посредством хигијенске службе, није се осећао готово никакав стид. Међутим, продором нових схватања у сеоска насеља, становништво данас без устезања тражи санитарне акције за спречавање болести и уништавање гамади. Нужник је, у новије време, ако има услова за то, саставни део станишта, или је подигнут изван куће, а донедавна га углавном није ни било.

Хигијенске прилике по селима знатно су се побољшале. Косу, на пример, негују и у том погледу не разликују се битно од градског становништва. Свест о купању и нези тела продрла је и у сеоске домове. Здрављу се посвећује много више пажње него раније. Ништа се не препушта случају, већ се за многе ствари тражи лекарска стручна помоћ, без обзира на напоре и материјалне издатке.

Уместо закључка

Изградња пруге Београд—Бар кроз Србију унела је у живот сеоског становништва низ промена, које су се одразиле на привредна и друштвена кретања. Од њих су неке поменуте и анализиране у претходним излагањима, а о некима ће бити речи у посебној расправи. Ипак, већ сада се могу издвојити нека питања везана за процес акултурације.

Као израз пасивне акултурације може се, у друштвеном погледу, издвојити разбијање патријархалне љустуре, која је у знатној мери чинила кочницу у укључивању становништва са овог подручја у савремене животне токове. Стотине младића и девојака из сеоских насеља овладало је савременим техничким помагалима и средствима производње. То је из основа изменило њихов друштвени позив, стил и смисао живота. Жена је извучена из оквира завичаја и укључена у животна збивања и процесе равноправно са мушкарцима.

Беома значајан чинилац активне акултурације је формирање новог схватања о радном човеку, раднику, градитељу, припаднику радничке класе. Позитивно схватање ове врсте допринело је пуцању обруча друштвене ендогамије, која је иначе била основна карактеристика сеоског живота у Полимљу и Вишеградском Старом Влаху на пример.

Укључивање у радне процесе изван аграрног циклуса значило је прихватање новина у језику, привикавање на тачност, поштовање времена и његове поделе на часове, па и минуте. Једну од новина чини месечна исплата принадаљности и рачунање на „први“ у месецу, о чему се раније није много знало.

Друштвени обичаји добили су нови смисао и садржај. У њих је унет низ елемената из града. Слично је са прославама и осталим манифестацијама. Једном речју, живот становништва добио је нове просторе и димензије. Становници у насељима дуж пруге свесни су тога. Сви се, међутим, слажу у једном: промене ће бити знатно веће, а са њима и користи, кад пруга повеже две крајње тачке — Јадран са Београдом, и обрнуто. У томе насеља дуж пруге виде своју перспективу и будућност.

ЛИТЕРАТУРА

I. Литература о изградњи пруге кроз Србију и Црну Гору

Инж. Петар Миленковић, *Историја грађења железница и железничка политика код нас (1850—1935)*, Београд 1936, стр. 464.

Zvonimir Jelinović, *Borba za jadranske pruge i njeni ekonomski ciljevi*, Града за gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 6, JAZU, Zagreb 1957.

Инж. Милош Скакић, *Грађење нових железница 1922*.

Светозар М. Поповић, *Најкраћа железничка веза Београда са морем*, Београд, 1931, стр. 1—15.

Инж. Здравко Васковић, *Јадранска железница преко Санџака и Црне Горе*, Београд 1938, стр. 1—32, са картом.

Инж. Петар Б. Јовановић, *Изградња пруге Београд — Бар*, Симпозијум о изградњи пруге Београд — Бар, Златибор 1971, стр. 5—17, са картама.

Др Саво Јањић, *Економски аспекти изградње пруге Београд — Бар*, Симпозијум о изградњи пруге Београд — Бар, Златибор 1971, стр. 19—27.

Информативни подаци о прузи Београд — Бар, Београд 1971.

Пруга Београд — Бар, НИП Дуга, Београд 1972.

II. Важнија етнолошка и антропогеографска литература о пределима кроз које пролази пруга Београд — Бар у Србији

П. Мркоњић, *Средње Полимље и Потарје*, СЕЗБ IV, Насеља 1, Београд 1902.

С. Трифковић, *Вишеградски Стари Влах*, СЕЗБ V, Насеља 2, Београд 1903.

Р. Николић, *Околина Београда*, СЕЗБ V Насеља 2, Београд 1903.

Љ. Павловић, *Колубара и Подгорина*, СЕЗБ VIII, Насеља 4, Београд 1907.

- Ј. Ердељановић, *Братоножићи*, СЕЗБ XII, Насеља 6, Београд 1909.
Љ. Павловић, *Ужичка Црна Гора*, СЕЗБ XXXIV, Насеља 19, Београд 1925.
Љ. Мићић, *Златибор*, СЕЗБ XXXIV, Насеља 19, Београд 1925.
П. Петровић, *Шумадијска Колубара*, СЕЗБ LIX, Насеља 31, Београд 1949.
М. Филиповић, *Таково*, СЕЗБ LXXV, Насеља 37, Београд 1960.
М. Филиповић, *Таковци — етнолошка посматрања*, СЕЗБ LXXXIV, Одељење друштвених наука, Расправе и грађа 7, Београд 1972.
Ж. Јоксимовић, *Ужичке црепуље*, СЕЗБ XIII, Живот и обичаји 7, Београд.
М. П. Поповић, *Из народног пчеларства у Старом Влаху у Златибору*, СЕЗБ XXXII, Живот и обичаји 14, Београд 1925.
М. Мојашевић, *Из партизанске народне поезије у Санџаку*, Зборник радова Етнографског института 1, Београд 1950.
М. Лутовац, *Прибој на Лиму*, Зборник радова Етнографског института 3, Београд 1960.
М. Лутовац, *Преображавање насеља и привреде у околини Београда*, Зборник радова Етнографског института 4, Београд 1962.
П. Влаховић, *Бродарево и његова околина*, Београд 1968.
Д. Антонијевић, *Етнолошка структурираност стихијних насеља данашње имиграције Титовог Ужича*, Гласник Етнографског института, књ. XI—XIV, Београд 1969, стр. 77—97.

Petar and Breda Vlahović

Summary

SOME PROBLEMS OF ACCULTURATION ALONG THE BUILDING SITES OF THE RAILWAY LINE BELGRADE—BAR

(through Serbia)

The railway line Belgrade—Bar has a particular importance in connecting, uniting and interpenetrating of regions it crosses with the wider Central European and Adriatic-Balkan areas. Therefore the influence of the building sites along this railway line is of a particular importance for the popular life in these regions, for the railway line passes through very archaic regions of patriarchal culture.

In the work are set forth the main anthropogeographic characteristics of the region, contacts and mingling of the local inhabitants with the railway builders, the changes which have taken place in the local traffic by the construction of new communications, of new houses and other buildings. The electrification of rural

settlements has also accelerated changes in the life of people. Under the influence of new factors the popular costume has been modified, the diet of the population as well as the hygienic and sanitary conditions have been improved.

Under the influence of active and passive acculturations there have taken place radical changes in spiritual material and social culture of the population in the regions the railway line goes through.

Душан Дрљача

НОВА ЕТНОЛОШКА ИСПИТИВАЊА У НАСЕЉИМА СРБИЈЕ КОЈА БЕ ПОТАПАЊЕМ ПОТПУНО ИЛИ ДЕЛИМИЧНО НЕСТАТИ

(Расина, Моравица, Доњи Кључ)

Белики инвестициони, нарочито грађевински подухвати имају често као последицу неопходност измештања насеља и пресељења становништва. Да би се тај посао са успехом обавио, неопходно је претходно проучити основне одлике насеља и становништва, а за та испитивања ангажовати, поред осталих, и етнологе. Досада је, међутим, много шта пропуштено да се учини. Тако је, на пример, река Височица, услед одрона брда, поплавила пре десетак година село Завој, код Пирота. Може се рећи да је тада скоро неповратно нестало једно сеоско насеље, а да о њему није ништа забележено.¹ И не само ту. Пропуштено је и пре и после тога да се за етнологију учини нешто више: на Јабланици, дуж Канала Дунав—Тиса—Дунав, у околини Никшића (Перућица), поред Лимских акумулација (Кокин Брод, Бистрица) и на многим другим местима где су научници сродних струка радили на бележењу споменика из даље прошлости. Изостала су етнолошка испитивања и у току последњих неколико година, када је због изградње хидроелектране „Сењ“ пресушио знатан део токова реке Гацке, а нестала су и Швицка језера у Лици, што је из основа променило живот становника у околини Оточца. Било је, наиме, много прилика да се приступи систематском научном утврђивању стања савремене културе и живота људи непосредно пре њиховог уклањања из насеља која је требало да ишчезну, а за шта се својевремено залагао М. С. Филиповић². Упозорио је тада да ће на Требишњици, у котлиници Завође, коју зову и Мирушки базен по главном селу Мирушама, бити потопљено неколико села, те да треба предузети етнолошка испитивања с посебним обзиром

¹ Извештај из села Завој, документарна репортажа, Филмографија југословенског филма 1945—1965, Београд 1967, број 2491.

² М. С. Филиповић, Потребa етнолошког снимања у долини Требишњице, Наше старине VIII, Сарајево 1962, с. 57—58.

на оне појаве и објекте народне културе који ће тада дефинитивно нестати.

Проучавању угрожених насеља у Завођу приступили су етнологи Земаљског музеја у Сарајеву у склопу ширих испитивања динарског становништва и насеља источне Херцеговине. Њихова изучавања народне привреде, појединих питања из ношње и сеоске архитектуре, породичне задруге, посмртних обичаја, народне медицине, епске народне традиције започела су 1962. године³ то јест у исто време кад је Етнографски институт САНУ предузео претходна етнологска испитивања у Бердапу са задатком да инвеститору предложи најбоље локације за измештање угрожених насеља и пресељење становништва.⁴

Циљ ових испитивања, чију важност у етнологији не треба ни преценити ни подценити, јесте да се у сваком од тих предела што исцрпније проуче најзначајније појаве народне културе и начини пресек њеног непоновљивог стања пре убрзаних промена. На основу резултата проученог, инвеститору се дају препоруке за избор нове локације за угрожена насеља, па су по томе ово и примењена испитивања. У току главних проучавања, која теку упоредо с грађевинским и другим радовима, испитује се народна култура у целини и њен судар с новим појавама које цивилизација, у нагло измешеним условима, неминовно доноси. Праћење најновијих промена све до завршетка градње, као и израда новог пресека народне културе неколико година пошто се грађевински радови заврше омогућују да се одрде законитости тих промена.

Неопходно је истаћи да је, приликом градње хидроелектране „Бердап I,“ инвеститор захтевао мишљење етнолога и на њега се великим делом ослонио приликом избора нових локација за угрожена насеља. Та сарадња наше науке и праксе нарочито је истицана у страним приказима етнологског истраживачког рада у Бердапу⁵. Међутим, инвеститор је, у међувремену, престао да се етнологима (и уопште научницима) обраћа за савет у одређивању нових локација, уверен да је довољан његов предлог нових простора за насеља (обично најповољнији са становишта економике инвестиција), изнет на јавну дискусију заинтересованог становништва. Својим испитивањима етнологи најчешће утврђују да мештани насеља која се потапају готово увек желе да остану у ужој или бар широј околини дотадашњег села и преосталих привредних површина, а само незнатан њихов број одсељава се у удаљеније пределе.

³ Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Етнологија, Н. серија св. XXII, Сарајево 1967.

Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Етнологија, Н. серија св. XXIII, Сарајево 1968.

⁴ *Етнологишки елаборат*, Етнографски институт, Београд 1963 (умножено).

⁵ K. Zawistowicz — Adamiska, *Sesja Naukowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego Na Temat Współczesności*, Łódź 20—21. X 1967, *Łódzkie Studia Etnograficzne* X, Łódź 1967, s. 7—17, посебно с. 14—15.

1.

Расина је у етнографском погледу само делимично испитана. Станоје Мијатовић је 1928. године у Српском етнографском зборнику објавио свој рад *Занати и еснафи у Расини*⁶. У том Мијатовићевом раду нема, на жалост, података о Расини као целини, нити се о насељима Белијама и Златарима, која су данас угрожена, међусобно удаљеним свега 6 — 7 km, посебно говори. Помињу се, додуше, села Мајево и Купци, најближа угроженим насељима, па се према томе може понешто закључити и о плавном подручју. Од сеоских заната за награду, С. Мијатовић пише о воденичарском послу на Расини и другим рекама, и то о ортачким воденицама⁷. Међу занатима за наплату, на угрожена села односио би се калемарски занат, тј. рад око навртања воћака⁸. Података о пореклу или саставу становништва нема. Нешто више о кретању становништва сазнајемо из архивског прегледа грађе о Крушевцу Б. Перуничкића⁹. Навешћемо овде само следећу пишчеву опаску: „Привлаче нарочито пажњу имена насеља: Стрелари, Штитари, Дворани, Тобоце, Ловци, Пољаци, Трмчари, Позлате, чија имена потичу сигурно (курзив — Д. Д.) из нашег средњег века, када су становници многих насеобина имали одређене функције, па су по томе и та насеља добила имена¹⁰. Овде треба одмах додати да се једно од угрожених села зове Златари(е), а старо насеље у Белијама звало се Стра(е)ларе, по коме се и сада место код школе у Белијама назива Страларски поток и на њему Страларска ћуприја. Упућивало би то на закључак да се континуитет насеља на овим местима одржава од средњег века. Осим поменутих, коришћени су у овом раду и резултати најновијег пописа у СР Србији¹¹, као и неки новији етнологски прилози у којима се обрађују појаве карактеристичне и за расинско подручје¹². Посебна архивска прикупљања грађе за плавна насеља Белије и Златари нису још започета.

Села Белије и Златари, на Расини, и то већим делом њихови атари, угрожена су стварањем акумулационог језера и изградњом бране „Белије“, која је започела 1971. године.

Оба ова насеља су разбијена и чини их више заселака. У Белијама таквих заселака је 6, претежно по побрђу, а носе ма-

⁶ Ст. Мијатовић, *Занати и еснафи у Расини*, Српски етнографски зборник књ. XLII, Живот и обичаји народни књ. 17, Београд 1928, с. 1.

⁷ Исти, с. 160—161.

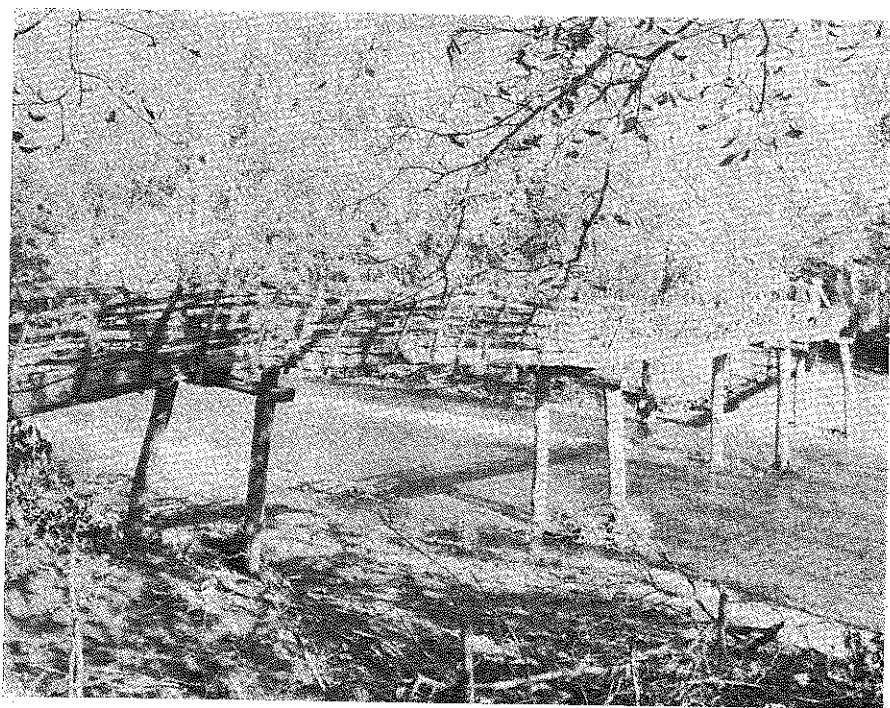
⁸ Исти, с. 171.

⁹ Б. Перуничкић, *Крушевац у једном веку, 1815—1915*, Крушевац 1971.

¹⁰ Исти, с. 28.

¹¹ *Први резултати пописа становништва и станова у СР Србији 1971*, књ. 2, Београд 1971.

¹² П. Костић, *Обичај постављања застава на гроб*, Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд 1970, с. 9—28.

Слика 1. Мост преко Расине у Белијама којим се прелази у угрожени заселак Радојковиће

хом породична имена: Радојковићи, Васићи, Набрђе, Босаћане, Судимци, Туфегџићи. Једино је заселак Радојковићи у долини Расине. Село Златари има 3 засеока: Златари (у ужем смислу), Златарска Река (по реци, притоци Расине) и Турјак. Засеоци Златар и Златарска Река углавном су у равници, а Турјак је на странама. Најбројније породице у засеоку Златари су Ралићи и Чикарићи, у Златарској Реци Тамбурићи, а у Турјаку Збиљићи.

Вода плави укупно 180 домаћинстава, и то: 79 у Белијама, 94 у Златарима и 7 у оближњем Мајдеву. Стварање акумулационог језера у Белијама највише ће погодити заселак Радојковиће, па Босаћане и Васиће; знатно мање су угрожени Туфегџићи и Судимци, а најмање заселак Набрђани. У Златарима је мање од осталих угрожен заселак Турјак. Под воду ће отићи најплодније сеоско земљиште у равници — Мала ливада и Маква, поред Расине. А ту, у пољу, земљорадници добијају и по 40 тоvara (mtc) приноса пшенице по хектару, док се на побрђу догоди да род потпуно подбаца. Види се то и по структури пољопривредне производње и земљишног поседа, јер у Белијама, на пример, само 6 или 7 домаћина продају жито, велики број једва успева да подмири потребе својих породица, а мањи број ре-

Слика 2. Старија воденица на Расини, у Златарима

довно купује брашно. Или, у Златарима: једно домаћинство има 3,12 ха оранице у пољу, где углавном гаји житарице, а на око 6 ха у брду има воћњаке и пашњаке, али приносом од тога, како тврде, не би могли да се прехране. Укупан број домаћинстава којима ће се поплавити преко 50% ораница јесте око 35, и то у Белијама 8 а у Златарима 27. И у извештају инвеститора се каже да има знатан број домаћинстава којима се осим окућнице потапа и највећи део земљишта (процентуално 30 до 35% таквих домаћинстава), тако да за њих можда неће ни доћи у обзир да се на овом подручју планира локација¹⁵.

И приликом ове градње, дакле, као и у Бердапу, становницима упућеним на разноврсне изворе привребивања иду под воду изузетно плодне оранице поред реке, које су бар делимично подмиривале потребе становништва у житарицама. Проблем се компликује недостатком погодне обрадиве земље у близини, тј. немогућност да је становници Белија и Златара купе у замену за своју најбољу пескушу — „тењу“, „тењушу“, „кумсак“, јер по висовима имају смоницу — „смољаву“ земљу.

Инвеститор планира два нова насеља у склопу постојећих: Златари и Васићи. Премештање из Белија и Васића у Васиће —

¹⁵ Главни пројект, Београд 1971.

Слика 3. Три типа стамбених зграда у Златарима

на брежуљкасти део засеока, из Златара — по ободу насеља, према брду. Тежња је мештана, каже се даље у извештају, да се при усвајању локације за ново насеље иде низводно — што ближе Крушевцу. Међутим, понуђени предео у околини Ражња не одговара овим Расинцима. Не желе никако ни у Васиће. Стога је било планирано да се тих 7 домаћинстава из Ђелија премести у Мајдево, где ће се подићи и нова школа. Локација у Мајдеву могла би да прими и целокупан број домаћинстава која се измештају из насеља Ђелије и Васићи. Планирана су и три типа сеоских зграда, типичних за локалитет¹⁴.

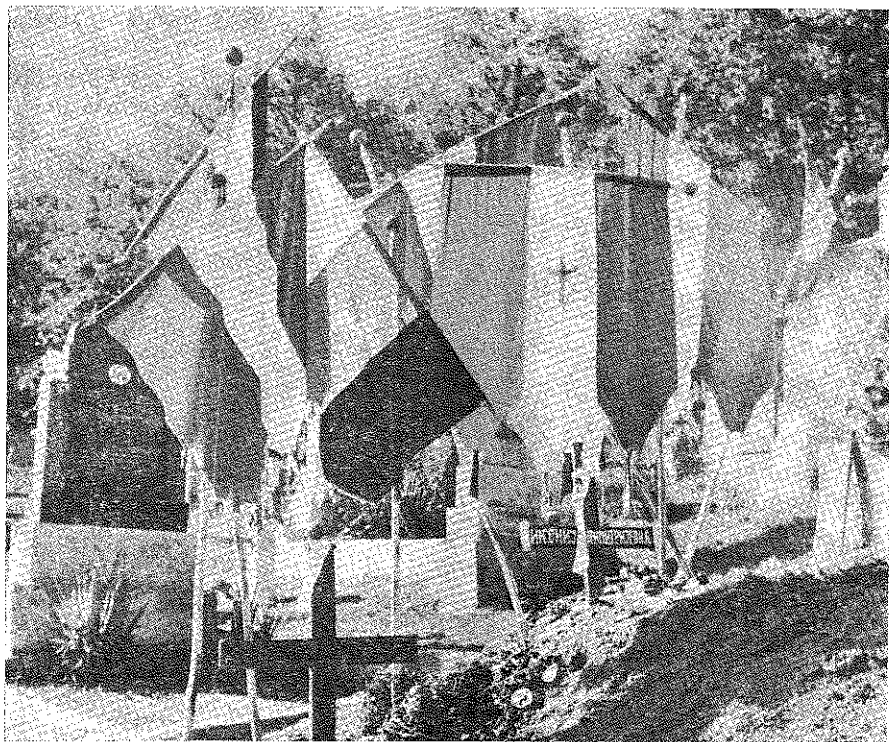
Рекогносцирање угрожених расинских насеља вршио сам у октобру 1971. године, (у трајању од 6 дана), заједно с колегицом Д. Савковић, кустосом Народног музеја у Крушевцу. Ова два насеља, како смо тада утврдили, имају много заједничких црта у својој традиционалној култури, а незнатан број

¹⁴ Према овом пројекту, стамбена зграда број 1 је приземна, са 2 собе, кухињом, купатилом, оставом, тремом — с предње и задње стране, и кровним покривачем од ћерамиде.

Стамбена зграда број 2 — приземна, с једном собом, кухињом, купатилом, предсобљем, оставом, тремом и кровним покривачем од ћерамиде.

Стамбена зграда број 3 — такође приземна, са три собе, кухињом, купатилом, претпросторијом (уз кухињу), оставом, ходником (за излаз у економско двориште), тремом уз ове просторије, покривена ћерамидом.

Иначе, површина економског дворишта и окућнице износи 12—15 ари. Главни пројект, Београд, 1971.

Слика 4. Заставе на гробу умрлих у Мајдеву

особених, па ћемо ове друге посебно истицати. (Све ово, наравно, уз ограду да је реч о резултатима краткотрајних рекогносцирања). Ти заједнички и различити елементи огледају се у следећем: порекло становништва из динарских крајева, слична структура и развитак насеља, искључива усмереност на пољопривреду и незнатне разлике у структури те производње, сезонски одласци на пољопривредне радове у Војводини, архитектура и унутрашња опрема куће динарског типа, сачувана традиција породичних задруга, двострука слава и обичај испуњавања више „прекада“, „богородање“ (наздрављање) о слави и другим празницима; погодба, прошевина и отмица у свадбеним обичајима; обичај постављања заставе на гроб умрлих сродника; двоструке задушнице у једном селу и само једне у другом, животињски положајник и „волowska богомоља“ о Божићу и др.

У Златарима смо затим, у јесен 1972, проучавали постојеће 4 „кућне заједнице“ са по 11—14 чланова. Три од њих су очинске, а четвртој — у којој живе тројица ожењене браће са својом децом, на челу је стриц. Најстарија од ових задруга постоји већ 225 година, а једна од њих је пред деобом. Према величини поседа, све ове задруге су близу дозвољеног земљишног

максимума. Свака од задруга има, осим неколико стамбених, и по 6—14 привредних зграда у окућници. Старешина задруге је „домаћин“, а његова жена (ако он није удовац или нежења) особито се поштује и пита за савет. У задрузи се, по правилу, одређују два главна женска задужења — „бачица“ и „мешајица“. Дужност прве је прерада млека, а друге — дневно припремање хране за чланове породице. Зет у задрузи („презет“) има ограничена права и његов положај је бољи ако је у заједницу унео део „очевине“. Некретнине и највећи део покретних ствари (изузев личних предмета) својина су задруге. О деци у задрузи води рачуна „мешајица“. У свим овим задругама деца се школују, подједнако и мушка и женска. На неочеђеног — неудару у задрузи не гледа се баш радо. Свадбе се у свим златарским задругама традиционално прослављају. Младићу из заједнице, приликом одласка на одслужење војног рока, приређује се „гозба“. У свим златарским задругама празнују се две „славе“ и обавља већи број „прекада“. Ближи рођаци носе умрломе сроднику „барјак“ на гроб. Занимљиво је и међусобно ословљавање чланова задруге, у чему има трагова родовских односа. На сличан начин су организоване и живе задруге у пределима непосредне околине Расине.

Почетком 1973. године приступило се у Златарима проучавању циклуса годишњих обичаја, са жељом да се све празничке манифестације прате у време када се оне редовно изводе.

2.

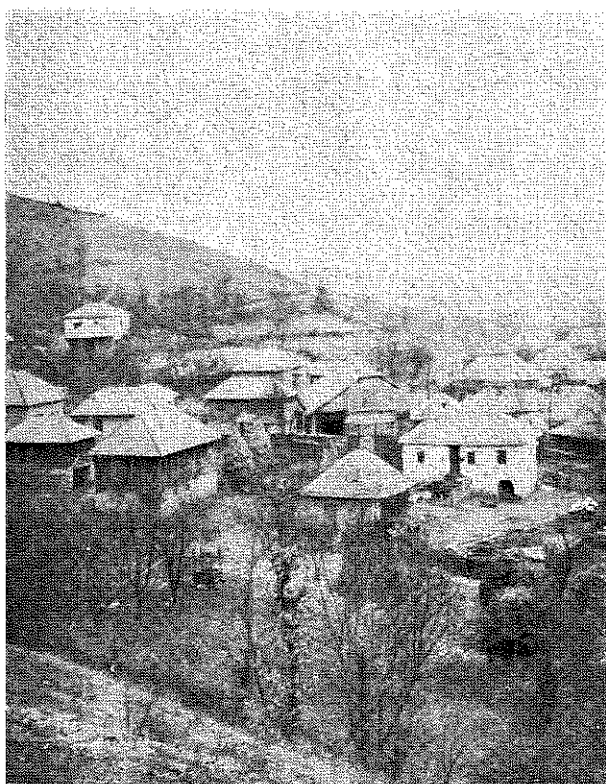
Од два плавна насеља на Моравици, Трубаревац је на улазу у Бованску клисуру и припада Бањи, а Бован такозваној потплатини Алексиначког Поморавља.

Опис Трубаревца од пре 50 година оставио нам је П. Јовановић¹⁵, а нешто више о Бовану, поготово оне из прошлости, дознајемо из књиге Д. Антонијевића¹⁶. Према Јовановићу, Трубаревац је збијено село с десне стране Моравице. Кроз насеље је пролазио „Јерски пут“ за Црну Реку и Зајечар, а у непосредној близини му је друм Алексинац — Сокобања. Крајеви села називају се по фамилијама. Делови села су: Равна Шума, Осоје, Гороцвет, Каљавац — у долини Моравице, где је и најплодније земљиште. Људи су се пре педесет година бавили земљорадњом (сеоска имања „синори“) и сточарством (гајењем оваца и коза) на потесима с леве стране Моравице, где су им биле појате. Најбројније фамилије су Кукићи, Цивцанци, Пауновићи, Рекалци и др. Заветина у селу је на други дан Духова.

¹⁵ П. Јовановић: *Бања*. Српски етнографски зборник књ. XXIX. Насеља и порекло становништва књ. 17, Београд 1924, с. 67—69.

¹⁶ Д. Антонијевић, *Алексиначко Поморавље*, Српски етнографски зборник књ. LXXXIII, Живот и обичаји народни књ. 35, Београд 1971, с. 33 и д.

У близини садашњег села Бована су остаци средњовековног градића Болвана. Насеље је иначе на граници двеју привредних зона: више — сточарске и ниже — земљорадничке. И Бован је збијено насеље, подељено на махале. Становници су највећим

Слика 5. Заселак Марковићи у Трубареvcу, снимљен с тачке до које ће допирати вода будућег језера

делом досељеници из јужноморавских предела, па се њихов јужноморавски говор овде укршта с ресавским говором. Плугови су овде нешто теже потискивали ралице него, на пример, у западном делу Алексиначког Поморавља, али их је пре нешто више од сто година у Бовану било већ десет. Бован се истицао по гајењу оваца, коза, свиња, па и говеда, као и по изради млечних производа, а затим у воћарству. У месту је био приличан број воденица. „Моравске“ куће са аркадама и ајатом градили су у Бовану пре педесетак година Пироћанци, наместо некадашњих „доксатара“. У њиховим гостинским собама су „канастоси“, као и у Бањи. По Антонијевићу, мобе, замене, запреге, седељке више су развијене, а и у неким другим областима живота осећа

се утицај Бање. Малолетничке бракове и домазетство, као изразитије појаве, у Бовану аутор није тада запазио.

Осим поменутих студија, и за ова насеља су били значајни резултати прве обраде пописа становништва 1971. године¹⁷. Тако, сазнајемо да су оба села приближно једнаке величине: Трубаревац је имао 956 становника у 202 домаћинства, а Бован 913 житеља у 184 породице. Слична је била ситуација и у погледу броја лица на привременом раду у иностранству: из Трубаревца их је било 7, а из Бована 11. То је и разумљиво јер је из општине Алексинац, којој припада друго село, било знатно више одлазака на рад у друге земље него из општине Сокобања, којој припада прво село. То одлажење, претежно у Аустрију, СР Немачку и Француску, почело је углавном од 1970. године. Ни по броју стоке, коју мештани гаје, ова два села се битније не разликују: оваца има 2463 односно 2963, свиња 1663 : 1602, говеда 614 : 575, коња 11 : 95. Као што се види, Бован је ипак предњачио у гајењу оваца и коња, а у Трубаревцу се гајило нешто више говеда него у суседном селу.

Према главном пројекту бране, у Трубаревцу ће се становници са потеса Бресје преселити на потес Гардине, удаљен само неколико стотина метара од садашњег засеока. У Бовану ће се изместити неколико кућа и поплавити терен на коме се гаје житарице, а ново насеље биће изнад коте 260 m. У Трубаревцу ће се изместити, према инвеститору, 16 кућа а у Бовану 4 куће¹⁸. По нашим испитивањима, стварањем акумулационог језера на Моравици угрожена су у Трубаревцу 24 дома, и то: Марковића — 10 кућа, Јоргића — 6, Вујовића — 5, Матића — 2 и Симића 1 дом. По речима Марковића, потес Гардине изабран је као нова локација јер се ту релативно лако може довести вода и струја, а неподесан је зато што је земљиште мочварно. Постоји и сметња јер власник те њиве никако не жели да је прода. Највећа тешкоћа је свакако у томе што ће се стварањем акумулације не само поплавити најплодније пољопривредне површине Трубаревчана, уз Моравицу, већ ће и преостало земљиште знатно удаљити, ако не и одвојити од њихових власника. Да би се то избегло, неопходно би било, према Бањи, подићи мост дужине око 150 m, за шта су потребна веома велика средства. Такође је потребно на-

¹⁷ Први резултати пописа становништва и станова у СР Србији 1971, књ. 2, Београд 1971.

¹⁸ „Србијапројект“ је урадио два типа пројекта зграда за сеоска домаћинства, али су они, по мишљењу инвеститора, лоши с обзиром на то да се не обухвата рад мештана са стоком (нема, на пример, летње кухиње, тремови су мали, нема успреме, простора за сушење влажног одела и рубља итд.). Парцеле су површине 15 ари (простор око куће — скономско двориште и окупница). За постојеће куће се каже да су грађене већином између два рата, после другог светског рата и пре неколико година. Материјал је: камен (темељи), бондрук (зидови), ћерамида и фалцовани цреп (покривач). Објекти за узгој ситне и крупне стоке су углавном савременije градње. Кућишта су збијеног типа.

Брана Бован на Алексиначкој Морави, Главни пројект, Београд 1971.

поменути да поред Моравице Трубаревчани сада имају баште, врло уносне с обзиром на близину Сокобање и могућност продаје поврћа, али својим производима не могу на алексиначкој пијаци да конкуришу поморавском поврћу. Трубаревчанима су исплаћене накнаде за експроприсано земљиште у клисури, према Бовану. Највећи број је, за добијену накнаду, куповао њиве ближе Жучковцу и Врбовцу. То што су добијени новац одмах улагали у обрадиво земљиште доказ је, по Марковићима, да Трубаревчани, за разлику од Бованаца, никада нису имали вишка обрадивих површина¹⁹. Жале се Трубаревчани, такође, на комбинат „Требић“ у селу који, иако има довољно земље, није вољан да је прода општећенима. Било је незадовољства и због цене земљишта. Инвеститор је, према њиховом исказу, исплаћивао 42 динара по ару за другу класу земљишта, док је за земљиште исте категорије поред будуће бране на Расини плаћено у Златарима 72 динара по ару, у шта су се Трубаревчани и лично уверили у лето 1972. године.

Из трубаревачког засеока Марковићи нема радника на привременом раду у иностранству, али се зато редовно иде у „печалбу“, често и 2—3 пута годишње. Године 1972. било је у печалби 12 људи из Марковића. Одлазе на сезонске радове: на кошење — у Криви Вир, на пољопривредне послове — у околину Београда (Пољопривредни комбинат Београд, Сланци), од пре 3—4 године на уређење градског зеленила — у Скопје, на грађевинске радове — у Словенију и др. Део домаћих послова обаве пре одласка, а остало у селу раде жене.

Као и у Расини, и овде се приликом рекогносцирања могло запазити да ће се најновије промене у имовинском стању и привређивању одразити и на брачне и породичне односе, па смо тој области народног живота посветили нешто више пажње.

¹⁹ Примера ради наводимо домаћинство Миодрага Марковића, (65), које има 7 чланова. Породица је живела у селу, али се Миодрагов деда године 1938. „спустио“ ниже, ка Моравици, на место које се зове Бресје. Уз Миодрага, домаћинство чине: његова жена Наталија (70), син Бошко (48) — јединац који се оженио у 17. години и његова жена Вукосава (49), унук Радослав (30) и снаха Драгица (31) и прауника Леица (12). Породица слави св. Аранђела. Земљишни посед ове породице је величине мало више од 9 ха, од чега је под шумом преко 6,5 ха, ливадам 0,8 ха, а оранице је око 2 ха. Марковићи су оправдано забринути јер им се највећи део оранице потапа, а шума остаје. Гаје 14 оваца, 3 краве и 2 телета, 3 свиње, док коње не држе. Нико од укућана није у сталном радном односу. Живе искључиво од пољопривреде. Немају пољопривредних машина. Сеју највише пшеницу, а затим кукуруз, репу, кромпир. Онедавно имају више површина под детелином. Баште су им уз Моравицу, где имају и пумпу за наводњавање усева. У дворишту имају 8 зграда, од чега две стамбене куће, 2 стаје. Старија кућа, — „чакмара“ са „оцаклијом“ и белим штедњаком „смедеревцем“ подигнута је 1938. године, а исте године саграђена је и данашња „стара“ штала, такође „чакмара“. Нову кућу градили су 1952. године, а нову веома пространу стају подигли су 1971. године. Амбар је дрвен, а у прилично скученом дворишту је још и летња кухиња, „обор“ — свињаци и кокошар. У кућама имају воду и струју (струју и у штали), телевизијски и радио-пријемник.

Из мале анкете о браковима склопљеним у Трубаревцу у 1972. и уназад петнаест година, види се да су године за ступање у брак: за младожењу 17—20, а за девојку 15—18, али се девојке најчешће удају у 16. години. С обзиром на то што су невесте, па и младожење малолетни, ови бракови се најчешће не региструју, па се не „прави“ ни свадба. Многи од тих партнера се разиђу, а приличан је број и оних који су тако невенчано живели и са по неколико партнера. Брак се законски склапа обично после 3—4 године, приликом признавања очинства детету, одласка младог мужа у војску или на рад у иностранство. Тада се обично „прави свадба“.²⁰ Од анкетираних, у већини случајева су оба супружника били земаљорадници, док је мањи број оних у којима је младожења радник или службеник, а млада обавља ратарске радове. Из резултата анкете се види да су, од испитаних, већина супружника приликом склапања брака били различитог имовног стања. У већини случајева је девојка донела „спрему“ и имала мираз, а у мањем броју случајева имала је само „спрему“. Супружници су, по правилу, остајали у мужевљевој кући, али су у 4 од 10 случајева брачни другови прешли у невестин дом. У таквим, домазетским везама свадба је прављена у младожењиној кући, у коју је млада затим прешла (чак је и „спрему“ — намештај и „меке“ ствари пренела), па су млади супружници тек после 3—4 месеца прешли за стално у женину кућу, како је и раније било договорено. Занимљиво је што је само у 2 случаја, осим склапања грађанског брака извршен и црквени обред венчања.

Сродство се у Трубаревцу рачуна по „појасевима“. Најстарији Трубаревчани још увек сматрају да млади могу да се узимају тек од 6—7 „појаса“. Средње генерације мисле да је међусобно узимање дозвољено од 4—5 „појаса“, и по мушкој и по женској линији. Било је, ипак, неколико случајева узимања у трећем „појасу“, па се из једног таквог брака родило „кљасто“ дете.

Од 10 анкетираних, 3 породице су са по 9 чланова, једна са 8, једна са 7, једна са 6, две са 5 и две са по 3 члана домаћинства. Од породица с највећим бројем чланова, једна је браћинска за-

²⁰ На дан свадбе младињини родитељи дочекују сватове, а затим сватови с младом одлазе у младожењину кућу, где је ручак. Веселе траје скоро целу ноћ. Кум и стари сват се пред зору негде „изгубе“, тј. сакрију у неку од кућа у селу. Другога дана ујутро младенци их, заједно с музиком и сватовима, траже по селу. Кад их нађу, поседе мало у тој кући, после чега заједно иду на неки извор, бунар или чесму — по могућству усред села. Ту млада полива сваког свата понаособ и прима награду у новцу, најпре од кума и старог свата; затим свебра и од свекрве и др. Иначе, другог дана млада је без вела, само с венцем на глави; обоје, међутим, имају још увек прикачену већу новчаницу или више новчаница на грудима. Младињини родитељи са својом родбином долазе тек трећег дана „у гости“ — како се то овде каже. Они ништа не доносе, долазе само „онако“, док младожењини гости носе увек „част“. Свдба обично траје 3 дана.

друга, а остале су се прошириле домазетском везом и у њима често живе представници 4 или 5 генерација. Такозвано „спајање породица“ овде је, иначе, уобичајено, и то или тако што домазет — јединац доведе у женину кућу и своје родитеље, или што старија удата жена доведе у мужевљево кућу свог брата и снаху и тако прошири домаћинство. Синови се, иначе, деле од оца и, од анкетираних, има само једна заједница — двојице браће са стрицем.

У суседном селу Бовану плављењем су угрожене куће у засеоку Црвени Брег, који се граничи с атаром Трубаревца. Куће у селу су, иначе, збијене у засеоцима: Шиб, Цигољ, Ширкићи, Дацићи, Рајковићи, Гоцићи, Динићи и већ поменути Црвени Брег. Старије породице у месту — „староседелци“ су²¹ ове: Марковци (кажу још и Марковска фамилија, Марковићи), Шутјаци (сада Станојевићи), Јанковци (сада Јовановићи), Рајковци, Неделковци, Антићи (Недељко и Анта били су браћа), Величковци, Вучковци, Здравковци, Гоцићи, Рајићи.

Сеоски потеси око угроженог Црвеног Брега називају се: Бришка река, Крива падина, Горела чука, Љиљач и Тркање. Градњом бране, која треба да се заврши 1975. године, и стварањем акумулационог језера потапа се 120—130 ha земљишта, од чега 80—90 ha плодног. Један део земљишта, претежно III—VII класе, али и нешто друге категорије, већ је експроприсан. Преостало је да се експроприше земљиште у потесу Црвени брег и Тркање. За експроприсано земљиште исплаћивано је власницима 50 динара по ару. Угрожено је свих 5 домаћинстава настањених у овом засеоку. Они ће морати да се селе, њихове куће да се измештају. То су: Драгомир Марковић (72),²² Станимир Јовановић (70),

²¹ Оно што се запажа већ приликом првих разговора са овим становништвом јесте да у оба ова села, нарочито старији свет, потврђује или одриче главом на начин супротан уобичајеном у већем делу земље.

²² Домаћинство Драгомира Марковића, (са зетом Здравковићем) веома је имућно. „Оратње“ земље имају 4—5 ha, претежно VI—VII, али и III класе. Од укупног поседа плавиће се њива од 18 ари на којој су санили лук, парадајз, бостан; затим ће се плавити „дојзе“ — 10 ари (остаје им још 20 ари „дојза“), ливада, „браник“ — шума на око 15 ари и плац под кућом и двориштем — 50 ари и 24 m². На том плацу имају стару кућу (1909), нову кућу (1962), велику стају — плевњу, у чијем доњем делу чувају крупну стоку, а на тавану сено и сламу, док је под наткривеним ајатом коларница; имају затим појату за овце, шупу за ауто, као и „вракницу“ зидану пре 15 година. Држе 2 краве, 2 телета, 1 коња и гаје 12 брава оваца. (Пред први светски рат имали су Марковићи 120 оваца, 40 коза и много свиња — „Морао је тада да буде башка овчар, башка козар, башка свињар!“). Имају трактор и аутомобил, а зет Здравковић ради као ауто-превозник. Марковићи имају свој „ред“ у воденици. Призету је, кажу, потребно преписати један део имања, јер „Неће да дође цабе да те служи!“ У кући се слави и гастова и зетова слава (св. Алемпије, Бурбевдан и св. Ђорђе). Напомињу да зимске славе могу да трају и по неколико дана („Седмо цабе, па можемо да терамо и четири дана!“). То је онда „слава“, „гостињски дан“, „патарица“ и „бапарица“.

Бранко Милић (57),²³ Божидар Здравковић (52) и Лале, Чедо, Јовановић (26). Према нашој незваничној анкети, Марковићи граде кућу у Сокобањи, али ће другу правити и овде, у близини језера; Станимир Јовановић ће се преселити где му живи кћер; Б. Милић ће се одселити у Алексинац, а Б. Здравковић и Л. Јовановић градиће куће изнад будућег језера. Инвеститор је захтевао да се на угроженим парцелама у јесен 1972. г. не оре и не сеје, јер ће језеро већ 1973. године почети да се муну. Инвеститорова је обавеза да сељацима изгради приступне путеве за око 200 ха сеоског земљишта. Приговори се упућују на планирану обилазну трасу тога пута, код Мозгова, којом би Бованци били око 20 km удаљени од својих њива.

Од традиционалних занимања у Бовану, овчарство је још увек значајно. Четири домаћина у селу имају и по 80 градастоке.²⁴ У селу је некада било десетак „кириџија“ („Јерски пут“), затим оних који су радили на „вађењу камења“. Па и данас Бованци држе релативно велики број коња, а у селу има чак 11 пријављених ауто-превозника. Ван пољопривреде је запослено двадесетак службеника, 10 рудара, 6 занатлија, а од 1971. двадесетак људи сезонски ради на изградњи бране.

Иако је просечна породица у Бовану многочлана, она се по структури разликује од трубаревачке. На пример, према првим обавештењима на терену, у Бовану нема ниједне „састављене“ породице. Овде се такође пре навршене осамнаесте године удају девојке које не похађају школу. У време наших испитивања једна малолетна девојка отишла је младожењи у кућу, а малолетнички бракови су и иначе уобичајена појава. Свадба се обично „прави“ кад се младожењини родитељи „намире“ с девојчиним родитељима.

²³ Бранко Милић (57) има око 2 ха земљишта, од чега ће се потопити 67 ари углавном „градине“ под поврћем. Посед му је био већи, али га је издалио синовима и кћерима. Сада он и жена живе са ожењеним, и у Алексинцу запосленим, сином и унучићима. На кућишту, уз привредне зграде, имају и 2 стамбене куће — старију, са „опаком“ (нема више „доксатара“) и новију, спратну, са 9 одељења, подигнуту 1963. године, унутра још неопремљену. У старијој кући имају покућство и сеоске и индустријске израде. Ту су два примитивно рабена дрвена кревета, сто, клупа, столице, али и 2 штедњака („препород“ и електрични), радио-пријемник, витрина с порцуланом. У оцакљји повремено припремају сточну храну и пеку прасад у посебним приликама. У соби су спојени кревети и „канастос“ са иконама на зиду.

Током 1972. године запослила су се на радовима на тунелу два човека из угрожених домаћинстава: ауто-превозник Здравковић и син Божидара Здравковића. Њихов сусед Лале Јовановић има камион у власништву, а није ни заснивао радни однос.

Иначе, у кући Марковића већ дуже времена станују инжењери и неки други радници запослени на изградњи бране, што домаћину доноси одређени приход.

²⁴ Овде им чувају овчари — „чобани“, и то на Облој глави, од Бурбевдана до Митровдана, за шта им се плаћа 80 динара по браву и још по 6 динара за пашарину. Израђују највише такозвани „туџани“ сир, који продају Алексинцу.

Етнолошка испитивања у Трубаревцу и Бовану се настављају, с посебним обзиром на питања брачних и породичних односа у овом подручју.

3.

Ако се приступи градњи хидроелектране „Бердап II“, плавењу би било изложено неколико кључких насеља и једно крајинско село.

Неготинску крајину проучио је пре 50 година Коста Јовановић и у свом раду,²⁵ као што је познато, пише о родовима који говоре искључиво српски и онима који говоре влашки (родовски називи се код већине завршавају на — шти), с тим што се Унгурјани у овим насељима јасније издвајају као група. Помиње, затим, да су многа места у ствари двојна насеља, са збијеним „селом“ у речној долини и расутих салашима у побрђу.

Нашим етнолошким испитивањима у Бердапу (1965 — 1970)²⁶ установили смо, поред осталог, да је процес обликовања тих насеља текао од салаша ка „селу“. Живот у предвојеној породици и привремени силасци са салаша у „село“ доводио је до сталног сасељавања у приобалски део насеља. Истакли смо, такође, комплексност привређивања у овом крају, с превагом сточарства (бачијског типа) над ратарством у пољопривреди, уз то виноградарство, као и већ традиционално ангажовање у рибарству и бродарству. Основно обележје стамбене архитектуре је кућа моравског типа с развијеним тремом („ћинда“). Од елемената друштвеног живота, истичемо само неке: ограђивање радне земље („царина“), бајање приликом рођења детета, полагање новорођенчета на земљу, веровање у постојање суђеница („урситоаре“), злих порођајних демона, заштитна улога бабице („моаша“), крштавање детета у природи, стрижба; обележавање ступања у живот одраслих („проигравање“), прилично слободно забављање омладине („стрицање“), нека врста предсвадбеног одвођења младе у момкову кућу („токма“); слава, и у Срба и Влаха („празник“) са веома израженим хтонским карактеристикама и елементима аграрног карактера, постојање троструког славског колача („кап“), какав је у прошлости постојао на Косову; веома је архаичан обичај да се даје помен живом људском бићу („сариндар“), а затим и „пуштање воде“ за душу, „коло за душу“, обредне ватре у част мртвих („привет“) што се пале о Белим

²⁵ К. Јовановић, *Неготинска Крајина и Кључ*, Српски етнографски зборник књ. LV, Београд 1940.

²⁶ *Етнолошка испитивања у Бердапу 1965—1970*, извештај, Београд 1971 (умножено).

покладама. Уз старе словенске елементе у обичајима откривени су и трагови утицаја пресловенских становника Балкана, што се уочава у честом стању транса (у игри и прорицању) и оргијазама (странцање и сл.) у извесним обичајима. За појаву познатих влашких падалица утврдили смо географски знатно шири оквир регистравањем тог прастарог обичаја и у Брњици и Бољетину. У народној религији јављају се, осим већ поменутих, још и многа митска бића, као: таласони, мајка шуме („мума падури“), чума, вампир („морој“), виле и водени духови.

Ове и многе њима сродне елементе утврдиле су и наше колеге из Етнографског музеја у Београду, проучавајући последњих година становништво и процесе етничког изједначавања Срба и Влаха у Неготинској крајини и читавој источној Србији²⁷. Стога ћемо од резултата наших рекогносцирања у 1972. подручја акумулације „Бердап II“, поменути само оне појаве по којима се плавна насеља унеколико изразитије истичу, као и оне нове процесе који се особито запажају последњих година. Пре тога, међутим, навешћемо неке, за наша проучавања битне податке о техничким решењима, предвиђеним за ова насеља.²⁸

Према замисли градитеља, воде Дунава и притока ће због успора директно или индиректно угрозити зграде и комуналне објекте у 11 насеља и неколико стотина хектара обрадиве површине, ритова и осталог. Више од осталих угрожена су насеља: Брза Паланка, Вајуга и Мала Врбица — у Кључу и Михајловцу — у Неготинској крајини. У Брзој Паланци угрожено ће бити 128 домаћинстава и све јавне зграде, па се као најефикасније решење предлаже изградња заштитног насипа, који би у потпуности бранио садашње стање и садашње услове живота, док се за 22 домаћинства, уз накнаду за експроприсано земљиште, обезбеђује и нова локација на посебном платоу на периферији насеља. У Вајуги је плавењем непосредно угрожено 40 домаћинстава, те се такође предвиђа изградња заштитног насипа, уз измештање само 3 домаћинства. У Малој Врбици угрожено је 14 домаћинстава; не предвиђа се, међутим, рушење ни једне куће, већ ће се зграде штитити насипом, као и 30 ха обрадивих површина и 50 ха ритова. Највише се плави у Михајловцу, где је 86 домаћинстава непосредно, а 120 посредно угрожено, а уз њих 18 ха обрадиве површине и гробље на 3 ха, на десној обали реке Замне. Решење се види у изградњи насипа, затим насипању 8 дворишта и стварању платоа на периферији насеља, где би се

²⁷ *Неготинска крајина*, Гласник Етнографског музеја у Београду 31—32 (1968—1969), Београд 1969.

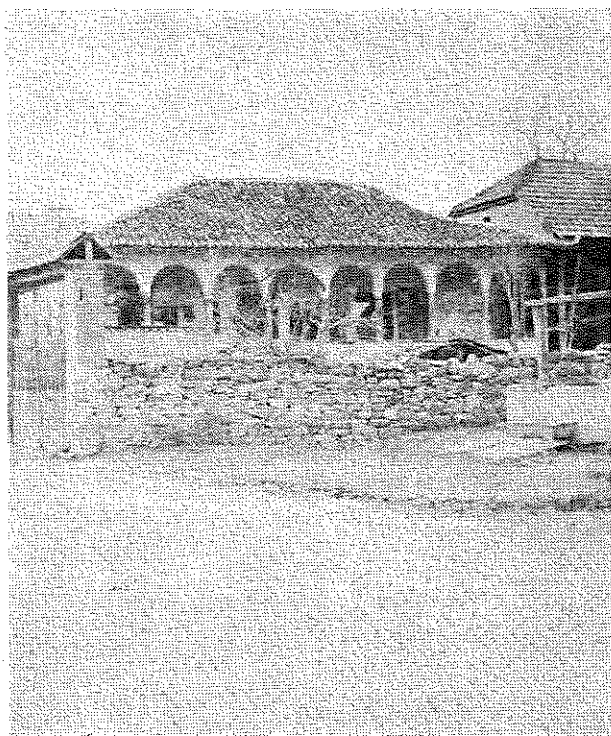
Неготинска крајина, каталог уз изложбу, Београд 1971.

²⁸ М. Јаковљевић, *Информација о основној концепцији за техничко решење приобаља Дунава због успора воде изградњом бране за ХЕ „Бердап II“ на профилу Прахово—Островул Маре*, Београд 1972 (рукопис).

преселило 14 домаћинстава чије ће куће бити срушене, с тим што ће на тај насути простор моћи и убудуће да се пресељавају Михајловчани који то буду желели.

Својим претходним испитивањима обухватили смо, осим непосредно угрожених насеља, и село Грабовицу, бележећи истовремено податке и за остала места угроженог подручја, првенствено статистичке и оне из катастра.

У испитаним местима, изузев Брзе Паланке, према резултатима последњег пописа, број становника је порастао, и то нарочито у Малој Врбици, где је тај пораст знатан (1228 према 1058 становника). Такође је и у свим насељима порастао и број домаћинстава, из чега се може закључити да је у Брзој Паланци, као варошици, било у последњој деценији нешто снажнијег уситњавања породице него у суседним местима. Иначе, у целој општини Кладово, с обзиром на процесе у вези с градњом ХЕ „Бердап I“, било је веома знатног прилива становништва, за разлику од места у суседној неготинској општини.

Слика 6. Старија кућа у Михајловцу (Неготинска крајина)

Може се рећи да је данас за овај крај доста типично одлажење у печалбу у иностранство, те ће бити неопходно проучавати

живот у тако подељеним породицама.²⁹ Од насеља која смо испитивали у погледу одласка на привремени рад у иностранство најтипичније је село Михајловац, које је овом грађом и највише угрожено у општини Неготин. У Михајловцу је и број становника и број домаћинстава опао за последњих десет година, а из њега је у просеку једно лице из сваке породице на печалби у другим земљама. У Грабовици, из просечно 77% домаћинстава има по једно лице на привременом раду у иностранству. У проучавању помену-те појаве биће потребно, осим ова два насеља, испитати и пратити ово најновије печалбарство из Љубичевца, села које је у подручју будуће градње, а из њега је у иностранству 441 од укупно 1436 становника, односно 1,35 лица по једном домаћинству.

Од насеља у којима смо 1972. године вршили рекогносцирања најизразитије у погледу двојности је Брза Паланка са око 1000 становника у месту и око 700 насељених у салашима на побрђу.

Становници у овим местима су Власи или, како се то истиче, на основу њиховог опредељења, Срби влашког говора, уз понеку циганску породицу у насељу (на пример породице у Вајузи). Казивачи у Вајузи истичу да је Унгурјана у месту мало, иако се већи део овога села, са око 4/5 кућа назива Унгурењ. Власи у овим местима знају сада облике својих презимена само на -ић, а само понеки старији информатор сећа се породичних имена на -шти, и то не свих, како их је пре педесетак година забележио К. Јовановић. У овим насељима, још од пре другог светског рата постоје припремни разреди, у којима влашка предшколска деца уче српскохрватски језик. Неки од казивача, међутим, додају да, на пример у Вајузи, има данас неколико влашких кућа у којима се и за „домаћу потребу“ говори само српскохрватским језиком.

Што се тиче запошљавања ван пољопривреде, карактеристично је ангажовање, још пре другог светског рата, а нарочито по ослобођењу земље, становника Мале Врбице и Вајуге у бродарству (по 80 људи). Осим тога, шездесетих година су се појединци из Брзе Паланке и Михајловца запошљавали у фабрици суперфосфата у Прахову, а нешто касније из већине ових места на радовима на изградњи ХЕ „Бердап I“.

Привремени одлазак на рад у иностранство појачан је нарочито после завршетка радова на брани, посебно грађевинских. Тако је године 1971. на пример из Брзе Паланке на привременом раду у другим земљама било 135 особа, а годину дана касније 175 лица. Из Михајловца је тај број нешто мањи него у 1971, али је карактеристично да се на рад у иностранство одлази из свих кућа, без обзира на имовно стање. У почетку су радници из ових места

²⁹ На овај проблем указао је Д. Масловарић у свом реферату на Симпозијуму ЕАЈ о етнолошком проучавању породице у Југославији, октобра 1972. у Вараждину. Наслов реферата: „Савремена прерасподела радне снаге у неким ратарско-индустријским регионима источне Србије — и њен утицај на привредне односе“.

одлазили у скандинавске земље и у Француску, а сада више путују у Аустрију и Западну Немачку. У Аустрији раде у грађевинарству и бродарству (на пример, 10 Вајужана запослено је на шлеповима аустријске компаније DDSG, у Западној Немачкој — у индустрији или као физички радници у градским комуналним службама, и у Француској — у пољопривреди и млекарству). Сада

Слика 7. Кућа у Михајловцу, грађена између два рата

све више одлазе и жене, тако да је, на пример од 89 лица из Мале Врбице, која су на привременом раду у иностранству, 39 жена; од тога је неколико с мужевима на аустријским шлеповима, док остале, међу којима и 2 удовице и 2 распуштенице, раде у другим службама; међу запосленим женама у иностранству нема девојака из ових села.

У погледу оријентације у пољопривреди и угрожености поседа, потребно је истаћи да се и становницима ових насеља плави земљиште поред Дунава, где, на пример, свако домаћинство Вајужана има по приближно 50—60 ари ливаде или њиве. По опредељењу за повртарство нарочито се истицало село Мала Врбица (вероватно је стога и број стоке коју Врбичани гаје мањи), а знатно мање Вајуга. У винограђству као примарној грани ратарства истиче се Михајловац, а осим њега једино Вајуга, са око

30 винограда. У последњих неколико година стварају се у овим селима вештачке ливаде, на којима сеју махом луцерку. У Малој Врбици постоје 4 бачије, свака са по 30 оваца и коза, али већина домаћинстава у селу (као и у Вајузи) користи услуге сеоских чобана. Новина је у оба ова села да поново почиње гајење коза; Вајужани их имају око 100, а Врбичани чак 300 бржава. У стојарству, Михајловац се истиче од осталих насеља стајским гајењем нешто већег броја коња. Рибарство је у опадању; у Михајловцу је донедавно у риболов одлазило двадесетак чамца, а данас ради само један професионални рибар; у Малој Врбици је до пре неколико година радило неколико „катуна“ са по 3—5 рибара, а сада само неколицина риболоваца; у Вајузи данас раде шесторица рибара на 3 чамца. У занатству се истиче Грабовица са око 70 занатлија, од којих је више од две трећине зидара.

Слика 8. Пумпа у Брзој Паланци

За већину села карактеристична је у градњи моравска бонд-ручара са тремом, која у Михајловцу има нарочито декоративно постављене „јазлуке“. У просторно иначе скученим двориштима, уз кукурузњаче „латуле“, били су старији дрвени сењаци. Међутим, последњих година, подижу се у готово сваком четвртом-

петом домаћинству, баш као недавно велике покривене капије, сада огромне штале са сењацима, зграде милионске вредности, грађене од бетона или блокова од шљаке у доњем делу и цигле на спрату, покривене црепом.³⁰

Породица се уситњава (на пример у Михајловцу) мада има још многочланих фамилија као, на пример, у Грабовици где две трећине од укупног броја чине домаћинства са 6 и више од 6 чланова. За највећи број становника ових места сродство као сметња за брак рачуна се од четвртог колена, али има казивача који сматрају да је стварна препрека само прво и друго колено. Малолетнички бракови су и данас у свим овим насељима прилично честа појава: у 1971. години у Брзој Паланци — 2 случаја, у Вајузи — 1 случај, у Малој Врбици — 4 случаја (следеће године 8), у Грабовици — 1 случај. У највише случајева девојка има 17 година, што је по народном схватању у овим селима време за ступање у брак, док је за момка то 19. година. Међутим, у 1972. години у Малој Врбици је било доста случајева да су оба супружника били малолетни. У последње две године било је случајева накнадног признавања очинства, на пример у Брзој Паланци, и то од родитеља који невенчано живе на салашу. Домазетство је врло честа појава: у 1971. у Брзој Паланци 4 домазетска на 24 склопљена брака (уз још могућих), у Вајузи 2 од 11, у Грабовици једна трећина од укупно склопљених бракова за последње две године. Као потенцијално домазетске рачунамо оне бракове где су оба супружника из истог места, а немамо податке да су засновали ново домаћинство, те су једни могли да остану у момковој, а други у девојчиној кући. У Вајугу долазе момци из Уровице и Подвршке, у Малу Врбицу момци из суседних села, а младожење из Брзе Паланке одазе у Михајловац. Кад зет дође (или да би дошао?) таст преписује на кћер њиву површине 60 ари до 1 ха. Деца се данас већином рабају у здравственим установама у граду, а занимљиво је истаћи да је од Паланчана на привременом раду рођено већ петоро деце у иностранству, највише у Паризу.

Однос према црквеним обредима — крштењу, венчању, сахрани, поманама, а затим прослављању „празника“ (слава) прилично је уједначен у овим насељима, с изузетком, унеколико, Брзе Паланке. Док у Вајузи у цркви крштавају сву новорођенчад, а у Малој Врбици „највећи број деце“, дотле је у 1972. у Брзој Паланци крштено свега 4—5, а у Грабовици 2—3 деце. Још мање је црквених венчања: у 1971. у Брзој Паланци се у цркви венчао само један пар, у Малој Врбици од ослобођења свега десетак парова, а у Вајузи у овој години није било венчања уз црквени обред јер „момци избегавају да склопе и грађански брак“. Међутим, у пратњи свештеника сахрањују се скоро сва лица умрла у овим насељима, а одржава се и циклус помана за

³⁰ Домаћин се по итали познаје, чланак у листу „Експрес Политика“, од 6. децембра 1972. године.

душу. „Сариндар“ — помана за живота одржана је 1971. године у Грабовици, док га, на пример у Вајузи, није било већ неколико година. „Празник“ славе сви домаћини у овим насељима изузев, како истичу, око 10% од укупног броја настањених у Брзој Паланци.

Етнолошка испитивања у овим местима Кључа и Крајине вршиће се и у 1973. уколико се донесе одлука о приступању изградњи ХЕ „Бердап II“.

4.

Као што се из изложеног види, сада се у ужој Србији подижу две бране, на Расини и Моравици, а у плану је да оба ова објекта буду завршена до 1975. године. За нову акумулацију на Дунаву постоји алтернативно решење да се најпре створи језеро на Мирочу, тзв. трећа степеница Бердапа, а тек онда приступи градњи „Бердап II“. У раду су пројекти за још 13 акумулација у Србији, од којих највише у западној и југоисточној Србији.

Сеоска насеља у Србији, поред којих ће се наредних година стварати акумулациона језера првенствено ради заштите ХЕ „Бердап I“ од наноса, имају многе заједничке одлике, поготово ако појаве у њима посматрамо регионално.

На подручју сваке од ових градњи, насеља и становништво изложени су убрзаним променама (првенствено због смањења пољопривредних, најчешће најплоднијих површина и упућености на друге изворе привређивања, што као последицу има промену начина живота), те је, уз остала, неопходно предузети и етнолошка испитивања. Веома је, међутим, важно да та испитивања почну, по могућству, упоредо с геолошким, знатно пре него што градитељи стигну у села, те да се затечено стање што потпуније забележи.

Dušan Drljača

S u m m a r y

RECENT ETHNOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE LOCALITIES OF SERBIA WHICH WILL ENTIRELY OR PARTLY DISAPPEAR BY FLOODING

(Rasina, Moravica, Donji Ključ)

The great investment and construction schemes generally require the dislodgement of human settlement and transferring of population. In order to carry out this task successfully, it is indispensable to study previously the essential characteristics of settlement and of population and to engage in this research work, among others, also ethnologists. Such investigations have so far been made in the territory of Iron Gate (Đerdap) and in the river

basin of Trebišnjica and the ethnologic studies have been recently undertaken also in the settlements of Serbia to be flooded — along the Rasina, the Moravica and in the region of Donji Ključ.

The purpose of these investigations, whose importance for the ethnology should be neither overrated nor underestimated, is to make, in each particular region in question, as detailed a study as possible of the most important phenomena of popular culture in the endangered settlements and a cross-section of its irrefragable state before the accelerated changes. On the basis of the results achieved in the course of these investigations, the investor is given recommendations as to the choice of new locations for the endangered settlements and, consequently, they are also applied investigations. The main research works being done simultaneously with construction and other works, they deal with popular culture taken as a whole and its collision with new phenomena which the civilization unavoidably brings with suddenly modified conditions. Following of recent changes up to the conclusion of constructing as well as the elaboration of a new cross section of popular culture several years after the construction works have been ended, make possible to determine the laws governing these changes.

Celije and Zlatari, two endangered settlements in the region of Rasina, have many traits in common in their traditional culture and only an insignificant number of individual ones. These common and different elements manifest themselves in the origin of their respective populations from Dinaric regions, in the analogous structure and development of settlements, their exclusive orientation to agriculture and insignificant differences in the structure of this production, seasonal departure of their inhabitants to agricultural works in Vojvodina, in the architecture and interior equipment of the house belonging to the Dinaric type, the preserved tradition of family communities, double celebration of the patron saint's day and the custom of several „prekade” (fumigations), „bogaradanje” (proposing toasts on the patron saint's day and other celebrations); compact, suing and rape in wedding customs; the custom of flying flags on the tombs of deceased relatives; double memorial feasts; animal „poladžajnik” (first visitor on Christmas day) and „volovska bogomolja” (ox temple) at Christmas, etc.

The population of the villages Trubarevac and Bovan, on the Rasina, is chiefly occupied with agriculture and they regularly go to „pečalba” (to work abroad or to other parts of the country), frequently 2—3 times a year. The marriages are often contracted between minors and they are generally legalized after 3—4 years of life in common of the young consorts. Almost half of all marriages contracted in the course of the last few years are such in which the bridegroom goes to the house of the bride („domazet”). Families with a large number of members, and they are rather numerous in these places, have been constituted by such a relation,

because the bridegroom's parents also come later to inhabit the bride's house („linking up of families”).

Should the construction of the hydroelectric power station „Djerdap II“ be undertaken, several settlements in the region of Ključ and a village in the region of Krajina will be exposed to flooding. The process of forming of these settlements went from „salaši“ (isolated farms) to the „selo“ (village). Their economy is a complex one, in addition to the already traditional occupations: fishing and river traffic, there appears recently also temporary going abroad for work. The fundamental characteristic of the housing architecture is the house with a developed porch („ćinda”). Among numerous elements of social life, we emphasize only: fencing of cultivable land („carina”), practising sorcery on the occasion of a childbirth, laying of the newborn infant on the ground, belief in existence of the Fates („ursitoare”), of evil childbirth demons, protective rôle of the midwife („moasa”), baptizing of the child in the open, „strižba” (cutting of the child's hair), marking of the entrance into the adults' life („proigravanje” — beginning to dance), rather free entertainments of young people („strndžanje”), a kind of prenuptial carrying off of the bride to the bridegroom's house („tokma”); celebration of the patron saint's day, both by the Serbians and the Walachians („praznik”), with very marked chthonic characteristics and elements of agrarian character, existence of a triple ritual bread for the celebration of the patron saint's day („kap”), such as it had been found in former times in the region of Kosovo; a very archaic custom is commemorating a living human creature („sarindar”), further, „letting water” for someone's soul, „round dance for someone's soul”, ritual fires to the honour of the dead („priveg”), which are being lit at the Shrovetide. In addition to the old Slav elements in the customs, there have been discovered also the traces of influence of the pre-Slav inhabitants of the Balkans, which are to be seen in a frequent state of trance (in dances and predictions) and orgiastic elements („strndžanje”, etc.) in some of these customs. In the popular religion there are many mythical beings, such as: talasons, mother of the forest („muma paduri”), plague („čuma”), vampire („mo-roj”), fairies and water spirits.

In the course of following years, the ethnological research work will comprise 13 more settlements; endangered by the planned construction of dams and creation of reservoirs.

Емилија В. Церовић

НЕПОЗНАТА НАРОДНА ЕПСКА ПЕСМА И НАРОДНО ПРЕДАЊЕ О УЧЕШЋУ БРБАНА И АРБАНАСА У УСТАНКУ 1737. ГОДИНЕ

Непосредно пред своју смрт записивач народних песама Томаш Катанић поклатио нам је народну епску песму „Устанак седморо Брда и Арбанаса“ коју је забележио 1915. године од познатог народног певача Андрије Станића, у месту Сућеска код Андријевице, са жељом да је ми објавимо. Песма опева учешће Брбана и Арбанаса у устанку против Турака 1737. године. Заједно са песмом дао нам је и народно предање које се сачувало у Васојевићима о овом догађају, а које је он сам записао. Одужујући се Томашу Катанићу ми овде објављујемо песму и предање.

Одрастао у крају где је жива и снажна епска традиција, Катанић је, на том непресушном врелу јуначке песме, бележио народне песме и, више с љубављу него зналачки, објављивао једну по једну у разним часописима. Тих и скроман умро је у Београду 1956. године.

Песму *Устанак седморо Брда и Арбанаса*, као и неке друге, забележио је Катанић по казивању Андрије Милошева Станића, који је тада живео у Сућесци. Станић је био веома интересантна личност. Потпуно неписмен, али изузетног певачког дара и памћења, он је био, како пише професор Миодраг Лалевић, „права енциклопедија различитог знања. Он зна толико података, догађаја, имена, географских назива различитих локалитета, својим разноврсним причама и песмама у стању је да сатима сипље стихове... И да говори у десетерцу о чему хоћеш.“¹ На другом месту исти писац каже да је Станић „права ризница сваковрсних знања о Васојевићима.“² Знао је много песама, но да гусла није умео. У краткој биографији, коју је објавио о Станићу, профе-

¹ Миодраг Лалевић: *Андрија Станић*, Прилози проучавању народне поезије, год. V, св. 1. Београд 1938, с. 124.

² Миодраг Лалевић: *За песмом по Васојевићима*, Прилози проучавању народне поезије, год. II, св. 2. Београд 1935, с. 248.

сор Лалевић каже да је „радије попевао него што је просто казивао песму... Тада се унесе, подигне обрве, помало маше главом и витла очима.“³ Писац даље наводи да је Станић при понављању каткад мењао речи и стихове. Ослањајући се на Вукова схватања, као и закључке каснијих научника, ми у Станићу налазимо баш ону врсту народног певача и казивача у коме су зрелост епске традиције и природна даровитост створиле личност не само изврсног казивача него и надахнутог креатора.

По многим својим карактеристикама песма *Устанак седморо Брда и Арбанаса* носи обележја динарске епике настале на херцеговачко-црногорском патријархалном терену. Испевана је у беспрекорном десетерцу, испуњена осећањем чојства и јунаштва. Оптерећена је, међутим, локалним лексичким особеностима.

Изостављајући претходни увод у догађај који се опева и због чега се опева, песник је, у свега 179 стихова, дао не само песнички занимљив него и историјски безмало тачан приказ учествовања Брђана у устанку против Турака под патријархом Арсенијем IV Шакабентом. Догађаји су опевани тако да се песма може поделити у три дела, баш онако како се и сам ток устанка до пораза Брђана и одиграо: договор, ратовање и пораз, уз карактеристично објашњење пораза издајом. Уосталом, овакав редослед причања, договор, ратовање и пораз (или победа) представља уопште особеност такве врсте епских песама.

Овај устанак Срба и Арбанаса против Турске 1737. године, у нашој историографији најбоље је проучио и дао опсежну студију др Мита Костић у свом раду *Устанак Срба и Арбанаса у Старој Србији против Турака 1737—1739. и сеоба у Угарску*.⁴

Започињући песму, која опева учешће Брђана у устанку, познатом уводном формулом епских песама „књигу пише...“, народни песник је с тачношћу побројао сва брђанска племена која су учествовала у устанку као и њихове вође, а затим и све крајеве куда се кретала ова устаничка војска. Не ставља он случајно организацију устанка у руке војводи Радоњи Петровићу, веома угледном и најстаријем међу народним првацима. Историјска је чињеница да је војвода Радоња, са патријархом Арсенијем, био на челу изасланства које је поднело, у аустријском главном штабу у селу Тешици код Ниша, 24. јула 1737, фелдмаршалу Секендорфу опширан меморандум о устанку Срба и Арбанаса.⁵

³ М. Лалевић: *Андрија Станић*, с. 126.

⁴ Мита Костић: *Устанак Срба и Арбанаса у Старој Србији против Турака 1737—1739. и сеоба у Угарску*, Гласник Скопског научног друштва, књ. VII—VIII, Скопље 1930, с. 203—235.

⁵ *Ibid.*, с. 124.

Књиге пише војвода Радоња,
 са сред Куча мјеста јуначкога,
 па их шаље у Брда остала,
 на Брбане и брчке војводе.
 Прву посла у Васојевиће
 на рукама кнезу Бојовићу;
 ону другу у Морачу Доњу
 на рукама попу Радовићу;
 трећу посла у Братоножиће
 на Павића Матијашевића;
 а четврту у Пипере тврде
 на рукама Тошку Бајовићу;
 пету посла у Ровца малена
 ровачкоме војводи Вуксану;
 ону шесту у Гусињу граду
 на рукама Деда Бера Краљу.

Потпуније и сүптилније него што су то аустријски извештаји и савремени писци забележили, народни песник, будући близак и објективнији, саопштава нам, само са неколико стихова, колико је било поштовања и узајамног поверења, као и истоветне жеље Брбана и Арбанаса да се ослободе заједничког непријатеља, Турака.

Кад војводе књигу разумеше,
 они одмах на ноге скочише,
 по Брдима војску покупише,
 покупише и старо и младо,
 све што може понијет' оружје,
 па побоше Немањића цркви.
 Први побе војвода Радоња,
 а за њиме Кучи соколови...
 За њим побе кнеже Бојовићу...
 А за њима сви Брбани редом
 и ето 'нај Деда Бера Краља.
 Сви добоше Немањића цркви
 и ту своје смијешаше војске:
 Кад војводе војске смијешаше,
 уљегоше у бијелу цркву
 и почеше водит разговоре
 кудаје ће с војском ударити.

И у даљим стиховима песник не прави разлику коме ће дати првенство између двојице првака Арбанаса и Брбана, Деде и Радоње:

„Чуј Вуксане и браћо остала,
 нећу вратит Деда Бера Краља
 и Радоњу од Брда војводу,
 ни послушат бијорске бегове.“

У песми има, наравно, и одступања од историјске прецизности, као што је, на пример, случај са именом и народношћу пуковника Лентула, који се у песми назива Лауш Капетан. Уосталом, доста је чест случај замене или мешања имена у народној песми. Још је Марко Миљанов, мислимо сасвим исправно, на-

писао „... врло је вероватно, да је традиција помијешала аустријског пуковника Лентулуса, који је са Србима освојио Нови Пазар и Сјеницу, са познијим војсковођом Лаудоном (Лауш Капетан код П. Ровинског).“⁶ Лаудон Гедеон (1717—1790), аустријски војсковођа, био је већ познат на Балкану, нарочито после освајања Београда 1789, када је народна песма о овом устанку вероватно добијала завршни облик.

Издаја Лауш Капетана, који трује свога пријатеља Радоњу, не само да представља одступање од историјске стварности, већ, што је, чини нам се, у овом моменту важније, остаје у песми потпуно без објашњења. После победоносних и историјски готово тачних стихова:

А ујутру рано подранише*
и на ломни Бијор ударише,
похараше Бијор и Ђешницу,
прегазише Пештер и Сјеницу,
док добоше на воду Кладницу,
па с Кладнице на Јавор планину,
а с Јавора низ Мораву равну
до Јелице високе планине,
бе набоше Мадареву војску
и пред њоме Лауш Капетана,
те араше по Морави равној,

машта певача пушта себи на вољу, говорећи о Лауш Капетану:

Ал' да видиш невјерна Мадара.
Он дочека од Брда војводу
и рече му да су пријатељи.
Па сједоше један крај другога
и ту они збора затурише.
Први поче Лауш Капетане,
поче зборит лако, полагао,
а све мисли, проклета му душа,
да превари војводу Радоњу.
Ал' га Лауш преварит' не мога,
е је мудар Радоња војвода,
па се не да лако преварити
и не слуша Лауш Капетана.
Кад то виђе Лауш Капетане,
он узима зелену јабуку,
посјече је отровнијем ножем
и даде је своме пријатељу
и отрова војводу Радоњу.

Да учини овако нагло одступање од истинитих збивања, народни песник могао је имати, по нашем мишљењу, два разлога. Први, што пораз на бојном пољу није никако смео да се дозволи брбанском човеку јунаку, већ је он дошао само као плод издаје — мотив који се усталом често сусреће у народним песмама. И други, што је можда било пресудније, историјска је

⁶ Марко Миљанов: *Племя Кучи у народној причи и пјесми*, Београд 1904, с. LVIII.

* Из Хаса беранског где су се сакупили.

чињеница да је пуковник Лентул преварио својим извештајем патријарха Арсенија и издао устанике напустивши Нови Пазар са аустријском војском, не сачекавши их или бар претходно обавестивши о повлачењу.⁷ Пред општим повлачењем аустријске војске, а изгубивши једног од главних вођа, војводу Радоњу који је убрзо умро, устаници су имали или да пођу за аустријском војском, што је и учинио један део устаника, или да се врате кућама.

После повлачења аустријске војске и одласка устаника који су са њима пошли, Турци су послали казнене експедиције најпре у Стари Влах, а онда против Брђана. Међу овима највише су том приликом страдали Васојевићи.

И поново историјски основано, у свега четрнаест стихова, песник описује судбину брђанске војске која није пошла за Аустријанцима:

Тад' Брђани војску окренуше
и одоше вилајету своме.
Али на њих ударише Турци,
рашћераше од Брђана војску
и Брђане многе похваташе,
понајприје Беку и Вуксана.
Па их вежу у тешке синцире,
оћераше у Илеку граду
и бацаше у ледну тамницу.
Ту их море и глађу и жеђу
и на муке међу свакојаке.
Док Вуксана тако уморише,
кнеза Беку Скадру поведоше
и тамо га Турци погубише.

Разматрајући песму са свим њеним особинама, као што су, на пример, историјска тачност, сажетост причања, особеност стила и др., могли бисмо извести неке закључке и о старости песме.

Познато је да је у XVIII веку, услед специфичних друштвених и политичких услова, епска песма била веома жива, стваралачка и актуелна, баш у црногорским и херцеговачким племенима. Догађај као што је био овај устанак, који је почео са много нада и ослободилачког жара, затим успеха и најзад пораза и тешких страдања, није могао остати неизражен од стране народног певача. Толико историјске тачности могли су да испричају једино учесници и савременици самих догађаја. Песма је, дакле, морала настати у току XVIII века.

Трагајући за којом варијантом или другом песмом о овоме устанку, нисмо били у могућности да нађемо ништа друго осим оне коју је објавио Марко Миљанов у својој књизи *Племе Кучи у народној причи и pjesми*. Мада је то песма о погибији војводе Илије, сина Радоње Петровића, она у почетку опева ратовања Брђана, смрт Радоњину и пропаст устанка.⁸

⁷ М. Костић: *Opus. cit.*, с. 120—121.

⁸ М. Миљанов: *Opus cit.*, с. 120—121.

Упоредљујући песму забележену од Андрије Станића и ову Бега Иванова Мијовића, можемо констатовати, осим већ уочене и друге разлике. Мада је Мијовићева песма, односно онај део песме који се односи на устанак, краћи од Станићеве и са знатно мање стихова, у њој не изостаје ни претходни увод у догађаје, као ни објашњење Лаудоновог, како је овде назван пуковник Лентул, непријатељства према Радоњи Петровићу. Иако је М. Миљанов песму забележио више од четврт века пре Т. Катанића, одступања од историјске истине кучке песме знатно су већа од васојевићке, историјски оквири далеко скученији, сам мотив ратовања произвољан, десетерац недоследан, а лепота стиха знатно мања.

Осим ових песама, нашли смо код Вука, у његовом предговору Прве књиге српских народних песама, одломак песме која се односи на рат Аустрије и Турске 1737. године, али ту се не помињу Брђани, што опет не значи да у целини песма није певала и о другим учесницима и устанку.⁹

У нашем даљем тражењу песама о овом устанку прегледали смо и богату рукописну збирку Андрије Лубурића, која броји преко хиљаду песама, а налази се у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, под сигнатуром 355. Међутим, нисмо нашли ништа што би опевало овај рат или учешће Брђана.

На крају овог кратког осврта можемо да закључимо следеће:

Песма *Устанак седморо Брда и Арбанаса*, коју је забележио казивач Андрија Станић, на првом месту је историјска, и, ако се одстрани шаблонски моменти епског причања, може да се стави у ред са другим историјским изворима. Осим догађаја и личности о којима пева, она нам даје живу слику међусобних односа Брђана и Арбанаса у њиховој равноправној борби за заједничке народне интересе. Посећи сва обележја динарске епике, песма поседује ону динамику причања, свежину и ритам стиха који су карактеристични за то подручје. По начину певања и казивања морала је настати у XVIII веку, у средини која је догађај доживела или је учествовала у устанку.

* *

*

Поклањајући песму, пок. Катанић нам је истовремено дао и предање које се сачувало у народу о овом устанку. Међутим, када га је и где забележио, он није записао. Једино што помиње 1913. годину, говорећи о игуману Максиму Павићевићу и војводи Лакићу, који су му дали податке о смрти попа Катане.

⁹ Вук. Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме*, Књига I, Београд 1891, с. LXI—LXII.

По предању, припреме за устанак започеле су када је патријарх Арсеније IV Шакабента позвао попа Катану Ковачевића, кнеза и вођу Васојевића, да одмах дође у Пећ. Поп Катана је био већ стар човек и десетак година пре овога он је предао старешинство свом најстаријем сину Раичу Катанићу. Међутим, како се затекао у животу, а познат био патријарсима, то је он и позван, записао је Катанић. Поп Катана је повео са собом Вуксана Бојовића, брата кнеза Беке, у Пећ. Пошто им је патријарх изложио план о устанку, Вуксан је одмах понео писма кнезу Беки и кнезу Раичу у Васојевићима, као и војводи Радоњи Петрову Дрекаловићу у Кучима да дижу Брђане и дођу у Хас, где ће их патријарх чекати.

Убрзо после тога патријарх је кренуо из Пећи и, преко Руговске клисуре и Чакора, стигао у село Божиће, код данашње Андријевице, где је у кући попа Катане, кога беше оставио у Патријаршији, провео једну ноћ. Одатле је пошао низ Васову нахију до Берана, у манастир Бурђеве Ступове. Од Брђана су устали: Кучи, са војводом Радоњом Петровим Дрекаловићем; Братоножићи, са кнезом Павићем Матијашевићем Балевићем; Пипери, са војводом Тодором Божовићем званим Тошко Бајов; Ровци, са војводом Вуксаном Булатовићем; Морачани, са поп Иваном Радовићем, кнезом морачким, и Васојевићи, са кнезом Раичем, кнезом Беком и његовим братом Вуксаном. Пљешивци и Бјелопавлићи нису учествовали, а ни друга племена, иако је војвода Радоња позивао све на устанак. Војвода Радоња, „брцке земље глава“ како се у предању спомиње, подигао је садам хиљада Брђана, па половину оставио да чувају Брда, а половину повео у Хас. Одатле су заједно са патријархом пошли у правцу Новог Пазара и Јавора, али су успут прегазили и опљачкали Бихор, Бијело Поље, Рожаје и др. У Новом Пазару не затекну ћесаревце, како је по договору требало да буде. Патријарх и Радоња пођу даље за ћесаревцима, али војвода Радоња изненада умре. После тога Брђани су одустали од даљег ратовања и вратили се кућама.

Васојевићи, под вођством браће Бојовића, пређу преко Рожаја у Метохију, али су их ту Турци сачекали и потукли. Оба брата Бојовићи су заробљени, па је Вуксан удављен у Пећи, а кнез Бека послат скадарском везиру и тамо са осталим заробљеницима „посјечен на мост од Бојане“. Васојевићи причају да је том приликом био рањен и поп Иван Радовић, кнез морачки.

Када је патријарх Арсеније IV напустио Нови Пазар и кренуо за Аустријанцима, поручио је кнезу Раичу да спасе мошти св. Арсенија, које су још преко лета биле пренесене из Патријаршије у долину Ибра. Раич је нашао мошти у Ибровим Пећинама, у манастиру Црна Река на Ибру и одатле пренео у манастир Шудикову у Будимљи.

Поп Катана је напустио Патријаршију и прешао у Дечане, после чега је, у једној борби са Турцима, погинуо. Међутим, игу-

ман Пећке патријаршије Максим Павићевич и војвода Лакић испричали су 1913. године, каже даље Катанић, да су слушали од манастирске братије и од старих Пећана како је у борби са Турцима више Дечана прота Катана био само рањен и касније умро. Причали су му и да је сахрањен са драгоценим крстом, који је попу Катани даровао патријарх Арсеније IV. О том крсту су стално и много говорили, записао је Катанић.

Да казне Куче и Васојевиће, као главне покретаче устанка у Браима, Турци су упутили војску под заповедништвом Ходопаше Махмудбеговића. Кучи су се одбранили, али их је погинуло око три стотине, међу њима и брат војводе Радоње, Јован Јово Петров.

У мају, нападне Махмут-паша Махмутбеговић, из Пећи, са три стране на Васојевиће, велики део пороби, а друге потера у Метохију. Тада је заробљен кнез Раич са четири брата свештеника. Раич је одмах био обешен, и то на вратима Патријаршије, а браћа нешто касније протерана на Косово. Катанић из Гиљана воде од њих порекло. Од заробљених Васојевића Турци су у Цариград послали четрдесет и двоје, међу којима је био и Вукота Љевак из Шекулара, а остале су турчили или продавали. Један део Васојевића успео је да се спасе и, преко Комова, пређе у Лијеву Ријеку, где остану три године. Куће и цркве Васојевића су попаљене, а камена кућа попа Катане разорена. Том приликом спаљен је и манастир Шудиково. Калуђери овог манастира успели су да побегну и пренесу мошти св. Арсенија најпре у Мојковац, а одатле у манастир Довољу, у Потарију, где су остале преко сто година. Године 1840. калуђер Никодим Бурђић пренео је мошти у манастир Морачу. Одатле су мошти однесене у Куче, на Медун.

Када се има на уму да је у црногорско-херцеговачким племенима потреба и љубав за чувањем и одржавањем успомена на претке и историјске догађаје веома брижљиво негована и преношена с колена на колено, не изненађује онда што предање о овом устанку памти толико много стварних чињеница, људи и догађаја. Чак ни субјективна компонента, која неминовно прати свако препричавање, није осетније изменила историјску вредност предања о овом устанку. У нашој историографији, као што је већ напред речено, није много писано о овом догађају, те није постојала могућност да литература утиче на народно сећање. Расправа др Мите Костића изашла је тек 1930. године.

У предању има, наравно, и извесних одступања од историјске истине. Предање, на пример, не зна о претходном одласку изасланства на челу са патријархом Арсенијем IV и војводом Радоњом у Секендорфов главни штаб и не помиње учешће Арбанаса, име пуковника Лентула, или Лаудона, или Лауш Капетана. Даље, ни имена турских војсковођа у казненом походу на Брђане нису добро остала у сећању, па и тачан број похода. Па ипак

остаје чињеница да је васојевићко предање о устанку Брђана вредно не само што доноси основну истину него и по броју детаља које је у себи сачувало.

Предање о овом устанку очувано је и у Кучима. За разлику од васојевићког, кучко предање доживело је публикување и то у два маха. Први пут га је објавио Марко Миљанов у књизи коју смо већ напред поменули¹⁰ и, други пут, Марко Рашовић у својој књизи *Племя Кучи*.¹¹ Иако је Миљанов забележио предање, баш као и песму, бар двадесет пет година пре Катанића, оно је, у поређењу са васојевићким, много краће и оскудније у детаљима и историјској стварности. Марко Рашовић у својој књизи, у поглављу „Кучи у рату 1737. године“, у неколико наврата наводи предање и на крају, говорећи о смрти војводе Радоње, даје у напмени белешку: „Ову причу чуо сам од Бұра С. Рашовића, официра народне војске“.¹² Као и у Миљанова, и Рашовићеви наводи предања далеко су краћи и сиромашнији у историјским подацима него што је то случај са предањем сачуваним у Васојевићима.¹³ Упоредјујући историјску истину, истражену од наших познатих историчара, на основу архивских докумената и других извора, у првом реду др Мите Костића, са народним предањима Васојевића и Куча, можемо да запазимо да је васојевићко предање неупоредиво опширније, као и богатије у истинитим догађајима и историјски тачним детаљима од оног које је сачувано у Кучима. Јован Ердељановић, пишући о Кучима, рекао је да су „... песме што их је некад ово племе певало, отишле већином у заборав“.¹⁴ То је вероватно случај и са предањима.

Наша народна епска песма и народно предање несумњиво представљају изворе у проучавању историје наших народа. Међутим, њихова историјска вредност мора се неоспорно, у сваком конкретном случају, узимати са критичношћу и проверавати, као што се, уосталом, и писаним документима, при изучавању историје, прилази са извесном опрезношћу. Предање, као усмена хроника и жива реч, која увек подлеже контроли присутних племеника, сачува у себи, са више или мање детаља, историјску истину. Епска песма, стварана често од савременика, сачува углавном основну нит и суштину догађаја, уколико не забележи детаље, јер је она принуђена да због свог специфичног начина изражавања, описивања догађаја и песничких фигура жртвује историјску прецизност.

¹⁰ М. Миљанов: *Opus cit.*, с. 100—102.

¹¹ Марко Б. Рашовић: *Племя Кучи*, Етнографско-историјски преглед, Београд 1963, с. 350.

¹² *Ibid.*, с. 102.

¹³ *Ibid.*, с. 101—102.

¹⁴ Јован Ердељановић: *Кучи, племе у Црној Гори*, Српски етнографски зборник, књ. VIII, Београд 1907, с. 314.

Од времена када је Катанић забележио песму, а по свој прилици и предање, протекло је пола века. Жалимо што нисмо у могућности да сада пођемо и потражимо да ли се и како очувала песма и предање до наших дана. Но, сматрамо да ће бити од користи и ово закаснило објављивање, као прилог истраживачима наше епике и народних предања, а исто тако као прилог питању значаја спске песме и народног предања као историјских извора.

УСТАНАК СЕДМОРО БРДА И АРБАНАСА

Књиге пише војвода Радоња, са сред Куча мјеста јуначкога, па их шаље у Брда остала, на Брђане и брчке војводе.	5
Прву посла у Вasoјевиће на рукама кнезу Бојовићу; ону другу у Морачу Доњу на рукама попу Радовићу; трећу посла у Братоножиће на Павића Матијашевића; а четврту у Пипере тврде на рукама Тошкy Бајовићу;	10
пету посла у Ровца малена ровачкоме војводи Вуксану; ону шесту у Гусињу граду на рукама Деда Бeру Краљу.	15
Овако их поздравља војвода: „Браћо моја, брђанске војводе, синоћ ми је књига допaнyла од нашега српскога паћарха. Паћарх диже Србље на оружје, па и мене у књизи поздравља да подигнем све седморо Брда, Седам Брда, седам војвода и да хитам њему у помоћи, да чистимо земљу од Турака. Немојте се, браћо, препанути, ми нећемо сами останути, Бог је с нама и његова правда. А с нама су сви седам краљева и два цара добра ришћанина, помоћи ће Србље и паћарха, помоћи ће друге бити неће. Па ме чујте брђанске војводе, ја вас кумим богом истинијем и нашијем крстом источнијем, подигните по Брдима војску, подигните што више можете, листом диж'те Брда на оружје, па хитајте брзо без почивке, чекаћу вас Асу питомоме, код бијеле цркве Немањића што се зове Ђурђеви Ступови и ту ћемо смијешати војске.“	20
	25
	30
	35
	40

Кад војводе књиге разумјеше, 45
 они одмах на ноге скочише,
 по Брдима војску покупише,
 покупише и старо и маадо,
 све што може понијет' оружје, 50
 па побоше Немањића цркви.
 Први побе војвода Радоња,
 а за њиме Кучи соколови,
 докле добе на Ком на планину,
 па навали низ Нахију равну,
 низ Нахију низ Васојевиће. 55
 Узгред сврати у село Трешњесво,
 код старога кнеза Бојовића,
 И ту једну ноћу коначио,
 а ујутру рано подранио,
 оде с војском Асу питомоме, 60
 докле добе код бијеле цркве
 што се зове Бурђеви Ступови
 и ту своју уставно војску.
 За њим побе кнеже Бојовићу
 и поведе све Васојевиће, 65
 а за њима сви Брђани редом
 и, ето, нај Деда Бера Краља.
 Сви добоше Немањића цркви
 и ту своје смијешаше војске.
 Кад војводе војске смијешаше, 70
 Уљегоше у бијелу цркву
 и рипћански закон извршише,
 па сједоше пред бијелу цркву
 и почеше водит' разговоре 75
 кудије ће с војском ударити.
 Сложни бише брђанске војводе,
 сложни бише па се насулише
 да ударе на оба Бијора,
 ка' што рече кнеже Бојовићу. 80
 То зачуше бијорски бегови,
 па се они на муке вибоше
 и од муке ситиу књигу пишу
 Бојовићу Беки и Вуксану:
 „Пријатељи Бека и Вуксане, 85
 ми смо чули ће говоре људи,
 да се веља окупила војска,
 од свих седам бесуднија Браа,
 код бијеле цркве Немањића.
 Пред војском је војвода Радоња
 и краљ Деда од Климента глава, 90
 они мисле с царем ратовати.
 Још смо чули ће говоре људи,
 они оће право ударити
 преко нашег домнога Бијора. 95
 Сад почујте Бека и Вуксане,
 ви уставте од Брђана војску
 коју води Деда и Радоња,
 па ви војску натраг повратите,
 јер је њима од јабане војска 100
 која ће нам у рз ударити.
 Ми ћемо вас добро даривати:
 ево вама бисази дуката
 и сво ви два коња витеза,
 са пусатом и са силембетом,

- покривени чохом до копита,
што нам их је царе поклонио
кад смо лани на дивану били.“
На то Бека неокрену главе,
већ се стаде грохотице смијат’
и бегове на шалу узима. 105
- Кад то зачу Бојовић Вуксане,
овако је брату говорио:
„Кнеже Бека, мој брате рођени,
не узимај на шалу бегове,
но послушај што ти они кажу 110
и ти узми бисаге дуката
и још уз то два коња витеза,
па ти врати Деду и Радоњу,
е како смо близу до Турака
боље би нам за послуже било.“ 120
- На то Бека вако одговара:
„Чуј, Вуксане и браћо остала,
нећу вратит’ Деда Бера Краља
и Радоњу од Брда војводу,
ни послушат’ бијорске бегове, 125
да ми даду све њихово благо.
Но ћу данас на Бијору поћи,
па да знадем да ћу погинути.“
- Ту Брђани ноћу коначише,
а ујутру рано подранише 130
и на ломни Бијор ударише.
Похараше Бијор и Ђепницу,
прегазише Пештер и Сјеницу,
док добоше на воду Кладницу,
па с Кладнице на Јавор планину,
а с Јавора низ Мораву равну 135
до Јелице високе планине,
бе нађоше Мадареву војску
и пред њоме Лауш Капетана,
те араше по Морави равној. 140
- Ту почину од Брђана војска,
а улази војвода Радоња
под шатором Лауш Капетана.
Ал’ да видиш невјерна Мадара.
Он дочека од Брда војводу 145
и рече му да су пријатељи,
па сједоше један крај другог
и ту они збора затурише.
Први поче Лауш Капетане,
поче зборит’ лако полагаано, 150
а све мисли, проклета му душа,
да превари војводу Радоњу.
Ал’ га Лауш преварит’ не мога,
е је мудар Радоња војвода,
па се не да лако преварити 155
и не слуша Лауш Капетана.
Кад то виђе Лауш Капетане,
он узима зелену јабуку,
посјече је отровнијем ножем
и даде је своме пријатељу 160
и отрова војводу Радоњу.
Ту умрије војвода Радоња,
ту умрије, ту га укопаше,

па војводе војску растурише,
кад им главног нестале војводе. 165

Тад' Брђани војску окренуше
и одоше вилајету своме.
Али на њих ударише Турци,
рашћераше од Брђана војску
и Брђане многе похваташе,
понајприје Беку и Вуксана.
Па их вежу у тешке синцире,
Оћераше у Ипеку граду
и бацише у ледну тамницу. 175

Ту их море и главу и жебу
и на мукe међу свакојаке.
Док Вуксана тако уморише,
кнеза Беку Скадру поведаше
и тамо га Турци погубише. 179

Emilija V. Cerović

Summary

AN UNKNOWN EPIC FOLK SONG AND POPULAR TRADITION ABOUT THE PART TAKEN BY MOUNTAINEERS (BRDJANI) AND ALBANIANS IN THE INSURRECTION OF 1737

The author publishes in her paper the so far unknown epic folk song *The Insurrection of Seven Mountains and Albanians*, which sings the part taken by Brđani-Mountaineers (i. e. members of the tribes inhabiting the region called Brda, to wit: Kuči, Vasojevići, Moračani, Bratonožići, Piperi and Rovčani) and by Albanians (Klimente) in the insurrection of Serbians against the Turks under the leadership of the patriarch Arsenije IV Jovanović Šakabent in 1737. The song was recorded in 1915 by the folk song recorder Tomaš Katanić from the famous folk singer Andrija Stanić in the locality of Sućeska, near Andrijevića. Together with the song, Katanić recorded also the popular tradition, preserved among the Vasojevići, about this event. Shortly before his death in 1956, Katanić gave the song and the tradition to the author of the present paper, wishing them to be published. In response to T. Katanić's desire, the author publishes here the song and the tradition with some remarks concerning their characteristic features.

The folk singer Andrija Milošev Stanić was entirely illiterate, but a man of exceptional talent for singing and with an exceptional memory — „a genuine treasury of all kinds of information about Vasojevići”. He did not play the gusle, but he could speak for hours in decasyllables. The author sees in him the kind of folk singer and narrator in whom the maturity of epic tradition and natural gifts created the personality of an excellent narrator and inspired creator.

The song, composed in irreproachable decasyllable, possesses all characteristic traits of the Dinaric epic poetry. It is, however, burdened with local lexical particularities. In 179 verses only, the poet has given an account, not only interesting, but also almost exact from the historical point of view, of the participation of the inhabitants of Brda in the uprising against the Turks in 1737. The poetry relates the events just as they occurred in the course of the insurrection up to the defeat, suffered by the Mountaineers: negotiations with a view to coming to an agreement, war campaigns and defeat, with the characteristic explanation of the defeat through treachery, as is customary in this kind of epic folk songs. There are, of course, also some deviations from the historical precision. Considering the song from all its aspects, the author comes to the conclusion that it must have originated in the XVIIIth century.

Searching for some variant or another song dealing with this insurrection of the inhabitants of Brda, the author was able to find a single one, published by Marko Miljanov in his book *Kuči Tribe in Popular Tale and Song*, which corresponds less to the historical truth, its verse is less beautiful and the use of decasyllables is inconsistent.

In the paper is, further, set forth the tradition preserved among Vasojevići, which contains many authentic statements of events and many details from the beginning to the failure of the insurrection. If one has in mind how carefully the need and passion for the maintenance and upkeep of the memory of ancestors and of historical events have been cherished and transmitted from generation to generation among the Montenegrin and Herzegovinian tribes, one will not be surprised to see that the tradition about this uprising recalls so many actual facts, people and occurrences. There are also some deviations from the historical truth in the tradition, but they do not exert a noticeable influence on the historical value of the tradition about this insurrection.

The author, further, draws comparisons between this tradition she publishes here and two other, previously published traditions, preserved among the Kuči. One of them has been published by Marko Miljanov in his above mentioned book and the other by Marko Rašović in his book *The Kuči Tribe*.

At the end of her paper, the author concludes that the epic folk song and the popular tradition may be considered as sources in the study of the history of our peoples. Their historical value, however, has to be, undoubtedly, taken with criticism and carefully checked. The tradition, as a kind of oral chronicle and spoken word, which is always subject to the verification by the present members of the tribe, usually preserves, with more or less details, the historical truth. The epic song, frequently created by contemporaries, keeps up chiefly the essential thread and substance of an event, for it is compelled, by its specific way of expressing itself, to sacrifice the historical precision.